

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิทยุชุมชน

Knowledge Management for Community Radio Empowerment

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร

มิถุนายน 2554

บทคัดย่อ

วิเทศชุมชนในประเทศไทยมีการเติบโตอย่างก้าวกระโดดในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา หากแต่การเติบโตดังกล่าวเป็นไปโดยขาดองค์ความรู้ที่เข้ามารองรับอย่างชัดเจน ความไม่ชัดเจนของกฎหมาย การขาดมาตรการการควบคุมที่เข้มงวด ตลอดจนการขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริงในปรัชญาของวิเทศชุมชนทำให้การดำเนินการวิเทศชุมชนผิดเพี้ยนไปจากเจตนารมณ์ที่ต้องการให้วิเทศชุมชนเป็นดำเนินงานด้านการกระจายเสียงในระดับท้องถิ่น ภายใต้ขอบเขตกำลังส่งที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดประโยชน์ และตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง ปัจจุบัน หลายส่วนเข้ามาดำเนินการวิเทศชุมชนเพียงเพราะแค่ “ได้กลิ่น” มา โดยไม่เข้าใจแนวทางวิเทศชุมชนที่แท้จริง และหลายส่วนก็เข้ามาลงทุนเพื่อผลประโยชน์ในเชิงการเมือง และธุรกิจ ขณะเดียวกัน วิเทศชุมชนแบบประชาชนซึ่งเป็นวิเทศชุมชน “พันธุ์แท้” กลับหลงเหลืออยู่ในสัดส่วนที่ไม่มากนัก งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษากรณี “วิเทศชุมชนคนบ้านดง” ซึ่งเป็นวิเทศชุมชนที่ก่อตั้งโดยพระสงฆ์ในชนบทของประเทศไทยที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลากว่า 8 ปี โดยยังคง “อยู่รอด” และเป็นที่ยอมรับในฐานะสื่อชุมชนที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้โดยไม่ขัดแย้งกัน ในขณะเดียวกันทีมวิจัยได้เข้าไปสร้างกระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิเทศชุมชนคนบ้านดงให้สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างยั่งยืนด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย ประกอบด้วย 1) ศึกษาประวัติ พัฒนาการของวิเทศชุมชนคนบ้านดงในส่วนที่สัมพันธ์กับบริบทชุมชน และกิจกรรมของชุมชน 2) ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวิเทศชุมชนคนบ้านดง 3) ศึกษาบทบาทหน้าที่ และปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของวิเทศชุมชนคนบ้านดง 4) สร้างกระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิเทศชุมชนคนบ้านดง 5) ศึกษาผลที่เกิดจากการใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิเทศชุมชนคนบ้านดง

วิธีวิทยาในการเก็บ และวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) และการศึกษาข้อมูลภาคสนาม (field study) การวิเคราะห์เอกสาร เอกสารที่นำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิเทศชุมชนคนบ้านดง การศึกษาข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย การศึกษาบริบทชุมชน การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างกระบวนการจัดการความรู้ที่เหมาะสมเพื่อเสริมพลังวิเทศชุมชนคนบ้านดง

ผลการศึกษา มีดังนี้

1) แนวคิดหลักในการก่อตั้งวิเทศชุมชนคนบ้านดงที่ต้องการเผยแพร่ธรรมะและใช้เป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์งานบุญต่าง ๆ ส่งผลให้ถึงแม้ผังรายการโดยรวมจะมีได้นำเสนอรายการด้านพุทธศาสนาเป็นรายการหลัก แต่ก็ให้ความสำคัญกับการเผยแพร่พุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

2) รูปแบบการบริหารจัดการวิद्यุชุมชนคนบ้านดง

2.1 วิद्यุชุมชนคนบ้านดงเป็นวิद्यุชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยพระสงฆ์ มีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ที่จะเข้าร่วมงาน คือ (1) กลุ่มผู้บริหาร มีขอบข่ายหน้าที่ คือ เป็นผู้ดูแลงานบริหารของวิद्यุชุมชน ทั้งด้านรายการด้านเทคนิค ด้านงบประมาณ (2) กลุ่มนักจัดรายการ นักจัดรายการมีขอบข่ายหน้าที่ในการเป็นผู้ดำเนินรายการ

2.2 วิद्यุชุมชนคนบ้านดงเป็นวิद्यุชุมชนถูกผสมถึงชุมชนถึงธุรกิจ ที่เน้นบทบาททางธุรกิจ แต่ก็ยังคงยึดกุมแนวคิดของวิद्यุชุมชนไว้ด้วยการเผยแพร่ธรรมะ / วัฒนธรรมประเพณี และการทำหน้าที่สนองตอบต่อชุมชนในมิติต่าง ๆ

2.3 ในการก่อตั้งวิद्यุชุมชนคนบ้านดง พระครูพิมลกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดงเป็นผู้ลงทุนก่อตั้งโดยใช้งบประมาณของท่านเองทั้งหมด โดยมีการขายเวลาในผู้จัดรายการ และผู้จัดรายการก็ไปหาโฆษณาเข้ามาอีกชั้นหนึ่ง

2.4 ในส่วนของการบริหารจัดการผู้ฟัง พบว่า ยังขาดความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการผู้ฟังวิद्यุชุมชนอยู่ มีความสับสนและไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้ฟังของวิทยุกระแสหลัก คือวิทยุธุรกิจและวิทยุสาธารณะ กับวิद्यุชุมชนได้

3) บทบาทหลักของวิद्यุชุมชนคนบ้านดง ประกอบด้วยบทบาทด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การศึกษา เศรษฐกิจ และการพัฒนาชุมชน

ผลการวิเคราะห์สถานภาพความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิद्यุชุมชนคนบ้านดง พบว่า ความรู้ด้านการบริหารจัดการวิद्यุชุมชนเป็นความรู้ที่มาจากพระครูพิมลกิตติคุณ ซึ่งไม่มีทุนความรู้เดิมเลย แต่มีวิธีการแสวงหาความรู้โดยตนเอง ด้วยการเข้าอบรม และแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากหน่วยงานภาครัฐ และคนใกล้ชิด เช่น ลูกศิษย์ที่ใกล้ชิด เป็นต้น จากนั้นจึงวางโครงสร้างการบริหารจัดการสถานีวิद्यุชุมชนภายใต้ความรู้เหล่านั้น ซึ่งส่วนมากเป็นความรู้ที่ได้มาจากภาครัฐ และลูกศิษย์ที่ดำเนินงานวิทยุภาคธุรกิจอยู่

4) กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิद्यุชุมชนคนบ้านดง ประกอบด้วย การวิเคราะห์สถานภาพความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิद्यุชุมชนคนบ้านดง การสำรวจความต้องการในการจัดการความรู้ และการออกแบบกระบวนการจัดการความรู้

5) นักจัดรายการส่วนมากเห็นว่าชุดเรียนรู้มีประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ได้จริง แต่อยากให้ปรับชุดเรียนรู้ให้มีภาษาที่ง่ายขึ้น และอาจมีสื่อประกอบเพื่อเสริมความเข้าใจด้วย ในส่วนของการตอบคำถามก่อนเรียน / หลังเรียน พบว่าผู้เรียนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับวิทยุเพื่อชุมชนในระดับที่ดีขึ้น

คำสำคัญ วิद्यุชุมชน การจัดการความรู้ การเสริมพลัง

Abstract

Community radio grew exponentially in the past decade, but this growth occurred without a basis of knowledge and clear understanding. The lack of clarity in related laws, lack of strict control measures, and lack of a true understanding of the philosophy of community radio caused many community radio stations to stray from the original intent of the movement. Many community radio stations did not fulfill the intended objectives of being local stations run by the local people within a clearly stated boundary to truly meet the needs of the local people. At present, many groups are running community radio stations simply because they were able to get the wavelength, but they don't understand the true purpose of community radio. Many people invested in community radio stations for political or business motives. Sadly, only a small proportion of community radio stations are the "genuine" ones that are run for and by the local people.

This research was a qualitative research to study the case of "Baan Dohng People's Community Radio," a radio station founded by Buddhist monks in a rural Thai community that has been in operation for over 8 years and has survived and become accepted as a community medium that benefits the people without conflict. The research team also designed a knowledge management process to strengthen Baan Dohng People's Community Radio so it can be sustainable.

The research objectives consisted of 1) to study the history and development of Baan Dohng People's Community Radio 2) to study the management of Baan Dohng People's Community Radio 3) to study roles and responsibilities of Baan Dohng People's Community Radio 4) to develop a knowledge management process to empower Baan Dohng People's Community Radio 5) to Study the results of the knowledge management process developed to empower Baan Dohng People's Community Radio

The academic methods used to collect and analyze data consisted of documentary analysis and field study. For the documentary analysis, the documents studied consisted of documents related to Baan Dohng People's Community Radio. The field study consisted of a study of the community context, participatory observation, in-depth interviews and, community forum, knowledge management process.

Results of the study were as follows :

1) Since the major concept was to teach Dharma and publicize various merit-making activities, Buddhism-centered programming is a priority at the station, even though the majority of the air time is not devoted only to Buddhist type programs.

2) Radio station management

2.1 Personnel Management

Baan Dohng People's Community Radio was founded by monks and follow these rules for recruiting its radio personnel : (1) managers are responsible for overseeing the administration of the radio station, programming, technical matters and finances (2) program hosts are responsible for running the programs.

2.2 Administration

Baan Dohng People's Community Radio is actually a quasi-community, quasi-commercial radio station. The business role is emphasized but the community concept is still upheld through the inclusion of Buddhist Dharma programming and cultural programming, as well as the radio station's other roles in meeting the needs of the community.

2.3 Financial Management

When the radio station was first established, The Venerable Abbot Phrakru Pimol Kittikhun invested in the entire cost himself using his private funds. The station sells air time to programmers and they in turn get funding from advertisers.

2.4 Audience Management

The study found the station managers lacked understanding of listener management. They were confused about the characteristics and could not distinguish between mainstream or commercial radio listeners and public radio or community radio listeners.

3) Major roles of Baan Dohng People's Community Radio consisted of roles in religion, culture, education, economic, and community development.

4) The knowledge management process to empower Baan Dohng People's Community Radio consisted of : analysis of the existing knowledge situation of two groups of people involved in the radio station, survey of demand for knowledge management and, design of the knowledge management process.

5) The majority of the program hosts thought the learning module was useful and could be applied in practice, but they thought it should be adapted to use easier-to-understand language. They suggested that supplementary media could be included to promote understanding. The results of the pre-test and post-test showed that the majority of learners gained more knowledge about community radio.

Keywords Community Radio, Knowledge Management, Empowerment

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและปัญหาที่ทำการวิจัย

1) บริบททางสังคมของวิถุชุมชน

วิถุชุมชนเป็นวิถุที่ถือกำเนิดมาพร้อมกับการปฏิรูปสื่อที่บัญญัติไว้ในมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งระบุว่าคลื่นความถี่วิทยุและโทรทัศน์ต้องนำมาจัดสรรใหม่โดยองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระ ที่มีชื่อเรียกว่า “คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ หรือ กสทช. โดยหัวใจของมาตรา 40 ได้ระบุเอาไว้ว่า “คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ”

ข้อความดังกล่าว ทำให้แนวคิดเรื่องการเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ ซึ่งแต่เดิมเป็นของรัฐ ได้เปลี่ยนมาเป็น ของชาติ ซึ่งก็คือของประชาชนทุกคนนั่นเอง เหตุการณ์ในครั้งนั้น จึงนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การกระจายเสียงไทยที่ทุกภาคส่วน อันรวมถึงกลุ่มเอกชน และกลุ่มองค์กรภาคประชาชน ได้มีโอกาสเป็นเจ้าของคลื่น พร้อมกับดำเนินการจัด ผลิต และบริหารจัดการด้วยตนเองเพื่อประโยชน์ที่หลากหลายทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น

หลังจากที่วิถุชุมชนได้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในปี 2540 แล้ว รัฐบาลในขณะนั้นได้ขานรับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญด้วยการมอบนโยบายให้กรมประชาสัมพันธ์ และองค์กรสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) จัดทำโครงการวิถุชุมชนตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา แต่เนื่องจากวิถุชุมชนเป็นเรื่องใหม่ และขาดองค์ความรู้ที่เข้ามารองรับอย่างชัดเจน การดำเนินการวิถุชุมชนในช่วง 2 – 3 ปีแรก ภายใต้อการดูแลรับผิดชอบของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ จึงก่อให้เกิดปัญหาเรื่องการรับรู้เรื่องวิถุชุมชนในประเทศไทย ในช่วงนั้น (พ.ศ. 2542 – 2543) กลุ่มประชาสังคม กลุ่มเอ็นจีโอ (NGO) และนักวิชาการสื่อบางส่วน เห็นว่าวิถุชุมชนของหน่วยงานรัฐ และธุรกิจเอกชนได้สร้าง “ความหมาย” ใหม่ให้กับวิถุชุมชนที่ผิดไปจากหลักการที่เป็นจริง จึงเริ่มจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อขยายแนวคิดวิถุชุมชนประชาสังคมไปสู่แนวร่วมประชาสังคม และแนวร่วมภาคประชาชนในชุมชนท้องถิ่น พร้อมกับกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามาใช้สิทธิในการเป็นเจ้าของคลื่น และเข้ามามีบริหารจัดการคลื่นที่ได้มาแบบไม่แสวงหากำไร ตามแนวคิดหลักของวิถุชุมชน (ลักษณะ คล้ายแก้ว, 2547)

ในปี 2546 จำนวนวิถุชุมชนได้เพิ่มจากหลักร้อยเป็นหลักพัน เมื่อมติ ครม. 2546 ได้กำหนดให้กรมประชาสัมพันธ์วางหลักเกณฑ์ควบคุมวิถุชุมชนเพื่อ “จัดระเบียบ” โดยให้เข้ามาจดทะเบียน และอนุญาตให้สถานี ๑ มีรายได้จากการโฆษณา 6 นาทีต่อชั่วโมง การเอื้อประโยชน์ในเชิงธุรกิจดังกล่าวส่งผลให้เกิดวิถุชุมชนที่ไม่ได้มีการดำเนินการตามหลักการที่แท้จริงขึ้นมา มากมาย ในจำนวนนี้ หลายส่วนเข้ามาดำเนินงานวิถุชุมชนก็เพราะแค่ “ได้คลื่น” มา โดยไม่เข้าใจ

แนวทางวิทยุชุมชนที่แท้จริง และหลายส่วนก็เข้ามาลงทุนเพื่อผลประโยชน์ในเชิงการเมือง และธุรกิจ ขณะเดียวกัน วิทยุชุมชนแบบประชาชนซึ่งเป็นวิทยุชุมชน “พันธุ์แท้” กลับมีชีวิตหลงเหลืออยู่ในสัดส่วนที่ไม่มากนัก ดังที่ลักขณา คล้ายแก้ว (2549) ได้ระบุว่า วิทยุชุมชนในปัจจุบันจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 วิทยุชุมชนที่มีการก่อตั้งและดำเนินการโดยพระสงฆ์ กลุ่มที่ 2 วิทยุชุมชนที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง กลุ่มที่ 3 วิทยุชุมชนที่มีการก่อตั้งและดำเนินการโดยกลุ่มทุน เพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ และ กลุ่มที่ 4 วิทยุชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินงานตามหลักการสื่อประชาธิปไตย ซึ่งไม่มุ่งแสวงหากำไร หากแต่เอาประโยชน์ / ความต้องการของชุมชนเป็นตัวตั้ง ซึ่งวิทยุชุมชนในกลุ่มหลังนี้ สามารถต้านกระแสการครอบงำทางการเมือง และธุรกิจมาได้เพียงไม่กี่ร้อยสถานีเท่านั้น

การล้มหายตายจากไปของวิทยุชุมชนพันธุ์แท้อย่างต่อเนื่อง จนเหลือเพียงไม่กี่ร้อยสถานีสะท้อนให้เห็นว่า การที่ชุมชนจะได้กลิ่นสาธารณะมาครอบครองไม่ใช่เรื่องยาก แต่การรักษาไว้ต่างหากที่ยากยิ่งกว่า

2) ปัญหาเรื่องการรับรู้วิทยุชุมชนในประเทศไทย

แม้ว่าวิทยุชุมชนในระดับ “รายการ” ได้มีการทดลองจัดทำเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2534 โดยนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค ข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์ ที่กำลังศึกษาระดับปริญญาโทอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ ขณะนั้น แต่แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนก็ไม่ได้มีการนำเสนอในสังคมไทยอย่างเป็นทางการ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 เมื่อมีรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 เกิดขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนนี้เป็นแนวคิดใหม่สำหรับสังคมไทยอย่างแท้จริง และด้วยความเป็นแนวคิดใหม่นี้เอง ที่ทำให้วิทยุชุมชนต้องก้าวผ่านกรอบคิดบางประการ และอุปสรรคต่าง ๆ ไปให้ได้ ดังประเด็นตัวอย่างบางประการต่อไปนี้

- **ความแตกต่างระหว่างวิทยุชุมชน วิทยุสาธารณะ และวิทยุภาคธุรกิจ** ประวัติศาสตร์หน้าแรกของวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2473 เมื่อมีการเปิดสถานีวิทยุกระจายเสียงถาวรแห่งแรกของประเทศไทยชื่อว่า “สถานีวิทยุกรุงเทพ ฯ” ในรูปแบบของ วิทยุภาครัฐ หรือ “วิทยุสาธารณะ” ซึ่งเริ่มจากการกระจายเสียงในพื้นที่แคบ ๆ เนื่องจากข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีในเวลานั้น ต่อมาจึงได้พัฒนาเป็นการดำเนินการในลักษณะของวิทยุส่วนกลาง และวิทยุท้องถิ่น (ซึ่งหมายถึงวิทยุสาธารณะที่มีการดำเนินงานในท้องถิ่น) และเปลี่ยนชื่อเป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ตามลำดับ

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 วิทยุกระจายเสียงได้เข้ามามีบทบาทเป็นกระบอกเสียงที่เผยแพร่ข่าวสารของรัฐไปยังประชาชน จากนั้นได้โอนกิจการวิทยุกระจายเสียงไปอยู่กับกรมโฆษณาการ ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น กรมประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่กำกับดูแลกิจการกระจายเสียง จนถึงปัจจุบัน

ยุคต่อจากวิทยุสาธารณะ คือ วิทยุภาคธุรกิจ ที่มีเป้าหมายในการดำเนินงานเพื่อแสวงหา
กำไรเป็นหลัก โดยในปี พ.ศ. 2575 ได้มีการอนุญาตให้ห้างร้านประกาศโฆษณาได้ รวมถึง
“ประกาศการค้าขาย การทำมาหากินในเชิงค้าอุตสาหกรรม และวิชาชีพโดยทางวิทยุกระจายเสียง”
ส่วนใหญ่สถานีวิทยุท้องถิ่นขนาดเล็กที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นหลังปี พ.ศ. 2492 ส่วนใหญ่ได้รับการ
สนับสนุนการดำเนินการจากบริษัทธุรกิจ ตั้งแต่การปลูกสร้างอาคาร จัดหาวัสดุอุปกรณ์ ขยาย
เวลา ھاโฆษณา จัดทำรายการ หรือซื้อเวลาจากสถานีภาครัฐ และมาขายต่อในลักษณะของคนกลาง
(broker) ตามระยะเวลาที่กำหนด

นอกเหนือจากวิทยุสาธารณะ และวิทยุธุรกิจแล้ว ในประมาณปี พ.ศ. 2534 สังคมไทยยัง
ได้เริ่มรู้จักกับวิทยุอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีระดับของความเป็นวิทยุชุมชนมากกว่าวิทยุทั้งสองประเภทที่
ได้กล่าวมา คือ วิทยุ จ.ส. 100 ที่เริ่มมีชื่อเสียง และได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้ฟังเป็นจำนวนมากใน
กรุงเทพฯ ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรายงานสถานการณ์การจราจร
จากนั้น ก็มีรายการ “ร่วมด้วยช่วยกัน” ที่จัดรายการโดยใช้ผู้ฟังรายงานเหตุการณ์ และสถานการณ์
ต่าง ๆ เข้ามาในรายการ ซึ่งต่อมารายการ “ร่วมด้วยช่วยกัน” ได้ขยายตัวไปยังจังหวัดต่าง ๆ อีก
มากมาย

แม้ว่ารายการ จส. 100 และร่วมด้วยช่วยกัน จะเป็นรายการที่เอื้อให้ผู้ฟังได้ร่วมคิด ร่วมจัด
และร่วมเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการ ก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นวิทยุชุมชนเต็มรูปแบบ ที่มีการ
ดำเนินงาน “โดย ของ เพื่อ” ชุมชน เนื่องจากหลักเกณฑ์การส่งสัญญาณไม่เป็นไปกฎหมายที่
กำหนด ที่สำคัญ คลื่นวิทยุ / อำนาจในการบริหารสถานียังไม่ได้เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง
รายการประเภทนี้ จึงเป็นเพียง วิทยุเพื่อชุมชน ที่มีวัตถุประสงค์การทำงานสนองตอบต่อชุมชน แต่
ยังไม่ได้พลิกบทบาทมาเป็นวิทยุชุมชนตามปรัชญา ที่แท้จริงแต่อย่างใด เนื่องจากวิทยุชุมชนมี
“เอกลักษณ์” เฉพาะตัวที่แตกต่างจากวิทยุสาธารณะ วิทยุธุรกิจ หรือแม้แต่วิทยุเพื่อชุมชน เป็นอย่าง
มาก

ภาพของวิทยุ 3 ประเภทในสังคมไทย แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยคุ้นชินกับการดำเนินงาน
วิทยุกระแสหลัก เนื่องจากยังขาดองค์ความรู้ที่จะรองรับการเข้ามาของวิทยุชุมชนเนื้อแท้ ตาม
มาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี 40 และที่สำคัญยิ่งก็คือ ผลการศึกษาส่วนใหญ่แสดงว่า
ประชาชนยังไม่อาจแยกแยะความแตกต่างระหว่างวิทยุ 3 ประเภท และวิทยุชุมชนออกจากกันได้

● ข้อจำกัดของชุดความรู้เดิมที่มีอยู่

เมื่อมีแนวคิดใหม่ที่เข้ามาในสังคม โดยไม่มีการเตรียมความพร้อมด้านความรู้ไว้
รองรับตั้งแต่เบื้องต้นแก่ประชาชน ทั้งในแง่ของการเป็นผู้ผลิตรายการ ผู้ฟังรายการ และผู้บริหาร
หากแต่ การให้ความรู้ในระยะแรกจะเน้นด้านสิทธิในการครอบครองที่หน่วยงานภาคประชาสังคม
เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากในการริเริ่มโครงการวิทยุชุมชนภาคประชาชน แม้ว่า การให้ความรู้
เรื่องสิทธิการเป็นเจ้าของคลื่น จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ก่อให้เกิดการก่อตั้งวิทยุชุมชนภาคประชาชนขึ้น

อย่างเป็นทางการ แต่ก็ยังเป็นเพียงการรับรู้ขั้นต้น และเป็นมุมมองจากภายนอกที่โฟกัสไปเพียงส่วนเดียวเดียวของ “ความเป็นวิทยุชุมชน” แต่ความรู้ดังกล่าวยังไม่พอเพียงที่จะทำให้วิทยุชุมชนสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างยั่งยืน ซาลิสตา มากแผ่นทอง (2547) ได้ข้อค้นพบจากงานวิจัยเพื่อสรุปบทเรียนการเตรียมกลุ่มวิทยุชุมชน จ.ปัตตานีว่า แนวคิดเรื่อง “กรรมสิทธิ์ / ความเป็นเจ้าของคลื่น” ตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญปี 2540 เป็นเพียงปัจจัยเบื้องต้น (necessary factor) ที่จำเป็นในการให้ความรู้แก่ประชาชน แต่ไม่ใช่ปัจจัยเพียงพอ (sufficiency factor) จำเป็นต้องมีการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนในด้านองค์ความรู้วิทยุชุมชนที่ครบถ้วนสมบูรณ์ควบคู่ไปด้วย

เมื่อมีข้อจำกัดเรื่ององค์ความรู้ที่จะมาใช้ในการดำเนินงานวิทยุชุมชน บรรดาผู้ใช้วิทยุชุมชน จึงจำเป็นต้อง “โยก” ความรู้เดิมที่มีอยู่มาใช้เพื่อให้สามารถเริ่มดำเนินการ และดำเนินการอย่างต่อเนื่องไปได้ ดังนั้นเราจึงเห็นวิทยุชุมชนที่มุ่งเปิดเพลงเป็นหลัก เนื่องจากการเปิดเพลงสมัยใหม่นิยม / การเปิดเพลงตามคำขอ เป็นภาพของ “วิทยุ” ที่อยู่ในใจของผู้คนทั่วไป หรือดีเจวิทยุชุมชนที่จัดรายการด้วยสำเนียง “สากล” มากกว่าจะใช้สำเนียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเป็นต้น

ข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้ชุดความรู้เดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่นส่วนมากเป็น “ชุดความรู้ที่ไม่ใช่” รวมทั้งชุดความรู้เดิมที่มีอยู่ก็ยังไม่สมบูรณ์พอที่จะทำให้วิทยุชุมชนทุกแห่งสามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน

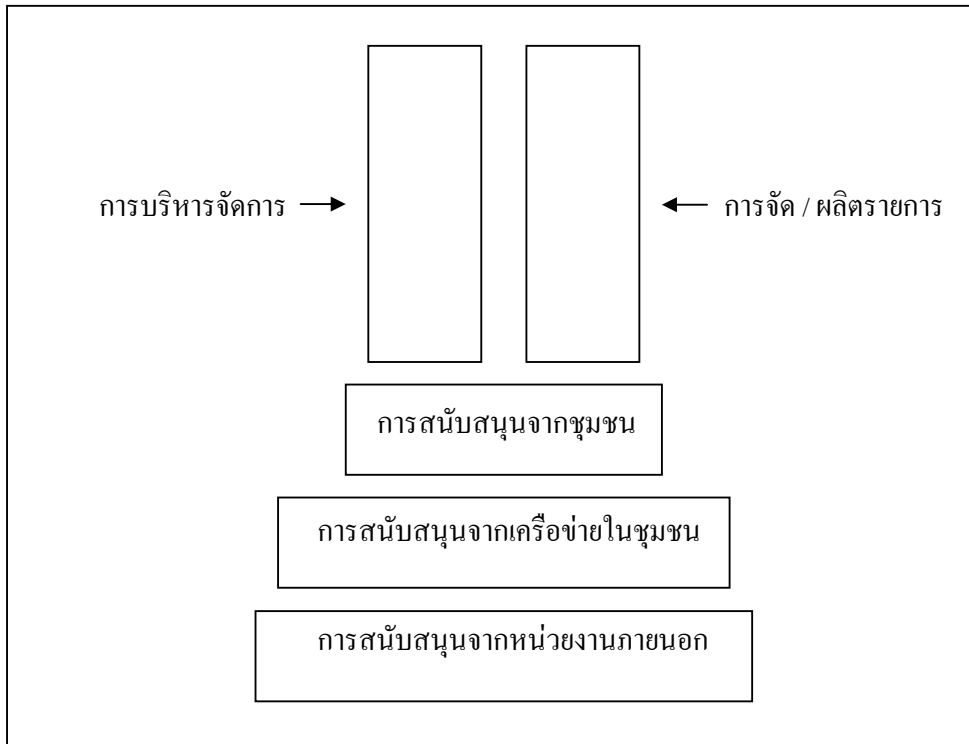
● ชุดความรู้ที่ขาดหายไป

นอกจากข้อจำกัดเรื่ององค์ความรู้วิทยุชุมชนแล้ว จากการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่ผ่านมายังพบว่า วรรณกรรมและงานวิจัยส่วนมากมักมุ่งเน้นในประเด็นการต่อสู้ในเชิงกรรมสิทธิ์คลื่นวิทยุ การจัด และผลิตรายการเป็นหลัก

รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ หัวหน้าชุดโครงการวิจัย “การสื่อสารเพื่อชุมชน” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ข้อสรุปจากการศึกษาวิทยุชุมชน 4 รูปแบบ ในช่วงปี พ.ศ. 2544 – 2548 ว่าองค์ประกอบที่จะทำให้วิทยุชุมชนสามารถก่อตั้ง และดำรงอยู่ เพื่อทำหน้าที่ตอบสนองต่อชุมชนอย่างแท้จริง / ยั่งยืน ต้องมาจาก 5 ส่วน คือ

- การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก
- การสนับสนุนจากเครือข่ายในชุมชน
- การสนับสนุนจากชุมชน
- ความรู้ด้านการจัด / ผลิตรายการ
- ความรู้ด้านการบริหารจัดการ

เปรียบเสมือนเจดีย์ “สองเสา สามฐาน” ที่จะช่วยสนับสนุนแต่ละส่วนให้แข็งแรง และดำรงอยู่ได้

แผนภาพ 1 : องค์ห้าของความรู้เรื่องวิทยุชุมชน

ที่มา : กาญจนา แก้วเทพ, 2548 : 6

ในส่วนของการฝึกอบรม พบว่า หลังจากการ “เปิดตัว” วิทยุชุมชนสู่สังคมไทยอย่างเป็นทางการแล้ว ทั้งทางภาคส่วนของรัฐ ประชาสังคม และวิชาการ ได้จัดให้มีการอบรมผู้ปฏิบัติการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิทยุชุมชนอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการอบรมเชิงเทคนิค คือ เทคนิคการจัด และผลิตรายการยังขาดการอบรมด้านการบริหารจัดการวิทยุชุมชน ซึ่งเป็นแกนหลักอีกด้านหนึ่งของวิทยุชุมชน

ข้อค้นพบที่กล่าวมา ได้ตอกย้ำถึงความสำคัญขององค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการวิทยุชุมชนที่ขาดหายไปได้อย่างชัดเจน อาทิ งานวิจัยของชาลิสา มากแผ่นทอง (2547) ซึ่งทำการศึกษาวิทยุชุมชนภาคประชาชน พบว่า การบริหารจัดการเป็นปัญหาใหญ่ของการดำเนินงานวิทยุภาคประชาชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการบริหารจัดการงานวิทยุชุมชน การบริหารจัดการบุคคล และการบริหารจัดการงบประมาณ โดยเฉพาะการบริหารจัดการบุคคล ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม การได้มาซึ่งอาสาสมัครจัดรายการ และการขยายเครือข่าย ในขณะที่งานวิจัยของวิระพงษ์ พลนิกรกิจ และคณะ (2545) พบว่า โครงสร้างด้านการบริหาร เป็นตัวกำหนดระดับความเป็นวิทยุชุมชน ทั้งในส่วนของคุณภาพรายการ เนื้อหารายการ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ การกำหนดโครงสร้างการบริหารที่ไม่สอดคล้องกับปรัชญาวิทยุชุมชน

จะส่งผลให้เกิดปัญหาด้านการดำเนินงาน การผลิตรายการ ตลอดจนเนื้อหา / รูปแบบรายการ เช่นเดียวกัน

นอกจากข้อค้นพบจากงานวิจัยที่ผ่านมาแล้ว แนวคิดของ Rennie ยังได้สนับสนุนข้อค้นพบดังกล่าว โดยระบุว่า “บรรดาการสื่อสารชุมชน (Community Media) เช่น วิทยุชุมชนนั้น จะทำงานในส่วนเดียวที่เรียกว่า *ประชาสังคม (Civil Society)* มิใช่เป็นส่วนเดียวของภาครัฐ หรือภาคธุรกิจ ถึงแม้ว่าจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับทั้ง 2 ภาคก็ตาม ดังนั้น การสื่อสารชุมชนจึงต้องพัฒนาระบบการบริหารจัดการ / การก่อตัว / ก่อตั้งสถาบัน รวมทั้งกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในภาคส่วนนี้ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากทั้งภาครัฐ และภาคธุรกิจ”

- **ผลที่เกิดจากข้อจำกัดของชุดความรู้เดิมที่มีอยู่ และชุดความรู้ที่ขาดหายไป และข้อเสนอโครงการวิจัย**

ผลที่เกิดจากข้อจำกัดของชุดความรู้เดิมที่กลุ่มผู้ดำเนินงานวิทยุชุมชนมีอยู่ ซึ่งเป็น “ชุดความรู้ที่ไม่ใช่” อาจสรุปได้เป็น 2 ประเด็น ประเด็นแรก ชุดความรู้ดังกล่าวเป็นการใช้นิยามวิทยุชุมชนโดยขาดความเข้าใจที่ถ่องแท้ของ “ความเป็นวิทยุชุมชน” และ ประเด็นที่สอง ชุดความรู้นั้นเป็นชุดความรู้ที่นำมาจาก “คนภายนอก” ไม่ได้เป็นชุดความรู้ที่เกิดจากชุมชนอย่างแท้จริง ทำให้ “การตัดเย็บ” ไม่สอดคล้องกับชุมชนแต่ละแห่งอย่างถ่องแท้

เช่นเดียวกับ ชุดความรู้ด้านการบริหารจัดการวิทยุชุมชน ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่ขาดหายไป และจำเป็นต้อง “สร้าง” ขึ้นมานั้น ส่วนหนึ่งจำเป็นต้องอ้างอิงมาจากโลกทฤษฎี แต่อีกส่วนหนึ่งก็จำเป็นต้องมาจาก “โลกความจริง” ที่เกิดจากประสบการณ์ / มุมมองของสายตาของคนภายในชุมชนเอง เนื่องจากผู้วิจัยเชื่อว่าการบริหารจัดการสื่อชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ จะเป็นพลังอันแข็งแกร่งในการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย เช่น การนำวิทยุชุมชนมาเป็นกลไกในการสร้างเสริมความสามัคคีในชุมชน การใช้วิทยุชุมชนเพื่อสร้างเสริมพลังทางเศรษฐกิจ เป็นต้น หากแต่การบริหารจัดการวิทยุชุมชนไม่อาจมีสูตรเดียวกันทั่วประเทศ จำเป็นต้อง “ตัดเย็บ” ให้เหมาะกับชุมชนแต่ละแห่งที่มีบริบทแตกต่างกันไป

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการเสริมพลังวิทยุชุมชนด้านการบริหารจัดการ ด้วยกระบวนการ “จัดการความรู้” เพื่อให้ได้มาซึ่งชุดความรู้ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทชุมชนต่อไป โดยวิทยุชุมชนที่นำมาเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้คือ วิทยุชุมชนคนบ้านดง

3) กรณีศึกษา “วิทยุชุมชนคนบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์”

วิทยุชุมชนคนบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ก่อตั้งเมื่อปลายปี 2547 โดยพระครูพิมลจิตตคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง โดยมีวัตถุประสงค์เริ่มแรกเพื่อเป็นพื้นที่ในการเชื่อมโยง “วัด” กับ “บ้าน” ต่อมาเห็นว่าวัดบ้านดงได้มีประเพณีสืบทอด “การกวนข้าวทิพย์” มาอย่างยาวนานกว่า 30 ปี โดยยังคงสืบทอดกระบวนการของประเพณีนี้ไว้อย่างครบถ้วน จึงคิดที่จะเผยแพร่ประเพณีกวนข้าวทิพย์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายต่อไป จึงได้ใช้สื่อวิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือ

ในการประชาสัมพันธ์ประเพณีดังกล่าว แทนหอกระจายข่าว ซึ่งเป็นสื่อหลักของชุมชนในเวลานั้น เนื่องจากพระครูพิมลิตตดิคุณ ผู้ก่อตั้งวิทยุชุมชนได้รับรู้ว่าทางรัฐเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นเจ้าของ คลื่น และดำเนินการบริหารจัดการโดยชุมชนเอง

- จุดกำเนิดวิทยุชุมชนคนบ้านดง : กลไกการเผยแพร่ประเพณี และส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน

พระครูพิมลิตตดิคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง กล่าวถึง ความเป็นมาของการดำรงรักษาประเพณี กวนข้าวทิพย์ของชาวบ้านดง ว่า ชุมชนนี้ เป็นชุมชนที่ผู้คนส่วนใหญ่ มีถิ่นกำเนิดและเชื้อสายดั้งเดิมจากบ้านสวน อำเภอเมือง และ บ้านปากน้ำ อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ซึ่งได้อพยพเคลื่อนย้ายมาอยู่อาศัยและทำกินที่บ้านดงแห่งนี้ เมื่อประมาณ หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และได้อาศัย ทำมาหากินบนผืนดินที่อุดมสมบูรณ์ แห่งนี้ประกอบอาชีพหลักคือ “การทำนา” มาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ การรับรู้ประเพณีกวนข้าวทิพย์นั้นเป็นการรับรู้กันจากครอบครัว สืบทอดต่อเนื่องกันมาเรื่อย จากรุ่นสู่รุ่น จนชาวบ้านดงโดยเฉพาะบ้านดงหมู่ 1 กับและบ้านดงหมู่ 3 จะต้องมาร่วมประเพณีกวนข้าวทิพย์ร่วมกันในเดือนวันวิสาขบูชาของทุกปีที่วัด และได้กวนข้าวทิพย์เพื่อขายและนำเงินที่ได้มาเป็นทุนเพื่อทำนุบำรุงศาสนสถานในวัดบ้านดง

นอกจากนั้น ชาวบ้านก็มีความเชื่อว่า การเข้าร่วมประเพณีนี้ จะมีแต่ความโชคดี หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ผลผลิตพืชพรรณ ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ข้าวทิพย์เป็นสัญลักษณ์ของการแลกค่านา ที่ชาวนาได้อธิษฐานขอพรจากแม่โพสพ แม่โพสดี แม่จันทวี ขอให้ได้ข้าวกละหม้อ กอละเกวียน ไหลมาเทมา ดังอย่างบอกต่ออย่างพร่อง ไหลมา เทมาอย่างน้ำพระคงคา เทวดาฟ้าดินช่วยรักษา อย่าให้สัตว์สิ่งอันใดมารบกวน ให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาค้าขึ้น

นอกจาก การสืบทอดประเพณีกวนข้าวทิพย์เพื่อเป็นพุทธบูชาแล้ว ประเพณีกวนข้าวทิพย์ยังเป็นเสมือนศูนย์รวมทางจิตใจของชาวบ้าน โดยเฉพาะของชาวบ้านดงหมู่ 1 / 2 / 3 และ 5 ซึ่งเป็นชุมชนที่อพยพมาจากชุมชนบ้านสวน สุโขทัย ตั้งแต่ครั้งสงครามโลกครั้งที่ 1 เนื่องจากการทะเลาะวิวาท ดังที่นายสุวรรณ บุญต่อ ผู้รู้ในชุมชนซึ่งได้เล่าให้ฟังว่า

“ประมาณ หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ชุมชนบ้านสวน อำเภอเมืองสุโขทัยและบ้านปากน้ำ อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย ในอดีตประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ เป็นนักเลง แดกความสามัคคี พ่อแม่เล่าให้ฟังว่า คนในหมู่บ้านมีแต่คนที่โหดร้าย ฆ่ากันตายเป็นประจำ แม้แต่ญาติพี่น้องก็ไม่ละเว้นการฆ่าและทำร้ายกัน ด้วยเรื่องการแก่งแย่ง ชิงดี แย่งที่ดิน และปล้นทรัพย์สิน กัน เมื่อในชุมชนบ้านสวนไม่มีความสุข ไม่ปลอดภัย พ่อ แม่ ก็เลยพากันอพยพหนีออกจากบ้านสวนมาอยู่ที่ บ้านดง ต.พญาแมน อ.พิชัย แห่งนี้ ซึ่งในช่วงที่พ่อแม่ เข้ามาอยู่ที่บ้านดง ซึ่งขณะนั้นพื้นที่บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านเป็นป่าดิบดงคำ คือยังมีป่าไม้หนาแน่น มีบ้านเรือนอยู่ไม่มากนัก ซึ่งหากนับถึงปัจจุบัน ชาวบ้านดง หมู่ 1,2,3 และหมู่ 5 นับตั้งแต่รุ่น พ่อ แม่ ได้อพยพโยกย้ายออกจากถิ่นเดิมบ้านสวน

และบ้านปากน้ำ จ.สุโขทัย มาเป็นชาวบ้านคง ต.พญาแมน อ.พิชัย จ.อุตรดิตถ์ แห่งนี้ นับได้ถึง 4 รุ่นแล้ว” (สัมภาษณ์นายสุวรรณ บุญต่อ : 15 กันยายน 2550)

นอกเหนือจากการเป็น “สื่อ” ให้ชุมชนมารวมตัวกันเพื่อรักษาอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของ ประเพณีท้องถิ่นแล้ว การกวนข้าวทิพย์ยังทำหน้าที่ประสานกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน เนื่องจาก เมื่อถึงวันงาน ชาวบ้านทุกคนในชุมชนต้องมารวมตัวกันเพื่อเตรียมการกวนข้าวทิพย์ โดย ต้องใช้หญิงสาวพรหมจารีเป็นผู้กวน ในปัจจุบัน ผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชนมาร่วมกันจัดเตรียมข้าว ของ เพื่อให้ได้ระดับประถมเป็นผู้เริ่มต้นการกวนข้าวทิพย์ จากนั้น ทุกคนจะเข้ามาร่วมกันกวน ต่อไป

ในการนี้ พระครูพิมลภิกขิตคุณ ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ชุมชนบ้านสวน จังหวัดสุโขทัย จึง เป็นเสมือนศูนย์รวมทั้งทางด้านจิตใจ และด้าน “อัตลักษณ์” ต่อชาวบ้านคง หมู่ 1,2,3 และหมู่ 5 ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าแปลกใจที่ “สืมเสียง” ของวิทยุชุมชนคนบ้านคงจะค่อนข้างหนักไปทาง ภาษาถิ่นของคนบ้านสวน ที่แตกต่างจากภาษาถิ่นทั่วไปของชาวอุตรดิตถ์

• วิทยุชุมชนคนบ้านคง และประเพณีกวนข้าวทิพย์ : พลังการประสานสื่อเพื่อ พัฒนาชุมชน

การกำเนิดของวิทยุชุมชนคนบ้านคง ทำให้เกิด “พื้นที่สาธารณะ” สำหรับกลุ่มผู้หญิงที่แต่ เดิมหลังจากเสร็จจากกิจกรรมประเพณีกวนข้าวทิพย์ ที่ต้องมารวมกลุ่มกันกวนข้าวทิพย์เพื่อทำบุญ และนำไปขายเพื่อหาเงินทำนุบำรุงวัดแล้วก็แยกย้ายกันกลับไป ได้มีพื้นที่ในการรวมตัวกันเพื่อ “ปะทะสังสรรค์” ทางสังคม จนเกิดแนวคิดว่าจะใช้วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ กระจายสารท ซึ่งเป็นสินค้าของหลักของกลุ่ม แทนการโฆษณาทางวิทยุท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิทยุธุรกิจ จึง ได้เริ่มประชาสัมพันธ์สินค้าทางวิทยุชุมชน โดยสามารถทำรายได้เข้าวัดได้ถึง 60,000 บาท ในปี 2548 และเพิ่มขึ้นเป็น 90,000 บาท และ 120,000 บาท ในปี 2549 และ 2550 ตามลำดับ ซึ่ง จำนวนรายได้ที่เข้ามา เป็นตัวบ่งชี้ถึงพลังของวิทยุชุมชนได้อย่างชัดเจน เมื่อเทียบกับการโฆษณา ผ่านทางวิทยุธุรกิจที่กลุ่มแม่บ้านมักไม่ได้รับผลด้านการขายเท่าใดนัก

นอกจากผลิตภัณฑ์ที่ได้จากประเพณีกวนข้าวทิพย์แล้ว การมารวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้านที่ มีพื้นฐานด้านอาชีพคล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดการขยายเครือข่ายไปยังกลุ่มอาชีพกลุ่มอื่น ๆ ด้วยการ ชักชวนให้มารวมกลุ่มกันเพื่อผลิตสินค้าแปรรูปจากสินค้าเกษตรชุมชนประเภทอื่น ๆ โดยใช้วิทยุ ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการผลิต และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สินค้า

ปัจจุบัน กลุ่มแม่บ้านได้มีการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการ และมีสินค้าในความดูแลถึง 6 ประเภท ตลาดหลักในการขายสินค้า ได้แก่ หมู่บ้านคง และหมู่บ้านใกล้เคียงที่คลื่นวิทยุชุมชนคน บ้านคงถ่ายทอดไปถึง

รายชื่อกลุ่มแม่บ้าน และสินค้า มีดังนี้

- กลุ่มแม่บ้าน

นางทวิ สายบัวต่อ	ประธานกลุ่มแม่บ้าน
นางเจริญ พิภพ	รองประธาน
นางสนอง สาดรุ่ง	สมาชิกกลุ่ม
นางทองคำ ขุมทอง	สมาชิกกลุ่ม
นางน้ำซึม เสือเมือง	สมาชิกกลุ่ม
นางจิรา บุญตัด	สมาชิกกลุ่ม

- สินค้า

ปัจจุบัน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มนี้ ได้ผลิตสินค้า ที่เป็นการแปรรูปจากสินค้า เกษตรของชุมชน คือ กระยาสารท, ข้าวเกรียบกุ้ง น้ำพริกนรก น้ำพริกแกง บายศรี พวงมาลัย

● การดำเนินงานวิทย์ชุมชนคนบ้านดง

วิทย์ชุมชนคนบ้านดง มีวัตถุประสงค์การดำเนินงาน ดังนี้

- 1) เพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ธรรมะ ส่งเสริมคุณงามความดีของชุมชน
- 2) เป็นสื่อกลางในการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น
- 3) เป็นสื่อกลางในการส่งเสริมอาชีพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) เป็นสื่อกลางในการให้บริการข่าวสารของทางราชการ ทั้งภายใน และภายนอกชุมชน

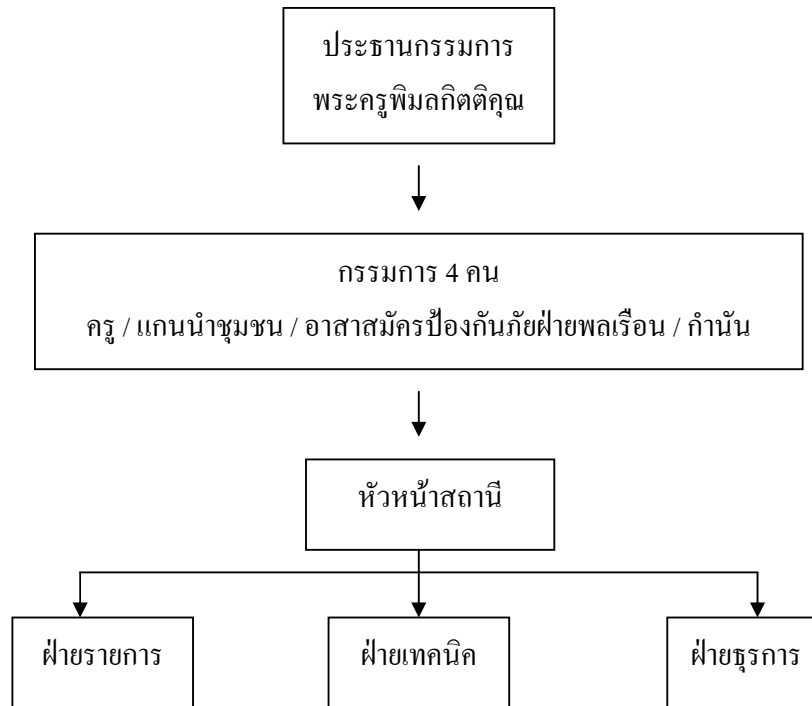
ปัจจุบันมีกลุ่ม / องค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 8 กลุ่ม ประกอบด้วย วัดบ้านดง กลุ่มแม่บ้าน / กลุ่ม OTOP ครู / นักเรียนโรงเรียนบ้านดง ตำรวจภูธร ตำบลพญาแมน สถานีอนามัยพญาแมน อสม.พญาแมน ชมรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน อำเภอพิชัย กำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลพญาแมน

วิทย์ชุมชนคนบ้านดง ออกอากาศตั้งแต่เวลา 05.00 – 22.30 น. เนื้อหารายการประกอบด้วย

- ข่าวทั่วไป
- ข่าวในชุมชน
- รายการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น
- รายการส่งเสริมอาชีพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจะประชาสัมพันธ์สินค้าของกลุ่มแม่บ้านทำรายการทุกชั่วโมง และมีรายการ “บอกเล่าผลิตภัณฑ์กลุ่มแม่บ้าน” ทุกวันวันละครั้งชั่วโมง ช่วง 12.30 – 13.00 น.
- รายการเกี่ยวกับการศึกษา
- รายการเกี่ยวกับการเกษตร
- รายการธรรมะ จากวัดบ้านดง และรับสัญญาณจากรายการธรรมะจากส่วนกลาง (ในวันอาทิตย์)

- รายการบันทึก / เพลงลูกทุ่ง/สตริง
- รายการบอกเล่าข่าวสารความรู้ ทั่วไป
- รายการข่าวสารด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ในส่วนของการบริหารจัดการ วิทยุชุมชนคนบ้านดงมีโครงสร้างการบริหาร ดังนี้

แผนภาพ 2 : โครงสร้างการบริหารวิทยุชุมชนคนบ้านดง

แม้ว่าวิทยุชุมชนคนบ้านดงจะดำเนินการมาได้ประมาณ 3 ปีแล้ว และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังประสบปัญหา “การขาดแคลนความรู้” เช่นเดียวกับวิทยุชุมชนหลายๆ แห่ง ซึ่งพระครูพิมลกิตติคุณ ซึ่งเป็นประธาน ๑ วิทยุชุมชนได้วิเคราะห์ว่าน่าจะมาจากปัจจัย ดังนี้

(1) เมื่อเริ่มจัดตั้งวิทยุชุมชนไม่มีผู้ใดมีความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชน จึงต้องอาศัยการเรียนรู้จากการทำงานวิทยุชุมชนที่จังหวัดสุโขทัย และต่อมากรมประชาสัมพันธ์ได้เข้ามาให้แนวทางการดำเนินงาน แต่ก็ยังรู้สึกว่ายังไม่เข้าใจปรัชญาที่แท้จริงของวิทยุชุมชน ซึ่งอาจจะทำให้การดำเนินงานอาจผิดเพี้ยนไปจากหลักเกณฑ์ที่แท้จริง

(2) ไม่เคยมีหน่วยงานใดมาให้ความรู้ หรือฝึกอบรม ไม่ว่าจะเป็นในด้านการจัด / ผลิต รายการ หรือการบริหารจัดการวิทยุชุมชน

(สัมภาษณ์พระครูพิมลกิตติคุณ, 15 กันยายน 2550)

จึงเป็นที่มาของความสนใจของผู้วิจัยที่จะเข้าไปศึกษาวิถุชุมชนคนบ้านดง ด้านหนึ่ง ในฐานะสื่อชุมชนที่รับใช้ชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง และสามารถแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนออกมาได้อย่างชัดเจน และในอีกด้านหนึ่ง ในฐานะของวิถุชุมชนที่ต้องการชุดความรู้เพื่อพัฒนาการดำเนินงานให้เป็นไปตามหลักการ และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) ศึกษาประวัติ พัฒนาการของวิถุชุมชนคนบ้านดงในส่วนที่สัมพันธ์กับบริบทชุมชน และกิจกรรมของชุมชน
- 2) ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวิถุชุมชนคนบ้านดง
- 3) ศึกษาบทบาทหน้าที่ และปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของวิถุชุมชนคนบ้านดง
- 4) สร้างกระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิถุชุมชนคนบ้านดง
- 5) ศึกษาผลที่เกิดจากการใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิถุชุมชนคนบ้านดง

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

วิถุชุมชน หมายถึง วิถุกระจายเสียงชุมชนที่มีการจัดตั้งเป็นจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิถุชุมชน ในที่นี้ คือ จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิถุชุมชนคนบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ หรือ วิถุชุมชนคนบ้านดง

บทบาทหน้าที่ หมายถึง การทำบทบาทหน้าที่ของวิถุชุมชนคนบ้านดง ประกอบด้วย บทบาทหน้าที่ทางโลก บทบาทหน้าที่ทางธรรม และบทบาทหน้าที่ต่อชุมชน

การบริหารจัดการ หมายถึง การบริหารจัดการของวิถุชุมชนคนบ้านดง ด้าน การบริหารจัดการบุคลากร การบริหารจัดการงาน การบริหารจัดการงบประมาณ และการบริหารจัดการผู้ฟัง

กระบวนการจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวมความรู้ที่จำเป็น และเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของวิถุชุมชนคนบ้านดง เพื่อพัฒนาเป็นชุดเรียนรู้ และนำไปใช้ตามที่ชุมชนต้องการ

การเสริมพลังวิถุชุมชน หมายถึง กลไก / วิธีการที่ทำให้วิถุชุมชนคนบ้านดงสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขอบเขตการวิจัย

กรณีศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ คือ วิถุชุมชนคนบ้านดง ซึ่งอยู่ในชุมชนคนบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

ระยะเวลาดำเนินการ 2 ปี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้องค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนบ้านดงที่ชุมชนสามารถนำไปใช้ และขยายผลต่อไปได้ในชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียง
- 2) ได้สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน
- 3) ได้พัฒนาสมรรถนะ (capacity building) แก่ผู้ปฏิบัติงานวิสาหกิจชุมชน
- 4) ได้สร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดใกล้เคียง

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิद्यุชุมชน” มีขอบข่ายแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 1) แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้
- 2) แนวคิดเรื่องชุมชนและการสื่อสารชุมชน
- 3) แนวคิดเรื่องวิद्यุชุมชน
- 4) แนวคิดเรื่องการค้างานวิद्यุชุมชนในต่างประเทศ และในประเทศไทย
- 5) แนวคิดเรื่องพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม
- 6) แนวคิดเรื่องการบูรณาการสื่อ
- 7) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management / KM) ได้มีผู้ให้คำนิยามเอาไว้มากมาย เนื่องจากแนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ เป็นแนวคิดที่ยังไม่หยุดนิ่ง อีกทั้งยังเป็นแนวคิดที่นำไปปรับประยุกต์กับสถานการณ์ที่แตกต่างกันไปตลอดเวลา เช่น การนำแนวคิด KM ไปใช้ในภาคเอกชน ภาครัฐ การนำ KM ไปใช้ในงานวิจัย เป็นต้น

1.1 นิยามของการจัดการความรู้โดยสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)

สคส. ซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อศึกษา เผยแพร่ และนำแนวความคิดเรื่องการจัดการความรู้ไปใช้กับบริบทต่าง ๆ ในสังคมไทย ได้ให้คำนิยามการจัดการความรู้ไว้ว่า “การจัดการความรู้ คือ กระบวนการที่เป็นเครื่องมือ หรือวิธีการเพิ่มมูลค่า หรือคุณค่าของกิจการขององค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่ายของกลุ่มบุคคล / องค์กร ”

การจัดการความรู้ประกอบด้วยกิจกรรม และกระบวนการต่อไปนี้

- การขุดค้น และรวบรวมความรู้ คัดเลือกเอาเฉพาะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการใช้ประโยชน์ ทั้งจากภายใน และภายนอกองค์กร โดยนำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และความเหมาะสมกับบริบทของสังคม และขององค์กร ถ้าไม่เหมาะสมก็นำมาดำเนินการปรับปรุงต่อไป
- การจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน
- การจัดเก็บความรู้ให้ค้นหาได้ง่าย
- การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้

- การจัดกิจกรรม และกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้
- การวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อยกระดับความรู้
- การสร้างความรู้ใหม่
- การประยุกต์ใช้ความรู้
- การเรียนรู้จากการใช้ความรู้

การจัดการความรู้ไม่ใช่กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นลอย ๆ ได้ หากแต่เป็นเสมือน “เครื่องมือ” หรือ “สะพาน” ในการไปสู่เป้าหมายอื่น ๆ เช่น การนำ การจัดการความรู้มาช่วยให้เป้าหมายการทำงานภายในองค์กรบรรลุผลสำเร็จ เป็นต้น ดังนั้น สถานะของการจัดการความรู้จึงแตกต่างจากการเรียนรู้ในสถานศึกษา กล่าวคือ การเรียนรู้ในสถานศึกษามักเป็นการเรียนรู้ที่จำเป็นต้องรู้ แต่ยังไม่มีความชัดเจนว่าจะนำความรู้ที่ได้ไป “จัดการ” กับเรื่องอะไร ในลักษณะอย่างไร

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การจัดการความรู้จะเกิดได้ก็ต่อเมื่อมีการ “ลงมือปฏิบัติ” หรือมีการลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องการเอาความรู้มาจัดการเพื่อการใช้งานตามวิสัยทัศน์ / เป้าประสงค์ที่กำหนดไว้นั่นเอง

1.2 วัตถุประสงค์ ประโยชน์ และเป้าหมายของการจัดการความรู้

● วัตถุประสงค์ทั่วไปของการจัดการความรู้

- เพื่อปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานทางธุรกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
- เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ ๆ
- เพื่อปรับปรุงเทคนิค กระบวนการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และนำความรู้
นั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์

● ประโยชน์ของการจัดการความรู้

- ป้องกันความรู้สูญหาย การจัดการความรู้ทำให้องค์กรสามารถรักษาความเชี่ยวชาญ ความชำนาญ และความรู้ที่อาจสูญหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของบุคลากร เช่น การเกษียณอายุทำงาน หรือการลาออกจากงาน เป็นต้น
- เพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจ โดยประปราย คุณภาพ และความสะดวกในการเข้าถึง ความรู้เป็นปัจจัยสำคัญของการเพิ่มประสิทธิภาพการตัดสินใจ เนื่องจากผู้ที่มีหน้าที่ตัดสินใจต้องสามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและมีคุณภาพ
- ความสามารถในการปรับตัวและมีความยืดหยุ่น การทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจในงานและวัตถุประสงค์ของงาน โดยไม่ต้องมีการควบคุม หรือมีการแทรกแซงมากนักจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดการพัฒนาจิตสำนึกในการทำงาน

- ความได้เปรียบในการแข่งขัน การจัดการความรู้ช่วยให้องค์กรมีความเข้าใจลูกค้า แนวโน้มของการตลาดและการแข่งขัน ทำให้สามารถลดช่องว่างและเพิ่มโอกาสในการแข่งขันได้
- การพัฒนาทรัพยากรบุคคล เป็นการพัฒนาความสามารถขององค์กรในการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรที่มีอยู่ ได้แก่ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า และลิขสิทธิ์
- การยกระดับผลิตภัณฑ์ การนำการจัดการความรู้มาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและบริการจึงจะเป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์นั้น ๆ อีกด้วย
- การบริหารลูกค้า การรักษาความสนใจและความต้องการของลูกค้าจะเป็นการสร้าง ความพึงพอใจและเพิ่มยอดขายและสร้างรายได้ให้แก่องค์กร
- การลงทุนทางทรัพยากรบุคคล การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านการเรียนรู้ ร่วมกัน การจัดการด้านเอกสาร การจัดการกับความรู้ที่ไม่เป็นทางการเป็นการเพิ่มความสามารถ ให้แก่องค์กรในการจ้างและฝึกฝนบุคลากร

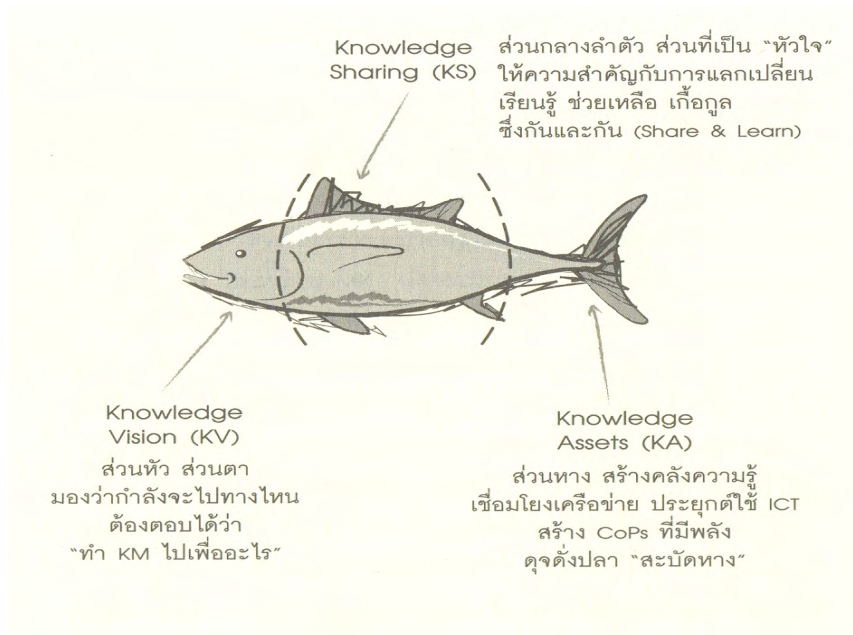
● เป้าหมายของการจัดการความรู้

- เพื่อพัฒนางานให้มีคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ยิ่งขึ้น
- เพื่อการพัฒนาคน คือ พัฒนาผู้ปฏิบัติงานซึ่งในที่นี้คือ พนักงานทุกระดับ แต่ที่จะได้ ประโยชน์มากที่สุด คือ พนักงานชั้นผู้น้อย และระดับกลาง
- เพื่อการพัฒนา “ฐานความรู้” ขององค์กรหรือหน่วยงาน เป็นการเพิ่มพูนทุนความรู้ หรือทุนปัญญาขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีศักยภาพในการฟันฝ่าความยากลำบากหรือ ความไม่แน่นอนในอนาคตได้ดีขึ้น

1.3 โครงสร้าง และองค์ประกอบของการจัดการความรู้

ประพนธ์ ฝาสุยฮิด (2549) ได้อธิบายเรื่อง KM ซึ่งเป็นนามธรรม ให้เป็นรูปธรรม ด้วยการ เทียบเคียงโครงสร้าง และองค์ประกอบ KM กับ “โมเดลปลา” โดยโมเดลปลาที่ อธิบายได้ใน เบื้องต้นว่า โครงสร้างของ KM ประกอบด้วยส่วนประกอบย่อย 3 ส่วน เช่นเดียวกับตัวปลา ที่แบ่ง ออกเป็น ส่วนหัวปลา ส่วนตัวปลา และส่วนหางปลา

- หัวปลา หมายถึง เป้าหมายหลักของการดำเนินการจัดการความรู้ เป็นเสมือน “วิสัยทัศน์ความรู้” (Knowledge Vision / KV) ที่เป็นคำถามว่า เราต้องการความรู้ เรื่องอะไร เพื่อนำไปจัดการกับงานประเภทไหน
- ตัวปลา หมายถึง กิจกรรมการแลกเปลี่ยนความรู้ หรือการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing / KS) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของกิจกรรมการจัดการความรู้ ที่ เกิดขึ้นเพื่อสนองตอบต่อวิสัยทัศน์ด้านการจัดการความรู้ที่กำหนดไว้ในส่วนแรก
- หางปลา เป็นส่วนของคลังความรู้ (Knowledge Assets) ที่ได้จากการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ หรือการแบ่งปันความรู้ ซึ่งคลังความรู้มีการสะสมไว้มากเท่าไร ก็จะยิ่งเป็น พลังในการขับเคลื่อนมากขึ้นเท่านั้น

แผนภาพ 3 : โมเดลปลา

ที่มา : ประพันธ์ ฝาสุยัค : 2549 : 22

การดำเนินการจัดการความรู้มีองค์ประกอบสำคัญ คือ

- (1) สร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้
- (2) สร้างทีมจัดการความรู้
- (3) สร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- (4) จัดการความรู้ ควบคู่ไปกับกิจกรรมอื่น ๆ
- (5) เน้นการขับเคลื่อนจากระดับกลาง (ไม่ใช่ระดับสูงสุด หรือระดับล่างสุด)
- (6) เปลี่ยนโครงสร้างการทำงานไปเป็นแบบ "พหุบท" (hypertext) คือ หลายบริบทในเวลาเดียวกัน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย ภายใต้บริบทที่แตกต่างกันออกไป
- (7) สร้างเครือข่ายความรู้กับโลกภายนอก
- (8) สร้างวัฒนธรรมการสื่อสารแนวราบ เป็นอิสระจากทุกทิศทาง
- (9) สร้างวัฒนธรรมการจดบันทึก
- (10) ประเมินผลการจัดการความรู้

1.4 เครื่องมือในการจัดการความรู้

เครื่องมือที่นำมาใช้ในการจัดการความรู้มีหลากหลาย แต่ที่นำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย

ได้แก่

- การเล่าเรื่อง (Story Telling) คือการให้ผู้มีความรู้จากการปฏิบัติมาถ่ายทอดความรู้ ส่วนลึกออกมาเป็นคำพูด

- การเสวนา (Dialogue) การทำ Dialogue เป็นการปรับฐานความคิดโดยการฟังจากผู้อื่นเพื่อสร้างความหลากหลายทางความคิด ทำให้สมาชิกเห็นภาพที่ใกล้เคียงกัน หลังจากนั้นจึงจัดประชุมหรืออภิปรายเพื่อแก้ปัญหา หรือหาข้อยุติต่อไปได้โดยง่ายดาย

- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) เป็นการนำเรื่องที่ต้องการเรียนรู้ ซึ่งผ่านการปฏิบัติมาแล้ว และได้ผลดี (best practice) มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยให้ผู้รู้ในเรื่องนั้น ๆ มาช่วยถ่ายทอดให้ฟังด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง

นอกจากนี้ ในเชิงการเรียนการสอน หรือการวิจัย “เพื่อนช่วยเพื่อน” ยังหมายถึง ระบบ “Mentor” หรือระบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเชิงวิชาการ แบบกัลยาณมิตรก็ได้

- แหล่งผู้รู้ในกลุ่ม (Center of Excellence 33 CoE) เป็นการกำหนดแหล่งผู้รู้ที่มีความรู้มากที่สุดในกลุ่ม หรือแสวงหาผู้รู้ภายนอก (Expertise Locators) มาเพื่อแบ่งปันความรู้

- การประชุมระดมสมอง (Brainstorm) หมายถึง การประชุมร่วมกันเพื่อเสนอวิธีแก้ปัญหาหรือเสนอความคิดเห็นของสมาชิกให้ได้มากที่สุด เมื่อทุกคนได้แสดงความคิดเห็นแล้ว กลุ่มจะมาช่วยกันกลั่นกรองความคิดเห็นทั้งหมดเพื่อเลือกความคิดเห็นที่ดีเข้าสู่แนวทางเดียวกันนำไปสู่การปฏิบัติ

- เวทีถาม-ตอบ (Forum) เป็นเวทีที่ใช้วิธีการโยนคำถามเข้าไปเพื่อให้ผู้ที่อยู่ในเวทีช่วยกันตอบคำถาม หรือส่งต่อให้ผู้เชี่ยวชาญอื่นช่วยตอบ

- การเรียนรู้ระหว่างการทำงาน (After Action Review / AAR) หมายถึง การสรุป / ถอดบทเรียนระหว่างดำเนินงาน เพื่อนำประสบการณ์ และความรู้ที่ได้จากการทำงานไปใช้ และ / หรือพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กระบวนการ AAR นี้ เทียบได้กับ “การเดินสลับขา” ไปตลอดกระบวนการทำงาน ซึ่งจะเป็นการเดินสลับระหว่างขาซ้าย – การลงมือปฏิบัติการ และขาขวา – การเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ เมื่อลงมือทำไปแล้ว และเมื่อเรียนรู้แล้วก็เอาไปลงมือทำใหม่ หรือเป็นการประสานระหว่างแนวคิด และการลงมือปฏิบัตินั่นเอง

- การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการจัดบทเรียนโดยผู้รู้ หรือผู้เชี่ยวชาญในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งอาจจะจัดในลักษณะของการอบรม ซึ่งเป็นการจัดอบรมความรู้เฉพาะด้าน หรือเป็นการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่เป็นการจัดอบรมความรู้เฉพาะด้าน พร้อมกับการฝึก หรือพัฒนาทักษะการปฏิบัติการควบคู่ไปด้วยก็ได้

- ประชาพิจัยและพัฒนา (Research and Development : PR & D) หมายถึง การทำวิจัยด้วยตนเอง โดยชุมชน เพื่อชุมชน เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนค้นพบ “ทุน” และ “ศักยภาพ” ของตนเองพร้อมกับแนวทางในการพัฒนาทุน และศักยภาพนั้น โดยชุมชนเป็นผู้วิจัย และมีคนนอกเป็นพี่เลี้ยงและผู้เชื่อมประสาน (Facilitator) ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน

1.5 การจัดการความรู้ในชุมชน

นักจัดการความรู้เชื่อว่า ทุนปัญญามีอยู่ในชุมชนทุกแห่ง โดยทุนปัญญาเหล่านี้มีอยู่ในคน ความสัมพันธ์ระหว่างคน ตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณี หรือวิถีปฏิบัติงาน ความรู้เหล่านี้ ถือว่าเป็น “ชุดความรู้เดิม” ที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งหากได้รับการ “สกัด” ออกมา ชุดความรู้ดังกล่าวจะถูกยกระดับ และนำไปใช้ขยายผลได้อย่างมีคุณค่าต่อไป

ในการจัดการความรู้ในชุมชน ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเรื่อง “ความรู้ในชุมชน” และ “กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน” มาเป็นกรอบคิดเบื้องต้นในการสร้างกระบวนการจัดการความรู้ให้เหมาะสมกับชุมชนที่ทำการศึกษาดังนี้

ความรู้ในชุมชน

• ประเภทของความรู้

การแบ่งประเภทความรู้มองได้หลายมิติ แต่มิติที่ได้รับความนิยมที่สุด คือมองในด้าน “รูปแบบที่มองเห็น” ตามแนวคิดของไอคุจิโร โนนาเก และมาเชล โปแลนด์ยี (Ikujiro Nonako and Machael Polanyi) (อ้างในพรธิดา วิจิตรปัญญา, 2547) ที่จำแนกความรู้ออกเป็น

- ความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) หรือ ความรู้ฝังลึก เป็นความรู้ที่มองไม่เห็นและมีอยู่ในตัวแต่ละบุคคล เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ หรือพรสวรรค์ต่าง ๆ ความรู้ชนิดนี้พัฒนาและแบ่งปันกันได้ เช่น ถ่ายทอดความรู้ ความคิด ผ่านการสังเกต สนทนา ฝึกอบรม ความรู้ประเภทนี้เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ และนำมาเล่าสู่กันฟัง เป็นความรู้ที่ยากต่อการสื่อสารหรือถ่ายทอดในรูปของตัวเลข สูตร หรือลายลักษณ์อักษร ไม่สามารถเขียนเป็นกฎเกณฑ์หรือคำราได้ แต่สามารถถ่ายทอดและแบ่งปันความรู้ได้โดยการสังเกต และเลียนแบบ

- ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) หรือความรู้ที่เป็นทางการ สามารถแสดงออกมาให้เห็นได้ มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น หนังสือ คู่มือ เอกสาร เว็บไซต์ และรายงานต่าง ๆ ตลอดจนรูปแบบของสัญลักษณ์ สามารถสื่อสารและเผยแพร่ได้สะดวก เข้าถึงได้ง่าย

ในชุมชน ความรู้มีอยู่ทั่วไปแต่ไม่ได้ถูกบันทึกไว้เป็นระบบ ไม่มีลายลักษณ์อักษร ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการบูรณาการระหว่าง สิ่งที่เป็นรูปธรรม ทักษะ การเรียนรู้ การรับรู้ ประสบการณ์เฉพาะของบุคคล และพรสวรรค์ของบุคคล (Natural Talent) ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ยากที่สุดในการบริหารจัดการ

แหล่งที่มาของความรู้ แบ่งออกเป็น 4 แหล่ง คือ

- จากการเรียนรู้และการทดลอง
- จากประสบการณ์ของตนเอง โดยเฉพาะจากประสบการณ์ที่ผิดพลาด
- จากประสบการณ์ของคนอื่น โดยการบอกเล่า หรือพูดคุย
- จากการศึกษาและแนวทางปฏิบัติของบุคคลที่ปฏิบัติงานได้ดี

อย่างไรก็ตาม ความรู้เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตามองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการ คือ

- ประสบการณ์ (Experience)
- ความจริงพื้นฐาน (Ground Truth)
- ความสลับซับซ้อน (Complexity)
- การวินิจฉัย หรือตัดสินใจ (JUdgement)
- การลองผิดลองถูก และสัญชาตญาณ (Rules of Thumb and Intuition)
- ค่านิยมกับความเชื่อ (Values and Beliefs)

● ช่องว่างของความรู้

หัวใจหลักของการจัดการความรู้ประการหนึ่ง คือ การวิเคราะห์ช่องว่างของความรู้ (Knowledge Gap) เพื่อให้ทราบถึงสถานภาพด้านความรู้ของบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชนที่เราจะเข้าไปดำเนินการจัดการความรู้เพื่อลดช่องว่าง และเติมเต็มให้กับความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

	มี (Have)	ไม่มี (Don't Have)
รู้ (Know)	ความรู้ที่เป็นทางการ (Explicit Knowledge) “รู้ว่ามีความรู้”	ช่องว่างของความรู้ (Knowledge Gap) “รู้ว่าไม่มีความรู้”
ไม่รู้ (Don't Know)	ความรู้ที่เป็นทางการ (Explicit Knowledge) “ไม่รู้ว่ามีความรู้”	ช่องว่างของความไม่รู้ (Unknown Gap) “ไม่รู้ว่าจะไม่มีความรู้”

ที่มา : พรธิดา วิเชียรปัญญา : 2547 หน้า 20

● ระดับความรู้ (Levels of Knowledge)

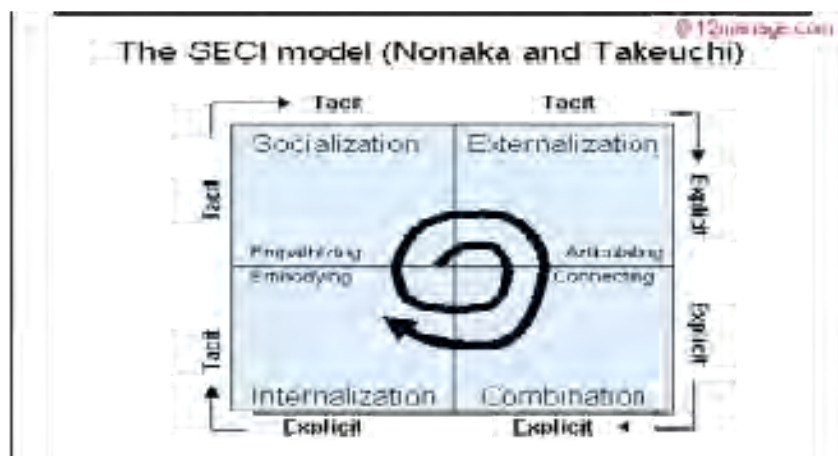
ตามแนวคิดของ James Brain Quinn (อ้างในสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ : 2548, 16) แบ่งระดับความรู้เป็น 4 ระดับ ได้แก่

- ระดับที่ 1 : Know –what (รู้ว่าคืออะไร) เป็นความรู้เชิงรับรู้ หรือ ความรู้ที่ได้รับมาจากการเรียน เห็นหรือจดจำ มีลักษณะเป็นความรู้ในภาคทฤษฎีว่า สิ่งนั้นคืออะไร
- ระดับที่ 2: Know-how (รู้ว่าเป็นอย่างไร /รู้วิธีการ) เป็นความสามารถในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติให้เข้ากับสภาพแวดล้อม

- ระดับที่ 3 : Know-why (รู้ว่าทำไม /รู้เหตุผล) เป็นความเข้าใจที่ลึกซึ้งซึ่งเหตุผลที่สลับซับซ้อนขึ้น ภายใต้เหตุการณ์และสถานการณ์ต่างๆ ความรู้ในระดับนี้สามารถพัฒนาได้บนพื้นฐานของประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาและการอภิปรายร่วมกับผู้อื่น
- ระดับที่ 4 : Care –why (ใส่ใจกับเหตุผล) เป็นความรู้ในลักษณะการสร้างสรรค์ที่มาจากตัวเอง บุคคลที่มีความรู้ในระดับนี้จะมีเจตจำนง แรงจูงใจ และการปรับตัวเพื่อความสำเร็จ ดังนั้นในการจัดการความรู้ จึงต้องคำนึงถึงระดับของความรู้ของบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร หรือชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการบรรลุผลด้วย

● กระบวนการสร้างความรู้

ไอคุจิโร โนนากะ และมาเชล โปแลนด์ (Ikujiro Nonaka and Machael Polanyi) (อ้างในพรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547) ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องการสร้างและกระจายความรู้ในลักษณะของวงจรความรู้ ระหว่างความรู้ที่อยู่ในตัวคน ความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) กับความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) โดยใช้โมเดล SECEI ในการอธิบาย ซึ่งแบ่งการสร้างความรู้เป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ที่มา : <http://www.12manage.com>

- ขั้นที่ 1 กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization : Tacit knowledge to Tacit Knowledge) เป็นกระบวนการแบ่งปันประสบการณ์และการสร้างความรู้ที่เป็นนัย โดยที่บุคคลสามารถรับความรู้ที่เป็นนัยได้โดยตรงจากผู้อื่น โดยปราศจากการใช้ภาษาหรือการพูดคุยกัน คือ บุคคลจะได้รับความรู้ผ่านการดำรงชีวิตร่วมกันกับผู้อื่น มีการสังเกตซึ่งกันและกัน และการอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน สิ่งสำคัญของขั้นตอนนี้คือ “ประสบการณ์” (Experience) ซึ่งเกิดได้จากการสังเกต การลอกเลียนแบบ การฝึกหัด การลงมือปฏิบัติ ขั้นตอนนี้จึงมีลักษณะที่เรียกว่า “ความรู้ที่เห็นพ้องต้องกัน” Sympathetic Knowledge

- ขั้นที่ 2 กระบวนการกระจายสู่ภายนอก (Externalization : From Tacit Knowledge to Explicit Knowledge) ระหว่างขั้นตอนนี้ ความรู้ที่เป็นนัย หรือที่อยู่ในตัวคน จะเชื่อมต่อเข้ากับความคิดที่ชัดเจน กล่าวคือ ความรู้ที่ได้มาจากขั้นที่ 1 จะถูกนำมาแสดงให้เห็นในรูปแบบที่สามารถเข้าใจได้กว้างและครอบคลุมมากขึ้น ขั้นตอนนี้เป็น หัวใจของกระบวนการสร้างความรู้ เพราะเป็นขั้นที่ความรู้ที่เป็นนัยถูกทำให้เป็นความรู้ที่ชัดเจนโดยผ่านการเปรียบเทียบ การใช้ตัวอย่าง การสร้างแนวคิดหรือตัวแบบ ขั้นตอนนี้จึงมีลักษณะที่เรียกว่า “ความรู้ที่เกี่ยวกับการสร้างแนวคิด”

(Conceptual Knowledge)

- ขั้นที่ 3 การรวมเข้าด้วยกัน (Combination : Explicit Knowledge to Explicit Knowledge) ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการของการทำให้ความคิดต่างๆ เป็นระบบ เพื่อให้กลายเป็นความรู้ ความรู้ที่ชัดเจนจะถูกรวมกันโดยอาศัยการแลกเปลี่ยนของบุคคลเป็นหลัก ความรู้จะเกิดการรวมตัวกันผ่านสื่อต่างๆ เช่น การประชุม การสัมมนา การสนทนา การติดต่อผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ความรู้ลักษณะนี้เรียกว่า “ความรู้ที่เป็นระบบ” (Systematic Knowledge)

- ขั้นที่ 4 : กระบวนการรวมเข้าสู่ภายใน (Internalization : Explicit Knowledge to Tacit Knowledge) ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการของการประมวลให้ความรู้ที่ชัดเจน กลายเป็นความรู้ที่เป็นนัย กล่าวคือ ความรู้ที่ชัดเจน (เป็นที่ประจักษ์) จากขั้นที่ 3 จะเปลี่ยนกับไปเป็นความรู้โดยนัยอีกครั้ง ซึ่งเปรียบเทียบได้กับ การเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing) ประสบการณ์ที่ผ่าน ขั้นที่ 1 – 2 – 3 ซึ่งประสบการณ์เหล่านั้น จะทำให้นุคคลกลายเป็นทรัพย์สินที่มีค่า ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นจึงมีลักษณะที่เรียกว่า “ความรู้เชิงปฏิบัติการ” (Operational Knowledge)

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

● ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

การศึกษาที่เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 คือ ต้องเป็นการศึกษาตลอดชีวิตมีความหมายคลุมไปถึงการเรียนรู้วิธีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงลงในที่ทำงาน และมีความหมายรวมไปถึงการก่อรูปร่างบุคลิกภาพ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้เวลาใดก็ได้ตลอดชีวิต โดยการเรียนรู้ในการศึกษาตลอดชีวิตมีสาระสำคัญ 4 ประการ คือ

- การเรียนรู้เพื่อรู้ เน้นการเรียนรู้ความรู้ทั่วไปอย่างกว้างๆผนวกกับการเรียนวิชาจำนวนหนึ่งอย่างลึกซึ้งกล่าวคือ เป็นการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้เพื่อให้ได้ประโยชน์จากโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตด้วย

- การเรียนรู้เพื่อทำ คือ การฝึกหัดอาชีพหรือการทำงานจำเป็นต้องพัฒนาความสามารถเผชิญหน้าในสถานการณ์ที่หลากหลาย ที่ไม่ได้คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นและความสามารถในการทำงานเป็นทีม

- การเรียนรู้เพื่อเป็น ทุกคนจำเป็นต้องมีอิสระเพิ่มขึ้น มีการตัดสินใจที่ถูกต้องและมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อการทำงานของตน

- การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน ต้องเข้าใจผู้อื่น เข้าในธรรมเนียมประเพณีและจิตใจของผู้อื่น
สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งในการพยายาม
แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง หรือเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน หรือสภาพความเป็นอยู่ กิจกรรมที่
ดำเนินอยู่นี้เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อการแก้ปัญหาและสอดคล้องกับแบบแผนการผลิตของชุมชน
จึงเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตของการเรียนรู้ เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นวิเคราะห์
ปัญหา หาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแล้วสมาชิกก็กลับไปลงมือปฏิบัติแล้วกลับมาทบทวน
วิเคราะห์ร่วมกันเพื่อสรุปบทเรียน เพื่อหาหนทางต่อไปอีก กระบวนการที่เกิดขึ้นซ้ำๆนี้ เท่ากับเป็น
การยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม และผลพวงจากการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริง
ดังกล่าวยังช่วยแก้ไขปัญห และพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็น
รูปธรรมได้

• การจัดการเรียนรู้ในชุมชน

นักวิชาการหลายท่านได้เสนอเทคนิค วิธีการจัดการเรียนรู้ในชุมชนไว้หลากหลาย ในที่นี้
จะขอประมวลมาเฉพาะการจัดการการเรียนรู้ในระบบการศึกษา ดังนี้

- การจัดการเรียนรู้ในระดับบุคคล

การจัดการเรียนรู้ในระดับบุคคลจะใช้วิธีการส่งเสริมข้อมูลเพื่อขยายการรับรู้ประกอบการ
ตัดสินใจ การส่งเสริมการพัฒนาตนเองเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา
การตัดสินใจด้านจิตใจตามแนวทางพุทธศาสนา การพัฒนาอาชีพ เป็นต้น จิตจำนงค์ กิตติกรดี
(2532 : 123-127) ดังได้กล่าวเสริมในส่วนนี้ว่า แม้การสอนส่วนใหญ่จะทำกับกลุ่ม แต่การเรียนรู้ก็
เป็นกระบวนการของแต่ละคน มีอยู่ไม่น้อยที่จำเป็นต้องมีการติดต่อสัมพันธ์เป็นส่วนตัว เพื่อให้
ชาวบ้านยอมรับความคิดใหม่ไปปฏิบัติ

- การจัดการเรียนรู้ในระดับกลุ่ม

การจัดการเรียนรู้ในระดับกลุ่ม คือ การใช้กลุ่มเป็นกลไกของการทำงานในระดับชุมชน
และเป็นกลไกหลักที่นำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนอีกด้วย เช่น ส่งเสริมให้เกิดการ
เรียนรู้ด้วยวิธีการทำงานร่วมกัน โดยกระบวนการจะเริ่มจากสรุปสภาพปัญหาหรือความต้องการที่
ดำรงอยู่ จากนั้นจะวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา แล้วจึงแสวงหาแนวทางแก้ไขหรือสนองความ
ต้องการ เทคนิค วิธีการที่ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ในระดับกลุ่ม ได้แก่ การประชุมทั่วไป
อภิปรายกลุ่ม การสาธิต การแสดงนิทรรศการ ตลอดจนการทัศนศึกษาดูเมื่อได้มีการเสนอความ
คิดเห็นใหม่แก่กลุ่ม สมาชิกก็จะมีการสอบถามปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และมีการ
สนับสนุนให้นำไปปฏิบัติ

- การจัดการเรียนรู้ในระดับชุมชน

การจัดการเรียนรู้ในระดับชุมชน เป็นการจัดการเรียนรู้แก่สาธารณะชนในวงกว้าง โดยใช้หลักการแบบมีส่วนร่วมของผู้เรียน ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งให้เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ สารของข้อมูลและความรู้ต้องสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมาย และเน้นให้เกิดกระบวนการเสริมสร้างให้ชุมชน คิดเป็น พุดเป็น ทำเป็น กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจัดว่าเป็นกระบวนการที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เดวิด แมททิวส์ (2540 : 8 – 18) ได้เสนอผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบที่สำคัญของประชาสังคมที่เข้มแข็ง และสามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดความเข้มแข็งของประชาสังคม คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่เราเรียนรู้และผ่านการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น กระบวนการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนระหว่างคนในชุมชนและสาธารณะ ทำให้เรารู้ในสิ่งที่เราไม่รู้ ซึ่งไม่อาจรู้ได้โดยลำพัง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมิใช่การรับฟังข้อเสนอและข้อมูลเท่านั้น ประชาชนจำเป็นต้องเข้าใจทศนะต่อปัญหาที่คนอื่นเสนอ มีปัญหาบางปัญหาที่เราไม่สามารถรู้ได้โดยลำพัง และจะรู้ได้ก็ต่อเมื่อมีการเรียนรู้ร่วมกันกับคนอื่น ดังนั้น เราจำเป็นต้องรู้จักสร้างสำนึกร่วมต่อสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนกำหนดหรือนิยามประเด็นปัญหาสาธารณะร่วมกัน

นอกจากนี้ เดวิด แมททิวส์ (อ้างใน จีรวุฒิ เสนาคำ, 2540 : 15-18) ยังได้เสนอยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนไว้ 4 ประการ คือ

- การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนขบคิดปัญหา ไม่เพียงแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของตนเท่านั้น หากแต่รวมไปถึงผลประโยชน์ของผู้อื่นด้วย

- การสร้างทางเลือกให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อนำไปสู่แนวทางกว้าง ๆ และเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

- การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกิจกรรมที่เกิดจากกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ ภายใต้ประโยชน์ และเป้าหมายที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม

- การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ คือ การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชนร่วมกัน โดยสมาชิกในชุมชนเป็นฝ่ายตัดสินว่ากิจกรรมใดมีประโยชน์และคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชน และ/หรือควรมีการปรับเปลี่ยนในลักษณะใด ซึ่งการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชนร่วมกันนับว่าเป็นยุทธศาสตร์หลักในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน เดวิด แมททิวส์ (อ้างใน จีรวุฒิ เสนาคำ, 2540 : 15-18)

รูปแบบของการจัดการเรียนรู้ในชุมชน อาจเป็นทั้งแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ก็ได้แก่

- (1) การรณรงค์ด้วยสื่อ ใช้วิธีการแจกเอกสารและคู่มือต่างๆ แก่ชาวบ้าน การคิดแผนโปสเตอร์ และการโฆษณาประชาสัมพันธ์
- (2) การให้โอกาสด้านการศึกษาในระบบและนอกระบบด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การจัดบรรพชาสามเณร การฝากญาติโยมอุปการะส่งเสียให้เรียน การจัดหน่วยการศึกษาทางไกล เป็นต้น
- (3) การฝึกงาน เช่น การสอนทักษะไปพร้อมๆ กับการทำงาน การฝึกอาชีพ เป็นต้น
- (4) การจัดโรงเรียนทางเลือก เช่น โรงเรียนการทำมาหากิน โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เป็นต้น
- (5) ห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล ซึ่งเก็บรวบรวมผลงานขององค์กรและงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องไว้บริการแก่ชุมชน
- (6) การสาธิต มักทำภายในหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านเห็นและเข้าใจอย่างใกล้ชิด มักจะเป็นกิจกรรมร่วมของหมู่บ้าน เช่น ทำบ่อสาธิตการเลี้ยงปลา สาธิตการขยายพันธุ์พืช เป็นต้น เป็นการฝึกให้ชาวบ้านได้ทำจริงและทำเองได้ในโอกาสต่อไป
- (7) การฝึกอบรม ส่วนใหญ่จะเป็นการให้ความรู้เฉพาะเรื่อง โดยเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาให้ความรู้โดยตรงในหมู่บ้าน หรือการส่งตัวแทนชาวบ้านหรือผู้สนใจไปรับการอบรมกับโครงการอื่นๆ นอกพื้นที่
- (8) การศึกษาดูงานและทัศนศึกษา ได้แก่ การพากลุ่มเป้าหมายไปดูตัวอย่างงานพัฒนาในพื้นที่อื่นๆ ทั้งที่เป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว เพื่อเป็นบทเรียนส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงและการเรียนรู้กับผู้ที่เคยทำหรือกำลังทำกิจกรรมนั้นๆ เพื่อให้เห็นตัวอย่างจริง และได้แลกเปลี่ยนกันในระดับบุคคลหรือกลุ่ม สร้างแรงบันดาลใจและเข้าใจในเรื่งนั้นๆ ได้บทเรียน ได้ข้อคิดและความรู้ต่างๆ แก่ผู้มาดูงาน และพบว่ากิจกรรมดูงานและทัศนศึกษาเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมาก
- (9) การสัมมนา ส่วนใหญ่นั่นที่กลุ่มผู้นำ จะมีการสัมมนาแลกเปลี่ยนกันเอง ระหว่างผู้นำในพื้นที่ หรือระหว่างพื้นที่ต่างๆ
- (10) การพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่จัดทั้งในระดับของผู้นำภายในและสมาชิกชาวบ้าน การค้นหาผู้รู้ที่เป็นปราชญ์ชุมชนให้มาพบเพื่อรู้จักและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ประสานให้เกิดความรู้ใหม่ ทำโดยการจัดกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเองระหว่างชาวบ้านกับผู้นำ หรือระหว่างผู้นำกันเอง
- (11) เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อมวลชน เพราะสื่อมวลชนเป็นกลไกในการแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลในวงกว้าง และมีบทบาทอย่างสำคัญในการให้การศึกษาแก่สาธารณะชนได้เป็นอย่างดี การนำเสนอข่าวไม่เพียงแต่สะท้อนความเป็นจริงแต่ยังมีบทบาทในการชี้นำอีกด้วย รวมทั้งยังสามารถเป็นแรงกดดันเพื่อให้ปัญหาคลี่คลายลงได้

(12) การจัดเวทีและงานมหกรรมเพื่อการรณรงค์ เป็นแนวทางการทำงานซึ่งยกระดับจาก การนำเสนอสภาพปัญหาสู่การเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหในระดับนโยบาย

งานวิจัยครั้งนี้ มีเป้าหมายเพื่อสร้างกระบวนการจัดการความรู้ในการสกัดเอาชุดความรู้เดิม ด้านการบริหารจัดการวิถชุมชนคนบ้านดงออกมา เพื่อผสมผสานกับชุดความรู้ใหม่จากโลกทฤษฎี และนำไปใช้ในการพัฒนาวิถชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

2) แนวคิดเรื่องชุมชน และการสื่อสารชุมชน

2.1 แนวคิดเรื่องชุมชน

“ชุมชน” เป็นคำที่มีการนำไปใช้กันอย่างกว้างขวาง และถูกนำมาใช้ในมิติที่หลากหลาย แตกต่างกันไป เช่น ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนในฐานะขบวนการประชาชน ชุมชนแนว มานุษยนิยม หรือชุมชนเชิงอุดมคติ ชุมชนในรูปแบบใหม่ หรือชุมชนเสมือนจริง เป็นต้น แต่ใน ความต่างเหล่านั้น ก็มีจุดร่วมใน นิยาม ของชุมชนอยู่อย่างชัดเจนเช่นกัน

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง “ชุมชน” ว่าหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการ รวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วยกัน มีความรัก มี มิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างจะเรื่องใดก็ได้ แต่ และ มี การจัดการ (ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาคการณ์ไกล, 2541) โดยการจะมอง “ความเป็นชุมชน” ได้จาก สิ่งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ดังนี้ (1) เกิดความสุขจากการที่มาอยู่ร่วมกัน เพราะมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน (2) มีประสิทธิภาพที่จะทำให้งานประสบความสำเร็จ มีศักยภาพใน การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้โดยง่าย อีกทั้งเป็นเครื่องพัฒนาวัฒนธรรม และการเมืองพร้อมกันในตัว ด้วย นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับทุกคนที่อยู่ในระบบ และสนับสนุนการเรียนรู้อย่างมีปฏิ สัมพันธ์กันโดยผ่านทางปฏิบัติ (interactive learning through action) และ (3) มีการจัดการที่ เชื่อมโยงกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

แม้ว่า ปัจจุบัน ชุมชนท้องถิ่นหลาย ๆ แห่งกำลังจะล่มสลายอันเนื่องมาจากแรงปะทะจาก อารยธรรมตะวันตก และวัฒนธรรมภายนอกที่ถาโถมมายังชุมชน แต่ประเวศ วะสี ก็ยังเห็นว่า ชุมชนจะสามารถหาทางออกได้ด้วยการหวนกลับไปสู่รากฐานทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “พุทธ เกษตรกรรม” ซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ 5 ประการ ที่ประกอบเป็น “เบญจจันทรชุมชน” ได้แก่

- จิตใจที่มีธรรมะ มีความขยันหมั่นเพียร และสันโดษธรรม
- แบบแผนการผลิต ที่มีลักษณะของการผลิตเพื่อกินเองใช้เอง และไม่ต้องพึ่งโลก ภายนอก
- ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งมาจากจิตใจมนุษย์ที่ไม่โลภโมโทสัน

- การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นแนวคิดของเศรษฐกิจแบบพอเพียง สมดุล พอกิน พอใช้ ไม่ขาดทุน และสุขสงบ
- ชีวิตชุมชน หมายถึงระบบชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใกล้ชิด มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูล และมีสถาบันครอบครัวเป็นแรงยึดเหนี่ยว

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ให้คำนิยาม “ชุมชนหมู่บ้าน” ในฐานะหน่วยพื้นฐานแห่งการพึ่งตนเอง ว่าชุมชนจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของผู้คนที่รู้จักกันอย่างใกล้ชิด มีการใช้ประโยชน์จากในพื้นที่นั้นร่วมกัน และมีกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งมีโอกาสเกิดขึ้นเป็นปกติในหน่วยทางสังคมขนาดเล็กที่คนกลุ่มหนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วยกัน ระบบความสัมพันธ์เป็นแบบครอบครัว เครือญาติ มีการแลกเปลี่ยนพึ่งพา รวมทั้งความขัดแย้ง ที่สำคัญคือ ชุมชนหมู่บ้านเป็นระบบพื้นฐานของสังคมที่มีศักยภาพในการจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของคน ทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และจิตใจ

ความเป็นชุมชนของหมู่บ้านไทยในอดีต ให้ความสำคัญกับความเป็นญาติพี่น้อง มีการผลิตเพื่อใช้สอยในครอบครัว และแลกเปลี่ยนภายในหมู่บ้าน จึงจำเป็นที่ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านต้องพึ่งตนเอง และพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวที่สำคัญ

กาญจนา แก้วเทพ ให้ความหมายของ “ชุมชน” ว่าหมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะอาชีพเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน (homogeneous) มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผู้ที่อาศัยอยู่ใน “ชุมชน” มีความรู้สึกว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน มีการดำรงรักษาคูณค่าและมรดกทางวัฒนธรรม และศาสนาถ่ายทอดไปยังลูกหลาน ซึ่งการเป็น “ชุมชน” นั้น ไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพ หรือขึ้นอยู่กับเพียงตัวคนเท่านั้น แต่ปัจจัยที่ชี้ขาดความเป็นชุมชนก็คือ “ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อกันในชุมชน” ซึ่งจะพิจารณาได้จากการที่คนในชุมชนควรจะมีความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกัน คือ ความเป็นหนึ่งเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ไปจนถึงระดับเครือญาติ ระดับหมู่บ้าน และระดับเกินหมู่บ้าน (กาญจนา แก้วเทพ, 2538)

ทั้งนี้ ในส่วนของการรักษาชุมชนท้องถิ่นเอาไว้ “การสื่อสาร” เป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยรักษาความเป็นชุมชนท้องถิ่นเอาไว้ให้อยู่รอดได้ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงภายในท้องถิ่น และท่ามกลางแรงปะทะจากโลกภายนอก โดยมองว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างพลัง (Empowerment) ให้กับผู้คนในชุมชนแต่ละชุมชนให้สามารถเกี่ยวโยงกันไว้ได้

2.2 แนวคิดเรื่องการสื่อสารชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543, น.48-58) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของการสื่อสารชุมชนไว้ดังนี้

คุณลักษณะสำคัญของการสื่อสารชุมชน

(1) เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication) ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบกัน (Interactivity) อยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้สถานะของผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่ตายตัว แต่จะมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทอยู่ตลอดเวลา

(2) ทิศทางการไหลของข่าวสาร (Flow of Information) การหลั่งไหลของข่าวสารมีทิศทางที่หลากหลาย มาจากทุกทิศทุกทาง ทั้งจากบนลงล่าง (Top-down) แบบล่างสู่บน (Bottom-up) และแบบแนวนอน (Horizontal) ดังนั้นข่าวสารจึงอาจจะไหลจากนักวางแผนพัฒนาไปสู่ชาวบ้าน จากสื่อมวลชนไปสู่ผู้รับสารในชนบท ในเวลาเดียวกันชาวบ้านอาจจะส่งข่าวสารไปยังเจ้าหน้าที่รัฐหรือมีการแลกเปลี่ยนติดต่อส่งข่าวสารระหว่างกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน (การสร้างเครือข่ายชุมชน)

(3) เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน มีการกำหนดเป้าหมายโดยใช้ระดับผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์ และกำหนดเป้าหมายโดยสอดคล้องกับทิศทางการไหลของข่าวสาร ได้แก่ เพื่อถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารและโน้มน้าวชักจูงใจ เพื่อเป็นช่องทางการแสดงออกซึ่งตัวตนของชุมชน (Community Self-expression) เกี่ยวกับการแสดงออกซึ่งสิทธิ ศักดิ์ศรี ภูมิปัญญาของชุมชน และเพื่อพัฒนาความเป็นของบุคคล (Development of the Individual's Self)

(4) เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน (Need-Oriented) แทนการพัฒนาที่แต่เดิมตอบสนองความต้องการของรัฐเป็นหลัก

(5) หน้าที่ของการสื่อสาร ประกอบด้วย

- หน้าที่ในการแสดงออก (Expressive Function) คือทั้งกลุ่มสามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมา
 - หน้าที่ทางสังคม (Social Function) คือการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นชุมชนเดียวกัน
 - หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (Information Function) สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้เพื่อและถ่ายทอดออกไปยังบุคคลอื่น
 - หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติการ (Control Activation Function) การสื่อสารเป็นช่องทางนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นของบุคคลและชุมชนได้
- นอกจากนี้ Berrigan F.J. ได้เพิ่มเติมถึงคุณสมบัติของการสื่อสารชุมชน ดังนี้
1. สื่อของชุมชนเน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชนไม่ว่าชุมชนจะตั้งวัตถุประสงค์การใช้เอาไว้เช่นใดก็ตาม
 2. ต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึง (Access) ได้ตลอดเวลาเพื่อนำไปใช้เพื่อหาข่าวสาร เพื่อความรู้หรือเพื่อความบันเทิง
 3. เป็นสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม (Participates) ในหลายบทบาท

4. เป็นสื่อที่แสดงออกของชุมชน มิใช่เป็นสื่อเพื่อชุมชน หมายถึงตัวตนของชุมชนที่แสดงออกไปนั้นต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเอง มิใช่เป็นผู้อื่นมาทำแทน

5. สามารถปรับเปลี่ยนลักษณะของการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสาร มาเป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารและทัศนของทุกคน

สำหรับในทัศนะของ D.McQuall ได้ประมวลถึงคุณลักษณะสำคัญหลายๆของการสื่อสารที่จะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนา ดังนี้

- ลักษณะหลากหลาย (Multiciplicity)
- เป็นการสื่อสารขนาดเล็ก (Smallness of Scale)
- สร้างและใช้อยู่ในท้องถิ่นเอง (Locality)
- ไม่มีลักษณะแข็งตัว ยืดหยุ่นได้ ไม่เป็นสถาบัน (Deinstitutionalisation)
- มีการแลกเปลี่ยนบทบาทระหว่างผู้รับสาร-ผู้ส่งสาร (Interchange of Sender-Receiver Roles)

- เน้นการสื่อสารแนวนอนในทุกระดับของสังคม (Horizontality of Communication)

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้นำแนวคิดเรื่องชุมชน และการสื่อสารในชุมชนมาเป็นกรอบวิเคราะห์เพื่อดูว่าวิทยุชุมชนที่ศึกษาได้ทำหน้าที่ต่อชุมชน และได้รับการตอบรับในฐานะที่เป็นสื่อ “น้องใหม่” ของชุมชนอย่างไร

3) แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน

3.1 ปรัชญาวิทยุชุมชน

วิทยุชุมชน เป็นการดำเนินงานด้านการกระจายเสียงในระดับท้องถิ่น ภายใต้ขอบเขตกำลังส่งที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดประโยชน์ และตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง โดยมีลักษณะการดำเนินงานที่เป็นประชาธิปไตย มีการบริหารจัดการด้วยตนเอง ตามปรัชญาว่า เป็นวิทยุ “โดย” ประชาชน “ของ” ประชาชน และ “เพื่อ” ประชาชน

ทั้งนี้ ปรัชญาดังกล่าวจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน คือ เริ่มจากมีคลื่นที่เป็นเจ้าของ โดย ชุมชน จากนั้นจะต้องให้ประชาชนเข้ามาดำเนินการเอง เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าวิทยุชุมชนเป็นของ ประชาชน จากนั้น การดำเนินงานวิทยุชุมชนจะต้องเป็นไป เพื่อ ผลประโยชน์ของชุมชน

แนวคิดเรื่อง วิทยุชุมชน “โดย ของ เพื่อ” ประชาชนนี้ มีฐานคิดมาจากปรัชญาวิทยุชุมชนขององค์การยูเนสโก ซึ่งได้กำหนดหลักการของวิทยุชุมชนไว้ 3 ประการ ดังนี้

(1) ต้องให้ประชาชนเข้าถึงได้โดยง่าย (Accessibility) ทั้งในส่วนของการเข้าถึงในแง่ผู้ฟัง และการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าไปดำเนินการในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้โดยไม่ขัดต่อหลักกฎหมาย นอกจากนี้ ยังต้องเป็นช่องทางในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานวิทยุชุมชน เพื่อการพัฒนา และปรับเปลี่ยนที่เหมาะสม

(2) ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วม (Participation) ในทุกระดับ ตั้งแต่การเริ่มคิด จนถึงขั้นวางแผนการดำเนินงาน โดยประชาชนในชุมชนจะต้องมีโอกาสเข้าร่วมได้ในทุกขั้นตอน

(3) ต้องเป็นวิทย์ที่ประชาชนบริหารจัดการ (Self-Management) ด้วยตนเอง โดยเป็นการบริหารจัดการตามกระบวนการทางประชาธิปไตย ตั้งแต่การเริ่มคิด วางแผน จนถึงการกำหนดนโยบาย ซึ่งหลักการบริหารจัดการด้วยตนเองนี้เป็นหลักการที่ทำได้ยาก และจำเป็นต้องทำแบบ “ค่อยเป็นค่อยไป” และใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้มากกว่าหลักการ 2 ข้อแรก

3.2 คุณลักษณะวิทย์ชุมชน

นอกจากปรัชญาข้างต้นแล้ว “วิทย์ชุมชนเนื้อแท้” ยังมีคุณลักษณะที่สำคัญ ซึ่งแตกต่างจากวิทย์สาธารณะ และวิทย์ธุรกิจ ดังนี้

	เกณฑ์	วิทย์สาธารณะ	วิทย์ชุมชน	วิทย์ธุรกิจ
1.	การเป็นเจ้าของ	รัฐ	กลุ่มประชาชน	ธุรกิจ/เอกชนขอเช่าสัมปทานจากรัฐ
2.	พื้นที่ครอบคลุม	กว้างขวาง	กำลังส่งแค่ 1 กิโลเมตร ครอบคลุมประมาณ 10 กม.	กว้างขวาง
3.	เป้าหมาย	เป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารจากรัฐไปสู่ประชาชน	เป็นสื่อกลางระหว่างประชาชน/มีเป้าหมายไม่แสวงกำไร	เป็นเครื่องมือทางธุรกิจ/หวังผลกำไร
4.	ปรัชญา/ธรรมชาติ	เป็นวิทย์ของมืออาชีพที่เป็นข้าราชการเพื่อเป็นกลไกรัฐ	เป็นวิทย์อาสาสมัครเพื่อสร้างระบบประชาธิปไตย	เป็นวิทย์ของมืออาชีพที่เป็นเอกชน
5.	การไหลของข่าวสาร	ทางเดียว	หลายทาง	ทางเดียว
6.	บทบาทหน้าที่	เป็นช่องทางถ่ายทอดข่าวสารของรัฐไปสู่ประชาชน	เป็นสื่อโดยประชาชน/เพื่อ/ของประชาชน	ทำหน้าที่เป็นช่องทางดำเนินงานทางธุรกิจ
7.	การบริหารจัดการ	รูปแบบการบริหารแบบสั่งการแบบราชการ	เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน/ใช้ระบบบริหารด้วยตนเองแบบประชาธิปไตย	บริหารแบบธุรกิจโดยนักวิชาชีพ
8.	สถานะผู้ฟัง	ตั้งรับ (passive)	Active - มีส่วนร่วมหลากหลายรูปแบบ	Passive
9.	แหล่งรายได้	งบประมาณจากรัฐ	มาจากหลายแหล่งแต่ไม่แสวงหากำไร	จากธุรกิจ/การค้า

	เกณฑ์	วิทยุสาธารณะ	วิทยุชุมชน	วิทยุธุรกิจ
10.	รูปแบบวิทยุ	เป็นวิทยุระดับชาติ	มีลักษณะหลากหลาย แล้วแต่ความต้องการ ของประชาชนและ สอดคล้องกับ ลักษณะของชุมชน	อาจเป็นระดับ ท้องถิ่น/ระดับชาติ

ที่มา : กาญจนา แก้วเทพ, 2549 : 23

คุณลักษณะของวิทยุชุมชนที่แสดงข้างต้น สอดคล้องกับหลักการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนของประเทศอังกฤษ ซึ่งได้รับการรับรองในรัฐสภาเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2524 หลังจากมีความพยายามในการเสนอเรื่องนี้ถึง 4 ครั้ง โดยกลุ่มสื่อสารชุมชน (Community Communication Group / COMCOM) ซึ่งมีภารกิจในการผลักดันให้เกิด “กิจการกระจายเสียงท้องถิ่น” (Local Broadcasting Authority / LBA) เพื่อป้องกันการผูกขาดของวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ที่เป็นเครือข่ายหลัก 2 แห่งของประเทศอังกฤษ คือ BBC ซึ่งเป็นบรรษัทกระจายเสียงแห่งชาติ และ IBA ซึ่งเป็นของรัฐสภา

กลุ่มสื่อสารชุมชน ได้กำหนดหลักการกระจายเสียงชุมชน โดยวิทยุชุมชนไว้ดังนี้

- 1) สนองตอบต่อชุมชนท้องถิ่น และความสนใจของชุมชนเป็นหลัก
- 2) มีการดำเนินการแบบไม่แสวงหากำไร
- 3) มีการกำหนดนโยบาย และบริหารจัดการ โดยคณะกรรมการบริหาร ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ร่วมกับพนักงานด้านเทคนิค ซึ่งเป็นอาสาสมัคร
- 4) ให้บริการข่าวสาร การศึกษา และความบันเทิง โดยกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารสองทาง เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม
- 5) ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ เช่น เงินกองทุนจากส่วนกลาง / ท้องถิ่น เงินกู้ยืมจากท้องถิ่น สปอตโฆษณาที่กำหนดเวลาไว้อย่างชัดเจน เป็นต้น
- 6) ยอมรับพนักงานกระจายเสียงที่จ้างไว้เข้าร่วมสหภาพ และสามารถใช้อาสาสมัครได้ตามความเหมาะสม เพื่อความคล่องตัวในการดำเนินงาน
- 7) พยายามให้เกิดความเสมอภาคในการจ้างงาน สำหรับผู้หญิง และชนกลุ่มน้อยในสังคม
- 8) เตรียมประชาชนให้เข้ามามีส่วนในการดำเนินงานด้วยการฝึกอบรมการผลิตรายการ และส่งเสริมการเผยแพร่ข่าวสาร
- 9) จัดรายการจากเนื้อหาหลักที่มีอยู่ในท้องถิ่น
- 10) กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย ต่อด้านปัญหาชาตินิยม เพศนิยม และทัศนคติที่แตกแยกอื่น ๆ

จากหลักการวิเทศชุมชนที่ยกมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าวิเทศชุมชนมีปรัชญาการดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วมจากชุมชนในทุกระดับ โดยใช้กลไกการบริหารจัดการด้วยตนเอง เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

3.3 ระดับวิเทศชุมชน

ในปัจจุบัน มีวิเทศชุมชนเกิดขึ้นมากมาย ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป และท่ามกลางวิเทศชุมชนที่หลากหลายเหล่านี้ มีทั้งวิเทศชุมชนที่เป็น “วิเทศชุมชนพันธุ์แท้” และวิเทศที่เกิดขึ้นมาภายใต้ชื่อ “วิเทศชุมชน” หากแต่มีวัตถุประสงค์อื่น ที่นอกเหนือจากการเป็นวิเทศ “โดย” ประชาชน “ของ” ประชาชน และ “เพื่อ” แอบแฝงอยู่

จุมพล รอดคำดี (2542) กล่าวว่า ความหลากหลายของวิเทศชุมชนที่ปรากฏนี้ สามารถจำแนก “ความเป็นวิเทศชุมชน” ออกเป็นระดับต่าง ๆ ได้อย่างน้อย 6 ระดับ คือ

- ระดับที่ 1 ระดับรายการ “เพื่อชุมชน” ที่มีผู้จัด/เจ้าของรายการ/เจ้าของสถานเป็นผู้อื่นแต่จัดรายการที่มีเนื้อหาเพื่อบริการชุมชน เช่น ประกาศของหาย ประชาสัมพันธ์งานของชุมชน ฯลฯ
- ระดับที่ 2 ระดับที่มีประชาชนเข้ามาเป็นผู้ร่วมรายการ เช่น รายการของจส.100 ร่วมด้วยช่วยกัน ฯลฯ โดยทางสถานี/ผู้จัดรายการยังเป็นผู้ควบคุมหรือเป็นเจ้าของรายการอยู่
- ระดับที่ 3 ระดับ “รายการโดยชุมชน” ได้แก่รูปแบบที่เจ้าของสถานีแบ่งช่วงเวลาให้ตัวแทนของประชาชนที่ได้รับเลือกมาเป็น “คณะกรรมการวิเทศชุมชน” มาจัดรายการ โครงการของกรมประชาสัมพันธ์จะจัดเป็นวิเทศชุมชนในระดับนี้
- ระดับที่ 4 ระดับสถานี ในระดับนี้จะอาศัยอาสาสมัครที่เป็นตัวแทนเข้ามาปฏิบัติงานและบริหารรายการทั้งหมด แต่สถานียังเป็นของหน่วยงานของรัฐ
- ระดับที่ 5 ระดับชุมชนเป็นเจ้าของสถานี ในระดับนี้ประชาชนในชุมชนจะรวมตัวกันขอคลื่นความถี่จากรัฐ และลงทุนตั้งสถานีวิทยุ โดยชุมชนจะวางแผนนโยบายแต่อาจจะจ้างเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครมาดำเนินงาน
- ระดับที่ 6 ระดับชุมชนเป็นเจ้าของสถานีและมีใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่น ในระดับนี้จะคล้ายคลึงกับระดับที่ 5 แต่ทว่าชุมชนจะเข้ามาเป็นทั้ง “เจ้าของ” (Ownership) และเข้ามา “ปฏิบัติการ” (Operation) ด้วย

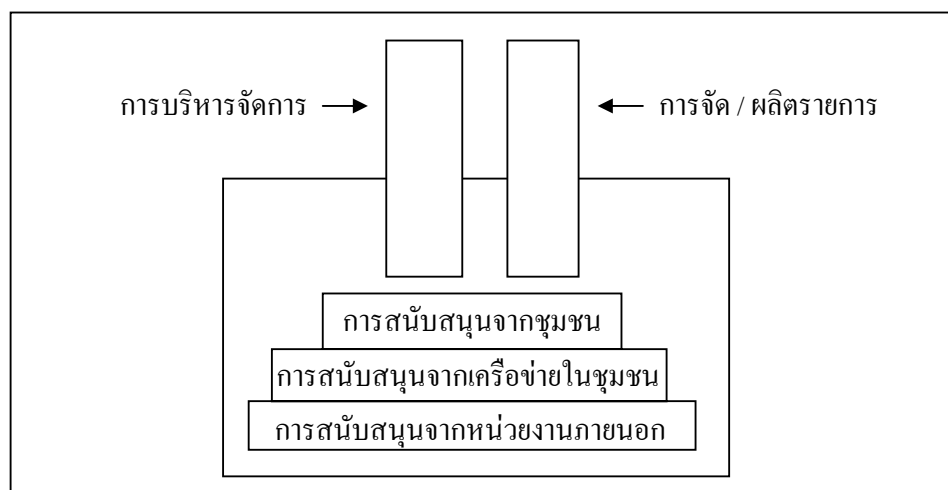
ความหลากหลายของวิเทศชุมชนในระดับต่าง ๆ ส่งผลให้การดำเนินงาน และการบริหารจัดการวิเทศชุมชนในระดับต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน เช่น วิเทศชุมชนระดับที่ 3 ซึ่งอยู่ภายใต้การทำงานหน่วยงานราชการ ในลักษณะโครงการนำร่อง / โครงการทดลอง จะมีรูปแบบการบริหารจัดการที่อิงอยู่กับโครงสร้างของหน่วยบน ซึ่งมี “สูตร” เดียวกันทั่วทั้งประเทศ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามปรัชญาของวิเทศชุมชนในขั้นตอนใด ๆ เลย ผลก็อาจทำให้ วิเทศชุมชนนั้น ๆ ไม่สามารถแสดงบทบาทในฐานะที่เป็นสื่อชุมชนได้อย่างเต็มที่ หรือ รายการร่วมด้วยช่วยกัน ซึ่งจัดว่าเป็นวิเทศชุมชนในระดับที่ 2 ก็ยังคงมีแนวทางการ

บริหารจัดการที่ต้องอิงกับรายได้จากการขายโฆษณาเป็นหลัก ทำให้การทำหน้าที่วิทยุชุมชนตามปรัชญาของ “วิทยุชุมชนพันธุ์แท้” เป็นไปไม่ได้เช่นกัน

ในส่วนของวิทยุชุมชนระดับ 6 แม้ว่าจะมีปรัชญาการดำเนินงาน และหลักเกณฑ์ทุกอย่างเป็นไปตามข้อกำหนดของ “วิทยุชุมชนพันธุ์แท้” แต่กลับพบปัญหาอุปสรรคมากมายในการดำรงอยู่ งานวิจัยของชาลีสา มากแผ่นทอง (2547) ซึ่งทำการศึกษาวิทยุชุมชนภาคประชาชน พบว่า การบริหารจัดการเป็นปัญหาใหญ่ของการดำเนินงานวิทยุภาคประชาชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการบริหารจัดการงานวิทยุชุมชน การบริหารจัดการบุคคล และการบริหารจัดการงบประมาณ โดยเฉพาะการบริหารจัดการบุคคล ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม การได้มาซึ่งอาสาสมัครจัดรายการ และการขยายเครือข่าย ในขณะที่งานวิจัยของวิระพงษ์ พลนิกรกิจ และคณะ (2545) พบว่าโครงสร้างด้านการบริหาร เป็นตัวกำหนดระดับความเป็นวิทยุชุมชน ทั้งในส่วนของการบริหารรายการ เนื้อหารายการ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน แต่ในขณะเดียวกัน การกำหนดโครงสร้างการบริหารที่ไม่สอดคล้องกับปรัชญาวิทยุชุมชน จะส่งผลให้เกิดปัญหาด้านการดำเนินงาน การผลิตรายการ ตลอดจนเนื้อหา / รูปแบบรายการ เช่นเดียวกัน

3.4 การเสริมพลังวิทยุชุมชน

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยกลุ่มวิทยุชุมชน จากโครงการ “การสื่อสารเพื่อชุมชน” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พบว่า รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ หัวหน้าชุดโครงการวิจัยดังกล่าว ได้ข้อสรุปว่า องค์ความรู้สำหรับผู้ทำงานวิทยุชุมชน ที่จะทำให้วิทยุชุมชนสามารถก่อตั้ง และดำรงอยู่เพื่อทำหน้าที่ตอบสนองต่อชุมชนอย่างแท้จริง / ยั่งยืน ต้องเป็นองค์ความรู้ที่มาจาก 5 ส่วน ดังภาพข้างล่างนี้

ที่มา : กาญจนา แก้วเทพ, 2548 : 6

องค์ความรู้ทั้ง 5 นี้เป็นเสมือน “วิตามิน” หรือ “อาหารเสริม” ที่จะช่วยต่อชีวิตวิทยุชุมชนให้ยืนยาวต่อไปได้ การกิจที่ทำหายก็คือ จะทำอะไรจึงจะหาแนวทางติดตั้งกลไกเสริมพลังวิทยุชุมชนด้วยองค์ความรู้ทั้ง 5 นี้ให้แก่วิทยุชุมชนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรมเป็นกลไกหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นกลไกเสริมพลังวิทยุชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยตั้งคำถามว่า จะฝึกอบรมใครบ้าง จะฝึกอบรมอะไร / เนื้อหาอะไร และจะฝึกอบรมอย่างไร / ด้วยวิธีการอะไร

- **จะฝึกอบรมใครบ้าง** การฝึกอบรมใครบ้าง ควรเป็นคำถามแรกสำหรับการจัดฝึกอบรม เนื่องจากคำตอบที่ได้จะเป็นตัวกำหนดว่าเป้าหมายของการฝึกอบรม ตลอดจนเนื้อหา และวิธีการอบรมจะเป็นอย่างไร

การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย หรือการกำหนดผู้เข้ารับการอบรมขึ้นอยู่กับว่างานวิทยุชุมชนกำลังต้องการบุคลากรประเภทใด เช่น ถ้าเป็นช่วงก่อตั้ง ก็จำเป็นต้องอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนแก่ผู้ที่เข้ามาดำเนินงานวิทยุชุมชนเสียก่อน เป็นต้น ในกรณีนี้ ชาติสา มากแผ่นทอง (2547) ในงานวิจัยเรื่อง “การวิจัยเพื่อสรุปบทเรียน : กระบวนการเตรียมกลุ่มวิทยุชุมชน จ. ปัตตานี” พบว่ากลุ่มผู้ที่ต้องการได้รับความรู้ หรือเสริมพลังในงานวิทยุชุมชน สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ

- กรรมการบริหาร ต้องให้ความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดวิทยุชุมชน และเสริมความเข้าใจเรื่องการบริหารจัดการ การวางแผนงาน และการทำงานเป็นหมู่คณะในลักษณะประชาธิปไตย

- นักจัดรายการ ต้องให้ความรู้ด้านการผลิตรายการ และความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาที่ควรนำเสนอต่อผู้ฟัง ปรัชญาวิทยุชุมชน เหตุผลและความสำคัญของสื่อวิทยุชุมชน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะทำให้ นักจัดรายการตระหนักในความแตกต่างระหว่างวิทยุชุมชนและวิทยุทั่วไป รวมทั้งให้แนวทางการประเมินผลผู้ฟังอย่างง่ายด้วย

- สมาชิกทั่วไป ให้ความรู้ว่าวิทยุชุมชนคืออะไร วิทยุชุมชนจะอยู่ได้ต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชน และจากสมาชิกทั้งในรูปของอาสาสมัคร การช่วยเหลือ และการระดมทุน

- **จะฝึกอบรมอะไร / เนื้อหาอะไร** การกำหนดเนื้อหาการฝึกอบรมขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้ารับการอบรมเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชน หรือเพื่อนำไปปฏิบัติงานต่อ

อย่างไรก็ตาม กาญจนา แก้วเทพ (2549) ระบุว่า ไม่ว่ากลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนในบทบาทที่แตกต่างและภาระหน้าที่หลากหลายเพียงใดก็ตาม ก็น่าจะมีความรู้พื้นฐานอยู่ชุดหนึ่งที่ทุกคนที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนที่ต้องรับรู้ และความรู้อีกชุดหนึ่งที่เป็นความรู้เฉพาะแต่ละบทบาทหน้าที่

หมวดหมู่ของเนื้อหาในการฝึกอบรม สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 หมวดหมู่ ดังนี้

- (1) หมวดหมู่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปเรื่องวิถชุมชน
- (2) หมวดหมู่เกี่ยวกับความรู้เชิงเทคนิคการผลิตรายการ
- (3) หมวดหมู่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิถชุมชน

● **จะฝึกอบรมอย่างไร / ด้วยวิธีการอะไร**

รูปแบบการฝึกอบรมสามารถทำได้อย่างหลากหลาย เช่น การฝึกอบรมแบบทั่วไป การจัดเวทีวิถชุมชนสัญจร การเรียนรู้ระหว่างลงมือทำจริง การจัดเวทีเสวนาแบบต่าง ๆ และการศึกษาตัวอย่างจริง เป็นต้น

วิธีการฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพ ควรประกอบด้วย 3 กระบวนการย่อย คือ

- (1) สำรวจความต้องการ → กำหนดเป้าหมายการฝึกอบรม
- (2) ดำเนินการฝึกอบรม
- (3) ประเมินผลการฝึกอบรม

ข้อพึงระวังในการจัดฝึกอบรม คือ

- ต้องระมัดระวังไม่ให้เนื้อหาเป็นวิชาการมากเกินไป เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายของการอบรมวิถชุมชนส่วนมาก คือ ชาวบ้าน ผู้จัดการอบรมจึงควรมีการปรับภาษาให้เป็นภาษาที่ชาวบ้านสามารถเข้าใจได้ง่าย

- รูปแบบการสื่อสารในการฝึกอบรม ควรเป็นการสื่อสารแบบสองทาง เช่น มีการแบ่งกลุ่มย่อย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เข้ารับการอบรม เป็นต้น

- ควรมีกิจกรรมประกอบการฝึกอบรม โดยเฉพาะการทดลองทำกิจกรรมจริง ๆ หลังจากการอบรมเสร็จสิ้นแล้ว

- มีการออกแบบการจัดอบรมตามความต้องการของชุมชน การจัดอบรมจะได้ผลดีอย่างมาก หากชุมชน หรือผู้เข้ารับการอบรมมีความต้องการการอบรมอย่างแท้จริง และหากมีการ “ตัดเย็บ” หลักสูตรให้เข้ากับลักษณะของชุมชนก็จะยิ่งได้ผลดียิ่งขึ้น

- บรรยากาศในการอบรม ควรสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง

3.5 การมีส่วนร่วมในวิถชุมชน

การดำเนินงานวิถชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ตามที่ เจน เซอร์वास (Jan Servaes, 1999) ได้กล่าวไว้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกลไกที่กระตุ้นให้ชาวบ้าน และท้องถิ่นเข้ามามีอำนาจในการตัดสินใจอย่างแท้จริงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพวกเขาตนเอง โดยสื่อวิถสามารถเป็นเครื่องมือที่ชุมชนนำมาใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงตัวตน และภูมิปัญญา เพื่อถ่ายทอดไปสู่สาธารณชนในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม มีคุณลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

- เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two – way Communication) ที่เอื้อต่อปฏิริยาตอบโต้ (interactivity) ระหว่างผู้ส่งสาร และผู้รับสารตลอดเวลา ทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เช่นในกรณีของวิทยุชุมชน ผู้จัดรายการต้องเปิดโอกาสให้ผู้ฟังรายการแสดงความคิดเห็นมายังรายการโดยไม่ปิดกั้น หรือแม้แต่เปิดโอกาสในเข้ามาแสดงความคิดเห็นในฐานะ “แขกรับเชิญ” หรือ “วิทยากร” ในโอกาสที่เหมาะสม

- มีการไหลของข่าวสาร (Flow of Information) จากทุกทิศทาง ทั้งจากบนลงล่าง (Top – Down) ล่างสู่บน (Bottom-Up) และแบบแนวนอน (Horizontal)

- การไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง มักเป็นบทบาทที่วิทยุสาธารณะ หรือวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ แสดงอยู่ คือ การประกาศข่าว การถ่ายทอดข่าวสารจากหน่วยงานราชการสู่ประชาชน การให้ความรู้ / การศึกษาเพื่อการเรียนรู้ และรณรงค์ในลักษณะต่าง ๆ (เช่น รณรงค์ให้ไปเลือกตั้ง) การปลุกระดมเพื่อการใด การหนึ่ง เป็นต้น
- การไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน เป็นบทบาทในการแสดงความคิดเห็นจากผู้ฟังไปยังผู้เกี่ยวข้อง เช่น รายการร้องทุกข์ชาวบ้าน หรือการแสดงความคิดเห็นของผู้ฟังไปยังผู้กำหนดนโยบายของสถานี เป็นต้น
- การไหลของข่าวสารในแนวนอน วิทยุชุมชนสามารถเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างชาวบ้าน และชาวบ้านด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถกระทำได้หลายลักษณะ เช่น การเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านได้สื่อสารกันผ่านทางวิทยุชุมชน การจัดรายการเป็นเวทีแสดงความคิดเห็น / ร่วมแก้ปัญหาชุมชน และการเป็นศูนย์กลางชุมชนในการดำเนินการต่าง ๆ อย่างในกรณีที่วิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นศูนย์กลางให้กลุ่มแม่บ้านมารวมตัวกันเพื่อผลิต และส่งเสริมสินค้าชุมชน เป็นต้น

หากพิจารณาทิศทางการไหลของข่าวสารใน 3 รูปแบบแล้ว จะพบว่าการไหลของข่าวสารในแนวนอนจะทำให้บทบาทของผู้รับสาร และผู้ส่งสารมีการปรับเปลี่ยนกันตลอดเวลา ซึ่งแสดงถึงการสื่อสารที่เสมอภาค และเปิดโอกาสให้คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม (Dennis McQuail, 1994)

การเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนกระทำได้หลายระดับ โดยในที่นี้ จะขอจัดแบ่งการมีส่วนร่วมเอาไว้ 3 ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุด ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/Users)
- 2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต (Sender/Producer/Co-Producer)
- 3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบาย (Policy Maker /Planner)

การมีส่วนร่วมในแต่ละระดับนี้ จะเรียกร่องประเภทของกิจกรรมและเงื่อนไข
ต่างๆ แตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ฟังที่เอาการอางาน (Active Listener) เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุด แต่ก็ในระดับที่สามารถเปิดกว้างให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ตั้งแต่การเป็นเพียงผู้ฟังเฉย ๆ จนถึงขั้นให้ความคิดเห็น / ข้อเสนอแนะ และรวมกับกิจกรรมวิ
ชุมชน ดังนี้

- รับฟังรายการอย่างต่อเนื่อง
- แสดงความคิดเห็นเข้ามายังรายการผ่านทางโทรศัพท์ จดหมาย
- ร่วมส่งข้อมูลข่าวสารของชุมชนมายังรายการ
- ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่วิทยุชุมชนดำเนินการ เช่น การจัดเวทีวิทยุชุมชนสัญจร
- ร่วมประชาสัมพันธ์วิทยุชุมชน

ฯลฯ

(2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต (Producer/Co-Producer) เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมา และอาจจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เพิ่มเติม มีได้หลายรูปแบบตามความสนใจ และโอกาสที่เอื้ออำนวย

- การเข้าร่วมในฐานะผู้ผลิตรายการ หมายถึง การเข้ามาเป็นผู้จัด / ผู้ดำเนินรายการ โดยอาจเข้ามาจัด / ดำเนินรายการแบบถาวร หรือ แบบ “อาสาสมัคร” เป็นครั้งคราวก็ได้
- การเข้าร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ หมายถึงการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของรายการ เช่น เข้าร่วมเป็นผู้ดำเนินรายการ / วิทยากร หรือแขกรับเชิญของรายการ เป็นต้น

(3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบาย (Policy Maker / Planner) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบายนั้น หมายถึง การมีส่วนร่วมในระดับกรรมการ ซึ่งการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ ถือว่าเป็นรูปแบบสูงสุดของการมีส่วนร่วม แต่เป็นระดับที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้น้อยที่สุด เนื่องจาก การเข้ามามีส่วนร่วมในระดับนี้ มักไม่เป็นที่รับรู้ และชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับนี้ ดังนั้นกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมในระดับการวางแผน / กำหนดนโยบาย จึงมักเป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น

ทั้งนี้ ระดับการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ระดับที่กล่าวมา สามารถทับซ้อน หรือปรับเปลี่ยนไปได้ตามสถานการณ์และเงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป

3.6 บทบาทหน้าที่ของวิทยุชุมชน

แนวคิดหลักของการศึกษาบทบาทหน้าที่ของวิทยุชุมชน คือ แนวคิดหน้าที่นิยม (Functionalism) ซึ่งเปรียบสถาบันทางสังคม เป็นเสมือนอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ซึ่งอวัยวะ

ต่าง ๆ จำเป็นต้องทำหน้าที่อย่างประสานกลมกลืนเพื่อประโยชน์ในการธำรงรักษาร่างการโดยส่วนรวมเอาไว้ เฉกเช่นเดียวกับ สถาบันทางสังคม ซึ่งมีหน้าที่ต่อสังคมโดยส่วนรวม

การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของวิद्यชุมชนสามารถทำได้หลายแนวทาง โดยเอาเกณฑ์ต่าง ๆ มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เช่น วีระวรรณ ยังกิจการ และคณะ (2547) ได้วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของวิद्यชุมชนตามเกณฑ์ “การสื่อสารในสังคม” และได้ข้อค้นพบว่าวิद्यชุมชนควรมีหน้าที่ที่สำคัญ 4 ประการ คือ หน้าที่ในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน หน้าที่ทางสังคมในการสร้างความรู้สึกร่วมว่าเป็นชุมชนเดียวกัน หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร และหน้าที่ในการเป็นช่องทางให้ชุมชนได้ใช้สื่อสารระหว่างกัน เพื่อปรับปรุง / แก้ไขปัญหาชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2549) ระบุว่าในกระแสการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และพึ่งพาตนเอง เฉกเช่นในปัจจุบัน วิद्यชุมชนสามารถเป็นกลไกสำคัญด้วยการแสดงบทบาทหน้าที่ต่อไปนี้

- บทบาทในการเสริมพลังทางเศรษฐกิจ
- บทบาทในการติดตาม / จับตา / วิพากษ์วิจารณ์การเมืองระดับท้องถิ่น เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบแนวทาง / นโยบาย / การปฏิบัติงานของการเมืองในชุมชน
- บทบาทในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- บทบาทในการจัดกลาทางสังคม
- บทบาทในการระดมความร่วมมือ
- บทบาทในการเตือนภัย
- บทบาทในการประสานความสามัคคี
- บทบาทในการสร้างบุคลิกภาพแบบใหม่ให้แก่คนในชุมชน ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม และเป็นพื้นที่ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ

ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า บทบาทหน้าที่ของวิद्यชุมชนมีหลากหลาย เนื่องจากวิद्यชุมชนแต่ละแห่งต่างก็ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนที่ตนเองดำรงอยู่เป็นสำคัญ หากปราศจากการทำบทบาทหน้าที่ซึ่งสอดคล้องชุมชนแล้ว การดำรงอยู่ของวิद्यชุมชนก็จะมีคามหมายใด ๆ

อย่างไรก็ตาม ความสามารถในการทำบทบาทหน้าที่ของวิद्यชุมชนตามเป้าหมาย หรือพันธกิจที่กำหนดไว้ ขึ้นอยู่กับฐานหลักของการดำเนินงานวิद्यชุมชน ที่อิงค้ำหลักของความรู้เรื่องวิद्यชุมชนเป็นสำคัญ ดังเช่น วิद्यชุมชนที่มีบทบาทหน้าที่เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จะสามารถทำบทบาทดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อ (1) มีโครงสร้าง / รูปแบบการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม (2) มีการจัด / ผลิตรายการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมใน

สัดส่วนที่เหมาะสม (3) มีฐานการสนับสนุนทั้งจากชุมชน เครือข่ายภายในชุมชน ตลอดจนการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน เป็นต้น

3.7 แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการวิทย์ชุมชน

จากการศึกษาวิทย์ชุมชนในชุดโครงการวิจัย “การสื่อสารเพื่อชุมชน” กาญจนา แก้วเทพ (2550) ได้จำแนกโครงสร้างการบริหารจัดการวิทย์ชุมชนออกเป็น 3 ส่วน คือ การบริหารงานวิทย์ชุมชน การบริหารบุคลากรในงานวิทย์ชุมชน และการบริหารงบประมาณ

(1) การบริหารงานวิทย์ชุมชน เป็นการประยุกต์มาจากหลักการทั่วไปของการบริหารจัดการใน 4 ด้าน คือ

(2) การบริหารบุคลากรในงานวิทย์ชุมชน

(3) การบริหารงบประมาณ

การบริหารงานวิทย์ชุมชน เป็นการจัดการเพื่อให้การดำเนินงานของสถานีสามารถดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลายประเด็น ได้แก่ การแบ่งงานและบทบาทที่ชัดเจน การวางแผนดำเนินงานและการประเมินผล การสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนหรือสั่งการ และการสร้างกฎเกณฑ์และระเบียบร่วมกัน

หลักการสำคัญ ๆ ของการบริหารงานวิทย์ชุมชน ประกอบด้วย

- หลักการแบบประชาธิปไตย ที่เน้นการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ
- หลักการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการเป็นผู้ฟังรายการ ผู้ผลิต / ร่วมผลิตรายการ และผู้วางแผน / กำหนดนโยบาย
- การเน้นที่ “หลักการ” มากกว่า “ตัวบุคคล” การกำหนดให้มีหลักการที่ชัดเจน เป็นการช่วยให้การทำงานเป็นระบบ และเป็นข้อตกลงร่วมกันในหมู่ผู้ดำเนินงานวิทย์ชุมชน เนื่องจากวิทย์ชุมชนเป็นวิทย์อาสาสมัคร ที่อาจมีคนหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาดำเนินงาน จึงควรเน้นที่หลักการซึ่งเป็นจุดเริ่มของการทำความเข้าใจร่วมกัน มากกว่าเน้นตัวบุคคล ซึ่งอาจหมุนเวียนไป-มาตลอดเวลา
- การบริหารจัดการด้วยตนเอง วิทย์ชุมชนไม่จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการโดย “มืออาชีพ” เช่นเดียวกับวิทยุสาธารณะ หรือวิทยุภาคธุรกิจ แต่ต้องบริหารจัดการโดยชุมชน คือ “มีที่มาจากชุมชน และไปสู่ชุมชน” ใช้ทรัพยากรการบริหารจัดการซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และมีการบริหารจัดการที่เป็นประโยชน์ / สอดรับกับความต้องการของชุมชน

เครื่องมือ / กลไกในการบริหารจัดการวิद्यุชุมชน มักเป็นการประชุม รายงานการประชุม และการติดตาม ตรวจสอบงานในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้

การบริหารบุคลากรในงานวิद्यุชุมชน การบริหารบุคลากรในงานวิद्यุชุมชนมีความสำคัญ เป็นอย่างมากในงานวิद्यุชุมชน เนื่องจากการบริหารบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ น่าจะนำไปสู่ระบบ การบริหารงาน และเงินที่ดีตามมา

บุคลากรที่เข้าร่วมงานวิद्यุชุมชนควรเป็นตัวแทนจากหลายๆกลุ่ม เนื่องจากวิद्यุชุมชน เป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดให้ตัวแทนจากทุกกลุ่มเข้าร่วมงาน นอกจากนั้น กลุ่มที่ทำงานวิद्यุชุมชน ควรจะเป็นคนที่มาจากหลายชนชั้น หลากสถานภาพ (heterogeneous) มากกว่าเป็นคนจากชนชั้น เดียวหรือมีสถานภาพแบบเดียวกันทั้งหมด (homogenous)

กระบวนการทำงานวิद्यุชุมชนนั้นควรจะต้องมาจากบุคลากรกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำงานประสาน ร่วมมือกัน ได้แก่

- กลุ่มผู้บริหาร ได้แก่กลุ่มบุคคลที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความสามารถในการปฏิบัติงานท้องที่ ซึ่งคนกลุ่มนี้จะทำหน้าที่ดูแลกลุ่มและสร้างเครือข่ายของกลุ่ม ให้เติบโตใหญ่
- กลุ่มนักจัดรายการ ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่มีความสามารถในการจัดรายการได้ ซึ่ง บุคคลกลุ่มนี้สามารถสร้างขึ้นมาได้จากผู้ที่สนใจการจัดรายการวิทยุ เป็นผู้ที่มีความรู้หรือมี คุณสมบัติเฉพาะเพื่อมาจัดรายการ เช่น สนใจติดตามข่าวสาร มีความรอบรู้หรือรู้จักแสวงหาความรู้ มีทักษะการสื่อสารเบื้องต้นที่ดี ฯลฯ
- กลุ่มสมาชิก ได้แก่ บุคคลทั่วไปที่สนใจกิจกรรมวิद्यุชุมชนที่สามารถเข้ามา ช่วยงานหรือสนับสนุนกิจกรรมต่างๆของวิद्यุชุมชน
- กลุ่มอาสาสมัคร ได้แก่กลุ่มคนที่ “อาสา” มาทำงานวิद्यุชุมชน ซึ่งอาจจะเข้ามา ช่วยตามภาระงาน และช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป แท้จริงแล้วธรรมชาติของวิद्यุชุมชน เป็นวิทยุ อาสาสมัครที่มาทำงานร่วมกัน ดังนั้น รูปแบบการบริหารบุคลากรวิद्यุชุมชน จึงควรเป็นการ บริหารจัดการบุคลากรแบบ “อาสาสมัคร” เป็นหลัก

ทั้งนี้ อาสาสมัครไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่เป็นเพียงผู้จัดรายการ แต่ยังสามารถทำหน้าที่อย่าง หลากหลาย ตามเนื้อหาของสถานีวิทยุชุมชนแต่ละสถานี

การได้มาซึ่งบุคลากรดำเนินงานวิद्यุชุมชน ควรคัดเลือกบุคคลที่มีเวลาว่างพอสมควร มี จิตใจสาธารณะ มีแรงจูงใจในการทำงาน และเห็นคุณค่าของการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะอย่าง วิद्यุชุมชน โดยช่องทางการได้มาซึ่งบุคลากร อาจได้มาด้วยการรับสมัครผ่านทางสถานี ออกไป ชักชวนด้วยตนเอง หรือแสวงหาจากกลุ่มเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันอยู่แล้ว

การบริหารงบประมาณ แม้ว่าวิทยุชุมชนจะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากวิทยุธุรกิจตรงที่ไม่ได้หวังทำกำไรเป็นสำคัญ แต่มุ่งหวังที่จะทำประโยชน์แก่ชุมชนเป็นหลัก แต่การจัดทำสื่อกระจายเสียงจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่าย ดังนั้นการกิจประการหนึ่งของผู้ที่รับผิดชอบงานวิทยุชุมชนคือต้องมีการวางแผนเรื่องการแสวงหางบประมาณ และการบริหารจัดการงบประมาณที่มีประสิทธิภาพ

กาญจนา แก้วเทพ (2550) ระบุว่า แม้ว่าวิทยุชุมชนจะไม่ได้มีเป้าหมายในการแสวงหากำไร แต่ในแง่การบริหารจัดการแล้ว วิทยุชุมชนจำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องธุรกิจในส่วนจากรายรับ – รายจ่ายอย่างแน่นอน ขึ้นอยู่กับว่าควรจะเป็นไปในรูปแบบใดที่เหมาะสมที่สุดเท่านั้น เนื่องจาก “งบประมาณ” ก็เป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลโดยตรงต่อความอยู่รอดของวิทยุชุมชนเช่นกัน อย่างไรก็ตาม หลักการบริหารงบประมาณวิทยุชุมชน ควรเป็นไปตามแนวทางดังนี้

- การบริหารงบประมาณควรไปเป็นเพียงเพื่อเลี้ยงตัวได้เท่านั้น ไม่ได้มุ่งเน้นที่การแสวงหากำไรเป็นหลัก
- การแสวงหารายได้ควรมาจากหลายแหล่ง เพื่อป้องกันการพึ่งพารายได้จากแหล่งใดเพียงแหล่งเดียว อันจะทำให้มีความเสี่ยงสูงต่อความอยู่รอด และขณะเดียวกันก็เพื่อรักษาความเป็นอิสระของวิทยุชุมชนในด้านเศรษฐกิจด้วย
- ในการรับเงินทุนสนับสนุน/งบประมาณจากแหล่งใดก็ตาม จะต้องเป็นการรับอย่างไม่มีเงื่อนไขแลกเปลี่ยนที่จะทำให้เบี่ยงเบนไปตามหลักการของวิทยุชุมชน
- การบริหารจัดการงบประมาณต้องมีระบบระเบียบอย่างชัดเจน โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้
- หากมีการโฆษณา ต้องมีการกำหนดหลักการไว้อย่างชัดเจน
- งบประมาณ สามารถได้มาจากการระดมทุนในชุมชนเป็นหลัก

ตัวอย่างของการบริหารจัดการงบประมาณ อาจทำได้ในรูปแบบของการจัดกองทุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่าย การจัดผ้าป่าหา และการให้อาสาสมัครจ่ายค่าสมาชิกเพื่อสมทบเป็นกองทุน เป็นต้น

4) แนวคิดเรื่องการดำเนินงานวิทยุชุมชนในต่างประเทศ และในประเทศไทย

4.1 การดำเนินงานวิทยุชุมชนในต่างประเทศ

วิทยุชุมชนในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา ถือกำเนิดขึ้นเมื่อ 50 กว่าปีมาแล้ว ความยากจนและความไม่เป็นธรรมในสังคมกระตุ้นให้เกิดประสบการณ์ครั้งแรก ๆ เช่น วิทยุชาวเหมืองในประเทศโบลิเวีย เมื่อ ค.ศ.1947 (พ.ศ. 2490) ชูตาเตนชา/กลุ่มพลังวัฒนธรรม ในประเทศโคลัมเบีย เมื่อปีเดียวกัน ทั้งสองสถานี่เป็นผู้ริเริ่มแนวทางวิทยุชุมชน แต่แนวคิดวิทยุชุมชนได้วิวัฒนาการขึ้นมาอีกมาก เช่น วิทยุชาวเหมืองในประเทศโบลิเวียส่งกระจายเสียงตลอดนับ 10 ปีที่มีความ

ขัดแย้งกันระหว่างลัทธิมาร์กซ์ กับลัทธิทุนนิยม จุดหลักจึงอยู่ที่การชุมนุมรวมตัวกันต่อสู้ เพื่อให้มีสภาพการทำงานที่ดีขึ้นและเป็นธรรมมากขึ้น สถานีวิทยุจึงถูกมองว่าเป็นของสหภาพแรงงาน ทั้ง ๆ ที่คนงานเหมืองเป็นฝ่ายช่วยกันออกเงินซื้ออุปกรณ์ ตลอดจนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ

สถานีวิทยุกระจายเสียงซูดานเดนาในประเทศโคลัมเบียก็เช่นกัน สถานีนี้มุ่งสนับสนุน ชาวนา แม้ว่าชาวนาไม่ได้เป็นเจ้าของหรือผู้จัดการ ผู้ฟังที่เป็นชาวนาเขียนจดหมายมายังสถานีปีละ กว่าห้าหมื่นฉบับ ทุกครั้งที่สถานีผลิตรายการจึงนึกถึงความปรารถนาและความต้องการของชาวนา เสมอ แต่สถานีนี้ก็ยังไม่ใช่ “วิทยุโดยประชาชน เพื่อประชาชน” ถึงกระนั้น ความพยายามอย่าง เป็นระบบครั้งแรกของสถานีวิทยุกระจายเสียงซูดานเดนาในการให้การศึกษาทางวิทยุ ก็ก่อให้เกิด การเคลื่อนไหวที่แพร่ขยาย และกลายมาเป็นสมาคมวิทยุกระจายเสียง เพื่อการศึกษาของชาวลาติน อเมริกัน (Latin American Educational Radio Broadcasting Association ALER) การเชื่อมโยง สถานีวิทยุเข้ากับการศึกษาในครั้งนี้เป็นแนวคิดพื้นฐานของการบริการสาธารณะ และถือเป็นการ ก่อกำเนิดสื่อชุมชนในละตินอเมริกา (วีรพงษ์ พลนิกรกิจ และคณะ, 2545, น. 43)

วิทยุชุมชนในประเทศสหรัฐอเมริกา เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2491 โดยสถานีวิทยุกระจายเสียง เค.ที.เอฟ.เอ. (KPFA) ในเมืองเบอร์กลีย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย วิทยุแห่งนี้เป็นวิทยุอิสระที่ไม่แสวงหา กำไร แต่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ฟังที่รักอิสระและความสงบสุข ต่อมาได้ขยายการจัดตั้งอย่าง กว้างขวาง และได้รวมตัวกันเป็น สหพันธ์นักวิทยุกระจายเสียงแห่งชาติ เมื่อปีพุทธศักราช 2518 โดยมีสมาชิกถึง 60 สถานี ลักษณะการดำเนินงานวิทยุกระจายเสียงชุมชนในสหรัฐอเมริกาในระยะ เริ่มต้น จะมีลักษณะคล้าย ๆ กันคือ มีรูปแบบที่เป็นวิทยุการค้าที่ได้รับเงินอุดหนุนจากการโฆษณา หรือรูปแบบที่เป็นวิทยุเพื่อกิจการสาธารณะ โดยได้รับการสนับสนุนจากกองทุน แต่ทั้งสอง รูปแบบนี้จะเก็บเงินจากผู้ฟังรายละ 10-15 เหรียญ เพื่อดำเนินการเหมือนกัน

วิทยุชุมชนในสหรัฐอเมริกา ผู้ฟังมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางพนักงานส่วนใหญ่จะเป็น อาสาสมัคร เปิดโอกาสให้คนมาแสดงความคิดเห็น โทรศัพท์เข้าสู่รายการ และเชิญมาร่วมผลิตรายการ ต่อมาวิทยุกระจายเสียงชุมชนเหล่านี้ได้แปรสภาพเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร บริหารงานโดยคณะกรรมการอำนวยการ ซึ่งมาจากชุมชนส่วนหนึ่งและจากสถานีส่วนหนึ่ง บุคลากรฝ่ายต่าง ๆ จะจ้างคนในชุมชนเป็นหลัก และมีอาสาสมัครเป็นผู้สนับสนุนโดยตรงแล้ว ยัง ได้จากสหกรณ์ มูลนิธิ และผู้บริจาคอื่นๆ อีกด้วย

สำหรับเนื้อหาของรายการนั้นจะต่างจากรายการวิทยุทั่วไปคือ ในส่วนของเพลงจะ พยายามค้นหาเพลงของท้องถิ่น ทั้ง โฟล์ค แจ๊ส และเพลงบลู มาเผยแพร่ โดยนิยมเชิญศิลปินนั้น มาออกอากาศสด นอกจากนั้นในส่วนของเหตุการณ์ปัจจุบัน ก็นิยมจัดทำเป็นสารคดีทางวิทยุและ วิเคราะห์เรื่องราวของท้องถิ่นเรื่องของชาติและต่างชาติ จัดให้แสดงทัศนะต่าง ๆ และผู้นำท้องถิ่น ต่างก็มีบทบาทเสมอกัน ในการที่จะออกอากาศเผยแพร่ทางวิทยุกระจายเสียงชุมชนดังกล่าว

ในปี ค.ศ.1977 ได้มีการเสนอรายงานการดำเนินงานวิถุชุมชนในสหรัฐอเมริกาต่อที่ประชุมใหญ่องค์การยูเนสโก (UNESCO) ที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย และที่ประชุมได้มีความคิดเห็นว่าการใช้วิถุเพื่อชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ซึ่งการสื่อสารในแนวนนี้ได้เน้นหลักการที่สำคัญ 3 ประการคือ (จุมพล รอดคำดี : 2542, 22-24)

- การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชนย่อมเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกการรับ หรือเข้าไปจัดทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์แก่ตัวเองได้ทราบเท่าที่ไม่ขัดกับกฎหมาย นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางที่จะทำให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อรายการ หรือแสดงความต้องการเปลี่ยนแปลงได้ แม้แต่คณะผู้ผลิตรายการ หรือ ผู้ควบคุมการทำงานของสื่อนั้น ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้

- การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกระดับในระบบการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวางแผนการสื่อสารภายในชุมชน ตั้งแต่เริ่มคิดไปจนกระทั่งผลิตรายการ การใช้สื่อในชุมชนต่างๆ ประชาชนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ทุกขั้นตอน

- การจัดการด้วยตนเอง (Self-Management) หมายถึง การมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งกว่าสิ่งใด ก็คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองตามวิถีทางกระบวนการประชาธิปไตย และการตัดสินใจนั้น ประชาชนในชุมชนมีอำนาจตัดสินใจ ตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน ไปจนกระทั่งการกำหนดนโยบายการบริหารและการลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง

วิถุชุมชนในประเทศสวีเดน ได้เริ่มทดลองเมื่อปี พ.ศ. 2522 ในพื้นที่ 15 แห่งซึ่งแตกต่างกันตั้งแต่สถานที่ที่เป็นชุมชนหนาแน่นในเมืองใหญ่ ๆ ชานเมือง และเขตชนบท โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนท้องถิ่นในรัศมี 2.5 ไมล์ มาออกอากาศรายการของตนเองได้ ได้แก่ สหภาพการค้า พรรคการเมือง องค์การทางศาสนา สโมสรกีฬา กลุ่มศิลปวัฒนธรรม สมาคมคุ้มครองผู้บริโภค นักสิ่งแวดล้อมและวิทยาลัยชุมชน โดยการบริหารนั้นจะไม่แสวงหากำไรและไม่อนุญาตให้มีการโฆษณา นาร์(Nar) หรือวิถุชุมชนในสวีเดนนี้ หน่วยงานที่ออกอากาศจะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการวิถุกระจายเสียงชุมชน ซึ่งรัฐบาลสวีเดนแต่งตั้งขึ้น การดำเนินการจะไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของบรรษัทกระจายเสียงแห่งชาติสวีเดน (SBC) แต่จะคล้ายคลึงกับหนังสือพิมพ์ อนุญาตให้มีความเห็นของบรรณาธิการ(ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย) ประกันสิทธิในการได้รับคำตอบ ในสิ่งที่ตนสนใจตรงข้าม หรือการเปิดเผยบุคคลที่ทำผิดในการดำเนินการรัฐบาลเป็นผู้จัดสรรเงินให้ ซึ่งใช้เงินกว่า 200,000 ปอนด์

วิถุชุมชนในประเทศออสเตรเลีย รู้จักกันในนามของวิถุเพื่อกิจการสาธารณะเริ่มขึ้นโดยพรรคกรรมกร ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2517 โดยมีการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมชื่อว่า สมาคมการกระจายเสียงเพื่อกิจการสาธารณะแห่งออสเตรเลีย วิถุชุมชนแห่งออสเตรเลียจัดตั้งขึ้นตามกลุ่มที่สนใจ 4 กลุ่ม คือ

- กลุ่มแรกสำหรับคนที่สนใจในเพลงเพราะๆ เช่น เพลงจำพวกคลาสสิกเป็นแนวความคิดในการจัดวิทยุเพื่อคนกลุ่มน้อย หรือที่ีมีความสนใจเฉพาะขึ้น
- กลุ่มที่ 2 เป็นการติดตามลักษณะชุมชนเชื้อชาติ คือจัดสำหรับคนเชื้อชาติต่าง ๆ ขึ้นเป็นการเฉพาะ
- กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มการศึกษา เช่นมหาวิทยาลัยแห่ง Adelaide ต้องการวิทยุสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นต้น
- กลุ่มที่ 4 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมือง ต่อมาปีพุทธศักราช 2519 ได้มีการกำหนดบทบาทวิทยุกระจายเสียงชุมชนว่าเป็นสถานที่จัดตั้งโดยไม่หวังกำไร เพื่อตอบสนองความสนใจเฉพาะพื้นที่ หรือเฉพาะชุมชนได้จำแนกออกตามลักษณะในใบอนุญาต 3 ประเภท คือ

(1) ประเภทอี (E) อนุญาตให้จัดกระจายเสียงเพื่อการศึกษาต่อเนื่อง และการศึกษาผู้ใหญ่ แต่รวมไปถึงวัฒนธรรมด้านการดำรงชีวิตของผู้ฟัง

(2) ประเภทเอส (S) อนุญาตให้จัดรายการสนองตอบกลุ่มสนใจต่าง ๆ เช่น ดนตรี กีฬา หรือการศึกษา

(3) ประเภทซี (C) อนุญาตให้จัดรายการสนองตอบชุมชนเฉพาะพื้นที่

วิทยุชุมชนในประเทศอังกฤษ เป็นที่ยอมรับของรัฐบาลเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2524 หลังจากที่ “กลุ่มสื่อสารชุมชน (Community Communication Group หรือ COMMON)” ได้พยายามเสนอในเรื่องนี้ถึง 4 ปี เพราะในประเทศอังกฤษแต่เดิมจะมีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เพียง 2 เครือข่ายหลัก ได้แก่ บีบีซี (BBC) ซึ่งเป็นบรรษัทกระจายเสียงแห่งชาติ และไอบีเอ (IBA) ซึ่งเป็นของรัฐบาล

กลุ่มสื่อสารชุมชนของประเทศอังกฤษได้จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2520 งานชิ้นแรกก็คือหนังสือสนองตอบรายงาน “แอนนัน” (ANNAN REPORT) กรรมการชุดแอนนัน (ANNAN COMMITTEE) ที่เสนอแนวทางการจัดกระจายเสียงของอังกฤษในช่วง 10 ปีข้างหน้า โดยย้าให้มีกิจการกระจายเสียงท้องถิ่น (Local Broadcasting Authority หรือ LBA) เพื่อจัดการผูกขาดของบีบีซี กับไอบีเอ และเปิดโอกาสให้งานบริการกระจายเสียงในท้องถิ่นมีโอกาสพัฒนาได้หลากหลาย รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดสหกรณ์และรูปแบบความร่วมมือทางการเงินอื่นๆ เพื่อให้ชุมชนดำเนินการกระจายเสียงของตนเองขึ้นได้

หลังจากการยอมรับของรัฐบาลอังกฤษแล้ว แม้ว่าวิทยุกระจายเสียงชุมชนจะยังคงเป็นเพียงการทดลอง ก็ได้มีการพัฒนาก้าวหน้าไปมาก โดยกลุ่มนักสร้างสรรค์งานศิลปะสมัครเล่น ในการดำเนินการนั้นเป็นไปใน 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ลักษณะหนึ่งเป็นไปในรูปแบบของการรณรงค์จัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนขึ้นมา สำหรับชุมชนโดยเฉพาะ และอีกลักษณะหนึ่งเป็นการจัดสร้างห้องบันทึกเสียงสำหรับชุมชน ในการบันทึกรายการของท้องถิ่น เพื่อนำออกเผยแพร่ทางสถานีวิทยุท้องถิ่นของทั้งเครือข่ายบีบีซี และเครือข่ายของไอบีเอ

นับแต่ที่วิทยุกระจายเสียงชุมชนได้ริเริ่ม และทดลองจัดขึ้นในประเทศต่างๆ โดยมีหลักการที่ตรงกันว่า เป็นการดำเนินการกระจายเสียงสำหรับวิทยุท้องถิ่นที่เป็นไปตามความต้องการของผู้ฟังเป็นหลัก แต่ในการดำเนินการนั้นในแต่ละประเทศก็แตกต่างกันออกไป ยังไม่มีรูปแบบที่เป็นสากลชัดเจน ส่วนหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่จัดทำขึ้นของประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2522 กลุ่มสื่อสารชุมชน(Community Communication Group) ได้ยกร่างกฎของการกระจายเสียงชุมชนขึ้น รวม 10 ข้อ ดังนี้

- (1) สนองตอบชุมชนท้องถิ่นและ/หรือความสนใจของชุมชนเป็นหลัก
- (2) เป็นรูปแบบของการไม่แสวงหากำไร
- (3) มีการบริหาร และนโยบายรายการที่จัดทำขึ้น โดยคณะกรรมการบริหาร ซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มสนใจต่างในชุมชน ร่วมกับพนักงานกระจายเสียงซึ่งเป็นลูกจ้างหรืออาสาสมัคร
- (4) ให้บริการข่าวสาร การศึกษาและความบันเทิง รวมทั้งให้กำเนิดการสื่อสารสองทางสำหรับความคิดเห็นที่ขัดแย้ง
- (5) ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งต่างๆ รวมทั้งเงินยืมจากท้องถิ่นจากโฆษณาที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนในช่วงเวลาที่จำกัด และเงินกองทุน จากส่วนกลางและท้องถิ่น
- (6) ยอมรับให้พนักงานกระจายเสียงที่จ้างไว้ร่วมในสหภาพ มีความคล่องตัวในการทำงาน และอนุญาต ให้ใช้อาสาสมัครในที่เหมาะสม
- (7) พยายามกระทำให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสการจ้างงาน สำหรับผู้หญิงและกลุ่มเชื้อชาติหรือชนกลุ่มน้อยในสังคม
- (8) ต้องเตรียมให้ประชาชนได้รู้ถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในการฝึกอบรม ในการผลิตและการส่งเผยแพร่ข่าวสาร
- (9) เนื้อหารายการที่ส่งกระจายเสียงต้องเป็นเนื้อหาหลักจากสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น
- (10) มีนโยบาย รายการที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา การมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตยต่อต้านปัญหาชาตินิยม เพศนิยม และทัศนคติที่แตกแยกอื่นๆ

4.2 การดำเนินงานวิทยุชุมชนในประเทศไทย

วิทยุกระจายเสียงของไทยเกิดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2470 โดยเริ่มจากเป็นวิทยุของรัฐโดยพยายามที่จะกระจายเสียงให้ครอบคลุมพื้นที่ให้กว้างที่สุด แต่มีปัญหาเรื่องรัศมีการส่งและการรับฟังทำให้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุในท้องถิ่นขึ้น แต่ยังคงเป็นการถ่ายทอดรายการจากส่วนกลางพร้อมทั้งเริ่มมีการทำรายการจากท้องถิ่นเข้ามาผสมบ้าง แต่ยังมีหน่วยงานราชการเป็นเจ้าของและดำเนินงานโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ในระยะต่อมาได้เกิดวิทยุภาคธุรกิจที่ซื้อเวลาจากสถานีของรัฐ โดยมีเป้าหมายในการดำเนินงานเพื่อแสวงหาผลกำไรเป็นหลัก ดังนั้นในกระบวนการคัดเลือกเนื้อหาความเป็นเจ้าของจึงไม่เกิดจากความคิดริเริ่มและการบริหารจัดการของประชาชนในชุมชนโดยตรง

ต่อมาในปี พ.ศ.2534 ได้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุ จส.100 และในปี พ.ศ.2537 ได้จัดตั้งสถานีวิทยุ สวพ.91 ซึ่งทั้งสองสถานีได้มีการจัดรายการโดยมีประชาชนผู้ใช้รถใช้ถนนเป็นผู้รายงานสถานการณ์การจราจร ถือได้ว่าประชาชนสามารถเข้าถึงสื่อและมีส่วนร่วมในการจัดรายการ แต่การคัดเลือกเนื้อหา รูปแบบรายการ และการกลั่นกรองออกอากาศ ยังอยู่ในความควบคุมของผู้จัดรายการและเจ้าหน้าที่สถานี ส่วนเจ้าของสถานีนั้นยังเป็นกองทัพบกและกรมตำรวจไม่ใช่ชุมชน

ในปี พ.ศ.2534 ได้มีการทดลองจัดทำรายการวิทยุชุมชนที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับหลักการดำเนินงานของวิทยุชุมชนที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยระบบ F.M. ที่จังหวัดจันทบุรี โดย นายสุรินทร์ แปลงประสพโชค โดยใช้หลักการการดำเนินงานในฐานะสื่อแบบประชาธิปไตย (Democratic Media) และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) คือให้ประชาชนเข้าถึงสื่อได้ง่าย (Accessibility) ให้ประชาชนช่วยกันคิด วางแผน กำหนดเนื้อหาการผลิตรายการร่วมกัน (Participation) และให้ประชาชนเป็นเจ้าของมีอำนาจในการตัดสินใจในการบริหารรายการด้วยตนเอง (Self-management) โดยมีนายสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี และคณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นที่ปรึกษา

ในปี พ.ศ.2540 ประเทศไทยมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งนับได้ว่าเป็นการปฏิรูปสื่อ เพราะมีการจัดสรรคลื่นความถี่อย่างเป็นธรรมให้แก่หน่วยงานทั้งของรัฐ องค์กรเอกชน ไปจนถึงประชาชนในตำบลหมู่บ้าน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารจากการที่ส่งข่าวสารจากรัฐไปสู่ประชาชนทางเดียวแล้ว จะสามารถเป็นสื่อที่ประชาชนสามารถใช้ส่งข่าวกลับมายังรัฐและให้ประชาชนได้ส่งข่าวสารถึงกันเองในแนวระนาบ

จากการปฏิรูปสื่อทำให้รัฐบาลได้มอบหมายให้กรมประชาสัมพันธ์ และองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย(อสมท.)จัดทำโครงการวิทยุชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 ด้วยการริเริ่มทำโครงการนำร่อง 2 โครงการคือ โครงการนำร่องวิทยุชุมชนในจังหวัดทดลอง 19 จังหวัด ซึ่งแต่ละจังหวัดต่างมีรูปแบบ และวิธีการดำเนินงานที่แตกต่างกันไปตามสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น และโครงการ อปม.(การอบรมอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน)โดยหวังให้อาสาสมัครดังกล่าวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงในรูปแบบวิทยุชุมชน

นโยบายของรัฐบาลและนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการดำเนินรายการวิทยุชุมชน

“จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน” เกิดขึ้นเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานวิทยุชุมชน ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้

กรอบการดำเนินการ

(1) เจตนารมณ์ หลักเกณฑ์นี้เป็นหลักเกณฑ์ชั่วคราวในการดำเนินการจัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน เพื่อเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง และเตรียมความพร้อมในการเข้าถึงช่องทางการสื่อสารของชุมชน ทั้งในด้านเทคนิคและเครื่องมือ ด้านการผลิตรายการ และด้านการบริหารจัดการสมมติสาธณะที่เป็นคลื่นความถี่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติสื่อตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และหลักการสิทธิในการสื่อสารของประชาชน

(2) หลักเกณฑ์ชั่วคราวการดำเนินการจัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

“ชุมชน” หมายความว่า กลุ่มคนหลากหลายที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกันภายใต้พื้นที่กระจายเสียงเดียวกัน

“จัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน” หมายความว่า การประกอบกิจการวิทยุเพื่อบริการสาธารณะ ในพื้นที่การกระจายเสียงที่กำหนด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารที่สนองตอบความต้องการของชุมชน รวมทั้งเชื่อมโยงสมาชิกของชุมชนผ่านทางการแลกเปลี่ยนความรู้และทัศนคติ การสร้างความเข้าใจ ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วม ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

(3) ลักษณะสำคัญของจัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

(3.1) กลุ่มคนที่หลากหลายในพื้นที่กระจายเสียงสามารถเข้าถึงได้ง่าย เท่าเทียม และมีส่วนร่วม ทุกขั้นตอน

(3.2) เป็นสมมติสาธณะที่ชุมชนจัดตั้งและเป็นเจ้าของร่วมกัน รวมทั้งบริหารจัดการด้วยตนเอง

(3.3) ใช้ระบบอาสาสมัครช่วยในการดำเนินการ

(3.4) ไม่มุ่งหวังกำไรทางธุรกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นอิสระ ปราศจากการครอบงำและแทรกแซงจากกลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์โดยมิชอบ กลุ่มการเมืองและพรรคการเมืองทุกระดับ

(3.5) เป็นช่องทางการสื่อสารสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนมีบทบาทเป็นได้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสาร

(3.6) เป็นสื่อเพื่อประโยชน์ตามความต้องการของชุมชน และมุ่งสร้างโอกาสแก่ผู้ด้อยโอกาสในชุมชน

(3.7) เป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสาร เชื่อมโยงการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

(4) หลักการจัดตั้งและดำเนินการของจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

(4.1) หลักการ กลุ่มต่าง ๆ และสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนด มาตรการและโครงสร้างในการบริหาร จัดการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน การ สนับสนุนการดำเนินการ การจัดทำผังรายการ การผลิต การออกอากาศ และการติดตาม ประเมินผลการดำเนินการ โดยได้รับความช่วยเหลือหรือร่วมมือในการพัฒนาทักษะจากหน่วยงาน รัฐหรือหน่วยงานวิชาการ

(4.2) การจัดตั้ง / การดำเนินการ

(4.2.1) การจัดตั้ง

1) จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนที่ดำเนินการแล้วเข้าร่วม ดำเนินการในนามกรมประชาสัมพันธ์ / กลุ่มบุคคลที่มีความพร้อมและประสงค์จะดำเนินการจุด ปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนในนามกรมประชาสัมพันธ์

2) ชุมชนประเมินความต้องการและหาข้อตกลงร่วมกันในการจัดตั้ง จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน และการเข้าร่วมดำเนินการในนามกรมประชาสัมพันธ์

3) กรมประชาสัมพันธ์ตรวจสอบ รับรองมาตรฐานทางเทคนิคของ เครื่องส่ง / อุปกรณ์ในการดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนพร้อมขึ้นทะเบียน เครื่องส่ง / อุปกรณ์ดังกล่าว

(4.2.2) การบริหารจัดการ

1) กรมประชาสัมพันธ์ฝึกอบรมแกนนำหลักในเรื่องการบริหารจัดการ จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

2) ชุมชนและกลุ่มองค์กรที่สนใจร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ / โครงสร้างหลัก การบริหารจัดการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

(4.2.3) การผลิตรายการ

1) สำรวจและค้นหากลุ่มบุคคล องค์กรที่สนใจการผลิตรายการ

2) จัดฝึกอบรมปฏิบัติการการจัดและผลิตรายการ

3) จัดฝึกอบรมความรู้ด้านอุปกรณ์และเครื่องมือ

4) ทดลองผลิตรายการเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดรายการ

5) ประชุมกลุ่มองค์กรผู้สนใจเพื่อจัดทำผังรายการ

(4.2.4) การออกอากาศ

ในระหว่างที่ยังไม่มีคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) จะออกอากาศในนามกรมประชาสัมพันธ์

(4.2.5) กระบวนการพัฒนาความรู้และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

1) กำหนดแผนการพัฒนาด้านการจัดรายการ การผลิตรายการ และ
ขยายการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่กระจายเสียงอย่างต่อเนื่อง

2) ชุมชนร่วมประเมินผลการดำเนินการเพื่อปรับปรุงและพัฒนา
การเรียนรู้

(4.3) โครงสร้างหลักในการบริหารจัดการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุ
ชุมชน

(5) ขั้นตอนการแจ้งเพื่อขอดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

(5.1) คณะกรรมการดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของ
กรมประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ประกอบด้วย

(5.1.1) ผู้บริหารหน่วยงาน (ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ผู้อำนวยการสำนักประชาสัมพันธ์เขต (1-8) ประธาน

(5.1.2) ผู้แทนหน่วยงาน / ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการจัดการรายการ กรรมการ

(5.1.3) ผู้แทนหน่วยงาน / ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเทคนิค กรรมการ

(5.1.4) ผู้แทนหน่วยงาน / ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมาย กรรมการ

(5.1.5) ผู้แทนหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง กรรมการ

(5.1.6) นักวิชาการสื่อสารมวลชน กรรมการ

(5.1.7) ผู้แทนหน่วยงาน กรรมการและเลขานุการ

(5.1.8) ผู้แทนหน่วยงาน กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการมีหน้าที่รับรอง ส่งเสริม พัฒนาวิทยุชุมชน แก้ไขปัญหาที่
เกิดขึ้นในการดำเนินการ และดูแลการสรุปการดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุ
ชุมชน เพื่อนำเสนอคณะกรรมการประเมินผลการดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อม
วิทยุชุมชน

(5.2) กลุ่มผู้ดำเนินการที่จะขอเข้าร่วมดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อม
วิทยุชุมชน ต้องมีโครงสร้างหลักในการบริหารจัดการตามข้อ 4.3 โดยก่อนออกอากาศ กลุ่ม
ผู้ดำเนินการฯ ทำการยื่นเรื่องต่อคณะกรรมการดำเนินการจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนของกรม
ประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ ตามข้อ 5.1

(5.3) ข้อมูลและเอกสารประกอบการขอรับรองดังต่อไปนี้

(5.3.1) ชื่อจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน / สถานที่ตั้ง พร้อม
แนบแผนที่ตั้งประกอบ

(5.3.2) รายชื่อกลุ่มองค์กรที่ร่วมจัดและกลุ่มองค์กรในพื้นที่กระจายเสียง

(5.3.3) วัตถุประสงค์การจัดตั้งจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

(5.3.4) โครงสร้างการบริหารจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน พร้อมด้วยองค์ประกอบของคณะกรรมการตามข้อ 4.3

(5.3.5) พังรายการและกลุ่มผู้รับผิดชอบรายการ

(5.3.6) ความถี่ที่ใช้ในการออกอากาศ

(5.3.7) ลักษณะเครื่องส่งและกำลังส่ง

(5.3.8) ความสูงของเสาอากาศและกำลังส่ง

(5.3.9) แผนการดำเนินงานระหว่างการออกอากาศ แผนการพัฒนาด้านการบริหารจัดการ แผนการขยายการมีส่วนร่วม แผนการผลิตรายการ และแผนการประเมินผล

(5.4) กลุ่มผู้ดำเนินการ /ผู้รับมอบอำนาจกระทำการแทน ยื่นเอกสารตามข้อ 5.3 ต่อคณะกรรมการดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ของกรมประชาสัมพันธ์ในพื้นที่และดำเนินการให้มีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องส่ง พร้อมทั้งปฏิบัติตามกฎหมายวิทยุคมนาคมอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ ภายใน 60 วันนับจากวันที่คณะกรรมการดำเนินการฯ ออกประกาศ

(5.5) ในการพิจารณาตามข้อ 5.2 และข้อ 5.4 คณะกรรมการดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนต้องพิจารณารับรองภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับเอกสาร หากพิจารณาไม่แล้วเสร็จภายในกำหนดระยะเวลาดังกล่าว ให้ขยายระยะเวลาต่อไปได้อีกไม่เกิน 30 วัน ในกรณีที่คณะกรรมการดำเนินการฯ เห็นว่ามีข้อบกพร่องด้านเอกสาร หรือเครื่องส่งให้คณะกรรมการดำเนินการฯ ให้คำแนะนำเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมเอกสารหรือแก้ไขข้อบกพร่องของเครื่องส่งต่อไป

(5.6) ในกรณีที่มีการร้องเรียนว่าการออกอากาศก่อให้เกิดการรบกวนวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมใด หากคณะกรรมการดำเนินการฯ ตรวจสอบแล้วพบว่าเป็นไปตามคำร้องเรียนให้คณะกรรมการดำเนินการฯ แจ้งจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนนั้นหยุดออกอากาศเป็นการชั่วคราวจนกว่าจะมีการแก้ไขและผ่านการตรวจสอบจากคณะกรรมการดำเนินการฯ

(5.7) หลักการควบคุมด้านรายการ ให้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2530 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

(5.8) ป้ายชื่อ “จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน.....” จะต้องแสดงให้เห็น ณ ที่ตั้งดำเนินการอย่างชัดเจน

(6) ลักษณะพึงประสงค์ทางด้านเทคนิค

(6.1) รัศมีการส่งกระจายเสียงไม่เกิน 15 กิโลเมตร

(6.2) กำลังส่งไม่เกิน 30 วัตต์ (ระบบ เอฟ.เอ็ม)

(6.3) เสาสูงไม่เกิน 30 เมตร จากระดับพื้นดิน

(7) หลักเกณฑ์นี้เป็นหลักเกณฑ์ชั่วคราว เพื่อสนับสนุนการดำเนินการออกอากาศวิทยุชุมชน ดังนั้น เมื่อมีคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ(กสช.) และคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ(กทช.) แล้ว การดำเนินการจัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนตามหลักเกณฑ์ เป็นอันต้องยุติการดำเนินการและไม่สามารถอ้างสิทธิใด ๆ ทั้งสิ้น และยินยอมให้คณะกรรมการ กสช. และ กทช. เป็นผู้กำหนดต่อไป

กรอบการเข้าร่วมโครงการ

(1) ผู้ขอเข้าร่วมโครงการ

(1.1) จัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนที่ดำเนินการแล้ว / กลุ่มบุคคลที่มีประสงค์จะดำเนินการจัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนในนามกรมประชาสัมพันธ์

(1.2) กลุ่มบุคคล / องค์กรที่จะดำเนินการต้องประกอบด้วย

(1.2.1) สมาชิกของชุมชนนั้นมากกว่า 1 แห่ง

(1.2.2) องค์กรวิชาชีพหรือสาขาวิชาชีพต่าง ๆ / องค์กรคุ้มครองผู้บริโภคที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนั้น

(1.3) ให้มีผู้รับมอบอำนาจกระทำแทนคณะกรรมการจัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนในการทำสัญญาเข้าร่วมโครงการกับกรมประชาสัมพันธ์

(2) วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

(2.1) ต้องเป็นการบริการสาธารณะเพื่อส่งเสริมความรู้ การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา สุขภาพ อนามัย กีฬา ความมั่นคงของรัฐ และการประกอบอาชีพ การเผยแพร่ข่าวสารประโยชน์ของท้องถิ่น หรือประโยชน์สาธารณะอื่นใดของชุมชนนั้น

(2.2) หารายได้เพียงพอที่เหมาะสม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ

(2.3) ต้องเป็นประโยชน์ตามความต้องการของชุมชนที่รับบริการ

(3) การบริการกิจการ

(3.1) ต้องบริหารจัดการโดยกลุ่มบุคคลที่จัดตั้งขึ้นโดยชุมชนนั้น ๆ

(3.2) หัวหน้า / เจ้าหน้าที่จัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนต้องไม่เป็น ส.ส. ส.ว. ข้าราชการ สมาชิกสภาท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

(3.3) จัดให้มีคณะกรรมการจัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนไม่น้อยกว่า 5 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน / ผู้นำท้องถิ่น / ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

(4) รายการและโฆษณาที่ออกอากาศ

(4.1) ต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของวิทยุชุมชนและต้องเป็นรายการเพื่อประโยชน์สาธารณะและชุมชน

(4.2) รูปแบบรายการเป็นการให้สาระความรู้โดยตรง หรือผ่านรูปแบบรายการอื่น ๆ

(4.3) รายการและโฆษณาที่ออกอากาศจะต้องเป็นไปตามกฎระเบียบ

วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ ตลอดจนกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

(4.4) ผู้เข้าร่วมโครงการต้องรับผิดชอบดูแลรายการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ให้เป็นไปตามถูกต้องตามกฎหมายและข้อกำหนดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการให้บริการส่งวิทยุกระจายเสียง

(4.5) จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนมีการโฆษณาหารายได้เท่าที่เหมาะสม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายได้ชั่วโมงละไม่เกิน 6 นาที

(5) โครงสร้างจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

(5.1) คณะกรรมการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนไม่น้อยกว่า 5 คน ซึ่งมาจากผู้นำท้องถิ่น / ผู้นำชุมชน / ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

(5.2) หัวหน้าจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน 1 คน

(5.3) เจ้าหน้าที่ราชการ / ชุมชน / เทคนิค อย่างน้อยประเภทละ 1 คน

(6) การกำกับดูแล

(6.1) จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนต้องปฏิบัติตามกฎหมายวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ กฎหมายว่าด้วยวิทยุคมนาคม ตลอดจนกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด

(6.2) ให้คณะกรรมการกำกับดูแลด้านรายการของวิทยุกระจายเสียงในส่วนภูมิภาคซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ดูแลในพื้นที่ และกองงาน กกช. กำกับดูแลด้านรายการของจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนในกรุงเทพมหานคร

(7) การประเมินผลโครงการ

(7.1) ให้มีคณะกรรมการประเมินผลการดำเนินการจุดเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนในคณะกรรมการ กกช. ทำหน้าที่ติดตามประเมินผลการดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนทั่วประเทศ

(7.2) คณะกรรมการประเมินผลการดำเนินการจุดเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน / คณะกรรมการดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของกรมประชาสัมพันธ์ / คณะกรรมการกำกับดูแลด้านรายการของวิทยุกระจายเสียงในส่วนภูมิภาค / เจ้าหน้าที่ กปส. ที่เกี่ยวข้องมีอำนาจเข้าไปตรวจสอบการดำเนินการจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนได้

5) แนวคิดเรื่องบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม

5.1 บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในมุมมองทางธรรม

บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในสมัยปัจจุบัน สามารถสรุปได้ดังนี้

สมัยรัชกาลที่ 9 (ตั้งแต่ พ.ศ. 2498) ได้มีการส่งเสริมพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ มากมาย ดังนี้

- **ด้านการศึกษา** ประชาชนได้สนใจศึกษาพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับ ได้มีการจัดตั้ง

สมาคม มูลนิธิทางพุทธศาสนาเพื่อการศึกษามากมาย มีการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ ในมหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ พ.ศ. 2490 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2432 ได้ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยฝ่ายพระพุทธศาสนาขึ้น เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2490 และเปิดการศึกษา เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2490 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนการศึกษาของพระสงฆ์ได้มีการยกระดับมาตรฐานการศึกษา เช่นยกกระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้เปิดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และมีนโยบายจะเปิดระดับปริญญาเอกในอนาคต ได้มีการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่ากับมหาวิทยาลัยสากลทั่วไป และได้ออกกฎหมาย พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง โดยรัฐสภาเมื่อ พ.ศ. 2540 มีชื่อว่า "มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและ"มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย" ปัจจุบันนี้ได้มีวิทยาเขตต่างจังหวัดอีกหลายแห่ง เช่นเชียงใหม่ พะเยา แพร่ ลำพูน นครสวรรค์ ขอนแก่น อุบลราชธานี นครราชสีมา หนองคาย นครปฐม นครศรีธรรมราช เป็นต้น ส่วนการศึกษาด้านอื่นได้มีการจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญระดับประถมศึกษา และ ม.1 ถึง ม.6 เมื่อปี พ.ศ. 2514 ในปี พ.ศ. 2501 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นแห่งแรก ณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อเปิดการสอนพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน จนได้แพร่ขยายไปทั่วประเทศ

- **ด้านการเผยแผ่** ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทั้งในและต่างประเทศ ในประเทศไทยได้มีองค์กรเผยแผ่ธรรมในแต่ละจังหวัด โดยได้จัดตั้งพุทธสมาคมประจำจังหวัดขึ้น ส่วนพระสงฆ์ได้มีบทบาทในการเผยแผ่มากขึ้น โดยใช้สื่อของรัฐ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเอาวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาภาคบังคับแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ตั้งแต่ ม. 1 ถึง ม. 6 พระสงฆ์จึงได้มีบทบาทในการเข้าไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ มีการประยุกต์การเผยแผ่ธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่นการบรรยาย ปาฐกถา และเขียนหนังสืออธิบายพุทธธรรมมากขึ้น ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เช่นมีพระเถระนักปราชญ์ชาวไทยในยุคนี้ ได้แก่ ท่านพุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เป็นต้น ในต่างประเทศได้มีการสร้างวัดไทยในต่างประเทศหลายวัด เช่นวัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย เป็นวัดไทยแห่งแรกในต่างประเทศ ต่อจากนั้นได้มีการสร้างวัดไทยในประเทศตะวันตก คือวัดพุทธประทีป กรุงลอนดอน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิด เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2509 นับเป็นวัดไทยวัดแรกในประเทศตะวันตก ต่อมาปี พ.ศ. 2514 ได้มีการสร้างวัดแห่งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่นครลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ชื่อว่า วัดไทยลอสแอนเจลิส ปัจจุบันมีวัดไทยในสหรัฐอเมริกา ประมาณ 15 วัด นอกจากนั้นได้มีองค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย ได้จัดให้มีการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศขึ้นประจำทุกปี เพื่อส่งไปเผยแผ่พุทธศาสนาใน

ต่างประเทศ โดยเฉพาะทางตะวันตกปัจจุบันนี้ชาวตะวันตกได้หันมาสนใจพุทธศาสนากันมาก ปี พ.ศ. 2508 ได้มีการจัดตั้งสำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้น ณ ประเทศไทย (พ.ศ.ล.) เพื่อเป็นศูนย์กลางของชาวพุทธทั่วโลก

- **ด้านพิธีกรรม** ได้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เป็นพระราชพิธีของ พระมหากษัตริย์ ให้เป็นพิธีของรัฐบาล เรียกว่า "รัฐพิธี" โดยให้กรม กระทรวงต่าง ๆ เป็นผู้จัดให้มีงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาช่วงวันวิสาขบูชาของทุกปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จแทนพระองค์ในพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเช่นวันวิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา ณ พุทธมณฑล ซึ่งสร้างขึ้น เมื่อคราวฉลอง 25 พุทธศตวรรษ

- **ด้านวรรณกรรม** ได้มีวรรณกรรมทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย มีปราชญ์ทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลายรูป จึงได้เกิดบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ประมาณ 40 กว่าปีที่ผ่านมามี เริ่มจากปี พ.ศ. 2530 เมื่อจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ บริหารประเทศได้วางนโยบายการพัฒนาประเทศ เรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 โดยเห็นว่า พระสงฆ์เป็นที่เคารพและยอมรับของชาวไทย โดยเฉพาะในด้านผู้นำทางจิตใจ การส่งเสริมให้พระสงฆ์ทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมแก่ประชาชน น่าจะได้ผลดีมากกว่าบุคลากรของรัฐจึงประกาศพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ทำให้พระสงฆ์เข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศของรัฐบาล ในขณะเดียวกัน ผลจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาก็ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นแก่สังคมหลายด้าน เช่น “ปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างรายได้ของคนในเมือง และชนบท เห็นได้จากรายงานผลการประเมินแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ว่าความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของกลุ่มคนรวยกับกลุ่มคนจน กลุ่มที่ยากจนที่สุด คือ เกษตรกร มีรายได้น้อยที่สุดเพียงครึ่งเดียวของรายได้ที่เฉลี่ยทั่วประเทศ นอกจากนั้นยังมีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างเมือง และภูมิภาค ปัญหานี้เชื่อมโยงถึงการอพยพเข้าหางานทำในเมืองของคนในชนบท ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ แก่สังคมมากมาย” ดังข้อสังเกตของ อาจารย์ประเวศ วะสีกล่าวว่า “ชาวชนบทโดยทั่วไป ไม่สามารถอยู่กันอย่างอบอุ่นพร้อมหน้าพ่อแม่ ลูกเมีย เนื่องจากต้องแยกย้ายไปหากิน โดยเข้าไปเป็นกรรมกรบ้าง คนใช้ในบ้านบ้าง โสเภณีบ้าง และอื่นๆ เป็นสภาพบ้านแตกที่นำเวทนายิ่งนัก ประชาชนส่วนใหญ่มีความทุกข์ใจเพิ่มขึ้นมีความไม่สมหวัง และขัดข้องในชีวิตและสังคมด้วยประการต่างๆ สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์เสื่อมทรามลง อย่างที่พูดกันทั่วไปว่าจิตใจหรือมนุษยธรรมเสื่อมทรามลงทุกที ฯลฯ”

นอกจากนั้นยังมีปัญหาด้านทางด้านทางสิ่งแวดล้อม เนื่องจากประเทศได้พยายามพัฒนาประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม (NIC) ทำให้ต้องมีการระดมทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะ ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำประมงและแร่ธาตุ มาใช้ในอัตราที่สูงเกินกำหนด พร้อมกับการบริหารจัดการทรัพยากรหย่อนประสิทธิภาพพื้นที่ป่าของประเทศจึงลดลงเห็นได้จากปี 2532 ป่าลดลงเหลือเพียง ร้อยละ 28 ของพื้นที่ทั้งหมด รวมทั้งเกิดปัญหา น้ำเน่า อากาศเสีย เสียรบกวน

กากของเสียและสารอันตรายเพิ่มปริมาณสูงขึ้น ปัญหาเหล่านี้กระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และชุมชนโดยตรง

อีกประการหนึ่ง พระสงฆ์สมัยนี้ ได้รับการสนับสนุนด้านแนวคิด และทรัพยากรจากประชาชนในท้องถิ่น นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน และคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนาเป็นต้น เนื่องจากพวกเขาคิดว่าลำพังรัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชนคงไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม จำต้องอาศัยความร่วมมือจากพระสงฆ์ด้วย เพราะว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ยังเป็นที่เชื่อถือและเคารพของประชาชนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงขยายออกไปอย่างกว้างขวาง จากในอดีตอย่างมากมาย ซึ่งพอจะแบ่งได้ดังนี้ คือ

- (1) บทบาทการพัฒนาจิตใจของประชาชน คือการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ และการเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจ
- (2) บทบาทการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนและเยาวชน
- (3) บทบาทการช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
- (4) บทบาทการเป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยการช่วยจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในหมู่บ้าน
- (5) บทบาทการเป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานเช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐถือปูน ปรับปรุงการเกษตร และการรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ เป็นต้น
- (6) บทบาทการเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน คือการช่วยวางแผนแนะนำ และสนับสนุนงานของชาวบ้าน ในโครงการพัฒนาต่าง ๆ
- (7) บทบาทการสงเคราะห์ชุมชน คือการช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ ในปัจจุบันมีพระภิกษุหลายรูปที่ทำบทบาทด้านนี้ เช่น พระครูวิจิตรธัญญกุล เจ้าอาวาสวัดพวงแก้ว จังหวัดประทุมธานี ได้ทำการรักษาผู้ป่วยซึ่งไม่สามารถพึ่งบริการได้จากรัฐ หรือ พระจำรูญ ปานจันทร์ แห่งสำนักสงฆ์ถ้ำกระบอก ได้ดำเนินการรักษาคนติดยาเสพติดเป็นการสงเคราะห์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีบทบาทที่เด่นชัดขึ้นในชุมชน ซึ่งจากการที่กล่าวมา ทำให้เห็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้พระสงฆ์ในปัจจุบัน เข้าทำบทบาทต่อชุมชนมีอย่างน้อย 2 ประการ คือ

- การได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม ทั้งด้านแนวคิดและทรัพยากรต่าง ๆ จากรัฐบาลประชาชนในท้องถิ่น นักวิชาการ และองค์กรเอกชนต่าง ๆ และ
- สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชนบททางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการศึกษา

5.2 บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในมุมมองทางโลก

ศาสตราจารย์ บุญศรี (2549) ในงานวิจัยเรื่องการบริหารจัดการและการผลิตรายการของวิทยุ - กระจายเสียง มมร. ถิ่นนา วัดเจดีย์หลวง และวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ วัดอินทิล ได้ ครอบคลุมถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม และได้สรุปถึงบทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนา สังคมไว้ 4 แบบ คือ

(1) บทบาทผู้ส่งเสริมพัฒนา คือบทบาทที่พระสงฆ์ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยที่ตนเอง เป็นผู้จัดหาทรัพยากรและบริหารโครงการต่าง ๆ ด้วยตัวท่านเอง ประชาชนเพียงแต่เป็นสมาชิกที่ เข้ามาร่วมกิจกรรมของท่านภายใต้กรอบของเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ที่ท่านกำหนดขึ้น ประชาชน ไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกโครงการต่าง ๆ เลย

(2) บทบาทผู้นำการพัฒนาเป็นบทบาทที่พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนเข้ามาทำกิจกรรม พัฒนาต่าง ๆ โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้คิดค้นโครงการ หรือติดต่อโครงการพัฒนาต่าง ๆ มาดำเนินการ จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมปรึกษาหารือบ้าง แต่ส่วนใหญ่ประชาชนจะคล้อยตามความ คิดเห็นและข้อเสนอแนะของท่านมากกว่าหรือคิดค้นขึ้นเอง เนื่องจากศรัทธาและยอมรับในบารมี

(3) บทบาทผู้ประสานงาน โดยกิจการและโครงการพัฒนาต่าง ๆ มักเป็นการดำเนินการ โดยพยายามชักนำความร่วมมือ และความสนับสนุนจากหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งฝ่ายรัฐบาลและภาคเอกชน ทั้งโดยตรงและทางอ้อม เพื่อให้เข้ามาดำเนินการพัฒนาสังคม และพยายามร่วมมือกับผู้นำ ชุมชนในการชักจูงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ซึ่งชาวบ้านจะได้รับโอกาสให้ เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น แต่ด้วยเงื่อนไขและข้อจำกัดทางด้านความรู้และการติดต่อบุคคลภายนอก จึงให้ชาวบ้านคล้อยตามผู้นำชุมชนและพระสงฆ์เป็นส่วนใหญ่

(4) บทบาทเป็นที่เล็งสนับสนุนการพัฒนาสังคม มีประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการ พัฒนาตนเอง ทั้งในด้านการคิดค้นโครงการ การปฏิบัติงานพัฒนา และร่วมรับผิดชอบติดตาม ผลงานพัฒนาพระสงฆ์มีบทบาทเป็นเพียงที่เล็งที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาและประสานการ สนับสนุนจากภายนอกตามที่ประชาชนเห็นชอบร่วมกัน รวมทั้งการกระตุ้นเร่งเร้าให้ประชาชนได้ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

การพัฒนานี้มุ่งเน้นไปที่เรื่องของ “การพัฒนาคุณภาพชีวิต” คือการให้ความสำคัญต่อปัจจัย ทางด้านวัฒนธรรมและสวัสดิภาพของคนในสังคม เป้าหมายคือต้องมุ่งพัฒนาให้เกิดการปรับปรุง และยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ด้วยความพยายามขจัดหรือลดความยากจน ของประชาชน ขจัดหรือลดปัญหาการว่างงานและขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมของ ประชาชนโดยพร้อม ๆ กันนี้ จะต้องพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้เหมาะสมและ สอดคล้องกับการปรับปรุงและยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นด้วย

จากมุมมองข้างต้นจะเห็นได้ว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งในฐานะนักบวช และ นักพัฒนาเป็นบทบาทที่ชัดเจนของพระสงฆ์ ซึ่งในส่วนของ การเผยแพร่ นี้ ได้มีการนำสื่อต่าง ๆ เข้ามาใช้มากมาย ในที่นี้จะขอกล่าวถึงวิทยุกระจายเสียง และวิทยุชุมชนซึ่งเป็นประเด็นการศึกษาในครั้งนี้

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางวิทยุกระจายเสียง

ปัจจุบันการเผยแพร่ศาสนาผ่านสื่อมวลชนเป็นไปอย่างกว้างขวาง ทางด้านสื่อวิทยุ – กระจายเสียง มีการตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงเพื่อพระพุทธศาสนาอยู่หลายแห่ง และแพร่กระจายธรรมะสั้นๆ ทั้งคลื่น เอเอ็มและเอฟเอ็ม ด้านสื่อวิทยุโทรทัศน์ นอกจากการบรรยายธรรมะในวันธรรมสวนะ และมีรายการธรรมะในเช้าวันอาทิตย์ช่วง 08.00 - 08.30 น. ตามนโยบายของรัฐบาลแล้ว แต่ละสถานีก็ผลิตรายการธรรมะเพื่อสนับสนุนการสร้างเสริมคุณธรรมขึ้นด้วย

ปัจจุบันองค์กรที่ทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชน ได้แก่

(1) องค์กรทางพระพุทธศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ สถาบันปฏิบัติธรรม มูลนิธิ ที่ทำการเผยแพร่ด้วยตนเอง จัดพิมพ์หนังสือเล่ม(Book) นิตยสาร(Magazine) หรือวารสาร(Journal) ของตนเอง ชื่อเวลาออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง และกรณีที่มีกำลังทุนหรือได้รับการสนับสนุนจากองค์กรสื่อมวลชน ก็ผลิตรายการธรรมะออกอากาศทางโทรทัศน์

(2) องค์กรด้านสื่อมวลชน เช่นหนังสือพิมพ์ นิตยสารรายเดือน รายสัปดาห์ รายวัน สถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์ ที่มีนโยบายในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาด้วยการเปิดคอลัมน์ ผลิตรายการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาขึ้น

สถานีวิทยุกระจายเสียงที่ออกอากาศรายการธรรมะในปัจจุบัน มีหลายสถานีด้วยกัน ดังนี้

(1) สถานีวิทยุกระจายเสียงของส่วนราชการ ที่บรรจุรายการธรรมะเข้าเป็นรายการประจำผังออกอากาศ ได้แก่

- สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ออกอากาศรายการพระธรรมเทศนา เป็นประจำ ทุกวันอาทิตย์ เวลา 08.00-8.30 น. ทางเอฟเอ็ม 92.5 เมกกะเฮิร์ตซ์(MHz) ซึ่งเป็นคลื่นที่เน้นสารคดี และบันเทิงคดีเป็นหลัก

- องค์กรสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย ออกอากาศรายการธรรมะร่วมสมัย เวลา 00.00 - 02.00 น. และรายการเจริญธรรม เป็นประจำทุกวัน เวลา 20.00-20.30 น. ทางเอฟเอ็ม 100.5 เมกกะเฮิร์ตซ์ ซึ่งเป็นคลื่นที่เสนอข่าวเป็นหลัก ตลอดทั้งวัน

(2) รายการธรรมะที่ออกอากาศโดยมูลนิธิทางพระพุทธศาสนาที่เข้าสถานี เพื่อออกอากาศทั้งในระบบ เอเอ็ม(AM) และระบบ เอฟเอ็ม (FM) ได้แก่

- สถานีวิทยุยานเกราะ เอเอ็ม 540 กิโลเฮิร์ตซ์(KHz) รายการอิสสระธรรม ทุกวันจันทร์ถึง วันศุกร์ เวลา 18.15- 19.00 น. ฟังสบาย คลายทุกข์ โดยทีมงานมูลนิธิธรรมอิสสระ

- สถานีวิทยุ INN เอฟเอ็ม 99.5 เมกกะเฮิร์ตซ์ รายการการวះแผ่นดิน ทุกวันพุธ เวลา 19.30-22.00 น. รายการการวះธรรม และ ปุจฉาวิสัชนา โดย พระคุณเจ้าหลวงปู่พุทธอิสระ ทุกวันจันทร์และวันอังคาร วันพุธและพฤหัสบดี รายการธรรมะสเปเชียล และวันศุกร์ รายการธรรมสัญจร เทียวไปในแดนธรรม

- สถานีวิทยุ เอเอ็ม 963 กิโลเฮิร์ตซ์ รายการ ธรรมะวินัย ทุกวันจันทร์ – วันศุกร์ เวลา 21.00-22.00 น. สอนพระอภิธรรมและธรรมวินัย เทปบรรยายโดย อาจารย์ทรงเกียรติ ลิ้ม นันทรักษ์

- สถานีวิทยุ เอเอ็ม 1494 กิโลเฮิร์ตซ์ รายการธรรมะร่วมสมัย เวลา 00.00-02.00 น. ของทุกวัน เป็นรายการธรรมะที่สนทนากันถึงธรรมวินัยและสามารถโทรศัพท์เข้าไปถามได้ รายการธรรมะ โดย อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ของมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา เป็นรายการเพื่อศึกษาพระอภิธรรม

ต่อมา คณะสงฆ์ได้จัดตั้งสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้น โดยเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2552 ณ ห้องประชุม พระอุโบสถวัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ได้มีการจัดการประชุมทางวิชาการ เพื่อให้การจัดตั้งสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในโอกาสเดียวกัน เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้ประทานประกาศแต่งตั้งคณะทำงานจัดตั้งสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และประกาศเกียรติคุณ แก่ผู้ได้รับใบอนุญาตจัดตั้งสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด จำนวน 125 สถานี สถานีที่ได้รับการรับรองเหล่านี้ มีชื่อที่เป็นทางการว่า “สถานีวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสังคม ในกำกับมหาเถรสมาคม”

การเผยแพร่พุทธศาสนาทางวิทยุชุมชน

นอกจาก “สถานีวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสังคม ในกำกับมหาเถรสมาคม” แล้ว ปัจจุบันยังมีสถานีวิทยุชุมชนอีกเป็นจำนวนมาก (ทั้งที่เป็นวิทยุชุมชนพันธุ์แท้ และวิทยุชุมชนที่ไม่ได้ดำเนินการตามปรัชญาวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง) จัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำการเผยแพร่พุทธศาสนา

6) แนวคิดเรื่องการบูรณาการสื่อ

การบูรณาการการใช้สื่อ (Integration of Media) หมายถึง การประสานการสื่อสารหลาย ๆ รูปแบบเข้าด้วยกัน แทนที่จะใช้สื่อประเภทเดียวในการพัฒนา เนื่องจากผลการวิจัยจำนวนมากพบว่า การสื่อสารประเภทเดียวมักทำหน้าที่ได้ไม่เต็มศักยภาพ หากแต่การประสานการสื่อสารหลาย ๆ ประเภท ตามลำดับขั้นตอนที่เหมาะสม จะสร้างพลังในการสร้างเสริมพลังทางการพัฒนาได้มากกว่า

คมสัน หุตะแพทย์ (อ้างถึงในเกสินี จุฑาวิจิตร, 2542) ได้ชี้ให้เห็นเหตุผลในการเลือกใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ใน “โครงการเนวกินเพื่อชีวิต” ของสถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งเป็นโครงการที่มุ่งเน้นให้ความรู้ด้านโภชนาการแก่หญิงมีครรภ์ และหญิงให้นมบุตรในหมู่บ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

- สื่อบุคคล ประกอบด้วยสื่อบุคคลซึ่งเป็นบุคคลภายนอกชุมชน และสื่อบุคคลภายในชุมชน
 - สื่อบุคคลภายนอกชุมชน ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของโครงการ ฯ ในการสื่อสารกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อการประชาสัมพันธ์โครงการ ฯ สร้างความเข้าใจ และสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน
 - สื่อบุคคลภายในชุมชน เป็นกลุ่มคนที่มีการตอบรับโครงการในเชิงบวก และมีความตื่นตัวที่จะเข้าร่วมกับโครงการ ฯ ซึ่งคนกลุ่มนี้ จะสามารถสื่อสารกับชาวบ้านคนอื่น ๆ เกี่ยวกับโครงการ ฯ ได้เป็นผลต่อไป
- หอกระจายข่าว เป็นสื่อเล็ก ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนทุกชุมชน แต่ขาดการนำมาใช้อย่างเต็มศักยภาพ ทำให้หอกระจายข่าวในหลาย ๆ ชุมชนถูกทิ้งร้างให้ผุพัง และใช้การไม่ได้ หากแต่โครงการ ฯ ได้เล็งเห็นประโยชน์ของสื่อชุมชนประเภทนี้ จึงได้นำมาใช้เพื่อการเสริมสร้างทัศนคติ และประชาสัมพันธ์โครงการ ฯ ในบางช่วงเวลา
- วิทยุท้องถิ่น ทางโครงการ ฯ ได้เวลาจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย เป็นเวลา 30 นาทีทุกอาทิตย์ ทางโครงการ ฯ จึงได้เข้าไปจัดรายการเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนด้านการโภชนาการ เนื่องจากสื่อวิทยุ เป็นสื่อที่ประชาชนทุกครัวเรือนสามารถเข้าถึงได้อยู่แล้ว
- สื่อเฉพาะกิจในชุมชน ประกอบด้วย ป้ายโฆษณา โปสเตอร์ และสิ่งพิมพ์ในท้องถิ่น เพื่อให้ความรู้ และประชาสัมพันธ์โครงการ ฯ ที่คงทน และสามารถเผยแพร่ได้ในระยะยาว โดยไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากนัก
- จดหมายส่งตรงถึงกลุ่มเป้าหมาย เพื่อกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมาย อันได้แก่ แม่ที่เป็นหญิงมีครรภ์ หญิงที่ให้นมบุตร และผู้เป็นแม่ก่อนวัยอันควร มีวิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งนอกจากจดหมายจะเป็นสื่อที่สร้าง “ความใกล้ชิด” ให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มเป้าหมาย และโครงการ ฯ แล้ว ยังสามารถสร้างทัศนคติ และความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นได้โดยไม่ยากนักเช่นกัน
- วิดีทัศน์ เป็นสื่อที่ให้ความรู้ ความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย โดยคิดไปกับรถเคลื่อนที่ซึ่งเข้าไปในหมู่บ้าน วิธีนี้ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยตรง และทั่วถึง

- การจัดเวทีชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะแก่เจ้าหน้าที่โครงการ ฯ ให้มากที่สุด ลักษณะการจัดเวทีจะเป็นการบรรยาย การจัดแสดงสื่อประกอบ การสาธิต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการหาข้อสรุปร่วมกัน

การจัดเวทีชุมชน นอกจากจะเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมได้โดยตรงแล้ว ยังเป็นวิธีการประชาสัมพันธ์โครงการ ฯ ที่ชัดเจนอีกด้วย

แม้ว่า ที่ผ่านมามีการบูรณาการการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาชนบทเป็นจำนวนมาก เนื่องจากทุกภาคส่วนได้เล็งเห็นถึงพลังในการประสานสื่อหลาย ๆ ประเภทเพื่อการพัฒนา แต่การศึกษาเรื่องการบูรณาการการสื่อสารในระดับชุมชนยังไม่มีมีความความก้าวหน้ามากนัก จึงเป็นประเด็นที่ควรค่าแก่การศึกษาต่อไป โดยงานวิจัยครั้งนี้ จะมุ่งเน้นศึกษาการใช้สื่อวิทยุชุมชนเพื่อ “พสาน” / “ปรับปน” กับสื่อประเภทต่าง ๆ ที่ได้ทำหน้าที่ต่อชุมชนมาก่อนหน้านี้ เพื่อแสวงหาคำตอบว่าสื่อวิทยุชุมชน ในฐานะ “เขยใหม่” มีการบูรณาการเข้ากับสื่อเดิมของชุมชนในลักษณะใด และควรเสริมพลังสื่อเดิมที่มีอยู่ได้อย่างไร เพื่อให้การทำหน้าที่ด้านการพัฒนาเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

7) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยด้านการจัดการความรู้ในการดำเนินงานวิทยุชุมชน

- สรสิริ วรวรรณ (2548) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์การจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ชุมชน : กรณีศึกษาวิทยุชุมชนในเขตภาคกลาง” ผลการวิเคราะห์การจัดการความรู้ของวิทยุชุมชนด้านบริหารจัดการ พบว่าเจ้าของ และ / หรือผู้บริหารวิทยุชุมชนทั้งสองจังหวัดเป็นคนในชุมชน แต่กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการมีความแตกต่างกัน ด้านการผลิตรายการ พบว่า มีการนำวิธีการจัดผังรายการจากวิทยุกระแสหลักมาใช้ แต่เนื้อหาสาระเป็นเรื่องของชุมชน และใช้วิธีการนำเสนอแบบบันเทิงสอดแทรกสาระ ด้านอุปกรณ์ / สิ่งของ ใช้เครื่องมือที่ไม่ซับซ้อน ด้านงบประมาณ ได้รับการสนับสนุนในรูปของเงิน สิ่งของ อุปกรณ์จากชุมชน

ในส่วนของการจัดการความรู้ (1) วิทยุชุมชนมีการแสวงหาความรู้ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน (2) สร้างความรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับวิธีการ (3) จัดเก็บข้อมูลและสืบค้นความรู้ในรูปของเอกสาร แผ่นบันทึกข้อมูล และความจำ (4) การถ่ายโอนความรู้และการใช้ประโยชน์จากความรู้ของวิทยุชุมชน ใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล และกลุ่มทั้งแบบตั้งใจและไม่ตั้งใจ

แนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ของวิทยุชุมชน มีข้อเสนอว่าควรสร้างระบบจัดการความรู้ของชุมชนให้มีความสัมพันธ์กับแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ให้วิทยุชุมชนเป็นสื่อกลาง

ของเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ตลอดจนพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดความตระหนักรู้ และมีวิธีคิดแบบวิพากษ์

7.2 งานวิจัยด้านการจัดตั้งและการดำเนินงานวิद्यุชุมชน

- ปทุมพร ศรีวิชัย (2547) ได้ศึกษาเรื่อง ข้อจำกัดในการจัดตั้งและการดำเนินงานวิद्यุชุมชน ผลการศึกษาพบว่า (1) ปัญหาในการเป็นเจ้าของสถานที่และการดำเนินการกระจายเสียง เนื่องจากกระบวนการปฏิรูปสื่อยังไม่คืบหน้าไปมากนัก ทุกอย่างยังคลุมเครือขาดความชัดเจน ไม่มีการจัดสรรคลื่นความถี่ให้แก่ประชาชน ทำให้ประชาชนขาดความมั่นใจในความเป็นเจ้าของอย่างแท้จริงและหวั่นไหวในความไม่แน่นอนของอนาคต (2) ปัญหาที่เกิดจากการเมืองจากการวิเคราะห์รายการจะพบว่า ส่วนใหญ่เป็นรายการบันเทิงและสาระความรู้ทั่วไป ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง ลักษณะการจัดรายการยังพยายามเทียบเคียงกับวิทยุการค้าหรือวิทยุกระแสหลัก การสะท้อนถึงความเป็นวิद्यุชุมชนหรือวิทยุทางเลือกจึงยังไม่ชัดเจน (3) ปัญหาที่เกิดจากงบประมาณในการดำเนินการ จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนทั้งสองแห่ง ประสบปัญหาขาดแคลนตัวของงบประมาณ ปัจจุบันใช้วิธีระดมทุนจากสมาชิก (4) ปัญหาทางเทคนิคอุปกรณ์ในการผลิตรายการ จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนทั้งสองแห่งมีอุปกรณ์และสถานที่ในการผลิตรายการวิद्यุชุมชนที่ยังไม่ได้มาตรฐาน อีกทั้งบุคลากรยังขาดทักษะในการผลิตรายการ

- ภัทรพร อะโห (2548) ศึกษาเรื่อง ปัญหาการจัดตั้งและดำเนินการวิद्यุชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาในด้านการเมืองพบว่า วิद्यุชุมชนทั้ง 3 แห่ง มีปัญหาความไม่ชัดเจนของกฎหมาย และต้องการดำเนินการให้ถูกต้องกฎหมาย ในส่วนของการแทรกแซงสื่อเกิดขึ้นเฉพาะบางรายการที่มีการออกอากาศวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ปัญหาในด้านเศรษฐกิจพบว่า วิद्यุชุมชน ก และวิद्यุชุมชน ข ไม่มีปัญหาเพราะใช้งบประมาณส่วนตัวและแสวงหางบประมาณจากหลายแห่ง ขณะที่วิद्यุชุมชน ค ขาดแคลนงบประมาณ เพราะไม่มีการระดมทุนจากชุมชน ปัญหาในด้านทรัพยากรบุคคล พบว่า วิद्यุชุมชนทั้ง 3 แห่ง ขาดแคลนบุคลากรฝ่ายผลิตรายการ และผู้ดำเนินรายการที่เป็นกลุ่มศิลปินมักขาดความรับผิดชอบ ส่วนปัญหาด้านแหล่งข้อมูล พบว่าวิद्यุชุมชน ก และ ค มีแหล่งข้อมูลด้านเนื้อหาไม่เพียงพอสำหรับการจัดรายการ ส่วนวิद्यุชุมชน ข ไม่มีปัญหาเพราะผู้ดำเนินรายการเตรียมเนื้อหาตามความถนัดและความสนใจส่วนตัว

- พัชรินทร์ อัมพันธ์ (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การผลักดันนโยบายวิद्यุชุมชนสู่การปฏิบัติ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผลักดันเรื่องวิद्यุชุมชนมีฐานะเป็นกลุ่มวงนอก ทำให้ต้องใช้วิธีการผลักดันทั้งทางตรงและทางอ้อม การกระทำทางตรงรวมถึงการสร้างเครือข่ายเพื่อเปิดช่องทาง และสร้างอำนาจต่อรองกับภาครัฐยังผลให้กลุ่มเป็นกลุ่มวงในชั่วขณะในขั้นตอนการกำหนดนโยบาย แต่เนื่องจากรัฐบาลและหน่วยงานราชการคือกรมประชาสัมพันธ์มีผลประโยชน์

ที่สอดคล้องกันในเรื่องวิทยุชุมชน ในขั้นตอนการปฏิบัตินโยบายจึงบิดเบือนนโยบายวิทยุชุมชนไปในแนวทางที่ทั้งสองฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ ด้วยปฏิบัติการตีกรอบการดำเนินการวิทยุชุมชนภาคประชาชนและกีดกันกลุ่มผลักดันออกจากกระบวนการนโยบายจนกลายเป็นกลุ่มวงนอกอีกครั้ง และไม่สามารถต่อรองให้มีการน่านโยบายวิทยุชุมชนไปสู่การปฏิบัติตามความต้องการของกลุ่มได้

- พิมพ์กัลย์ เฉชะชัย (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมินผลการดำเนินงานวิทยุชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมของการประเมินผลบรรลุเป้าหมายอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ส่วนด้านการดำเนินงานในด้านการวางแผน พบว่าคณะกรรมการของวิทยุชุมชน และบุคลากรที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ยังขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการวิทยุชุมชน การกำหนดภารกิจและหน้าที่ของคณะกรรมการ/อนุกรรมการไม่มีความชัดเจน และไม่มีการกำกับดูแลให้มีการดำเนินงานตามแนวนโยบายของรัฐ ด้านผู้ผลิตรายการ พบว่า ผู้ผลิตรายการมีความกระตือรือร้น ริเริ่มสร้างสรรค์ พร้อมทั้งจะอุทิศตนเองเพื่อชุมชน มีความบริสุทธิ์ใจในการเข้ามาทำงานไม่มีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์แอบแฝง ด้านผู้จัดรายการ พบว่า ผู้จัดรายการสามารถทำหน้าที่จัดรายการตามที่ได้รับมอบหมาย สามารถกำหนดรูปแบบของรายการร่วมกับผู้ผลิตรายการ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิทยุชุมชนได้แก่ บุคลากรของสถานีวิทยุชุมชนไม่มีความรู้ ขาดการพัฒนาอบรมให้มีความรู้ในเรื่องเทคนิคการจัดรายการ เนื้อหา และกระบวนการจัดรายการ ความชำนาญเฉพาะด้านทางด้านวิทยุโดยตรง ขาดงบประมาณในการพัฒนาอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ที่ทันสมัย เกิดคลื่นแทรกจากสถานีวิทยุอื่น มีการแข่งขันกันสูง กฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่มีความชัดเจน และหน่วยงานภาครัฐไม่ให้การสนับสนุน ส่งเสริมการดำเนินงานจัดรายการวิทยุชุมชน

- เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ สมาพันธ์วิทยุชุมชนคนอีสาน เครือข่ายวิทยุชุมชนภาคตะวันออก เครือข่ายวิทยุชุมชนภาคใต้ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม และมูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2551) ร่วมศึกษาข้อมูลวิทยุชุมชนภายใต้โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน วิทยุชุมชนที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษารุ่นนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 158 สถานี ใน 6 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ 35 สถานี ภาคใต้ 21 สถานี ภาคอีสาน 53 สถานี ภาคตะวันตก 16 สถานี ภาคตะวันออก 21 สถานี และภาคกลางและกรุงเทพฯ 12 สถานี ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาด้านงบประมาณเป็นปัญหาหนึ่งที่วิทยุชุมชนต้องประสบเนื่องจากวิทยุชุมชนมีค่าใช้จ่ายทั้งในส่วนของการจัดตั้ง การดำเนินงาน และค่าใช้จ่ายประจำเดือน โดยแหล่งเงินที่นำมาซื้อเครื่องส่งและอุปกรณ์ การก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนส่วนใหญ่จะใช้งเงินประมาณ 200,000 – 300,000 บาท โดยเครื่องส่งจะใช้งเงินประมาณ 30,001 – 50,000 บาท เสาอากาศจะใช้งเงินประมาณ 10,001 – 30,000 บาท และห้องส่งและอุปกรณ์จะใช้งเงินประมาณ 30,001 – 60,000 บาท อย่างไรก็ตาม เครื่องส่งและอุปกรณ์ประกอบการกระจายเสียงของสถานีวิทยุชุมชน

ต้องมีการซ่อมแซมและบำรุงรักษาอยู่สม่ำเสมอ และอุปกรณ์บางอย่างก็มีราคาแพง ต้องระดมทุนหลากหลายรูปแบบเพื่อให้มีเงินพอซื้ออุปกรณ์นั้นๆ เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องเล่นซีดี เป็นต้น

ค่าใช้จ่ายประจำเดือน สถานีวิทยุชุมชนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 2807.00 บาท แต่ถ้าสถานีวิทยุชุมชนที่มีการจ้างเจ้าหน้าที่ประจำ ซึ่งส่วนใหญ่จะจ้างให้คุมเครื่องส่งและคอมพิวเตอร์ พบว่ามีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 5,100.00 บาท

ปัญหาการดำเนินงานวิทยุชุมชน นับตั้งแต่ พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา วิทยุชุมชนประสบกับปัญหาหลายด้าน ปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาคลื่นทับ/คลื่นแทรก ปัญหาบุคลากร ปัญหางบประมาณ ปัญหาอุปกรณ์ในห้องส่ง และปัญหาการสร้างเครือข่าย/ความเข้มแข็งภายในชุมชน สรุปได้ดังนี้ (1) ปัญหาคลื่นทับ/คลื่นแทรก เป็นปัญหาที่วิทยุชุมชนส่วนใหญ่ประสบอยู่ (2) ปัญหาบุคลากร ปัญหาที่พบมากที่สุดคือบุคลากรขาดความรู้ทางเทคนิคการใช้เครื่องส่ง การใช้ซีดี การใช้คอมพิวเตอร์ ปัญหารองลงมาคือผู้จัดรายการขาดทักษะการจัดรายการที่มีประสิทธิภาพ/หลากหลาย /น่าสนใจ เมื่อพิจารณาตามภาคแล้ว ปรากฏว่าภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคอีสาน พบปัญหาบุคลากรขาดความรู้ทางเทคนิคเหมือนกับภาพรวมของทั้งประเทศ ในขณะที่ภาคตะวันออก พบปัญหาการขาดแคลนอาสาสมัครมากที่สุด และภาคตะวันตกพบปัญหาผู้จัดรายการขาดทักษะมากที่สุด (3) ปัญหางบประมาณ ในภาพรวมทั้งประเทศพบว่าปัญหาขาดแคลนงบประมาณเพื่อพัฒนาบุคลากรและซ่อมแซม เครื่องมือมีมากที่สุด ปัญหานี้ทำให้หลายสถานีต้องหยุดดำเนินการ เพราะเครื่องส่งเสียและไม่มีงบประมาณซ่อมแซม เมื่อพิจารณาตามรายภาคแล้ว พบว่าภาคตะวันตก ไม่มีปัญหางบประมาณมากที่สุด การที่สถานีวิทยุชุมชนเหล่านี้ไม่มีปัญหางบประมาณ เนื่องจากมีความสามารถในการระดมทุน หรือมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้การสนับสนุนทั้งค่าใช้จ่ายประจำเดือนและงบบำรุงรักษาเครื่องส่งและ อุปกรณ์ต่างๆ (4) ปัญหาอุปกรณ์ในห้องส่ง ปัญหาการขาดอุปกรณ์ถ่ายทอดสดเป็นปัญหาที่สถานีวิทยุระบุนามากที่สุด เมื่อพิจารณาตามรายภาคแล้ว ภาคเหนือไม่มีปัญหาอุปกรณ์ในห้องส่งมากที่สุด ส่วนภาคตะวันตกมีปัญหาอุปกรณ์ในห้องส่งมีไม่พอมากที่สุด (5) ปัญหาการสร้างเครือข่าย/การสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน สถานีวิทยุชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาการสร้างเครือข่าย/การสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน

ข้อเสนอแนะของโครงการ ฯ คือ มีการจัดการความรู้เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างวิทยุชุมชนด้วยกัน และสรุปบทเรียนที่ดีของวิทยุชุมชนเพื่อสร้างองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริงเพื่อไปเผยแพร่ให้กับสถานีอื่น ๆ ต่อไป หรือจัดประชุมร่วมกันของผู้มีองค์ความรู้ชุดต่างๆ เพื่อจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่และร่วมกันออกไปสนับสนุนสถานีวิทยุชุมชนที่ขาด ความรู้ในประเด็นต่างๆ นับเป็นแนวทางหนึ่งของการสนับสนุนกันและกันของเครือข่ายวิทยุชุมชน กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้นั่นเอง

สทกมล ผานามอญ (2552) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนตำบลบุษม และตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย พบว่า กลยุทธ์ในการเตรียมพร้อมชุมชนเพื่อ

การจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน ประกอบด้วย สร้างการรับรู้ให้แก่คนในชุมชนโดยรวม เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เข้าถึงกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มให้มากที่สุด ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของคนในชุมชนโดยรวม ใช้การสื่อสารสองทาง ในการนี้ ผู้วิจัยได้สร้างชุดความรู้เผยแพร่แก่คนในชุมชน โดยชุดความรู้ประกอบด้วย 4 หัวข้อ คือ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิทยุชุมชน การบริหารจัดการวิทยุชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน และบทบาทหน้าที่และประโยชน์ของวิทยุชุมชน

7.3 งานวิจัยด้านการบริหารจัดการวิทยุชุมชน

- ชูสิทธิ์ ชันทยานุกุลกิจ (2540) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดรายการวิทยุชุมชน ของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า สถานีมีการวางแผนรูปแบบการจัดรายการโดยคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชน เนื้อหารายการที่ออกอากาศมีความถูกต้องมีแหล่งอ้างอิงสามารถตรวจสอบได้ ผู้จัดรายการมีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ผู้ผลิตรายการผลิตรายการตามความต้องการของชุมชน มีการเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการจัดรายการในขณะออกอากาศ และมีรูปแบบการผลิตรายการที่หลากหลาย ปัญหาในการจัดรายการวิทยุชุมชน พบว่าปัญหาคือขาดการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชนก่อนการวางแผนด้านรูปแบบการจัดรายการวิทยุชุมชน ชุมชนในท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหารายการที่ออกอากาศ ผู้จัดรายการไม่มีการพัฒนาตัวเองไม่มีความสามารถในการทำให้ผู้ฟังผลิตเพลินตลอดรายการ ขาดความกระตือรือร้นต่อปัญหาต่าง ๆ ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับคนทุกชั้น ทุกประเภททั้งในเวลาทำงานและนอกเวลาทำงาน ผู้บริหารไม่มีส่วนร่วมในการผลิตรายการ และรูปแบบการผลิตรายการที่ออกอากาศซ้ำซาก

- จิระวรรณ ดันกูรานนท์ (2542) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา โดยการจัดรายการวิทยุชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานราชการเปิดโอกาสให้กับวิทยุชุมชนจัดรายการวิทยุชุมชนอย่างเต็มที่ อยู่ที่ชุมชนจะสนใจเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไร ขณะที่ชุมชนเองก็คุ้นเคยกับการให้บริการวิทยุกระจายเสียงโดยภาครัฐ โดยที่ผู้นำชุมชนทุกคนมีบทบาทอย่างมาก ทั้งในด้านการให้ความรู้ และการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชน รวมทั้งการวางแผนจัดการจุดปฏิบัติการวิทยุชุมชน ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการจัดการจุดปฏิบัติการวิทยุชุมชน คือปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดการเป็นปัญหาคำสั่งหนึ่งตามด้วยปัญหากฎหมาย ปัญหาความมั่นคงปลอดภัย และปัญหาความรู้ความชำนาญ

- ทิวพร แสนเมืองชิน (2543) ได้ศึกษาเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า รายการวิทยุชุมชนของคนโคราชเป็นการสนับสนุนโดยหน่วยงานรัฐ คือ กรมประชาสัมพันธ์ ที่มีนโยบายให้สถานีวิทยุท้องถิ่นในส่วนภูมิภาคดำเนินงาน ไม่ได้มาจากความต้องการพื้นฐานของประชาชนในชุมชน และประชาชนเข้าถึงสื่อในลักษณะติดตามรับฟังด้วยเห็น

ประโยชน์ของรายการต่อการดำเนินชีวิต การแจ้งข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นและร้องทุกข์ ส่วนการบริหารจัดการด้วยตนเองของประชาชน ในการดำเนินงานรายการจุดปฏิบัติการวิทยุชุมชน ยังไม่สามารถทำได้

- อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท (2544) ได้ศึกษาเรื่อง การสื่อสาร การมีส่วนร่วม และ ความพึงพอใจของประชาชนในวิทยุชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง ผลการศึกษา พบว่า คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนส่วนใหญ่แต่งตั้งจากหัวหน้าหน่วยงานราชการ จังหวัด (หรือผู้แทน) เช่น พัฒนาการจังหวัด เกษตรและสหกรณ์จังหวัด ฯลฯ ซึ่งควรจัดให้มี ตัวแทนองค์กรประชาชนในสัดส่วนที่มากกว่าที่เป็นอยู่ เช่น แต่งตั้งคณะกรรมการฯ จาก อบต. ฯลฯ ด้านผู้ดำเนินรายการ หรือผู้ร่วมรายการส่วนใหญ่ก็ยังกระจุกตัวอยู่ที่หัวหน้าส่วนไปยังกลุ่ม องค์กร และชุมชนทุกกลุ่มได้เป็นการขยายโอกาสในการมีส่วนร่วมแก่ทุกกลุ่มในท้องถิ่นได้ เช่น การ กระจายไปสู่อำเภอหรือตำบลต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วม

- ประภากร คลกิจ (2544) ได้ศึกษา “การวิเคราะห์การจัดการรายการวิทยุชุมชน *สร้างสรรค์จันทร์บุรี*” พบว่ารายการสร้างสรรค์จันทร์บุรีเป็นรายการที่อยู่ภายใต้โครงสร้างของสถานี วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทร์บุรี โครงสร้างการดำเนินงานของรายการสามารถ จำแนกได้ 3 ระยะ คือระยะทดลอง ดำเนินงานรายการ โดย 3 ส่วน คือคณะกรรมการบริหาร วิทยุกระจายเสียงชุมชนที่เป็นตัวแทนชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำแบบทางการ และผู้ทดลองจัด รายการ คณะกรรมการที่ปรึกษา และงานช่างเทคนิคของทางสถานี ระยะดำเนินงานจริงช่วงแรก มี ตัวแทนภาครัฐเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารฯ และคณะกรรมการที่ปรึกษา และงานรายการของ สถานีเข้าร่วมดำเนินงานรายการเพิ่มจากระยะทดลอง ส่วนระยะดำเนินงานจริงช่วงสุดท้ายนั้น ดำเนินงานรายการโดยตัวแทนภาครัฐ 2 คนและช่างเทคนิคของสถานีเท่านั้น

การศึกษาของประภากร คลกิจได้แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนได้เริ่มลดลง เรื่อยๆ และในที่สุดสถานีวิทยุชุมชนก็ต้องยุติลง ซึ่งสาเหตุมาจากนโยบายของสถานีและปัจจัยด้าน การบริหารจัดการที่ไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

- วีรณา ไวนอมสัต์ (2544) ได้ศึกษา “การบริหารรายการวิทยุ อ.ส.ม.ท. เพื่อ ชุมชนสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. จังหวัดแม่ฮ่องสอน (F.M.99.5 MHz)” พบว่า สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. จังหวัด ซึ่งผลิตรายการในรูปแบบวิทยุชุมชนเต็มรูปแบบตลอดเวลาทั้งวัน ภายใต้กรอบแนวคิด “สื่อ สร้างสรรค์เพื่อวันที่ดีกว่าของชุมชน” โดยเน้นรูปแบบรายการที่ให้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ความ บันเทิง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรายการไม่ว่าจะเป็นการส่งข่าวถึงกัน การแจ้ง ข่าวประชาสัมพันธ์ ฝากประกาศเรื่องทรัพย์สินสูญหาย รวมทั้งการร้องทุกข์ ตลอดทั้งวัน โดยจะมี รายการหลักของสถานีคือ “รายการเวทีชาวบ้าน วิทยุ อ.ส.ม.ท. เพื่อชุมชน” รวบรวมข่าวสารต่างๆ มาออกอากาศซ้ำอีกครั้ง และผลจากการดำเนินงานที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน และความต้องการ

ของชุมชน ทำให้สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท.มีรายได้ที่พอเลี้ยงตัวเอง และสามารถขึ้นเป็นสถานีวิทยุที่ได้รับความนิยมนับเป็นอันดับหนึ่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

- วาณิชชา ชัยวงศ์ (2545) ได้ศึกษาเรื่อง การใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงและความต้องการจัดปฏิบัติการวิทยุชุมชนของประชาชนในจังหวัดสตูล ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการให้คนในชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมทุกระดับ คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการ และเข้าไปบริหารจัดการในสถานี การจัดรายการจัดปฏิบัติการวิทยุชุมชน ประชาชนต้องการให้นำเสนอเนื้อหารายการที่เกี่ยวกับปัญหาการทำมาหากิน และให้มีนักจัดรายการเพียงคนเดียว และเชิญบุคคลที่น่าสนใจมาสัมภาษณ์เป็นครั้งคราว นักจัดรายการควรเป็นอาสาสมัครในชุมชน โดยระยะแรกให้จัดร่วมกับนักจัดรายการวิทยุอาชีพที่ประจำอยู่ในแต่ละสถานี แนวทางในการสนับสนุนการจัดตั้งจัดปฏิบัติการวิทยุชุมชน ประชาชนเห็นว่าควรมีการโฆษณาในวิทยุชุมชนได้ แต่ให้มีสัดส่วนที่เหมาะสม และควรได้เงินทุนสนับสนุนจากภาครัฐ การบริจาคจากคนในชุมชน และภาคเอกชน

- วีระพงษ์ พลนิกรกิจ และคณะ (2545) ได้ศึกษา “แนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดบุรีรัมย์” พบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และบุรีรัมย์ มีโครงสร้างการบริหารงานภายใต้รัฐ แต่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การบริหารจัดการเป็นแบบบริหารราชการมีการควบคุมทั้งในระดับชาติ (กฎหมาย) ระดับหน่วยงาน (สถานี) และระดับปัจเจกบุคคล (ผู้บริหาร)

การบริหารจัดการที่มีรัฐเป็นหลัก ทำให้ชุมชนไม่ได้มีบทบาทในการบริหารงานใด ๆ อย่างแท้จริง เป็นเพียงแต่องค์กรประกอบเท่านั้น การแต่งตั้งคณะกรรมการทุกชุด เป็นการดำเนินงานของภาครัฐ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการดำเนินงาน การจัด / ผลิตรายการ การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน และการทำหน้าที่ต่อชุมชน ทำให้วิทยุชุมชนไม่สามารถทำหน้าที่ตอบสนองต่อชุมชนได้อย่างเต็มที่ และขาดการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านในทุกระดับ

- ธนิตา กลิ่นลำดวน (2546) ได้ทำการศึกษา “การบริหารจัดการรายการวิทยุชุมชนของคนโคราช” ซึ่งจากการศึกษาพบว่า รายการวิทยุชุมชนของคนโคราชดำเนินงานโดยคณะกรรมการ 2 ชุด ซึ่งเป็นตัวแทนจาก (1) ภาครัฐ ภาคเอกชน และ (2) ภาคประชาชน และเจ้าหน้าที่ สำหรับการผลิตรายการ การกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการที่จะนำเสนอในแต่ละวันอยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการผลิตรายการ โดยเนื้อหารายการที่นำเสนอจะคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชุมชนเป็นสำคัญ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในรายการวิทยุชุมชนของคนโคราช พบว่าการดำเนินงานรายการวิทยุชุมชนของคนโคราชเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้มีส่วนร่วมในการผลิตรายการทั้งในฐานะที่เป็นคณะกรรมการผลิตรายการ ผู้ร่วมรายการ และอาสาสมัคร แต่ส่วนใหญ่

บทบาทของภาคประชาชนจะเป็นผู้รับสารมากกว่า ด้วยการโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็นในรายการ การร้องเรียน ร้องทุกข์ผ่านรายการ

ในส่วนของการรู้สึกเป็นเจ้าของรายการวิทยุชุมชนของคนโคราช พบว่า รายการวิทยุชุมชนของคนโคราชยังไม่สามารถทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่ารายการนี้เป็นของประชาชนอย่างแท้จริงเนื่องจากรายการดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นมาจากการปรับนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ให้สถานีท้องถิ่นดำเนินโครงการนำร่องวิทยุชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ซึ่งเท่ากับว่ารายการวิทยุชุมชนของคนโคราชไม่ได้เกิดจากความต้องการของคนในชุมชน และประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมจัดตั้งและร่วมเป็นเจ้าของรายการ

- ชาคริต สุตสายเนตร และคณะ (2547) ศึกษา “การใช้สื่อวิทยุท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมประชาคม จังหวัดมหาสารคาม” พบว่าวิทยุชุมชนจังหวัดมหาสารคามเป็นวิทยุชุมชนภาคประชาสังคมที่เกิดจากการก่อตั้งโดยการผลักดันขององค์กรภายนอก คือกองทุนเพื่อสังคม ผลการวิจัยพบว่า ในระยะเริ่มแรกสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอันมาก จนถึงในระดับการร่วมบริหารจัดการเพื่อให้วิทยุชุมชนสามารถดำเนินการได้ตามหลักการที่แท้จริงของวิทยุชุมชน แต่เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง การมีส่วนร่วมขาดหายไป เนื่องมาจากความไม่มั่นใจในทักษะความสามารถ และสิทธิของตนเอง

ทั้งนี้ ความไม่ชัดเจนของรัฐบาลต่อการปฏิรูปสื่อ ส่งผลต่อความมั่นใจของประชาชนที่จะเข้าร่วมการดำเนินงานวิทยุชุมชน และเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการเรียนรู้และทดลองทำวิทยุชุมชน ตลอดจนเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการบริหารจัดการคลื่นความถี่วิทยุ - กระจายเสียงแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

- วีระวรรณ ยังกิจการ และคณะ (2547) ศึกษา “การมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบ / เนื้อหา และวิธีดำเนินงานรายการวิทยุชุมชนของจังหวัดน่าน” ผลการศึกษาพบว่า แม้ว่าวิทยุชุมชนจังหวัดน่าน จะมีโครงสร้างการบริหารจัดการภายใต้ภาครัฐ แต่ก็มีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน และได้ออกแบบการบริหารงานจากสภาพความต้องการที่เป็นจริงของการดำเนินงานวิทยุชุมชน นอกจากนั้น การที่ทางสถานีได้เปิดพื้นที่สำหรับการทำงานร่วมกับภาคประชาชน ตลอดจนการสรรหาบุคลากรที่มีความสามารถเข้ามาดำเนินงานวิทยุชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วิทยุชุมชนน่านมีระบบการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ แม้จะอยู่ภายใต้โครงสร้างของรัฐ

- ชลิตา มากแผ่นทอง (2547) ศึกษาเรื่อง “การวิจัยเพื่อสรุปบทเรียน : กระบวนการเตรียมวิทยุชุมชนจังหวัดปัตตานี” โดยวิทยุชุมชนจังหวัดปัตตานี เป็นวิทยุชุมชนที่มีการบริหารจัดการแบบภาคประชาชน และได้มีการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการวิทยุชุมชนมาโดยต่อเนื่อง

แม้จะมีการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการมาอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้วิจัยก็ได้สรุปว่าการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการวิทยุชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว อาจไม่ใช่ทางแก้ปัญหา แต่ต้อง

หันกลับไปมองที่ “บุคลากร” ซึ่งมีปัญหาทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพด้วย ดังนั้น การพัฒนาวิทยุชุมชนจึงควรพิจารณาทั้งโครงสร้างการบริหารจัดการ และบุคลากรที่จะเข้ามาดำเนินงานวิทยุชุมชนด้วย

ท้ายสุด ผู้วิจัยยังได้ให้ข้อเสนอแนะว่า องค์ความรู้ด้าน “การบริหารจัดการวิทยุชุมชน” เป็นองค์ความรู้ที่จำเป็นเช่นเดียวกับองค์ความรู้เรื่อง “เนื้อหาวิทยุชุมชน”

- คม สัมพันธ์รักษ์ (2548) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาความเป็นมา และการบริหารจัดการของสถานีวิทยุชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ” พบว่าวิทยุชุมชนในจังหวัดชัยภูมิที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 แห่ง คือ (1) ศูนย์การเรียนรู้วิทยุชุมชนคันทันชี เป็นสถานีวิทยุชุมชนในรูปแบบของเครือข่ายพระราชรัฐจังหวัดชัยภูมิที่รับเอาแนวคิดวิทยุชุมชนจากกลุ่มประชาสังคมมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ และมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในทุกระดับ รวมทั้งมีวิธีการหารายได้หลากหลายวิธีการ โดยไม่ต้องพึ่งพาการโฆษณาสินค้าและบริการ (2) ศูนย์การเรียนรู้วิทยุชุมชนคนบ้านแท่น เป็นสถานีวิทยุชุมชนในรูปแบบราชการ ที่ถึงแม้จะรับเอาแนวคิดจากกลุ่มประชาสังคมมาปฏิบัติ แต่ก็นำมาใช้เพียงบางส่วนเท่านั้น คณะทำงานของสถานีคือกลุ่มคณะทำงานจาก อบต.บ้านแท่น ไม่ได้มาจากอาสาสมัครในชุมชน ดังนั้น คนในชุมชนจึงมีส่วนร่วมในแง่ของการเป็นผู้ฟังและผู้ดำเนินรายการเท่านั้น ส่วนการหางบประมาณเพื่อเป็นทุนในการใช้จ่ายของทางสถานีนั้นมาจาก 2 ทาง คือ เงินบริจาคจากคนในชุมชน และเงินอุดหนุนสถานีจาก อบต.บ้านแท่น ซึ่งเป็นแหล่งทุนหลัก (3) จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนภูเขียว เป็นสถานีวิทยุชุมชนในรูปแบบธุรกิจ โดยมีพ่อค้าในชุมชนเป็นเจ้าของเงินทุนในการก่อตั้งสถานี ทำให้มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารสถานี ดังนั้น ชุมชนจึงไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานี (4) จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนรักถิ่น เป็นสถานีวิทยุชุมชนในรูปแบบธุรกิจการเมือง เป็นลักษณะการร่วมลงทุนของกลุ่มคนซึ่งไม่ระบุว่าเป็นผู้ใดบ้าง 7-8 ราย เพื่อระดมทุนในการก่อตั้งสถานี โดยมีวัตถุประสงค์ในการออกอากาศเพื่อแสวงหารายได้จากการโฆษณาสินค้าและบริการ ตลอดจนผลประโยชน์ทางการเมือง

จากงานวิจัยได้ข้อสรุปว่า วิทยุชุมชนในรูปแบบของเครือข่ายพระราชรัฐ เป็นรูปแบบที่เป็นไปตามแนวทางของวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง เพราะมีชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ และมีส่วนร่วมในทุกระดับ

- ศาสวัต บุญศรี (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการและการผลิตรายการของวิทยุกระจายเสียง มจร.ล้านนา วัดเจดีย์หลวงและวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ วัดอินทิล ผลการศึกษาพบว่า วิทยุทั้งสองแห่งมีนโยบายคือมุ่งการเป็นวิทยุเพื่อการศึกษาเป็นหลัก รองลงมาคือเผยแพร่ธรรมะและให้ความบันเทิงแก่ประชาชน ใช้ระบบราชการในการบริหารงานงบประมาณได้จากเงินงบประมาณแผ่นดิน การผลิตรายการให้การว่าจ้างนักจัดรายการจากภายนอกมาดำเนินรายการ ส่วนเนื้อหารายการเป็นรายการบันเทิงตลอดช่วงระยะเวลาการออกอากาศ

การสร้างการมีส่วนร่วมมีน้อย ประชาชนมีส่วนร่วมเพียงในระดับการเป็นผู้ฟังเท่านั้น ส่วนวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ วัดอินทิล มีนโยบายเป็นวิทยุที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาตลอด 24 ชั่วโมง รวมถึงเผยแพร่ข่าวสารของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ด้วย มีคณะกรรมการ 2 ชุด คือ คณะกรรมการฝ่ายบริหารดูแลด้านการกำหนดนโยบาย และคณะกรรมการฝ่ายดำเนินกิจกรรมดูแลด้านการออกอากาศ ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิ การผลิตรายการมีลักษณะดำเนินรายการสด การใช้เทปธรรมะและการถ่ายทอดสดนอกสถานที่ โดยไม่มีการว่าจ้างนักรายการแต่อย่างใด ทางด้านเนื้อหารายการเกือบทั้งหมดนำเสนอธรรมะในประเด็นต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดรายการได้แต่ยังไม่มากนัก ส่วนใหญ่จึงเป็นเพียงการรับฟัง

- เจริญเนตร แสงดวงแข (2550) ศึกษาเรื่อง “การบริหารงานวิทยุชุมชนควนเนียง ตำบลบางเหริย และวิทยุชุมชนชาวทอง ตำบลบ้านนา จังหวัดสงขลา” โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาการบริหารจัดการวิทยุชุมชนทั้ง 2 แห่ง รวมทั้งระดับการมีส่วนร่วม และการทำหน้าที่ของวิทยุชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า วิทยุชุมชนควนเนียงมีการบริหารงานโดยชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมทุกระดับ และมีการทำบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน นอกจากจะชี้ให้เห็นการดำเนินงานที่เป็นไปตามเป็นไปตามหลักปรัชญาของวิทยุชุมชน “โดยประชาชน ของประชาชน เพื่อประชาชน” แล้ว ยังสามารถคาดทำนายได้ว่าหน้าที่วิทยุชุมชนควนเนียงได้ดำเนินงานโดยชุมชนมีส่วนร่วมครบทั้ง 3 ส่วนข้างต้น เป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่การดำรงอยู่และความยั่งยืนของวิทยุชุมชน

ส่วนกรณีของวิทยุชุมชนชาวทอง มีการบริหารงานโดยคนในครอบครัว เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพียงระดับผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/Users) และระดับผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต (Sender/Producer/Co-Producer) ชุมชนยังไม่มีส่วนในขั้นวางแผนและกำหนดนโยบาย

การทำบทบาทหน้าที่ยังไม่หลากหลายมากนัก เนื่องจากการจัดวางผังรายการ และการคัดเลือกประเด็นเนื้อหาที่จะนำเสนอเป็นการจัดวางผังรายการโดยกลุ่มผู้บริหาร ไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชน เนื้อหาที่นำเสนอส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเพื่อความบันเทิง และการประชาสัมพันธ์ร้านค้าในชุมชน

การดำเนินงานของวิทยุชุมชนชาวทอง ไม่ได้ครบองค์ 3 ตามหลักปรัชญาของวิทยุชุมชน “เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน” เป็นเพียงวิทยุชุมชนของชุมชน และเพื่อชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนมุมมองจากคนนอก วิทยุชุมชนชาวทองจึงมีรูปแบบการบริหารเป็นแบบครอบครัว เนื่องจากคนในครอบครัวเป็นเจ้าของเงินทุน และมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารจัดการ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research / PAR) ที่มุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติการวิทยุชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน ในพื้นที่ทำการศึกษา (ชุมชนคนบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์) เข้าร่วมกระบวนการวิจัย ด้วยการร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมทดลองจัดรายการ ร่วมประเมินผล และร่วมสรุปบทเรียน

วิธีวิทยาในการเก็บ และวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) และการศึกษาข้อมูลภาคสนาม (field study)

1) การวิเคราะห์เอกสาร เอกสารที่นำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนคนบ้านดง ได้แก่ รายงานการประชุม ผังรายการ ฯลฯ

2) การศึกษาข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย

- การศึกษาบริบทชุมชน เพื่อทำความเข้าใจประวัติความเป็นมา และพัฒนาการของชุมชนคนบ้านดง
- การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และกิจกรรมของวิทยุชุมชน
- การสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิทยุชุมชนคนบ้านดง
- การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา และแสวงหาแนวทางพัฒนาวิทยุชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป
- การจัดเวทีประเมินผล และสรุปบทเรียน เป็นการประเมินผล และสรุปบทเรียนร่วมกันระหว่างนักวิจัย และชาวบ้าน หลังจากที่ได้ชุมชนได้นำบทเรียนที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปปฏิบัติงานจริงในสถานีวิทยุชุมชนคนบ้านดง
- การจัดเวทีคืนข้อมูลชุมชน เป็นนำข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยคืนกลับสู่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ต่อไป

แผนการดำเนินงาน

1) แผนดำเนินงานปีที่ 1

กิจกรรม	เดือนที่											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1) วิเคราะห์เอกสาร	←					→						
2) ศึกษาชุมชน	←							→				
3) สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม	←											→
4) สัมภาษณ์เจาะลึก				←						→		
5) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ชุมชน ครั้งที่ 1 วัน จำนวน 3 ครั้ง										←		→

2) แผนดำเนินงานปีที่ 2

กิจกรรม	เดือนที่											
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
6) ชุมชนนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติการ ในวิทยุชุมชน	←					→						
7) สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม	←					→						
8) สัมภาษณ์เจาะลึก	←					→						
9) จัดเวทีประเมินผล และสรุป บทเรียนร่วมกัน 1 วัน จำนวน 1 ครั้ง							★					
10) จัดเวทีคืนข้อมูลชุมชน 1 วัน จำนวน 1 ครั้ง								★				
- สรุป และจัดทำรายงานวิจัย									←			→

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประวัติ และพัฒนาการของวิสุทธิชนคนบ้านดง

1.1 แนวคิดในการก่อตั้งวิสุทธิชนคนบ้านดง

วิสุทธิชนคนบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ก่อตั้งเมื่อปลายปี 2547 โดยพระครูพิมลกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง มีวัตถุประสงค์เริ่มแรกเพื่อใช้เป็นช่องทางในการเผยแพร่ธรรมะและใช้ในการประชาสัมพันธ์งานบุญต่าง ๆ โดยเฉพาะงาน “กวนข้าวทิพย์” ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชุมชนบ้านดง โดยวัดบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ จะมีการจัดงานกวนข้าวทิพย์เป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หรือ เดือน 7 (ถ้าปีใดที่มีเดือน 8 สองหน) เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีการกวนข้าวทิพย์ ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน กว่า 50 ปี

ทั้งนี้หากจะกล่าวถึงการจัดงาน “กวนข้าวทิพย์” แต่ละครั้งจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางสถานีวิทยุ และสื่อต่างๆ ในท้องถิ่นประมาณ 10,000 ถึง 20,000 บาท พระครูพิมลกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง จึงมีแนวคิดที่จะแสวงหาช่องทางการสื่อสารของตนเอง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่กิจกรรมดังกล่าว ประกอบกับการเกิดขึ้นและเติบโตอย่างรวดเร็วของวิสุทธิชน ซึ่งเป็นสื่อรูปแบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์เริ่มแพร่หลาย จากเหตุปัจจัยทั้งหมดดังที่ได้กล่าวมา ส่งผลให้พระครูพิมลกิตติคุณ ริเริ่มแนวคิดที่จะก่อตั้งวิสุทธิชน และให้ชุมชนมาช่วยกันบริหารจัดการ ซึ่งหลังจากที่เรียกประชุมกลุ่มชาวบ้าน ที่ประกอบไปด้วย คณะกรรมการวัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. โรงเรียน อสม. อปพร. กลุ่มแม่บ้าน และประชาชนในเขตพื้นที่ ที่ประชุมมีมติเห็นชอบในการก่อตั้งสถานีวิสุทธิชนคนบ้านดง แต่งบประมาณทั้งหมดที่ใช้ในการก่อตั้งสถานีเป็นเงินส่วนของท่านพระครูพิมลกิตติคุณ

“จริง ๆ ที่เราตั้งขึ้นมาก็เพื่อวัด เพราะว่าตอนที่วัดมีงานเมื่อไรก็ต้องเอาสποดไปเปิดครวละ 2-3 พัน คราวนี้เรามีขึ้นมาเอง .. แล้ววัดนี้ก็จะมีการกวนข้าวทิพย์และมีงานอีกหลายงาน เพราะว่าเป็นวัดใหญ่ อีกอย่างหนึ่งตั้งขึ้นมาเพื่อเทศน์ธรรมให้กับชาวบ้าน” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิตติคุณ, วันที่ 15 กันยายน 2552)

การก่อตั้งวิสุทธิชนคนบ้านดงประสบความสำเร็จได้ ปัจจัยสำคัญที่เข้ามาสนับสนุน ก็คือชาวบ้านให้ความยอมรับนับถือในตัวของท่านพระครูพิมลกิตติคุณ จากการศึกษาเอกสารร่วมกับการวิเคราะห์บทสัมภาษณ์พระครูพิมลกิตติคุณ ทำให้ทราบเหตุผลอันเป็นที่มาของความเลื่อมใสศรัทธา

ในตัวพระครูพินิตกิตติคุณของชาวบ้านวัดบ้านดง กระทั่งกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนว่าเกิดจากความรู้สึกในลักษณะที่เรียกว่า “สำนึกคนบ้านเดียวกัน” เนื่องจากพื้นเพคนบ้านดง โดยเฉพาะชาวบ้านดงหมู่ 1,2,3 และหมู่ 5 คือกลุ่มคนที่อพยพย้ายถิ่นมาจากชุมชนบ้านสวน จังหวัดสุโขทัย ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 เนื่องจากชุมชนดังกล่าวมีการฆ่ากันตายเป็นประจำ ทำให้คนที่อพยพย้ายถิ่นมาด้วยกันมีความรักใคร่กลมเกลียวกัน และอยู่กินสืบทอดกันมายาวนานกว่า 4ชั่วอายุคน จุดสังเกตความแตกต่างของลูกหลานชุมชนบ้านสวนที่ย้ายถิ่นมา คือ “สำเนียง” ที่แตกต่างจากภาษาถิ่นทั่วไปของชาวอุดรดิตถ์ ซึ่งพระครูพินิตกิตติคุณ ก็เป็นพระสงฆ์ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ชุมชนบ้านสวน จังหวัดสุโขทัย จึงเป็นเสมือนศูนย์รวมทั้งทางด้านจิตใจ และด้าน “อัตลักษณ์” ต่อชาวบ้านดงทั้ง 5 หมู่

“ประมาณ หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ชุมชนบ้านสวน อำเภอเมืองสุโขทัยและบ้านปากน้ำ อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย ในอดีตประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ เป็นนักเลง แดกความสามัคคี พ่อแม่เล่าให้ฟังว่า คนในหมู่บ้านมีแต่คนที่โหดร้าย ฆ่ากันตายเป็นประจำ แม้แต่ญาติพี่น้องก็ไม่ละเว้นการฆ่าและทำร้ายกัน ด้วยเรื่องการแก่งแย่ง ชิงดี แย่งที่ดิน และปล้นทรัพย์สิน กัน เมื่อในชุมชนบ้านสวนไม่มีความสงบสุข ไม่ปลอดภัย พ่อ แม่ ก็เลยพากันอพยพหนีออกจากบ้านสวนมาอยู่ที่ บ้านดง ต.พญาแมน อ.พิชัย แห่งนี้ ซึ่งในช่วงที่พ่อแม่ เข้ามาอยู่ที่บ้านดง ซึ่งขณะนั้นพื้นที่บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านเป็นป่าดิบคงคำ คือยังมีป่าไม้หนาแน่น มีบ้านเรือนอยู่ไม่มากนัก ซึ่งหากนับถึงปัจจุบัน ชาวบ้านดง หมู่ 1,2,3 และหมู่ 5 นับตั้งแต่วัน พ่อ แม่ ได้อพยพโยกย้ายออกจากถิ่นเดิมบ้านสวน และบ้านปากน้ำ จ.สุโขทัย มาเป็นชาวบ้านดง ต.พญาแมน อ.พิชัย จ.อุดรดิตถ์ แห่งนี้ นับได้ถึง 4 รุ่นแล้ว” (สัมภาษณ์ สุวรรณ สายบัวต่อ : 15 กันยายน 2550)

ข้อมูลสำคัญอีกประการหนึ่งที่สะท้อนความเป็นศูนย์รวมจิตใจของพระครูพินิตกิตติคุณที่มีต่อชาวบ้านดงได้เป็นอย่างดี นั่นคือ ความนิยมที่ชาวบ้านดงมีต่อ “รายการธรรมะรับอรุณ” ของพระครูพินิตกิตติคุณ ซึ่งรายการดังกล่าวเป็นรายการประจำของท่านในช่วง 05.00 - 05.50 น. และออกอากาศตั้งแต่แรกตั้งสถานีมาจนถึงปัจจุบัน จากการพูดคุยกับผู้ฟังพบว่า รายการธรรมะรับอรุณเป็นรายการยอดนิยมที่มีผู้ฟังเป็นจำนวนมาก โดยสาเหตุหลักที่ทำให้รายการดังกล่าวได้รับความนิยมมี 2 ประการ คือ (1) ผู้ฟังส่วนมากเป็นชาวบ้านในชุมชนซึ่งเลื่อมใสท่านพระครู ฯ เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นคนที่มีพื้นเพเดียวกัน และพระครูพินิตกิตติคุณยังเป็นพระนักพัฒนาที่ ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนมาโดยตลอด (2) การฟังธรรมะยามเช้าจากท่าน เปรียบเสมือนการได้ฟังเทศน์ / ฟังธรรมสด ๆ เพราะท่านไม่ได้ใช้เทปเปิด หากแต่มานั่งเทศน์ที่สถานีวิทยุชุมชนทุกเช้า ซึ่งการเทศน์ผ่านทางวิทยุชุมชนเป็นการเพิ่มช่องทางให้ชาวบ้านสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการฟังเทศน์ และมีส่วนร่วมในการทำบุญมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ใครสะดวกมาวัด / มาทำบุญด้วยตนเองก็มา

แต่หากใครไม่สะดวกที่จะมา ก็สามารถฟังอยู่ที่บ้าน และเดินมาบริจาคภายหลัง หรือจะโทรมาร่วมบริจาคสด ๆ ในรายการเลยก็ได้

“.. แล้วก็มีเรื่องเทศน์มหาชาติพระเวสสันดร เพื่อเป็นการอนุรักษ์การร้องการแห่ของสมัยเก่าเรา เมื่อเราได้เทศน์แล้วก็เอาเงินส่วนหนึ่งเขามารณะวัดปีแรกได้ประมาณ 8 หมื่นบาท ปีที่ 2 ได้ 5 หมื่นบาท ปีที่ 3 ประมาณ 7 หมื่น 5 ปีนี้คาดว่าจะได้ประมาณ 5-6 หมื่น เข้ามารณะอุโบสถ” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลจิตตคุณ, วันที่ 15 กันยายน 2552)

จากแนวคิดหลักในการก่อตั้งวิฑูหมชนคนบ้านดงที่ต้องการเผยแพร่ธรรมะและใช้เป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์งานบุญต่าง ๆ ส่งผลให้ถึงแม้ผังรายการโดยรวมจะมีได้นำเสนอรายการด้านพุทธศาสนาเป็นรายการหลัก แต่ก็ให้ความสำคัญกับการเผยแพร่พุทธศาสนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ในงานบุญใหญ่ เช่น งานเข้าพรรษา / ออกพรรษา / วิสาขบูชา ฯลฯ วิฑูหมชนคนบ้านดงจะงดออกอากาศรายการอื่น ๆ ทั้งหมด และถ่ายทอดสดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัดตลอดทั้งวัน เพื่อให้ผู้ที่ไม่สามารถมาวัดได้รู้สึกถึงบรรยากาศ และการ“เข้ามามีส่วนร่วม” อีกทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ผู้ฟังทั่วไปได้เข้าร่วมงานบุญอีกทางหนึ่ง ที่สำคัญ วิฑูหมชนคนบ้านดงมีแนวปฏิบัติที่เคร่งครัดว่าในช่วงเวลาก่อนที่จะถึงงานบุญใหญ่ของวัด นักจัดรายการวิฑูหมชนทุกคนยังต้องออกข่าวประชาสัมพันธ์งานบุญนั้น ๆ ให้ทุกช่วงของรายการอีกด้วย

นอกเหนือจากการเผยแพร่ธรรมะ และประชาสัมพันธ์งานบุญต่าง ๆ ของวัดบ้านดงแล้ว เจ้าอาวาสยังได้สอดแทรกงานบริการต่าง ๆ เข้าไปในวิฑูหมชนด้วย โดยยึดหลัก “พึ่งพาซึ่งกันและกัน” คือ หากมีหน่วยงานใดมาขอให้เปิดสποดประชาสัมพันธ์ หรือประกาศต่าง ๆ วิฑูหมชนคนบ้านดงก็จะประกาศให้ เพื่อประโยชน์ของชุมชน และสาธารณะเป็นหลัก

“.. มีธรรมะรับอรุณแล้วประกาศคนว่างงาน และทางกรมแรงงานของจังหวัดพิษณุโลก มาขอ เพราะว่ามันใกล้ ๆ กับพิษณุโลกและก็จังหวัดสุโขทัยด้วย ข่าวเขาส่งมาเราก็ประกาศให้ฟรีนะ แล้วพอเราประกาศให้ฟรีแล้วคนที่ว่างงาน เขาก็ไปสมัครงานกัน .. แล้วก็เสนอข่าวสารต่างๆ ..” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลจิตตคุณ, วันที่ 15 กันยายน 2552)

ในส่วนของรายการบันเทิง วิฑูหมชนคนบ้านดงมีส่วนรายการเพลงที่ค่อนข้างสูง โดยท่านพระครูฯ ให้เหตุผลว่าถ้าไม่มีรายการประเภทบันเทิงเสียบ้าง คนฟังก็จะเบื่อ แล้ววิฑูหมชนก็จะไม่สามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง แม้กระนั้นเพลงที่เปิด ท่านพระครูฯ ก็เน้นให้เปิด

เพลงที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เช่น เริ่มต้นสถานีด้วยเพลงเก่า และส่งเสริมการจัดรายการเพลง
ลูกทุ่งที่มีเนื้อหาไม่หยาบโลน / สองแ่งสามง่าม

1.2 ข้อมูลพื้นฐานของสถานีวิทยุชุมชนคนบ้านดง และบริบทชุมชน

(1) ข้อมูลจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนบ้านดง (ภาคเหนือตอนล่าง)

ชื่อ	จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน คนบ้านดง
ที่ตั้ง	วัดบ้านดง เลขที่ 121 หมู่ที่ 3 ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัด อุตรดิตถ์
ลักษณะเครื่องส่ง	ประเทศอิตาลี
กำลังส่ง	500 วัตต์ (ตอนนี้ขยายไป 1,000 วัตต์แล้ว)
ออกอากาศ	FM 87.75 MHz
ความสูงของเสาอากาศ	55 เมตร
รัศมีการกระจายเสียง	อำเภอพิชัย อำเภอรอน (บางส่วน) อำเภอศรีนคร(บางส่วน) อำเภอพรหมพิราม(บางส่วน) (เพิ่มเติมจากบทสัมภาษณ์ รัศมีการกระจายเสียงมีอำเภอง อำเภอศรีสำโรง อำเภอสวรรคโลก อำเภอดำเนินขันธุ์ อำเภอแคว น้อย อำเภอแควใหญ่)
เริ่มออกอากาศกระจายเสียง	วันที่ 23 มีนาคม 2548 (4 ปี)

(2) สรุปบันทึกขั้นตอนการดำเนินการกระบวนการเรียนรู้ก่อนออกอากาศ

(อ้างอิง เอกสาร โครงการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนบ้านดง FM.98.75
MHz ,2550)

การเตรียมความพร้อม	การดำเนินงาน	สถานที่	วัน/เดือน/ปี	จำนวนคน
1.ผู้ริเริ่ม	ประชุมวางแผน	วัดบ้านดง	1 มค. 2547	100
2.การแจ้งสิทธิมาตรา 40	ขออนุญาต กรมประชาสัมพันธ์	จังหวัดพิษณุโลก		
3.การค้นหากลุ่มเป้าหมาย	รับฟังข้อเสนอแนะ	ชุมชนต่างๆ	ตลอดปี	
4. สถานที่ตั้ง	ไม่มี			
5. การฝึกอบรมบริหารจัดการ	ไม่มี			

การเตรียมความพร้อม	การดำเนินงาน	สถานที่	วัน/เดือน/ปี	จำนวนคน
6. การตั้งคณะกรรมการ โครงสร้างสถานี	ประชุม คือ ลงคะแนน	วัดบ้านดง	1 มค. 2548	100
7. วัตถุประสงค์ / กติกาสถานี	มี			
8. การประชาสัมพันธ์แจ้งกลุ่ม ต่างๆประชาชนในพื้นที่	มี			
9. การสำรวจคั่นหากกลุ่มบุคคล / กลุ่มร่วมผลิตรายการ	ไม่มี			
10. การฝึกอบรมการผลิต รายการ	ไม่มี			
11. การฝึกอบรมอุปกรณ์ เครื่องมือ	มีการอบรม	วัดบ้านดง	23 มีค.2548	6
12. การทดลองการผลิตรายการ เพื่อพัฒนาคุณภาพรายการ	มี	วัดบ้านดง	23 มีค.2548	10
13. การจัดผังรายการ	มี	วัดบ้านดง	23 มีค.2548	10
14. การทำแผนพัฒนาด้านต่างๆ	มี	วัดบ้านดง	23 มีค.2548	10

(3) สถานะของวิทยุชุมชนคนบ้านดง

ลักษณะ คล้ายแก้ว (2549) ได้จำแนกวิทยุชุมชนในปัจจุบันออกได้เป็น 4 กลุ่มด้วยกัน ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 วิทยุชุมชนที่มีการก่อตั้งและดำเนินการโดยพระสงฆ์ กลุ่มที่ 2 วิทยุชุมชนที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง กลุ่มที่ 3 วิทยุชุมชนที่มีการก่อตั้งและดำเนินการโดยกลุ่มทุน เพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ และกลุ่มที่ 4 วิทยุชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินงานตามหลักการสื่อประชาธิปไตย ซึ่งไม่มุ่งแสวงหากำไร หากแต่เอาประโยชน์ และความต้องการของชุมชนเป็นตัวตั้ง เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของวิทยุชุมชนคนบ้านดงพบว่า มีสถานะเป็นวิทยุชุมชนกลุ่มที่ 1 คือ วิทยุชุมชนที่มีการก่อตั้งและดำเนินการโดยพระสงฆ์ แม้ว่าจะมีส่วนของรายการทางธรรมะน้อยกว่าสัดส่วนของรายการชุมชน และรายการทั่วไปก็ตาม

ในเรื่องนี้ นายสุวรรณ สายบัวต่อ ได้อธิบายว่าวิทยุชุมชนคนบ้านดงมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการก่อตั้ง และพระเทพปริยัติวิธาน (เจ้าคณะจังหวัดอุดรดิตถ์) ได้มาเป็นประธานในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในวันเปิดออกอากาศ 23 มีนาคม 2548 ด้วย

“จุดประสงค์ในการจัดตั้งมันช์เจนอนุอยู่ตั้งแต่ต้นแล้ว และตอนเปิดสถานี่ก็มีพระผู้ใหญ่มาเจิม .. มาทำพิธีเปิด .. ได้รับรู้ทั่วกันว่านี่จะเป็นวิทยุเผยแพร่พระพุทธศาสนา” (สัมภาษณ์ นายสุวรรณ์ สายบัวต่อ, วันที่ 17 กันยายน 2552)

นอกจากนั้น นายสุวรรณ์ สายบัวต่อ ได้นำภาพมาแสดงให้เห็นเพิ่มเติมว่าในวันนั้นว่าญาติโยมได้มาร่วมกันทำบุญฉลองการเปิดวิทยุชุมชนคนบ้านดงกันมากมาย แสดงให้เห็นว่าสมาชิกในชุมชนก็ยอมรับวิทยุชุมชนในฐานะที่เป็นวิทยุชุมชนพระสงฆ์ และตั้งอยู่ในเขตวัด

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พระครูกิตติพิมลคุณ ผู้ก่อตั้งวิฑูรชนคนบ้านดง และกรรมการบริหาร ฯ พบว่าวิฑูรชนคนบ้านดงไม่ได้รับการยอมรับโดยสมาชิกชุมชนทั้งหมดในระยะเริ่มแรก เบื้องต้น มีคนในชุมชนบางส่วนต่อต้านการก่อตั้งวิฑูรชนคนบ้านดง เนื่องจากเกรงว่าเจ้าอาวาส และกรรมการบริหาร ฯ จะมาเบียดบังรายได้ หรือเงินทำบุญของวัดไปใช้ในการดำเนินงานวิฑูรชน ซึ่งพระครูพิมลกิตติรัตนก็แก้ไขปัญหานี้ด้วยการใช้งบประมาณของทำนองทั้งหมดในการซื้อเครื่องส่ง ตลอดจนอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินรายการ โดยท่านพระครู ฯ ให้เหตุผลว่าที่ต้องใช้เงินจากทำนองทั้งหมด ก็เพราะไม่อยากให้มีข้อครหาเรื่องการเอาเงินวัดมาใช้ในการกิจการวิฑูรชน และต้องการเป็นผู้ควบคุม ตรวจสอบรายการเองทั้งหมดเนื่องจากไม่อยากให้มีผู้หนึ่งผู้ใดมาใช้ประโยชน์จากวิฑูรชนไปในเรื่องส่วนตัว มากกว่าส่วนรวม

ในส่วนของการใช้จ่ายส่วนอื่น ๆ ของวิฑูรชน วิฑูรชนคนบ้านดงมีรายได้จากการขายเวลาให้นักจัดรายการ โดยเอาเงินที่ได้มาเป็นค่าบริหารจัดการวิฑูรชนในด้านต่าง ๆ โดยท่านไม่รับเงินบริจาคจากชาวบ้านมาใช้ในการกิจการวิฑูรชนเลย เนื่องจากในช่วงต้น ท่านพระครู ฯ ถูกโจมตีมากกว่าจะเบียดบังเงินจากการบริจาค หรือเงินของวัดมาใช้ในการดำเนินงานวิฑูรชน ดังนั้น ท่านจึงมีงบประมาณที่ใช้ในการบริหารวิฑูรชนแยกออกมาอย่างชัดเจน หม้อแปลงไฟฟ้าของวิฑูรชนก็แยกออกมาจากหม้อแปลงไฟฟ้าของวัด ส่วนเงินทำบุญที่ได้จากการประชาสัมพันธ์วัด / กิจกรรมของวัดผ่านทางวิฑูรชนก็นำเข้าวัดทั้งหมด ไม่ได้นำมาใช้ในการดำเนินงานใด ๆ ของวิฑูรชนเลย

“ฉันทำให้ชาวบ้านเขาเห็นว่าวิฑูรชนทำให้คนมาเข้าวัดกันมากขึ้น เงินเข้าวัดก็มากขึ้น อย่างงานกวนข้าวทิพย์ จากเดิมมีแค่คนในหมู่เดียวกัน หรือหมู่ใกล้เคียง ๆ มา ก็มากันเยอะแยะ เงินที่เคยได้ครั้งละหมื่น ก็กลายเป็นครั้งละแสน แล้วเงินพวกนั้นก็ไม่ได้เอามาใช้อะไรที่เกี่ยวกับวิฑูรชนเลย แต่เป็นเงินไปทำนุบำรุงวัดทั้งหมด” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิตติคุณ, วันที่ 15 กันยายน 2552)

งานกวนข้าวทิพย์เป็นงานที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านดงมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นประเพณีที่หลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่จังหวัดในประเทศไทย และชุมชนบ้านดงก็เป็นเพียงหนึ่งในไม่กี่แห่งที่ยังรักษาประเพณีเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ทั้งในส่วนของพิธีกรรมทางธรรม และวัฒนธรรมทางโลก

“งานกวนข้าวทิพย์นี้ยังคงรักษารูปแบบเดิมเอาไว้ทั้งหมด ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับงานนี้มาก มาช่วยกันล่องหน้ำเป็นวัน ช่วยกันลงแรงเตรียมงาน วันจริงก็มาช่วยกันกวนข้าว มีขบวนแห่เทวดา แห่นางฟ้า คนที่ร่วมขบวน .. เด็ก ๆ แต่งกายตามยุคเก่ามาร่วม ถือว่าเป็นงานใหญ่ของบ้านดง” (สัมภาษณ์ นายณพพร อินดี, 17 กันยายน 2552)

“อย่างกลุ่มแม่บ้าน ก็มาชวนกันหมด เพราะเราทวนกระยาสารทกันเป็นประจำอยู่แล้ว ส่วนข้าวทิพย์นี่ถือว่าเป็นพิเศษ เป็นสิริมงคล แล้วก็ได้อนุด้วย ทวนได้เท่าไร ก็เอาเงินเข้าวัดหมด หลัง ๆ นี่ได้เป็นแสน ๆ ชาวบ้านมากันทั่ว .. ข้ามจังหวัดก็มากันแน่นไปหมด” (สัมภาษณ์ นางทองคำ ขุมทอง, 17 กันยายน 2552)

กิจกรรมวันทวนข้าวทิพย์

วิฑูรชมนไม่ได้เข้าไปมีบทบาทเฉพาะในงานกวนข้าวทิพย์เท่านั้น แต่ยังเข้าไปมีบทบาทในงานบุญต่าง ๆ ของชาวบ้านด้วย เช่น กิจกรรมวันขึ้นปีใหม่ กิจกรรมวันสงกรานต์ กิจกรรมเทศน์มหาชาติ งานกฐินสามัคคี กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ และกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น

บทบาทของวิฑูรชมนในวันสำคัญดังกล่าว นอกจากการประชาสัมพันธ์ให้งานเหล่านั้นเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปแล้ว วิฑูรชมนยังทำหน้าที่ “เชื่อมโยง” กิจกรรมเหล่านั้นให้เข้าถึงชุมชนให้มากที่สุดด้วย

“ในวันสำคัญ ๆ วิฑูรชมนต้องทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์เชิญชวนชาวบ้านให้มาเข้าร่วม .. เชิญชวนให้เข้าวัด หลวงพ่อก็จะเริ่มเทศน์ตั้งแต่เช้า เพื่อเริ่มบอกกล่าว เชิญชวนชาวบ้าน ในแต่ละรายการก็จะมีประชาสัมพันธ์ตลอดเวลา แต่งานกวนข้าวทิพย์นี้เราจัดรายการสดเลย .. ให้ชาวบ้านรู้สึกเหมือนกับอยู่ในงานด้วยกันเลย” (สัมภาษณ์นายสุวัฒน์ อินยิ้ม, 17 กันยายน 2552)

กิจกรรมวันขึ้นปีใหม่

กิจกรรมวันสงกรานต์

งานกฐินสามัคคี

กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ

นอกจากจะทำหน้าที่เชื่อมโยงวัดเข้ากับบ้านแล้ว วิฑูรชนคนบ้านดงยังทำหน้าที่เชื่อมโยงวัดเข้ากับโรงเรียนด้วยการนำโรงเรียนเข้าสู่วัดด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ ในส่วนของงานวิฑูรชน ได้มีการจัดเวลาทุกวันจันทร์ ช่วง 7.30 – 8.00 น. ให้เป็นช่วงบอกเล่าข่าวสารของโรงเรียนในชุมชน ซึ่งต่อมาได้มีการจัดให้นักเรียนระดับมัธยมมาหมุนเวียนกันจัดรายการในช่วงดังกล่าวด้วย

กิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ

กิจกรรมเทศน์ไตรมาส

กิจกรรมเทศน์ไตรมาส และเทศน์มหาชาติเป็นอีกกิจกรรมที่วิฑูรชนคนบ้านดง
ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง และได้รับการตอบรับที่ดีมากจากชาวบ้าน กล่าวคือ หลวงพ่อเจ้าอาวาส
จะประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านติดกัณฑ์เทศน์ทางวิฑูรชน และจะประกาศอนุโมทนาบุญแก่ผู้ติด
กัณฑ์เทศน์ทางวิฑูรชนด้วยเช่นกัน จากนั้นก็จะเทศน์ผ่านทางวิฑูรชน ชาวบ้านก็จะมาร่วม
ฟังเทศน์ที่สถานีวิฑูรชนโดยพร้อมเพรียงกัน

หลวงพ่อกล่าวถึงแนวคิดในการติดกัณฑ์เทศน์ และอนุโมทนาบุญ รวมทั้งเทศน์มหาชาติ
ผ่านวิฑูรชนว่า

“ชาวบ้านเมื่อทำบุญแล้วก็อยากได้รับการอนุโมทนาบุญ .. ก็เหมือนเราไปทำบุญที่วัด แล้ว
เขาประกาศออกไมค์นั่นแหละ แล้วการที่เราเทศน์ที่สถานีวิฑูรชน (วิฑูรชน) เลย อันนี้ .. ก็เพื่อผู้แก่ที่เขา
มาวัดลำบาก ไม่มีลูกหลานพามา หรือมาเองก็เหนื่อยได้ไม่นาน เหน็บกินบ้าง .. อะไรบ้าง ฉันทึเลย
เอาเทศน์ไปหาเขาที่บ้านเสียเลย .. ถ้าเขาฟังอยู่ที่บ้าน ก็ยังได้นุญ แล้วก็อาจจะเอาเงินมาทำบุญอีก
ดีกว่าไม่ได้ยิน แล้วก็เลยไม่ได้ร่วมทำบุญไปด้วย” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิตติคุณ, วันที่ 15
กันยายน 2552)

ในส่วน of สถานะวิทยุชุมชนคนบ้านดงแล้ว เมื่อนำข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของวิทยุชุมชนคนบ้านดงมาเทียบเคียงกับการจัดกลุ่มแยกประเภทวิทยุชุมชนของลักษณะ คล้ายแก้ว (2549) พบว่า วิทยุชุมชนคนบ้านดงมีส่วน of ความเป็นวิทยุพระ และวิทยุชุมชนผสมผสานกัน แต่ค่อนข้างโน้มเอียงมาทางวิทยุพระ เนื่องจากวิทยุชุมชนแห่งนี้มีพระครูพิมลิตตคุณเป็นผู้ริเริ่มในการก่อตั้งสถานี บริจาคเงินส่วนตัวในการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มแรก และได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับของการบริหารงาน ดำรงตำแหน่งเป็นประธานของวิทยุชุมชน และเข้ามามีการจัดรายการธรรมะรับอรุณ ซึ่งออกอากาศตั้งแต่เวลา 05.00 - 06.00 น. ทุกวันจันทร์ถึงวันอาทิตย์ รวมถึงทำหน้าที่ประสานความร่วมมือจัดหาอาสาสมัครเข้ามาร่วมทำงาน กล่าวได้ว่า พระครูพิมลิตตคุณมีส่วนร่วมในการก่อตั้งและดำเนินงานวิทยุชุมชนคนบ้านดงในทุกขั้นตอน วิทยุชุมชนคนบ้านดงจึงมีสถานะเป็นวิทยุชุมชนในกลุ่มที่มีการก่อตั้งและดำเนินการโดยพระสงฆ์

วิทยุชุมชนกลุ่มนี้เป็นวิทยุชุมชนที่พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการริเริ่มก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับของการเป็นคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชน หรือเข้ามามีดำเนินการจัดรายการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายการธรรมะและเป็นสื่อกลางคอยประสานงานหาอาสาสมัครเข้ามาช่วยเหลือในส่วน of เทคนิคการออกอากาศ และระบบการทำงานในฝ่ายอื่นๆ เนื่องจากคุณลักษณะการทำงานแบบอาสาสมัครของวิทยุชุมชนมีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการประกอบกิจของสงฆ์ที่เชี่ยวชาญระบบการชักจูงคนเข้ามาทำงานในลักษณะที่ไม่ใช่การว่าจ้าง วิทยุชุมชนที่ก่อตั้งและดำเนินการโดยพระสงฆ์จึงมักอยู่รอด ทั้งนี้วิทยุชุมชนที่มีการก่อตั้งและดำเนินงานโดยพระสงฆ์ อาจเป็นไปเพื่อเผยแผ่พระศาสนา และเป็นไปเพื่อตอบสนองชุมชนในด้านอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม วิทยุชุมชนคนบ้านดงไม่ได้เป็น “วิทยุชุมชนพันธุ์แท้” ตามหลักปรัชญาวิทยุชุมชน หากแต่เป็นการผสมระหว่างรูปแบบของวิทยุชุมชนภาครัฐและวิทยุเอกชน เนื่องจากพระครูพิมลิตตคุณได้รับรู้ข่าวสารเรื่องการจัดตั้งวิทยุชุมชนมาจากกรมประชาสัมพันธ์เพียงด้านเดียว ทำให้ขาดความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับปรัชญาวิทยุชุมชน และการขาดความเข้าใจที่ลึกซึ้งนี้ได้ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการ และการดำเนินงานของวิทยุชุมชน ซึ่งจะได้กล่าวถึงในส่วนต่อไป

(4) การดำเนินงานของวิทยุชุมชนคนบ้านดง

การที่วิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นวิทยุชุมชนผสมระหว่างวิทยุชุมชนภาครัฐและวิทยุธุรกิจ ทำให้การดำเนินงานของวิทยุชุมชนมีทั้ง 2 ส่วน คือ การดำเนินงานตามหลักปรัชญาวิทยุชุมชน และการดำเนินงานตามแนวทางวิทยุธุรกิจ

การดำเนินงานตามหลักปรัชญาวิद्यุชุมชน “วิद्यุชุมชนของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน”

- ของชุมชน

เมื่อผู้วิจัยพิจารณาเอกสารแสดงประวัติการก่อตั้งสถานีวิद्यุชุมชนคนบ้านดงเพื่อวิเคราะห์ลักษณะความเป็นวิद्यุชุมชนของชุมชน พบว่า ก่อนการก่อตั้งวิद्यุชุมชนคนบ้านดงมีการจัดประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน แต่เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับบทสัมภาษณ์ของพระครูพิมลกิตติคุณ ประธานของสถานีวิद्यุชุมชนคนบ้านดง พบว่า การจัดประชาคมเป็นไปในลักษณะแจ้งให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบว่าจะมีการก่อตั้งสถานีวิद्यุชุมชนคนบ้านดงขึ้นมากกว่าการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อการก่อตั้งสถานียังจริงจัง

ทั้งนี้ความเห็นชอบในการก่อตั้งสถานีวิद्यุชุมชนคนบ้านดงเป็นการริเริ่มและขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นตามเจตจำนงของพระครูพิมลกิตติคุณเป็นหลัก โดยมีกลุ่มผู้นำชุมชนจาก 9 องค์กร่วมสนับสนุน โดยเอกสารแสดงประวัติการก่อตั้งสถานีวิद्यุชุมชนคนบ้านดงระบุว่า กลุ่มคนในชุมชนที่สนับสนุนการก่อตั้งสถานีวิद्यุชุมชนคนบ้านดงทั้ง 9 กลุ่ม ประกอบด้วย

1. โรงเรียนชุมชนบ้านดง
2. สถานีดำรงจตุรดาบลพญาแมน
3. องค์การบริหารส่วนตำบลพญาแมน
4. สถานีอนามัยตำบลพญาแมน
5. อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน (อสม.)
6. อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน
7. ชมรม อฟปร.อำเภอพิชัย
8. อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
9. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้วิद्यุชุมชนคนบ้านดงยังมีลักษณะของความเป็นวิद्यุชุมชนของชุมชนไม่สมบูรณ์ นั่นคือ เรื่องของการระดมทุนแรกเริ่มในการก่อตั้งสถานียังนี้เงินเริ่มแรกในการก่อตั้งสถานียังนี้หมดมาจากพระครูพิมลกิตติคุณ

กล่าวโดยสรุป คนในชุมชนบ้านดงมีส่วนร่วมในการก่อตั้งสถานีวิद्यุชุมชนคนบ้านดงค่อนข้างน้อย กระทั่งทำให้วิद्यุชุมชนแห่งนี้มีภาพของพระครูพิมลกิตติคุณเป็นเจ้าของค่อนข้างเด่นชัด

“กรรมการนี้เราเลือกจากผู้นำชุมชน อย่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แล้วก็ธนากร สุทิน และก็อาจารย์ธีรวัฒน์ อาจารย์โรงเรียน เลือกละแล้วเราก็มาดูแผนงานของเรา ที่เราเลือกผู้นำมาบริหาร เพราะว่า เอาผู้นำมาบริหารแล้วใครจะกล้ามาแอนด์เรา พอเราไปถึงตัวใหญ่มาปัญหาที่หมดไป”
(สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิตติคุณ, วันที่ 15 กันยายน 2552)

คำสัมภาษณ์เบื้องต้นของพระครูพิมลกิตติคุณสะท้อนให้เห็นว่า ท่านพยายามจัดโครงสร้างของกรรมการบริหารงานตามหลักการของวิทยุชุมชน หากแต่เพราะการขาดความเข้าใจในหลักปรัชญาที่แท้จริงของวิทยุชุมชน จึงทำให้การจัดโครงสร้างดังกล่าวไม่เป็นไปตามหลักการของวิทยุชุมชนพันธุ์แท้

- โดยชุมชน

การขับเคลื่อนสถานีวิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นไปโดย พระครูพิมลกิตติคุณ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งประธานของวิทยุชุมชนคนบ้านดง และกลุ่มบุคคลซึ่งอยู่ในสถานะผู้นำชุมชน เช่น นายเหลียง เมืองเสื่อ หัวหน้าฝ่ายรายการและผู้ประกาศ มีตำแหน่งในชุมชนเป็นรองประธาน อปพร. จังหวัดอุดรดิตถ์ / ประธาน อปพร.อำเภอพิชัย /รองประธาน อสม. อำเภอพิชัย / ประธาน อสม. ตำบลพญาแมน และเครือข่ายพันธมิตร รทส.พิชัย สจ.ไพศาล ภูริสสัย ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของสถานี ผู้ใหญ่สนั่น รอดอยู่ และ กำนันเชด อำฉาย คณะกรรมการของวิทยุชุมชนคนบ้านดงและนักจัดรายการหลัก

ไม่เพียงแต่โครงสร้างของฝ่ายคณะกรรมการที่เกิดการกระจุกตัวของกลุ่มคนเพียงไม่กี่กลุ่มในชุมชน แต่เมื่อพิจารณาถึงลงไปถึงผังรายการของทางสถานีพบว่า ผู้เข้ามาดำเนินรายการหลายคนเป็นผู้นำชุมชนกลุ่มเดิมที่เป็นแกนหลักในการก่อตั้ง ไม่ว่าจะเป็นพระเจ้าอาวาส กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และครู เช่น รายการธรรมะรับอรุณ โดย พระครูพิมลกิตติคุณ (เจ้าอาวาสวัดบ้านดง , เจ้าอาวาสตำบลนายาง) รายการบอกข่าวประกาศรับสมัครงานที่ว่าง / รายการข่าว สกต.พญาแมน ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลพญาแมน / รายการข่าว อนามัยตำบลพญาแมน ร่วมกับ อสม.อปพร. โดยนายเหลียง เมืองเสื่อ (รองประธานอปพร. จังหวัดอุดรดิตถ์ / ประธาน อปพร.อำเภอพิชัย / รองประธาน อสม. อำเภอพิชัย /ประธาน อสม. ตำบลพญาแมน เครือข่ายพันธมิตร รทส.พิชัย) รายการข่าวเกี่ยวกับทางราชการและอื่นๆ โดยกำนันเชด อำฉาย (กำนันตำบลพญาแมน) และ ผู้ใหญ่สนั่น รอดอยู่ (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3)

เมื่อพิจารณาข้อมูลแสดงผังรายการของทางสถานีพบว่า มีความพยายามจัดสรรพื้นที่ รายการข่าวโดยชุมชน ให้คนหลายกลุ่มในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม แต่ข้อจำกัดของการเข้ามามีส่วนร่วมสำคัญคือ ชาวบ้านขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน พฤติกรรมการรับสารของผู้ฟังส่วนใหญ่ในชุมชนจึงเป็นไปในลักษณะไม่กระตือรือร้นมากนัก (Passive Audience) เนื่องจากคุ้นชินกับการเป็นผู้ฟังของวิทยุธุรกิจและวิทยุสาธารณะที่ไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตได้ ซึ่งกรอบความคิดดั้งเดิมนี้ มีส่วนทำให้ชาวบ้านปิดกั้นตัวเอง ไม่กล้าที่จะเข้าร่วมเป็น

อาสาสมัครนักรักรายการ และอาสาสมัครที่ทำหน้าที่อื่นๆ ประกอบกับกฎเกณฑ์บางประการของทางสถานี ที่ส่งผลต่อการจำกัดการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน นั่นคือ นักรักรายการหลักที่จะเข้าร่วมจัดรายการกับทางสถานีจะต้องจ่ายเงินค่าเช่าเวลาเดือนละ 3,000 บาท เพื่อร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่ายพื้นฐาน จำพวกค่าน้ำ ค่าไฟ ซึ่งเป็นระบบการดำเนินงานที่โยกวิธีการมาจากวิทยุธุรกิจ ที่ความเป็นเจ้าของหรือผู้มึกรมสิทธิในการบริหารจัดการคลื่นความถี่วิทยุเป็นของบุคคลหนึ่ง แต่เปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้ามาเช่าเวลาเพื่อใช้พื้นที่ในการจัดรายการ จากระเบียบการของสถานีในประเด็นดังกล่าวส่งผลทำให้ผู้ดำเนินรายการขาดความหลากหลายไปโดยปริยาย โดยเฉพาะขาดความหลากหลายในเรื่องชนชั้นของกลุ่มคนที่จะมีส่วนร่วมเกี่ยวกับทางสถานี โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนยังไม่ได้รับโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ดำเนินรายการอย่างเต็มที่ เนื่องจากพระครูพิมลิตตดิคุณมีระบบคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของนักรักรายการที่ยึดติดแนวทางของวิทยุสาธารณะและวิทยุธุรกิจ ในประเด็นของความเป็นมืออาชีพในเรื่องการพูดกระจายเสียงออกอากาศ ซึ่งขัดกับหลักการของความเป็นอาสาสมัครของวิทยุชุมชน มีการจำกัดสิทธิของเด็กและเยาวชนที่จะเข้าร่วมจัดรายการด้วยเหตุผลของ “การพูดไม่ชัด ไม่ถูกต้องตามอักขระ” ดังนั้นกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับวิทยุชุมชนคนบ้านดงจึงอยู่ในกลุ่มผู้นำชุมชน ครู และพระสงฆ์

“ ในใจวันเสาร์หรือวันอาทิตย์ประมาณ 6 โมง อยากให้เด็กเข้าไปอ่านนิทาน คติสอนใจอะไรอย่างนี้ ฉันก็ลองเอานิทานสั้นๆ ให้เด็กลองอ่านดู แล้วที่นี้เด็กออกอักขระไม่ชัดเจน ออกสระไม่ชัดเจนที่นี้ก็มาคิดว่าแล้วถ้าเราเอาไปออกอากาศนะอย่าเขาตาย ” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลิตตดิคุณ, วันที่ 15 กันยายน 2552)

อย่างไรก็ตาม วิทยุชุมชนคนบ้านดงได้เปิดโอกาสให้เด็ก และเยาวชนเข้ามาฝึกจัดรายการในช่วงข่าวสารชุมชน ทุกวันจันทร์ เวลา 7.30 – 8.00 น. เพื่อเป็นการฝึกทักษะด้านการจัด และดำเนินรายการวิทยุชุมชน โดยมีอาจารย์สุวัฒน์ อินยิ้ม ผู้อำนวยการ โรงเรียนชุมชนบ้านดง เป็นคนควบคุมดูแล เนื่องจากอาจารย์สุวัฒน์ อินยิ้ม เป็นกรรมการบริหารวิทยุชุมชนคนบ้านดง ซึ่งเป็นนักรักรายการอยู่แล้ว

ในส่วนของผู้ฟัง พบว่ากลุ่มผู้ฟังของวิทยุชุมชนคนบ้านดงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากวิทยุชุมชนแห่งอื่นๆ ที่มีบริบทต่างกัน นั่นคือ ลักษณะการมีส่วนร่วมเป็นไปแบบทางอ้อม (Indirect Participation) มากกว่าการมีส่วนร่วมทางตรง (Direct participation) เช่น กลุ่มแม่บ้านที่ฝากวิทยุชุมชนประชาสัมพันธ์เรื่องการขายกระยาสารท จะไม่แสดงตัวในเวลาปกติ คือ จะไม่แสดงความจำนงเข้ามาจัดรายการ โทรศัพท์พูดคุย หรือมาเขียนเขียนนักรักรายการในฐานะแฟนประจำรายการ หรือผู้ที่ติดตามรับฟังอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อใดที่นักรักรายการไม่ได้ประชาสัมพันธ์เรื่องกระยาสารท

กลุ่มแม่บ้านเหล่านั้นจะโทรศัพท์เข้ามาสอบถามกับทางผู้จัดรายการ ถึงสาเหตุของการ
ประชาสัมพันธ์ล่าช้า หรือโทรศัพท์เข้าไปเตือน

นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งกรณีที่สะท้อนการมีอยู่ของกลุ่มผู้ฟัง และเป็นการแสดงออกถึงการมี
ส่วนร่วม ก็คือ กลุ่มผู้ฟังในชุมชนมีการเรียกร้องไม่ต้องการให้พระรูปอื่นมาเทศน์จัดรายการ เพราะ
ต้องการฟังเทศน์จากพระครูพิมพ์ลลิตคุณเท่านั้น เนื่องจากมีความศรัทธาเชื่อมั่น ด้วยเหตุผลเรื่อง
ของคนบ้านเดียวกัน การเข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าว ผู้ฟังไม่ได้เข้ามาเป็น sender หรือผู้ดำเนินรายการ
เอง แต่มีส่วนร่วมในการกำหนด sender หรือผู้ดำเนินรายการ

กล่าวโดยสรุป วิถีชุมชนคนบ้านดงมีการขับเคลื่อนสถานีโดยคนในชุมชนจริง แต่ขาดการ
กระจายตัวของกลุ่มคนที่เข้ามาบริหารงานสถานี และคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมกับทางสถานี
ทางอ้อมมากกว่าทางตรง คือ Monitor รายการ และกำหนดเลือก Sender หรือตัวผู้ดำเนินรายการ

- เพื่อชุมชน

ในส่วนของความเป็นวิถีชุมชนเพื่อชุมชน พบว่า เมื่อวิเคราะห์วัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง
วิทยุชุมชนคนบ้านดงสามารถแบ่งข้อมูลออกได้เป็น 2 ชุด คือ วัตถุประสงค์แรกเริ่มในทางปฏิบัติ
และวัตถุประสงค์ที่บัญญัติขึ้นมาภายหลังเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหารายการที่น่าสนใจ
โดยวัตถุประสงค์แรกเริ่มในทางปฏิบัติของการก่อตั้งสถานีเป็นไปเพื่อหาหนทางลดค่าใช้จ่ายในการ
โฆษณากิจกรรมกวนข้าวทิพย์ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำปีของทางวัดบ้านดง ส่วนวัตถุประสงค์ที่
บัญญัติขึ้นมาภายหลัง มีทั้งหมด 5 ประการ คือ (1) เพื่อส่งเสริมการปกครองในระบอบ
ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (2) เพื่อเผยแพร่ธรรมะ ศาสนา คำสอนของ
พระพุทธเจ้า อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน (3) เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์
ข่าวสาร ภูมิปัญญา กฎหมาย และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น (4) เพื่อส่งเสริมการ
ประกอบอาชีพของกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น ผลิตภัณฑ์สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (5) เพื่อส่งเสริม
และสนับสนุนการศึกษาสุขภาพกาย สุขภาพจิต เช่นผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรต่างๆ
ซึ่งจากวัตถุประสงค์ทั้ง 5 ประการ มีวัตถุประสงค์อยู่ 3 ประการที่เกี่ยวกับการสร้างประโยชน์
ของชุมชนโดยตรง นั่นคือ วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 และวัตถุประสงค์ข้อที่ 5
ซึ่งเมื่อพิจารณาผังรายการอันเป็นผลสะท้อนแสดงที่ไปของการกำหนดวัตถุประสงค์ พบว่า
มีรายการที่ตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว เช่น รายการบอกเล่าข่าวและประกาศรับสมัคร
แรงงานที่ว่าง และรายการข่าวโดยชุมชน เป็นรายการที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3
ส่วนรายการเกษตรนาทันใจ และรายการข่าวเกษตร มีเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 4 เพราะมี
การนำเสนอเรื่องราวที่ส่งเสริมและสนับสนุนทักษะการประกอบอาชีพในท้องถิ่น ส่วนรายการที่มี

เนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 5 อาทิ รายการหมอบัวบ้าน ซึ่งเป็นรายการที่มีเนื้อหาสนับสนุนการรักษาสุขภาพกายของคนในท้องถิ่น

นอกจากนี้ในช่วงเทศกาลงานบุญใหญ่ เช่น งานเข้าพรรษา / ออกพรรษา / วิสาขบูชา ฯลฯ วิฑูรยชนคนบ้านดงจะได้ออกอากาศรายการอื่น ๆ ทั้งหมด และถ่ายทอดสดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัดตลอดทั้งวัน เพื่อให้ผู้ที่ไม่สามารถมาวัดได้รู้สึกถึงบรรยากาศ และการ“เข้ามามีส่วนร่วม” อีกทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ผู้ฟังทั่วไปได้เข้าร่วมงานบุญอีกทางหนึ่งที่สำคัญ วิฑูรยชนคนบ้านดงมีแนวปฏิบัติที่เคร่งครัดว่าในช่วงเวลาก่อนที่จะถึงงานบุญใหญ่ของวัด นักจัดรายการวิฑูรยชนทุกคนยังต้องออกข่าวประชาสัมพันธ์งานบุญนั้น ๆ ให้ทุกช่วงของรายการอีกด้วย กฎเกณฑ์สำหรับการออกอากาศที่ถูกกำหนดมาในลักษณะดังกล่าว สะท้อนความเป็นสื่อเพื่อชุมชนของวิฑูรยชนคนบ้านดงได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ถึงแม้วิฑูรยชนคนบ้านดงจะมีลักษณะของความเป็นวิฑูรยชนของชุมชน โดยชุมชนที่ไม่สมบูรณ์ แต่ก็ยังมีความพยายามที่จะทำให้สถานีวิฑูรยชนแห่งนี้ทำหน้าที่ในการสร้างประโยชน์ให้กับคนในท้องถิ่น เป็นวิฑูรยชนเพื่อชุมชน แม้จะยังไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพด้วยข้อจำกัดด้านความรู้ ความเข้าใจ ของคณะกรรมการบริหารสถานี อาสาสมัคร และคนในชุมชน เกี่ยวกับการดำเนินงานวิฑูรยชน

(5) บริบทชุมชน ข้อมูลพื้นฐานของตำบลพญาแมนที่ตั้ง

ตำบลพญาแมน เป็น 1 ใน 11 ตำบลของอำเภอฟิจัย จังหวัดอุดรดิตถ์ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอฟิจัยไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 15 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลท่ามะเฟือง อำเภอฟิจัย จังหวัดอุดรดิตถ์
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลดุกเทียม อำเภอฟรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลบ้านโคก อำเภอฟิจัย จังหวัดอุดรดิตถ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลสามเรือน อำเภอสรีสำโรง และตำบลปากน้ำ อำเภอสุวรรณคโลก จังหวัดสุโขทัย

เนื้อที่

มีเนื้อที่ประมาณ 53.040 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 33,150 ไร่

ภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลพญาแมน มีสภาพเป็นที่ราบทั้งหมด ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำลำคลองต่างๆ โดยประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ ปลุกถั่วเหลือง เป็นต้น

จำนวนหมู่บ้าน

ปัจจุบันตำบลพญาแมนแบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 7 หมู่บ้าน ได้แก่

- หมู่ที่ 1 บ้านท่ามะปราง
- หมู่ที่ 2 บ้านดง
- หมู่ที่ 3 บ้านท้ายคุ้ง
- หมู่ที่ 4 บ้านพญาแมน
- หมู่ที่ 5 บ้านขอม
- หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งป่ากระถิน
- หมู่ที่ 7 บ้านพญาปิ่นแดน (หมู่บ้านแยกใหม่)

ประวัติหมู่บ้านท่ามะปราง หมู่ที่ 1

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลท่ามะเฟือง

ทิศใต้ ติดกับ หมู่ที่ 2 บ้านดง

ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านป่ากะพี

ทิศตะวันออก ติดกับ แม่น้ำน่าน

สภาพทั่วไป

เป็นหมู่บ้านติดกับแม่น้ำน่าน สภาพภูมิศาสตร์จะมีสวนผลไม้หลากหลายชนิดที่มากก็เป็น ดันมะปราง สมัยโบราณการเดินทางค้าขายจะใช้ทางน้ำ จึงเรียกว่าบ้านท่ามะปราง

จำนวนประชากร

260 ครวเรือน 913 คน

ชาย 447 คน หญิง 466 คน

ผู้ใหญ่บ้าน

นายเสนอ บุญบุตร

อาชีพหลัก

การทำนา ทำไร่ ทำสวนผลไม้ ไร่นาสวนผสม ค้าขาย

กลุ่มหรือองค์กร

- กลุ่มแม่บ้าน
- กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน
- กลุ่มประมงหมู่บ้าน
- กลุ่มผู้เลี้ยงวัว
- กลุ่มเพาะเลี้ยงไก่ชน
- กลุ่มผู้ใช้สารชีวภาพ
- กลุ่ม กขคจ
- กลุ่มผู้เลี้ยงปลา

ปราชญ์หรือผู้รู้ / ภูมิปัญญาชาวบ้าน

นายสุเทพ ดิก่อผล ด้านผลไม้

ทุนทางสังคม

- มีประมงหมู่บ้านขนาดใหญ่ เปิดทอดแหและตกปลา มีรายได้เพื่อช่วยสังคม เช่น บ้าน วัด โรงเรียน ตามความจำเป็น
- ประปาหมู่บ้านขนาดใหญ่ ราคา 444,000 บาท ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของ อบต. พญาแมน

ประวัติหมู่บ้านบ้านดง หมู่ที่ 2 บ้านดง

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ หมู่ที่ 1 บ้านท่ามะปราง

ทิศใต้ ติดกับ หมู่ที่ 3 บ้านท้ายคู้ง

ทิศตะวันตก ติดกับ ถนนลาดยาง

ทิศตะวันออก ติดกับ แม่น้ำน่าน

ตำนานที่มาของชื่อหมู่บ้านบ้านดง

จากการที่ได้พูดคุยกับผู้อาวุโสในบ้านดง ทราบว่า บ้านดงเคยเป็นสถานที่สร้างวัดเก่า และชุดหลักฐานพบเศษของวัตถุ ของใช้ของคนในสมัยโบราณ เช่น เครื่องปั้นดินเผา อยู่ใกล้บริเวณสถานที่ที่เคยเป็นวัดเก่า เดิมมี 20-30 หลังคาเรือน มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นไม้นานาชนิด แต่ที่ขึ้นมากที่สุด คือ ไม้จืดเหล็ก มีมากจนเรียกว่าดงจืดเหล็ก จนได้ชื่อว่าหมู่บ้านดงจืดเหล็ก ต่อมาราวปี 2420 ได้ย้ายบ้านเรือนมาตามสายน้ำใหม่ และได้ตั้งชื่อเรียกหมู่บ้านสั้นๆว่า บ้านดง

จำนวนประชากร

324 ครัวเรือน 267 หลังคาเรือน

ผู้นำ

นายเชด อำนาจ กำนันตำบลพญาแมน (อยู่ในหมู่ที่ 2)

อาชีพ

- ทำนา ทำไร่พริก ถั่วเหลือง
- ค้าขาย
- เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา
- ทำสวนผลไม้

กลุ่ม / องค์กรในหมู่บ้าน

- กลุ่มแม่บ้าน
- กลุ่มสมาชิกสหกรณ์
- กลุ่มออมทรัพย์

จำนวนเงิน / ทุน / ภาระการออมของประชาชนโดยรวม

- เงินกองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท
- กองทุนประมงหมู่บ้าน
- เงินออมทรัพย์

ปราชญ์ / ผู้รู้

- ด้านศิลปดนตรีไทย นายบุญยืน มารอด
- ด้านการฝีมือเย็บบายศรี นางทวิ สายบัวต่อ
- ด้านไสยศาสตร์ นายแปลง สอนสน

ทุนทางสังคม

- มีประมงหมู่บ้าน
- เป็นที่ตั้งของสถานีอนามัยพญาแมน
- เป็นที่ตั้งของสนามกีฬาากลางตำบลพญาแมน

ประวัติหมู่บ้านท้ายคู้ หมู่ที่ 3

เป็นหมู่บ้านที่ขยายออกจากหมู่บ้านดง คนรุ่นเก่าเรียกว่า ท้องคู้ ก็มี ท้ายคู้ ก็มี เหตุที่เรียกชื่อว่า ท้ายคู้ เรียกตามน้ำไหล น้ำในแม่น้ำน่านบริเวณนี้จะไหลโค้งคู้ไปทางทิศตะวันตก โค้งคู้เหมือนกับคนท้อง ส่วนคำว่า ท้าย เพราะอยู่ท้ายบ้านดง เป็นหมู่บ้านใหญ่ ในปัจจุบันเรียกว่า ท้ายคู้

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ หมู่บ้าน 2 บ้านดง

ทิศใต้ ติดกับ หมู่ที่ 7 บ้านพญาปันแดน (แยกใหม่)

ทิศตะวันออก ติดกับ แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก ติดกับ ถนนลาดยาง

จำนวนประชากร

345 ครัวเรือน 291 หลังคาเรือน

ประชากร 1,251 คน ชาย 593 คน หญิง 658 คน

ผู้นำ

นายเสน่ห์ รอดอยู่ ผู้ใหญ่บ้าน

อาชีพ

- ทำนา ทำไร่
- ทำสวน
- เลี้ยงสัตว์
- ค้าขาย

กลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน

- กลุ่มแม่บ้าน
- กลุ่มออมทรัพย์ 50,000 บาท
- กลุ่มสมาชิกสหกรณ์ 1,171,880 บาท
- กลุ่มผู้เลี้ยงวัว หมู ไก่

จำนวนกองทุน / การออม / หุ้น

- กลุ่มออมทรัพย์ 50,000 บาท มีสมาชิก 80 คน
- กองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท
- กองทุนประมง

ปราชญ์ / ผู้รู้ ภูมิปัญญา

- นายเสมอ แก้วรอด แพทย์แผนโบราณ
- นายกานต์ แก้วรอด แพทย์แผนโบราณ

ทุนทางสังคม

- ประมงหมู่บ้าน
- สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า สูบน้ำแม่น้ำน่านมาทำการเกษตร

ประวัติหมู่บ้านที่ 4

ตำนาน

ในสมัยนั้นเมืองพิษณุและเมืองพิษณุโลกมีดินแดนติดต่อกัน ยังไม่มีการแบ่งแยกเขตแดนเจ้าเมืองทั้งสองจึงตกลงกันว่าให้เจ้าเมืองทั้ง 2 พายเรือตามแม่น้ำน่านจุดเริ่มต้นตรงหน้าเมืองของแต่ละ

เมือง ถ้าเรือพบกันตรงไหน ให้เอาจุดนั้นเป็นเส้นแบ่งเขตแดน เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้ว ต่างฝ่ายก็ลงเรือที่หน้าเมืองของตนเอง แล้วพายมาในแม่น้ำนาน เจ้าเมืองพิชัยได้เปรียบ เพราะอยู่เหนือน้ำจึงลงเรือล่องไปไปตามกระแสน้ำไหล ไม่ต้องพายจ้ำจี้มึนสุราตามสบาย ฝ่ายเมืองพิษณุโลกเสียเปรียบ ต้องพายเรือทวนกระแสน้ำขึ้นมาต้องออกแรงพายจ้ำ เรือทั้งสองมาพบกันที่จุด จึงได้ชื่อว่าวัดพระยาปันแดน กาลเวลาได้ล่วงเลยมาช้านาน ชื่อวัดพระยาปันแดน ประชาชนเรียกเพี้ยนมาเป็นวัดพญาแมน จนทุกวันนี้จึงใช้เป็นชื่อของหมู่บ้าน และเป็นตำบลพญาแมนในปัจจุบัน

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ หมู่ที่ 7 บ้านพญาปันแดน

ทิศใต้ ติดกับ บ้านใต้วัดตำบลตลุกเทียม หมู่ที่ 6

ทิศตะวันออก ติดกับ แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่ที่ 5 บ้านขอม

บางกระแสเล่าขานเพิ่มอีกว่า ผู้นำหัวเมืองพิชัย ชื่อนายแมน เขาเป็นผู้นำหัวเมืองพิษณุโลก ชื่อ เทียม เมื่อพายเรือมาพบกัน จึงตั้งชื่อเป็นอนุสรณ์ว่า บ้านพญาแมน และเมืองพิษณุโลก ตั้งชื่อว่า ตลุกเทียม

จำนวนประชากร

601 ครัวเรือน 471 คน จำนวน 1,944 คน ชาย 936 คน หญิง 1,008 คน

ผู้นำ

นายกระเทือน พรหมแดน ผู้ใหญ่บ้าน

อาชีพ

ทำการเกษตร โดยเฉพาะคนในหมู่บ้านหมู่ที่ 4 จะมีหัวกสิกรรม เช่น ทำสารชีวภาพ แทนยาฆ่าแมลง โดยมีผู้ใช้ระยะเริ่มต้น 66 ครัวเรือน และขณะเดียวกันก็ได้นำพันธุ์กุ้งเข้ามาปลูกได้เป็นผลสำเร็จ เป็นคนแรกคือ นายสมศักดิ์ มาเมือง และได้เผยแพร่อีกหลายคน และยังทำไร์พริก ข้าวโพดและอื่นๆ

กลุ่มองค์กร

- กลุ่มแม่บ้าน
- กลุ่มออมทรัพย์ สมาชิก 15 คน
- กลุ่มผู้เลี้ยงวัว
- กลุ่มผู้ใช้สารสกัดชีวภาพ แทนการใช้สารเคมี

จำนวนเงินกองทุน / ทุน

- กองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท
- กองทุนออมทรัพย์ 52,555.84 บาท

ปราชญ์ ผู้รู้ ในชุมชน / ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- นายอรรถพ อยู่เย็น จัดยาแผนโบราณ
- นางบุญสม พรหมแดน ประยาสมนไพร
- นายหวัน อินจันทร์ ช่างตีเหล็ก
- นางสาวเกษร วงศ์ชัยโย ทำสารสกัดชีวภาพ

ทุนทางสังคม

- ตลาดสด อบต.พญาแมน
- แหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำหน้าวัดพระยาบันเดน
- ที่ตั้งสถานีตำรวจภูธรตำบลพญาแมน
- ที่ตั้ง อบต.พญาแมน
- สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านพญาแมน

ประวัติหมู่ที่ 5 บ้านหอม

ตำนาน

บ้านหอมตั้งมานานราว พ.ศ. 2410 เป็นหมู่บ้านสุดเขตแดนของจังหวัดอุตรดิตถ์ ติดต่อกับ จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้แนวลำคลองซึ่งไหลผ่านกลางหมู่บ้าน เป็นเส้นแบ่งเขตแดน ประชาชนจึงแยกเป็น 2 จังหวัด คือ หมู่ที่ 5 ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ และหมู่ที่ 6 ตำบลลูกเทียม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก การทำอาชีพส่วนใหญ่อาศัยน้ำธรรมชาติ เช่น คลองหนอง บึง และน้ำบาดาล พื้นเพดั้งเดิมของคนบ้านหอมเป็นคนอพยพมาจากบ้านพญาแมน เนื่องจากการขยายที่ทำกิน และหนีโรคภัยบางอย่าง

ปัจจุบันประชาชนจะไปทำงานที่ต่างประเทศกันมากทำให้เศรษฐกิจในหมู่บ้านดีขึ้นตามลำดับ และประชาชนมีความต้องการที่จะให้คนในหมู่ที่ 6 ตำบลลูกเทียมมารวมตัวกันเป็นคนหมู่ที่ 5 บ้านหอม ตำบลพญาแมน เพราะทำให้การปกครองดูแลง่ายขึ้น

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับ	หมู่ที่ 3
ทิศใต้	ติดกับ	หนองไผ่
ทิศตะวันออก	ติดกับ	บ้านไต้วัด ตำบลลูกเทียม
ทิศตะวันตก	ติดกับ	หมู่ที่ 3 ท้ายคู้ง

จำนวนประชากร

110 หลังคาเรือน มีบ้าน 115 ครอบครั้ว

จำนวนประชากร 520 คน ชาย 262 คน หญิง 258 คน

ผู้นำคือ

นายสังเวียน บุญเสือ ผู้ใหญ่บ้าน

กลุ่มองค์กรในชุมชน

- กลุ่มออมทรัพย์ สมาชิก 223 คน มีเงิน 47,002 บาท
- กองทุน กขคจ. มีเงิน 280,000 บาท
- กองทุนหมู่บ้าน มีเงิน 1,000,000 บาท

ปราชญ์ ผู้รู้ / ภูมิปัญญา

- นางสาวฉลาด ดินเรื่อน ตัดเย็บเสื้อผ้า
- กลุ่มจักสาน งานประดิษฐ์ เช่น ตะกร้า ของชำร่วยจากไม้ไผ่

ประวัติหมู่บ้าน 6 บ้านทุ่งป่ากระดิน

ตำนาน

พื้นที่บ้านทุ่งป่ากระดิน เดิมเป็นป่าทึบมีต้นไม้ขนาดใหญ่เล็ก สลับซับซ้อนกันมีเถาวัลย์เกิดเต็มไปหมด และโดยเฉพาะต้นกระดินพืชมานมีมากที่สุด เป็นที่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด เช่น เสือ ช้าง เป็นต้น

ช้างจะออกมากัดกินข้าวของชาวบ้านในตอนกลางคืน ชาวบ้านต้องปีนอยู่บนต้นไม้เพื่อไปเกาะเกาะให้ช้างตกใจหนี ส่วนเสือนั้นก็มาจับสัตว์เลื้อยในหมู่บ้านเป็นอาหาร เช่น สุนัข เป็ด ไก่

ต้นไม้อันเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน คือ ต้นกระดินพืชมาน เป็นไม้ยืนต้นมีหนามแหลมยาว ลักษณะตรงคล้ายเข็มเล่มใหญ่ ก้านใบเป็นคู่ๆ มีลำต้นใหญ่แต่ใบเล็ก หนามจะเกิดเฉพาะส่วนที่มีใบเท่านั้น จึงไม่มีหนามตามส่วนของลำต้น กระดินพืชมานไม่มีผู้ใดนิยมนำมาทำเป็นอาหาร จึงเกิดคำพูดประชดประชันว่า ชื่นใจเหมือนได้ไปอยู่บนวิมาน กระดินวิมานปัจจุบันเรียกเพี้ยนไปเป็นกระดินพืชมาน จึงได้ตั้งชื่อว่าบ้านทุ่งป่ากระดิน บางท้องถิ่นเรียกว่า กระดินดง

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลป่ากะพี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 3 บ้านท้ายคู้
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลปากน้ำ ตำบลสามเรือน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 2 บ้านดง

จำนวนประชากร

มี 128 ครัวเรือน มี 128 หลังคาเรือน

ประชากรมีจำนวน 450 คน ชาย 138 คน หญิง 312 คน

ผู้นำ

นายอดิศักดิ์ ชูอ่ำ ผู้ใหญ่บ้าน

กลุ่มองค์กรในชุมชน

- กลุ่มแม่บ้าน
- กลุ่มออมทรัพย์
- กลุ่มสมาชิกสหกรณ์นิคม (กลุ่มสัจจะ)

แหล่งทุน

- กองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท
- กองทุน กขคจ. 280,000 บาท
- ปัจจุบันมียอดเงินประมาณ 400,000 บาท
- กองทุนประปาหมู่บ้าน

ปราชญ์ / ผู้รู้ / ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- นายเนียม ทัดโต ด้านการเลี้ยงวัว
- จสต.สมศักดิ์ กิ่งจันทร์ ด้านบริหารกองทุน และทำนา

ประวัติหมู่ที่ 7 บ้านพญาปิ่นแดน

เป็นหมู่บ้านที่แยกตัวออกมาจากหมู่ที่ 4 บ้านพญาแมน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านใหญ่ ทำให้การบริหารงาน ไม่ครอบคลุม มีผู้นำ คือ นายวิรัตน์ ศักดาเดช ผู้ใหญ่บ้าน

กลุ่มองค์กรต่างๆในชุมชน

กำลังมีการพัฒนา และอยู่ในขั้นดำเนินการขอเสนอต่อทบวงกรมต่อไป

จากการสำรวจ

จำนวนประชากร 593 คน

ชาย 273 คน หญิง 320 คน

ประชากรทั้ง 7 หมู่บ้าน

จำนวนทั้งหมด 6,583 คน

ชาย 3,194 คน หญิง 3,389 คน

จำนวนครัวเรือน

1,441 ครัวเรือน

สัดส่วนประชากร

ช่วงอายุ	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)	ร้อยละ
1 วัน - 3 ปี	170	176	346	0.05
4 ปี - 6 ปี	148	148	236	3.58
7 ปี - 12 ปี	280	196	476	7.23
13 ปี - 14 ปี	196	187	383	5.81
15 ปี - 18 ปี	190	191	381	5.78
19 ปี - 50 ปี	1,451	1,606	3,057	46.43
51 ปี - 60 ปี	383	409	792	12.03
61 ปีขึ้นไป	376	476	852	12.94
รวม	3,194	3,389	6,583	100

ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ

- อาชีพของราษฎร

อาชีพ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
เกษตรกร	1,318	85.91
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	55	3.58
พนักงานหน่วยงานเอกชน	26	1.69
ธุรกิจส่วนตัว	76	4.95
รับจ้างทั่วไป	49	3.19
อื่นๆ	10	0.65
รวม	1,534	100

- โครงสร้างรายได้ครอบครัว

อาชีพ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20,000 บาท	1,356	88.39
20,000 บาทขึ้นไป	178	11.61
รวม	1,534	100

ผลิตผลหรือสินค้าและบริการที่สำคัญ

1. ข้าวเปลือก (นาปีและนาปรัง)

2. พริก (สด , แห้ง)

3. ถั่วเหลือง

กลุ่มประชาชนด้านเศรษฐกิจ

1. การรวมกลุ่มเพื่อการอาชีพ จำนวน 17 กลุ่ม สมาชิก 419 คน

2. การรวมกลุ่มเพื่อการออมทรัพย์ จำนวน 3 กลุ่ม สมาชิก 251 คน

3. อื่นๆ

3.1 กลุ่มสหกรณ์ผู้ใช้น้ำบ้านท้ายวัดพญาปันแดน สมาชิก 365 คน

3.2 กลุ่มสหกรณ์ผู้ใช้น้ำด้วยไฟฟ้าบ้านบึงและบ้านท่ามะปราง สมาชิก 429 คน

3.3 กลุ่มสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านพญาแมน สมาชิก 60 คน

3.4 กลุ่มสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านพญาปันแดน สมาชิก 80 คน

ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

1. ไม่มีที่ดินตากข้าว

2. ไม่มีเงินทุนประกอบอาชีพ

3. ผลผลิตตกต่ำ ปุ๋ย ยา ราคาแพงขึ้น

4. ขาดพื้นที่เลี้ยงสัตว์

5. ไม่มีอาชีพเสริม

6. มีปัญหาเรื่องการตลาด / เกษตร

7. ไม่มีพื้นที่ทำกิน

- ด้านการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ	หมายเหตุ
ประถมศึกษา(ป.1-ป.6)	2,238	65.63	ไม่รวมผู้กำลังศึกษา
มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3)	560	16.42	
มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า (ปวช. ปวส.)	359	10.52	
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า (ปวส.) ปกศ.สูง	181	5.30	
ปริญญาตรี หรือสูงกว่า	76	2.22	
รวม	3,410	100	

สถานบริการด้านการศึกษา	จำนวน		
	แห่ง	ครู	นักเรียน
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	2	3	73
โรงเรียนระดับอนุบาล	-	5	112
โรงเรียนระดับประถมศึกษา	5	45	514
โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	1	-	113
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	1	1	53
ห้องสมุดประชาชน	-	-	-
ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	2	-	-

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชุมชนบ้านดง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านพญาแมน

โรงเรียนประถมศึกษา

- โรงเรียนบ้านท่ามะปราง
- โรงเรียนชุมชนบ้านดง
- โรงเรียนวัดพญาปันแดน
- โรงเรียนบ้านหอม
- โรงเรียนบ้านทุ่งป่ากระถิน

สถาบันองค์กรทางศาสนา

- วัด จำนวน 5 แห่ง
- วัดเกาะวารี หมู่ที่ 1 บ้านท่ามะปราง
- วัดบ้านดง หมู่ที่ 3 บ้านท้ายคู้
- วัดพระยาปันแดน หมู่ที่ 4 บ้านพญาแมน
- วัดบ้านหอม หมู่ที่ 5 บ้านหอม
- วัดทุ่งป่ากระถิน หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งป่ากระถิน

สาธารณสุข

- สถานีอนามัยตำบลพญาแมน จำนวน 1 แห่ง

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- สถานีตำรวจภูธรพญาแมน จำนวน 1 แห่ง

ด้านมวลชน และการรวมกลุ่มของประชาชน

1.	ประชาคมหมู่บ้าน	จำนวน 70 คน
2.	ประชาคม	จำนวน 10 คน
3.	ทสปช.	จำนวน 157 คน
4.	กลุ่มอื่นๆ	
4.1	ลูกเสือชาวบ้าน	จำนวน 432 คน
4.2	กองทุนเพื่อความมั่นคง (กนช.)	จำนวน 128 คน
4.3	อาสาสมัครสาธารณสุข	จำนวน 96 คน
4.4	กลุ่มสตรีแม่บ้าน	จำนวน 93 คน
4.5	กลุ่มประมงหมู่บ้าน	จำนวน 38 คน
4.6	กลุ่ม อปพร.	จำนวน 100 คน

สภาพการสื่อสาร

1.	ครัวเรือนที่มีโทรทัศน์ / วิทยุใช้	1,534	ครัวเรือน	100 %
2.	ครัวเรือนที่มีคอมพิวเตอร์ใช้	25	ครัวเรือน	1.62 %
3.	ครัวเรือนที่มีโทรศัพท์บ้าน / เคลื่อนที่	453	ครัวเรือน	29.53%
4.	หอกระจายข่าว / เสียงตามสาย	7	แห่ง	
5.	หอกระจายข่าวของวัด	4	แห่ง	

งานประเพณีประจำปี

1.	งานวันขึ้นปีใหม่	ช่วง	31 ธันวาคม – 1 มกราคมของทุกปี
2.	งานวันสงกรานต์	ช่วง	13 – 14 เมษายนของทุกปี
3.	งานวันลอยกระทง	ช่วง	15 ค่ำเดือน 12 (วัดพระยาบันเแดง)
4.	งานกวนข้าวทิพย์	ช่วง	15 ค่ำเดือน 6 หรือ เดือน 7 ถ้าปีใดเป็นปี
อธิกมาส (วัดบ้านดง)
5.	งานประเพณีก่อพระทรายข้าวเปลือก จัดงานประมาณเดือนมกราคม		
6.	งานแข่งขันกีฬาต้านภัยยาเสพติด ของ อบต. พญาแมน ประมาณเดือนมีนาคม
(แล้วแต่ความเหมาะสม)		
7.	การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ระหว่างเดือนเมษายน (วัดบ้านดง)		
8.	การบวชนาคสามัคคี ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน (ทุกหมู่บ้าน)		

1.3 ทุนในการจัดตั้งวิทยุชุมชนคนบ้านดง

1.3.1 ทุนด้านงบประมาณ

1.3.2 ทุนด้านองค์ความรู้

1.3.3 ทุนทางสังคม

1.3.1 ทุนด้านงบประมาณ

งบประมาณในการจัดตั้งวิทยุชุมชนคนบ้านดงมาจากท่านพระครูพิมลกิตติคุณ ด้วยแนวคิดว่าเมื่อใช้เงินของตนเองแล้ว จะทำให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างคล่องตัว ไม่มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง และจะไม่ถูกรหาว่านำเงินวัดมาใช้ในการส่วนตัว

“ทุนส่วนตัวของฉันหมดเลย เพราะว่าถ้าไปเอามาจากคนนั้นบ้าง คนนี้บ้างการบริหารมันจะไม่คล่องตัว คล้าย ๆ กับว่ามันจะตึงกันนะและทีนี้ถ้าเกิดว่าทุนของเราทุ่มไปคนเดียวเลย อย่างนี้เราสั่งงานบริหารงานเองหมดเลยคนเดียว คัดปัญหาไปเลยเหมือนกับว่าเป็นการกุศล แล้วค่อยไปใช้อย่างอื่นค่อย ๆ อย่างสπονเซอร์หาเงินเข้ามาเลี้ยง ถ้าเกิดคนนี้ออกแสนคนนี้ออกแสนมันจะต้องคิดไปว่า เงินหรือสπονเซอร์ที่ได้จะต้องเท่านี้ พอได้มาเท่านี้แล้วรวมหุ้นคนนี้ก็ได้อมาเป็นแสนเขาจะต้องได้เท่าไร ๆ ทีนี้เราเป็นคนทุ่มไปเองก็จะมี คนที่ดูแลการเงินก็เอาเงินไปให้ผู้คุมค่าน้ำค่าไฟ เหลือเท่าไรค่อยเอามาให้ฉัน” (สัมภาษณ์พระครูพิมลกิตติคุณ, วันที่ 15 กันยายน 2552)

1.3.2 ทุนด้านองค์ความรู้

(1) ผลการวิเคราะห์องค์ความรู้ช่วงเตรียมความพร้อมก่อนออกอากาศ พ.ศ. 2547 - 2548

ข้อมูลปฐมภูมิซึ่งได้จากการสัมภาษณ์พระครูพิมลกิตติคุณในส่วนของทุนความรู้ ท่านพระครูฯยอมรับว่าท่านไม่มีความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนเลยเมื่อเริ่ม จึงต้องอาศัยการเรียนรู้จากที่ต่าง ๆ และต่อมารกรมประชาสัมพันธ์ได้เข้ามาให้แนวทางการดำเนินงาน และปรึกษากับผู้ที่มีประสบการณ์ทางวิทยุกระจายเสียงมาก่อนโดยได้อาจารย์สุวัฒน์ อินชัย ซึ่งเป็นครูโรงเรียนชุมชนบ้านดง และเป็นศิษย์ก้นกุฎิของท่านพระครูฯ มาก่อน เป็นแกนหลักที่คอยให้คำแนะนำ / ช่วยเหลือในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน แม้ว่าครูสุวัฒน์จะไม่เคยมีความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนมาก่อน แต่ก็ได้ไปอบรมจนได้ใบผู้ประกาศมาแล้ว ดังนั้น ทุนความรู้ในช่วงแรก ๆ จึงมาจากการชวนหาหาความรู้ด้วย ตนเอง และการส่งบุคคลใกล้ชิดไปแสวงหาทุนความรู้มาสะสมและเผยแพร่ต่อ

“ครูสุวรรณได้ไปประกาศมาแล้ว แล้วนี่ใครสงสัยเรื่องวิทยุให้ถามอาจารย์ สุวรรณก็ เพราะว่าเขาไปอบรมเรื่องไปประกาศมาแล้วของเขา อย่างถ้าอาจารย์สุวรรณให้ความกระจ่างไม่ได้ มันยังพอให้มาถามฉัน เพราะว่าฉันก็มีความรู้เพราะว่าได้ไปศึกษากับ โยมที่รู้เรื่องวิทยุกระจายเสียง ที่ได้ไปด้วยกัน ว่าอะไรเป็นอะไรเป็นมาอย่างไรและเราก็ต้อง พอรู้บ้างละนะ ไม่ใช่ว่าจะเก่ง โดด ๆ คนเดียว เราก็ต้องหามวลชนก่อน” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิตติคุณ, วันที่ 15 กันยายน 2552)

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์นักจัดรายการ 3 คน คือ คุณอรอนงค์ คำสวน DJ. หมู DJ. ฉลอง ก็พบว่านักจัดรายการเหล่านี้ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับวิทยุชุมชนเลย แต่อาศัย การจัดรายการตามแบบวิทยุธุรกิจเป็นหลัก

ส่วนข้อมูลวิทยุชุมชนซึ่งได้จากเอกสารสรุปบันทึกขั้นตอนการดำเนินการกระบวนการ เรียนรู้ก่อนออกอากาศ ของจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนบ้านดง พบว่า ในช่วงการ เตรียมความพร้อม มีการวางแผนสำหรับการจัดอบรมองค์ความรู้ 3 ลักษณะ ประกอบด้วย 1. เรื่อง การฝึกอบรมการบริหารจัดการ 2. การฝึกอบรมการผลิตรายการ 3. การฝึกอบรมอุปกรณ์ เครื่องมือ แต่ในทางปฏิบัติอาสาสมัครของจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนบ้านดง ได้รับการฝึกอบรมเพียง 1 เรื่อง คือ การใช้อุปกรณ์เครื่องมือ โดยมีอาสาสมัครเข้าร่วมการอบรม ถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการโดยตรงจำนวน 6 คน ส่วนการบริหารจัดการ และการผลิตรายการ ไม่มีการอบรมแต่อย่างใด

(2) ผลการวิเคราะห์องค์ความรู้ช่วงหลังจากการก่อตั้งวิทยุชุมชน พ.ศ. 2548-2552

ช่วงหลังจากการก่อตั้งวิทยุชุมชนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระครูพิมลกิตติคุณได้เข้าร่วมงานสัมมนาวิชาการ “บทบาทหน้าที่และจริยธรรมของผู้บริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น” รุ่นที่ 6 จัดโดยกรมประชาสัมพันธ์ ร่วมกับสมาคมวิทยุกระจายเสียงและวิทยุ โทรทัศน์ ระหว่าง วันที่ 30 มกราคม ถึง วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2550 ซึ่งมีการถ่ายทอดองค์ ความรู้ใน 4 ลักษณะ ประกอบด้วย

1. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการวิทยุกระจายเสียง
2. จรรยาบรรณวิชาชีพสื่อมวลชน และการนำเสนอข่าว
3. กลยุทธ์การบริหารวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น
4. การจัดรายการวิทยุ

1.3.2 ทูตทางสังคม

วิฑูรยชุมชนคนบ้านดงเข้ามาในชุมชนบ้านดงในฐานะ “สื่อของวัด” ซึ่งมีพระครูพิมลคิตติ - คุณ ผู้ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านเป็นผู้ก่อตั้ง และเป็นสื่อที่รื้อยรัดวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ และ วัฒนธรรมของสมาชิกในชุมชนไว้ด้วยกันผ่านทางรายการธรรมะ และกิจกรรมทางพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า วิฑูรยชุมชนเข้ามาเป็นสื่อหนึ่งใหม่ในชุมชนที่มี ทูตทางสังคมที่แน่นแฟ้นอยู่แล้ว นั่นคือ

- ความยึดมั่นศรัทธาในศาสนา และวัฒนธรรมที่เป็นวิถีปฏิบัติร่วมกันมาอย่างยาวนาน
- ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมของชุมชนที่มีความผูกพัน เอื้ออาทรกันแบบเครือญาติ
- สถาบัน “วัดบ้านดง” ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

นอกจากนั้น พระครูพิมลคิตติคุณ ก็ได้สร้างสมทูตทางสังคมด้วยการเป็นพระนักพัฒนาที่ อยู่กับชุมชนมาอย่างยาวนานจนเป็นที่รัก และศรัทธาของชาวบ้านส่วนมากเช่นกัน

“ท่านเจ้าอาวาสท่านอยู่ที่นั่นมานาน มาช่วยพัฒนา ช่วยสร้างความเจริญให้กับชุมชน พอ ท่านเอาวิทยุมา ชาวบ้านก็ดีใจเพราะจะได้ใกล้ชิดวัดมากขึ้น วันไหนไม่สะดวกมาวัด ก็ยังได้ฟังท่าน เทศน์แต่เช้า รายการท่านนะ .. คนฟังกันเยอะแยะนะ .. (สัมภาษณ์ นางทวี สายบัวต่อ, 17 กันยายน 2552)

“เปิดวิทยุไว้ตั้งแต่เช้าจรดเย็นเลย ฟังหลวงพ่อดำเช้า คนจัดรายการก็รู้จักกันทั้งนั้น เขาก็ ช่วยประกาศเรื่องอะไรต่ออะไรให้เรา ชอบเพราะฟังแล้วรู้เรื่องของคนในหมู่บ้าน วันก่อนมีคนรู้จัก กันบวช การ์ดยังมาไม่ถึงนั้นเลย แต่นันรู้ตั้งแต่เช้าแล้วจากข่าวชุมชน” (สัมภาษณ์ นางจิรา บุญดี, 17 กันยายน 2552)

1.4 พัฒนาการด้านผังรายการของวิฑูรยชุมชนคนบ้านดง

ตั้งแต่ก่อตั้งสถานีวิฑูรยชุมชนคนบ้านดงเมื่อปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2552 ผังรายการวิฑูรยชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย โดยสามารถแบ่งการเปลี่ยนแปลงออกได้เป็น อีก 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ผังรายการเป็นดังนี้

04.30-05.00 น.	เปิดสถานี (เปิดเพลงเก่า)
05.00-06.00 น.	ธรรมะรับอรุณ พระครูพิมลคิตติคุณ
06.00-07.00 น.	บอกข่าวประกาศรับสมัครงานที่ว่าง นายเหลียง เมืองเสือ
07.00-07.30 น.	ถ่ายทอดข่าวจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย

07.30-08.00 น.	ข่าวชุมชนโดยชุมชน ตำบลพญาแมน
08.00 น.	เคารพธงชาติ (วันอาทิตย์ฟังเทศน์จากสวนกลาง)
08.00-09.00 น.	ธรรมะวาไรตี้ DJ. มหานครศักดิ์
09.00-10.00 น.	ฟังเพลงสโลว์ลุ่ม
10.00-11.30 น.	ลูกทุ่งลายไทย DJ. หมู
11.30-12.30 น.	ฟังเพลงกับพาราไดซ์ไทยแลนด์
12.30-14.00 น.	ฉลองคนบ้านดง
14.00-15.00 น.	เพลินเพลงกับจัสสรั DJ. จัสสรั
15.00-16.00 น.	เกษตรนาทันใจ
16.00-17.00 น.	เพลงไทยลูกทุ่ง DJ. จีรพัฒน์
17.00-18.00 น.	เพลินเพลงยามเย็น DJ. ชัย วงศ์ไคคุ้ม
18.00 น.	เคารพธงชาติ
18.00-19.00 น.	ลูกทุ่งสนธยา DJ. สุวัฒน์ อินยิ้ม
19.00-19.30 น.	ถ่ายทอดข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
19.30-22.00 น.	ข่าวเกษตรและเพลงดัง อาจารย์โอฬาร
22.00 น.	ปิดสถานี

หมายเหตุ

วันจันทร์ ข่าวชุมชน โดย โรงเรียนชุมชนบ้านดง

วันอังคาร / พุธ โดย สกต.พญาแมน และ อบต.พญาแมน

วันพฤหัสบดี / ศุกร์ โดย สถานีอนามัย อปพร. และ อสม.

วันเสาร์ / อาทิตย์ โดย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

จากการสัมภาษณ์พบว่า ท่านพระครู ฯ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนคนบ้านดง มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้ง และตรวจสอบการดำเนินงาน โดยมีแนวคิดในการจัดวางรายการไว้ในช่วงต่าง ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

● ช่วงเปิดสถานี

“ตอนที่ช่วงเช้านี้เราเปิดตั้งแต่ตีสี่ครึ่งใช้ไหม ครึ่งชั่วโมงเช้านี้เราจะให้เปิดเพลงเก่าอย่างสุรพล สมบัติเจริญ สุเทพ วงศ์กำแหง อะไรอีกละ ทูล ทองใจ ครึ่งชั่วโมงเราเปิดยาวไปเลยเราก็เปิดยาวไปเลยนะคิดว่าอย่างน้อยได้ฟังเพลงเก่า .. แล้วอย่างถ้าเป็นวันพระอะไรนี้นะ เราจะเปิดเพลงดาวลูกไก่ ใจพ่อใจแม่ อะไรอย่างนี้เราจะเปิดเพลงที่มีคติ ช่วงเช้าของวันพระนะ เราจะเปิด ..”

● ช่วงธรรมะรับอรุณ

“อย่างเช้ามีคือนี้นะ คุยเรื่องศีลเรื่องธรรม การทำบุญ ใ้บุญการทำบาปได้บาป เรื่องเมียน้อยเมียหลวง เรื่องอะไรต่อมิอะไรแล้วให้โฮมมาพิจารณาเอาเองแล้วกันว่า คนเรานั้นปลายชีวิตคืออะไรตายอย่างเดียว จะคืนกัน ไปทำไมอยากให้เห็นถึงนรกเขา นรกเขาพอมันจับคู่กันแล้วมัน ไม่คิดจะจาก

กันเลยมันก็อยู่จนวันตายไม่เห็นมันเดือดร้อนอะไร แต่มนุษย์เรานี้วุ่นวายเพราะว่าขนาดสิ่งที่
พระพุทธเจ้าท่านได้วางหลักไว้ทำไมไม่เดินตาม ถ้าฝึกศีลแล้วอายุร้อยปีพันปีก็คิดไปเถอะ ฝึกศีลก็ดี
แค่ 80 หรือ 70 ก็ต้องตาย” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิตติคุณ, 15 กันยายน 2552)

- ช่วงข่าวบริการชุมชน

“แล้วถ้าใครเป็นใครตายก็ต้องขีดต้องเขียนมาให้เป็นหลักฐานว่า คนนี้ตายทางวัดจะทำให้
แล้วเราจะประชาสัมพันธ์ในช่วงเช้า ช่วงเช้าประมาณ 6 โมง 7 โมงเช้า เพราะว่าช่วงนี้กำลังจะออก
กำลัง เออเดี๋ยวฟังข่าวชะหน่อย ว่ามีอะไรในหมู่บ้านพอเขาได้ฟังแล้วเขาก็มาร่วมงานกัน”
(สัมภาษณ์ นางจิรา บุญตัด, 17 กันยายน 2552)

“กรรมการนี้เราก็เลือกจากผู้นำของชุมชน อย่างเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แล้วก็นักกร ร่วม
สุทิน เป็นคนยกไข่ใหม่และอาจารย์ธีรวัฒน์ ก็อาจารย์โรงเรียน พอเลือกเสร็จแล้วเราก็มารู้ว่า
แผนงานของเรา วันจันทร์จะให้อาจารย์สุวัฒน์มาวันละครึ่งชั่วโมง ตั้งแต่ 6 โมงครึ่งถึง 2 โมงจะมี
เรื่องการศึกษาเข้ามา เรื่องอนามัย อบต. วันอังคาร พุทธ แล้วพฤษ ศุภศรีก็อนามัย หรือว่าตำบลนั้นเขา
มีการหลอกลวงกันนะ มีเรื่องอะไรต่อมีอะไรก็มาประกาศให้รู้กันว่าตำบลเราถ้าเกิดมีคน
แปลกปลอมเข้ามาอย่างนี้ ก็ให้ระวังๆกัน ..” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิตติคุณ, 15 กันยายน 2552)

ช่วงที่ 2 เป็นช่วงที่มีการจัดผังรายการซึ่งมุ่งเน้นในการใช้วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือสร้าง
รายได้ให้กับชุมชน ด้วยการกำหนดให้มีช่วงเวลาประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์กลุ่มแม่บ้านในช่วงเวลา
12.30 - 13.00 น. และปรับช่วง “ธรรมมะวาไรตี้” เวลา 8.00 – 9.00 น. เป็นช่วงข่าวบริการชุมชน

05.00-06.00 น.	ธรรมะรับอรุณ พระครูพิมลกิตติคุณ
06.00-07.00 น.	บอกข่าวประกาศรับสมัครงานที่ว่าง นายเหลียง เมืองเสือ
07.00-07.30 น.	ถ่ายทอดข่าวจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย
07.30-08.00 น.	ข่าวชุมชนโดยชุมชน ตำบลพญาแมน
08.00 น.	เคารพธงชาติ (วันอาทิตย์ฟังเทศน์จากสวนกลาง)
08.00-09.00 น.	รายการข่าวบริการชุมชน
09.00-10.00 น.	รายการร้อยมาลัยใส่เพลง DJ. โชคชัย
10.00-11.00 น.	ตำนานเพลงเพื่อชีวิต DJ. ชูเกียรติ
11.30-12.30 น.	ถ่ายทอดข่าว
12.30-13.00 น.	รายการบอกเล่าผลิตภัณฑ์กลุ่มแม่บ้าน
13.00-14.00 น.	รายการสด FM 98.75 DJ. ฉลอง ฟักหมู
14.00-15.00 น.	เพลงไทยสากล DJ. รังสรรค์

15.00-16.00 น.	รายการสโมสรรเพลงดัง อาเปี้ยก อาเปิ้ล
16.00-18.00 น.	รายการเพลงไทยลูกทุ่ง อาเปี้ยก อาเปิ้ล
18.00 น.	เคารพธงชาติ
18.00-19.00 น.	ลูกทุ่งสนธยา DJ. สุวัฒน์ อินยิ้ม
19.00-19.30 น.	ถ่ายทอดข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
19.30-22.00 น.	ข่าวเกษตรและเพลงดัง อาจารย์โอฬาร
22.00 น.	ปิดสถานี
หมายเหตุ	วันจันทร์ ข่าวชุมชน โดย โรงเรียนชุมชนบ้านดง วันอังคาร / พุธ โดย สกต.พญาแมน และ อบต.พญาแมน วันพฤหัสบดี / ศุกร์ โดย สถานีอนามัย อปพร. และ อสม, วันเสาร์ / อาทิตย์ โดย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ช่วงที่ 3 เป็นช่วงที่มีการปรับเปลี่ยนรายการเป็นรายการเพลงมากขึ้น

05.00-06.00 น.	ธรรมะรับอรุณ พระครูพิมลกิตติคุณ
06.00-07.00 น.	-
07.00-07.30 น.	ถ่ายทอดข่าวจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย
07.30-08.00 น.	ข่าวชุมชนโดยชุมชน ตำบลพญาแมน
08.00 น.	เคารพธงชาติ (วันอาทิตย์ฟังเทศน์จากสวนกลาง)
08.00-09.00 น.	รายการเพลงไทยสากล DJ. วิ
09.00-10.00 น.	รายการร้อยมาลัยใต้เพลง DJ. โชคชัย
10.00-11.00 น.	ตำนานเพลงเพื่อชีวิต DJ. ชูเกียรติ
11.00-12.00 น.	รายการหมอลาวบ้าน DJ. อุดม เรืองอยู่
12.00-13.00 น.	รายการลูกทุ่งคนบ้านดง DJ. ฉลอง ฟักหมู
13.00-14.00 น.	รายการสตริง FM 98.75 DJ. ฉลอง ฟักหมู
14.00-15.00 น.	เพลงไทยสากล DJ. รังสรรค์
15.00-16.00 น.	รายการสโมสรรเพลงดัง อาเปี้ยก อาเปิ้ล
16.00-17.00 น.	รายการเพลงไทยลูกทุ่ง อาเปี้ยก อาเปิ้ล
17.00-18.00 น.	รายการเพลินเพลงยามเย็น DJ. สุวัฒน์ อินยิ้ม
18.00 น.	เคารพธงชาติ
18.00-19.00 น.	ลูกทุ่งสนธยา DJ. สุวัฒน์ อินยิ้ม
19.00-19.30 น.	ถ่ายทอดข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
19.30-21.30 น.	ข่าวเกษตรและเพลงดัง อาจารย์โอฬาร

21.30-22.30 น.	รายการบอกเล่าข่าวสารความรู้
22.30 น.	ปิดสถานี
หมายเหตุ	วันจันทร์ ข่าวดูชน โดย โรงเรียนชุมชนบ้านดง วันอังคาร / พุธ โดย สกต.พญาแมน และ อบต.พญาแมน วันพฤหัสบดี / ศุกร์ โดย สถานีอนามัย อปพร. และ อสม, วันเสาร์ / อาทิตย์ โดย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

หากพิจารณาจากสัดส่วนประเภทรายการแล้ว พบว่าผังรายการในแต่ละช่วงแตกต่างกัน
ดังนี้

ประเภทรายการ	ช่วงที่ 1	ช่วงที่ 2	ช่วงที่ 3
รายการธรรมะ	2 ชั่วโมง	1 ชั่วโมง	1 ชั่วโมง
รายการชุมชน	4 ชั่วโมง	4 ชั่วโมง	4 ชั่วโมง
รายการเพลง	10 ชั่วโมง	10 ชั่วโมง	12 ชั่วโมง
รายการถ่ายทอด ข่าวจาก ส่วนกลาง	1 ชั่วโมง	2 ชั่วโมง	1 ชั่วโมง

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่าตั้งแต่วิทยุชุมชนคนบ้านดงเริ่มออกอากาศเมื่อปี พ.ศ. 2548 - พ.ศ. 2552 โดยภาพรวมรายการทั้ง 4 ประเภท คือ รายการธรรมะ รายการชุมชน รายการเพลง และ รายการถ่ายทอดข่าวจากส่วนกลาง มีสัดส่วนของชั่วโมงเพิ่มและลดเวลาในการออกอากาศน้อยมาก เนื่องจากพระครูพิมลิตตคุณเป็นแกนหลักในการควบคุมดูแลเนื้อหารายการจึงทำให้น้ำตาผังรายการทั้ง 3 ช่วงมีประเภทรายการคล้ายเดิม และมีสัดส่วนเวลาโดยเฉลี่ยในการออกอากาศไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก

ทั้งนี้รายการที่มีสัดส่วนในการออกอากาศมากที่สุด คือรายการเพลง แต่ทางกลุ่มนักจัดรายการได้อธิบายว่า แม้ว่ารายการส่วนมากจะเป็นรายการเพลง และมีรายการชุมชนในสัดส่วนที่น้อย หากแต่ในความเป็นจริงวิทยุชุมชนคนบ้านดงมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในเรื่องของการประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนา และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ดังนั้น เมื่อมีกิจกรรมทางศาสนาที่สำคัญ วิทยุชุมชนจะงดออกอากาศรายการทุกประเภทเพื่อไปถ่ายทอดสดกิจกรรมดังกล่าว และในส่วนของการจัดรายการเพลง นักจัดรายการจะต้องช่วยประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแม่บ้านในทุกช่วง กล่าวคือ แทนที่จะประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์กลุ่มแม่บ้านทุกวัน ๆ ละครึ่งชั่วโมง

ก็เปลี่ยนมาช่วยประชาสัมพันธ์ในรายการเพลงของแต่ละคน ซึ่งก็จะทำให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม
แม่บ้านได้ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งวัน

คำอธิบายของกลุ่มนักจัดรายการสอดคล้องกับความคิดเห็นของประธานกลุ่มแม่บ้านกระยา
สารที่เห็นว่าวิทยุชุมชนช่วยเสริมสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มได้เป็นอย่างมาก และการประชาสัมพันธ์
ผลิตภัณฑ์ชุมชนในแต่ละช่วงของรายการวิทยุชุมชนอย่างต่อเนื่อง ก็ทำให้สินค้าเป็นที่รู้จักอย่าง
แพร่หลายมากขึ้น เมื่อถามว่าทางกลุ่มฯ มีวิธีการส่งข่าวประชาสัมพันธ์ หรือกำหนดความถี่ในการ
ประชาสัมพันธ์อย่างไร ก็ได้รับคำตอบว่า

“ก็โทรไปบอกเขาให้พูดอย่างนี้ .. อย่างนั้น เพราะก็คุ้น ๆ กันทั้งนั้น วันไหนไม่ได้พูดถึง
เรานาน ๆ หรือลืมพูด เราก็จะโทรไปบอกให้พูดให้หน่อย ..” (สัมภาษณ์ นางทวี สายบัวต่อ, 17
กันยายน 2552)

ด้วยเหตุนี้ กลุ่มแม่บ้านจึงเป็นกลุ่มผู้ฟังที่เหนียวแน่นมากของวิทยุชุมชนคนบ้านดง

1.5 อัตลักษณ์วิทยุชุมชนคนบ้านดง

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนคนบ้านดง พบว่าอัตลักษณ์ของวิทยุชุมชนคน
บ้านดงที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ อัตลักษณ์ในการทำหน้าที่เชื่อมโยง “วัด” และ “บ้าน”
และอัตลักษณ์ในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

(1) อัตลักษณ์ในการทำหน้าที่เชื่อมโยง “วัด” และ “บ้าน”

แม้ว่าวิทยุชุมชนคนบ้านดงจะไม่ได้เป็นวิทยุชุมชนพระซึ่งเน้นหนักไปที่การเทศน์/
บรรยายธรรม แต่ก็ทำหน้าที่เชื่อมโยง “วัด” และ “บ้าน” เข้าด้วยกันผ่านทาง “รายการธรรมะรับ
อรุณ” การประชาสัมพันธ์วัด / กิจกรรมวัดอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการถ่ายทอดสดกิจกรรมสำคัญ
ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ณ วัดบ้านดง โดยเฉพาะกิจกรรมกวนข้าวทิพย์

พระครูพิมลิตตคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง กล่าวถึง ความเป็นมาของการดำรงรักษาประเพณี
กวนข้าวทิพย์ของชาวบ้านดงว่า ชุมชนนี้ เป็นชุมชนที่ผู้คนส่วนใหญ่ มีถิ่นกำเนิดและเชื้อสายดั้งเดิม
จากบ้านสวน อำเภอเมือง และ บ้านปากน้ำ อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ซึ่งได้อพยพ
เคลื่อนย้ายมาอยู่อาศัยและทำกินที่บ้านดงแห่งนี้ เมื่อประมาณ หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และได้
อาศัย ทำมาหากินบนผืนดินที่อุดมสมบูรณ์ แห่งนี้ประกอบอาชีพหลักคือ “การทำนา” มาตั้งแต่ครั้ง
บรรพบุรุษ การรับรู้ประเพณีกวนข้าวทิพย์นั้นเป็นการรับรู้กันจากครอบครัว สืบทอดต่อเนื่องกันมา
เรื่อย จากรุ่นสู่รุ่น จนชาวบ้านดงโดยเฉพาะบ้านดงหมู่ 1 กับและบ้านดงหมู่ 3 จะต้องมาร่วม

ประเพณีกวนข้าวทิพย์ร่วมกันในเดือนวันวิสาขบูชาของทุกปีที่วัด และได้กวนข้าวทิพย์เพื่อขาย และนำเงินที่ได้มาเป็นทุนเพื่อทำนุบำรุงศาสนสถานในวัดบ้านดง

นอกจากนั้น ชาวบ้านก็มีความเชื่อว่า การเข้าร่วมประเพณีนี้ จะมีแต่ความโชคดี หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ผลผลิตพืชพรรณ ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ข้าวทิพย์เป็นสัญลักษณ์ของการแลก คำนานา ที่ชาวนาได้อธิษฐานขอพรจากแม่โพสพ แม่โพสดี แม่จันทวี ขอให้ได้ข้าวกละหม้อ กอละ เกวียน ไหลมาเทมา ตกอย่าบดตกอย่างพร่อง ไหลมา เทมาอย่างน้ำพระคงคา เทวดาฟ้าดินช่วย รักษา อย่าให้สัตว์สิ่งอันใดมารบกวน ให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาค้าขึ้น

นอกจาก การสืบทอดประเพณีกวนข้าวทิพย์เพื่อเป็นพุทธบูชาแล้ว ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ยังเป็นเสมือนศูนย์รวมทางจิตใจของชาวบ้าน โดยเฉพาะของชาวบ้านดงหมู่ 1 , 2 , 3 และ 5 ซึ่งเป็น ชุมชนที่อพยพมาจากชุมชนบ้านสวน สุโขทัย ตั้งแต่ครั้งสงครามโลกครั้งที่ 1 เนื่องจากการทะเลาะวิวาท ดังที่นายสุวรรณ สายบุญต่อ ผู้รู้ในชุมชนซึ่งได้เล่าให้ฟังว่า

“ประมาณ หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ชุมชนบ้านสวน อำเภอเมืองสุโขทัยและบ้านปากน้ำ อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย ในอดีตประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ เป็นนักเลง แดกความสามัคคี พ่อแม่ เล่าให้ฟังว่า คนในหมู่บ้านมีแต่คนที่โหดร้าย ฆ่ากันตายเป็นประจำ แม้แต่ญาติพี่น้องก็ไม่ละเว้นการ ฆ่าและทำร้ายกัน ด้วยเรื่องการแก่งแย่ง ชิงดี แย่งที่ดิน และปล้นทรัพย์สิน กัน เมื่อในชุมชนบ้าน สวนไม่มีความสงบสุข ไม่ปลอดภัย พ่อ แม่ ก็เลยพากันอพยพหนีออกจากบ้านสวนมาอยู่ที่ บ้านดง ต.พญาแมน อ.พิชัย แห่งนี้ ซึ่งในช่วงที่พ่อแม่ เข้ามาอยู่ที่บ้านดง ซึ่งขณะนั้นพื้นที่บริเวณที่ตั้ง หมู่บ้านเป็นป่าดิบคงคา คือยังมีป่าไม้หนาแน่น มีบ้านเรือนอยู่ไม่มากนัก ซึ่งหากนับถึงปัจจุบัน ชาวบ้านดง หมู่ 1,2,3 และหมู่ 5 นับตั้งแต่รุ่น พ่อ แม่ ได้อพยพโยกย้ายออกจากถิ่นเดิมบ้านสวน และบ้านปากน้ำ จ.สุโขทัย มาเป็นชาวบ้านดง ต.พญาแมน อ.พิชัย จ.อุตรดิตถ์ แห่งนี้ นับได้ถึง 4 รุ่นแล้ว” (สัมภาษณ์นายสุวรรณ บุญต่อ, 15 กันยายน 2550)

นอกเหนือจากการเป็น “สื่อ” ให้ชุมชนมารวมตัวกันเพื่อรักษาอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของ ประเพณีท้องถิ่นแล้ว การกวนข้าวทิพย์ยังทำหน้าที่ประสานกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน เนื่องจาก เมื่อถึงวันงาน ชาวบ้านทุกคนในชุมชนต้องมารวมตัวกันเพื่อเตรียมการกวนข้าวทิพย์ โดย ต้องใช้หญิงสาวพรหมจารีเป็นผู้กวน ในปัจจุบัน ผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชนมาร่วมกันจัดเตรียมข้าว ของ เพื่อให้ได้ระดับประถมเป็นผู้เริ่มต้นการกวนข้าวทิพย์ จากนั้น ทุกคนจะเข้ามาร่วมกันกวน ต่อไป

ทั้งนี้พระครูพินิตพิตติคุณ ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ชุมชนบ้านสวน จังหวัดสุโขทัย จึงเป็นเสมือนศูนย์รวมทั้งทางด้านจิตใจ และด้าน “อัตลักษณ์” ต่อชาวบ้านดง หมู่ 1,2,3 และหมู่ 5 ทั้งหมด

(2) อัตลักษณ์ในการสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชน

ภาพรวมทางเศรษฐกิจของพื้นที่ที่มีการกระจายเสียงของวิทยุชุมชนคนบ้านดงประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีกลุ่มอาชีพทั้งหมด 17 กลุ่ม ซึ่งกลุ่มอาชีพที่เข้ามาใช้พื้นที่วิทยุชุมชนคนบ้านดงในการสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชน คือ กลุ่มแม่บ้านในชุมชนบ้านดง

ทั้งนี้พระครูพินิตพิตติคุณ ผู้ก่อตั้งวิทยุชุมชนคนบ้านดงมีเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชน เนื่องจากมีความเชื่อว่าวิทยุชุมชนควรเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเบื้องต้น ก็คือ การสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชน และเมื่อเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งแล้ว ชาวบ้านก็มีเงินมาทำบุญกับวัด ส่งผลให้วัดเจริญไปด้วย

“ก็เริ่มจากคิดว่า ถ้าเราจะบริการชุมชน แล้วชุมชนของเราเข้มแข็งหรือยัง ถ้าชุมชนของเรายังไม่เข้มแข็ง แล้วเราจะทำอะไรให้ชุมชนเข้มแข็งได้ เอาอะไรมาประชาสัมพันธ์กัน ถ้าเศรษฐกิจโยมดี เงิน โยมดี เราไปบอกบุญเขาให้โยมเอ๋ย ช่วยสร้างไถ่ให้หน่อยนะมันกำลังขาดพอดีเลย ..”

ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่นำมาประชาสัมพันธ์ผ่านทางวิทยุชุมชนจนสร้างรายได้เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก คือ ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากประเพณีกวนข้าวทิพย์ และกระยาสารทซึ่งเป็นสินค้าหลักของกลุ่มแม่บ้าน โดยสามารถทำรายได้เข้าวัดได้ถึง 60,000 บาท ในปี 2548 และเพิ่มขึ้นเป็น 90,000 บาท และ 120,000 บาท ในปี 2549 และ 2550 ตามลำดับ ซึ่งจำนวนรายได้ที่เข้ามาเป็นตัวบ่งชี้ถึงพลังของวิทยุชุมชนได้อย่างชัดเจน เมื่อเทียบกับการโฆษณาผ่านทางวิทยุธุรกิจที่กลุ่มแม่บ้านก็เคยซื้อเวลาเพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เช่นกัน แต่ก็มักไม่ได้รับผลด้านการขายเท่าใดนัก

นอกจากผลิตภัณฑ์ที่ได้จากประเพณีกวนข้าวทิพย์และกระยาสารทแล้ว การมารวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้านที่มีพื้นฐานด้านอาชีพคล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดการขยายเครือข่ายไปยังกลุ่มอาชีพกลุ่มอื่น ๆ ด้วยการชักชวนให้มารวมกลุ่มกันเพื่อผลิตสินค้าแปรรูปจากสินค้าเกษตรชุมชนประเภทอื่น ๆ โดยใช้วิทยุชุมชนเป็นศูนย์กลางในการผลิต และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สินค้า

ในช่วงแรก กลุ่มแม่บ้านได้มีการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการ และมีสินค้าในความดูแลถึง 6 ประเภท ตลาดหลักในการขายสินค้า ได้แก่ หมู่บ้านดง และหมู่บ้านใกล้เคียงที่คลื่นวิทยุชุมชนคนบ้านดงถ่ายทอดไปถึง

รายชื่อกลุ่มแม่บ้าน และสินค้า มีดังนี้

- กลุ่มแม่บ้าน

นางทวิ สายบัวต่อ	ประธานกลุ่มแม่บ้าน
นางเจริญ ฝึกหมู	รองประธาน
นางสนอง สาดรุ่ง	สมาชิกกลุ่ม
นางทองคำ ขุมทอง	สมาชิกกลุ่ม
นางน้ำซึม เสือเมือง	สมาชิกกลุ่ม
นางจิรา บุญตัด	สมาชิกกลุ่ม

นอกจากจะช่วยสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชนด้วยการเป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านแล้ว วิทยุชุมชนคนบ้านคงยังเป็นกลไกในการต่อร่อนทางการซื้อขายสินค้าด้วย กล่าวคือโฆษณาในวิทยุชุมชนจะต้องเป็นโฆษณาของร้านค้าในชุมชนเท่านั้น โดยมีการต่อร่อนว่าเมื่อเข้ามาโฆษณาในวิทยุชุมชนแล้ว ก็ต้องช่วยเหลือชุมชนด้วยการให้ชาวบ้านที่มีปัญหาทางการเงินสามารถจ่าย “เงินเชื่อ” ก่อนได้ หรือต้องขายสินค้าในราคาถูกกว่าร้านค้านอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งท่านพระครู ฯ เห็นว่า การโฆษณาสินค้าในชุมชนจะทำให้ชาวบ้านมีทางเลือกมากขึ้น และเมื่อชาวบ้านเลือกซื้อสินค้าในร้านค้าที่ขายถูก ร้านค้าที่ขายแพงเอาค่าไ้มากเกินควรก็จะขายไม่ได้ นับว่าเป็นกลวิธีในการต่อร่อนทางการตลาดวิธีหนึ่งด้วยวิทยุชุมชน

“ตอนที่ผมเข้ามาทำรายการ หลวงพ่อกำชับเลยว่า จะพูดขายปุ๋ยของตัวเองก็ได้ แต่ต้องยอมให้ชาวบ้านที่ฟังซื้อปุ๋ยเป็นเงินเชื่อ นะ เพราะเราต้องช่วยเขา ผมก็ยอมออกเงินเชื่อให้ .. เก็บได้บ้าง ไม่ได้บ้าง จนป่านนี้ยังได้เงินไม่ครบเลย” (สัมภาษณ์ นายนพพร อินดี, 17 กันยายน 2552)

ในกรณีที่ผู้จัดรายการไม่ทำตาม พระครูพินลภิตติคุณก็มีวิธี “การาบ” ด้วยการไม่ให้สิทธิ์ในการต่อร่อนการจ่ายค่าเช่าเวลาสถานี เนื่องจากแม้ว่าผู้จัดรายการจะต้องจ่ายค่าเช่าเวลาสถานี แต่การจัดการก็เป็นแบบ “พึ่งพากันและกัน” ดังที่หลวงพ่อบอกว่า ..

“ก็ถึงเวลาจ่ายค่าเวลา คนที่ไม่มีเงินจ่ายก็มี ที่นี้ ถ้าไม่มีเงินจ่าย แต่มันทำตามทีฉันบอก ก็ให้ชาวบ้านมาซื้อปุ๋ย ก็กลัมาขอฉันผิดค่าเวลาไปก่อน แต่ถ้าไม่พูดตามที่ฉันขอร้อง ก็ไม่กลัมาขอฉันหรอก .. อันนี้ ฉันรู้ว่าใครพูด / ไม่พูดอะไร เพราะฉันเปิดวิทยุของฉันฟังทุกวัน” (สัมภาษณ์ พระครูพินลภิตติคุณ, 15 กันยายน 2552)

2. การบริหารจัดการวิฑูษุมชนคนบ้านดง

2.1 การบริหารบุคลากร

วิฑูษุมชนคนบ้านดงเป็นวิฑูษุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยพระสงฆ์ มีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ที่เข้าร่วมงาน คือ

- กลุ่มผู้บริหาร มีขอบข่ายหน้าที่ คือ เป็นผู้ดูแลงานบริหารของวิฑูษุมชน ทั้งด้านรายการ ด้านเทคนิค ด้านงบประมาณ เกณฑ์การคัดเลือกผู้ที่เข้าร่วมงานในกลุ่มผู้บริหาร คือ จะเน้นการคัดเลือกคนใกล้ชิดเป็นหลัก โดยท่านพระครูพิมลกิตติคุณเป็นผู้คัดเลือกลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดเข้ามาดูแล และช่วยในการบริหารงานวิฑูษุมชน คือ นายสุวรรณ์ สายบัวต่อ ซึ่งเป็นมรรคทายกวัดบ้านดง ได้ถูกเลือกให้มาเป็นหัวหน้าสถานี อาจารย์สุวัฒน์ อินอิม นายธนกร ดั่งภูทิมา ซึ่งเป็นลูกศิษย์กันญาติได้เข้ามาเป็กรรกรรมการบริหาร โดยมีตัวแทนชุมชนอีก 2 คนเข้ามาเป็นกรรมการร่วมด้วย

ในส่วนองเจ้าหน้าที่ประจำสถานี ก็ได้ลูกศิษย์ และผู้ที่มีทักษะที่เกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินงาน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ

- เจ้าหน้าที่ด้านรายการ / ผู้ประกาศหลัก คือ นายเหลียง เมืองเสือ ซึ่งเป็นแกนนำชุมชนที่มีบทบาทหลากหลาย คือ รองประธาน อปพร. จังหวัดอุดรดิคต์ ประธาน อปพร. อำเภอพิชัย รองประธาน อสม. อำเภอพิชัย ประธาน อสมไ ตำบลพญาแมน และเครือข่ายพันธมิตร รทส. พิชัย จึงเป็นผู้ที่มีความรู้รอบด้าน และใกล้ชิดกับชุมชนสามารถถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดี
- เจ้าหน้าที่ด้านเทคนิค คือ นายฉลอง พักหมุ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านช่างมาก่อน
- เจ้าหน้าที่ธุรการ คือ นายจิรพัฒน์ เสือเมือง เป็นผู้ที่มีทักษะด้านการประสานงานทั่วไป

- กลุ่มนักจัดรายการ นักจัดรายการมีขอบข่ายหน้าที่ในการเป็นผู้ดำเนินรายการ เกณฑ์การคัดเลือกผู้ที่เข้าร่วมงานในกลุ่มนักจัดรายการ มีการใช้กลยุทธ์เชิงรุกในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมงานวิฑูษุมชน โดยใช้กระบวนการเข้าไปสอบถามความสนใจ และความสมัครใจของคนรู้จัก แล้วชักชวนให้เข้าร่วมงานวิฑูษุมชน แต่เมื่อพิจารณาจากจำนวน และรายชื่อของอาสาสมัครนักจัดรายการที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาเป็นอาสาสมัครนั้น ส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัครหน้าเดิม จึงอนุมานได้ว่า โดยมากกลยุทธ์ในการแสวงหาอาสาสมัครน่าจะเป็นไปนเชิงรับมากกว่าเชิงรุก

จากการคัดเลือกผู้เข้าร่วมงานของวิฑูษุมชนคนบ้านดง พบว่า การคัดเลือกผู้เข้าร่วมงานวิฑูษุมชนคำนึงถึงคนใกล้ชิดท่านพระครู ฯ เป็นลำดับแรก รองลงมาคือ การชักชวนกลุ่ม

คนซึ่งเป็นที่รู้จัก และผู้ที่สนใจงานด้านการจัดรายการวิทยุตามลำดับ โดยกลุ่มคนที่เข้าร่วมงานวิทยุชุมชนคนบ้านดง เป็นสมาชิกในชุมชนทั้งหมด

ในส่วนของปัญหาด้านการบริหารบุคลากรของวิทยุชุมชนคนบ้านดง พบว่า ไม่มีปัญหาการขาดแคลนนักจัดรายการเพลง เนื่องจากการจัดสรรเวลาเพื่อขายให้นักจัดรายการแต่ละคน แต่จะประสบปัญหาเรื่องนักจัดรายการข่าวชุมชนที่มักเป็นผู้จัดหน้าเดิม ไม่มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน แม้ว่าครูสุวัฒน์จะมีโครงการให้นักเรียนมาฝึกจัดรายการวิทยุ โดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนก็ตาม

กล่าวโดยสรุป การแสวงหาอาสาสมัครมีลักษณะเป็นไปในเชิงรับ พิจารณาจากจำนวนอาสาสมัครที่มีอยู่ประมาณ 10-15 คน และเป็นอาสาสมัครกลุ่มเดิม มีการหมุนเวียนน้อย เนื่องจากทั้งคณะกรรมการ อาสาสมัคร และกลุ่มผู้ฟังในพื้นที่ขาดความเข้าใจในวิทยุชุมชน ยังคงมีแนวคิดที่ถูกคิดตั้งมาจากวิทยุธุรกิจ และวิทยุสาธารณะที่ค่อนข้างแยกขาดการทำหน้าที่ระหว่างผู้ผลิต (S) และผู้รับสาร (R) จึงทำให้ขาดการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งส่งผลต่อการหมุนเวียนอาสาสมัคร

การพัฒนาศักยภาพของอาสาสมัครมีน้อยเนื่องจากการไม่มีการจัดอบรมที่เป็นรูปธรรม ส่วนใหญ่นักจัดรายการที่เข้ามาเป็นอาสาสมัครจะมีพื้นฐานด้านการจัดรายการอยู่แล้ว มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่มีทักษะ ซึ่งจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากอาสาสมัครเดิมที่มีความชำนาญในการจัดรายการ ส่วนการอบรมนอกสถานที่ พิจารณาจากเอกสารพบว่า ผู้ที่ออกไปอบรมคือพระครูพิมลจิตตคุณ เช่น การอบรมของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งในภาพรวมการเสริมศักยภาพของบุคลากรของวิทยุชุมชนแห่งนี้มีน้อย

2.2 การบริหารงาน

รูปแบบการบริหารจัดการวิทยุชุมชนคนบ้านดง

วิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นวิทยุชุมชนลูกผสมทั้งชุมชนทั้งธุรกิจ ที่เน้นบทบาททางธุรกิจ แต่ก็ยังยึดกุมแนวคิดของวิทยุชุมชนไว้ด้วยการเผยแพร่ธรรมะ / วัฒนธรรมประเพณี และการทำหน้าที่ต่อชุมชนในมิติทางเศรษฐกิจ วิทยุชุมชนคนบ้านดง เป็นสื่อชุมชนที่เกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่แทนหอกระจายข่าวในชุมชน โดยสภาพการสื่อสารในชุมชนก่อนมีวิทยุชุมชนนั้น ชุมชนบ้านดงมีหอกระจายข่าวที่ใช้สำหรับการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ ครูสุวัฒน์กล่าวว่า “หอกระจายข่าวเป็นเหมือนนาฬิกาปลุก เมื่อก่อนท่านพระครูฯ จะเทศน์ปลุกทางหอกระจายข่าว เคียงนี้ก็มาปลุกกันทางวิทยุชุมชนแทน”

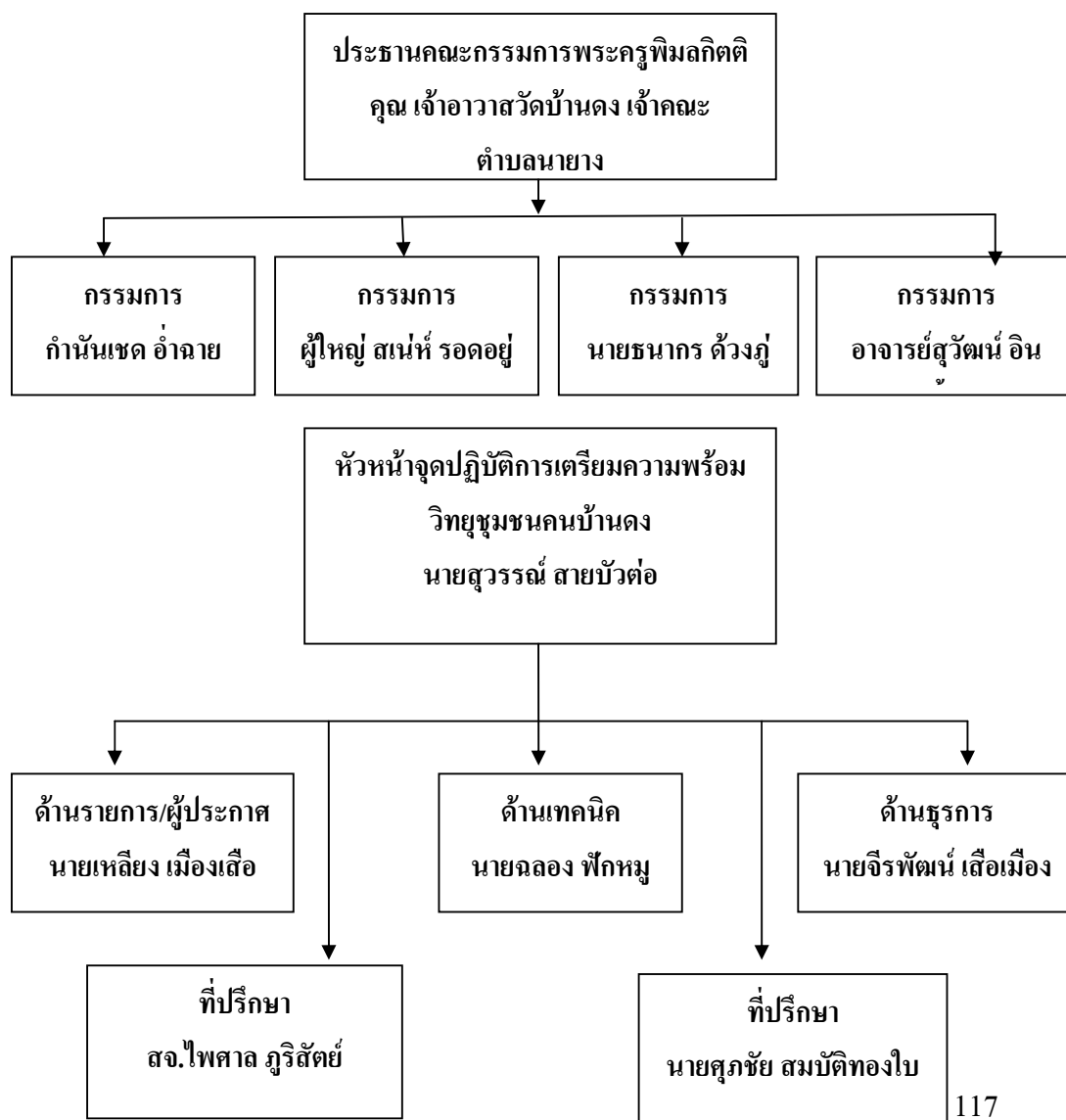
เมื่อมีการจัดตั้งวิทยุชุมชน สภาพการติดต่อสื่อสารมีความสะดวกรวดเร็วขึ้น กล่าวคือ วิทยุชุมชนกลายเป็นช่องทางใหม่ที่ช่วยในการสื่อสารข่าวสาร ทั้งการสื่อสารในแนวดิ่ง (Vertical) ซึ่งเป็น

การสื่อสารจากหน่วยงานราชการสู่ชุมชน และการสื่อสารในแนวนอน (Horizontal) ซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างประชาชนกับประชาชน

“มีวิทยุชุมชนก็ทำให้รู้ว่าเขา (หน่วยงานทางราชการ) ทำอะไรกันบ้าง เพราะก็จะมาสรุปให้ฟังทุกเช้า อย่างเมื่อเช้าก็ประกาศว่าวันนี้ผู้ใหญ่ไม่อยู่นะ .. ต้องไปประชุมในอำเภอ ..” (สัมภาษณ์ นางจิรา บุญศักดิ์, 17 กันยายน 2552)

โครงสร้างของคณะกรรมการเป็นโครงสร้างที่โยกความรู้มาจากวิทยุภาครัฐ ไม่มีการกำหนดวาระในการบริหารงานวิทยุชุมชน วิทยุชุมชนคนบ้านดงมีการวางโครงสร้างการบริหารงานออกเป็นฝ่ายต่างๆ ภายใต้โครงสร้าง การบริหารสถานี วัตถุประสงค์ และธรรมนูญ / กติกา ดังต่อไปนี้

โครงสร้างคณะกรรมการบริหารสถานี

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิฑูชุมชนคนบ้านดง

1. เพื่อส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. เพื่อเผยแพร่ธรรมะ ศาสนา คำสอนของพระพุทธเจ้า อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน
3. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ข่าวสาร ภูมิปัญญา กฎหมาย และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น
4. เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น ผลิตภัณฑ์สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์
5. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการรักษาสภาพกาย สุขภาพจิต เช่นผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรต่างๆ

ธรรมเนียม กติกา ของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิฑูชุมชนคนบ้านดง

1. การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ต้องมีความเป็นกลาง รวดเร็ว ถูกต้องและทันต่อเหตุการณ์
2. เปิดโอกาสให้ชุมชนส่วนราชการองค์กรต่างๆ ในชุมชนเผยแพร่ข้อมูลกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
3. ผู้ดำเนินรายการต้องพูดจาด้วยภาษาที่สุภาพ ไม่พูดต่อเสียดใส่ร้ายป้ายสีบุคคลอื่น อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียชื่อเสียง และทำให้เกิดความแตกแยกภายในชุมชน
4. ผู้ดำเนินรายการ และผู้ร่วมรายการจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิฑูชุมชน ต้องไม่เสพของมีนเมา หรือสิ่งที่จะทำให้ขาดสติสัมปชัญญะ ในขณะที่จัดรายการ
5. เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ฝึกการเป็นผู้นำของเยาวชน ประชาชนทุกสาขาอาชีพ
6. การดำเนินการใดๆในจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิฑูชุมชน ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารวิฑูชุมชนทุกครั้ง
7. การปฏิบัติการใดๆที่ขัดต่อระเบียบกฎหมายเช่น รายการใดที่ก่อปัญหาผู้จัดรายการจะต้องรับผิดชอบเอง
7. นักจัดรายการ ต้องไม่พูดจาโอ้อวด หรืออวดอ้างสรรพคุณที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง
8. ส่งเสริมสนับสนุนการทำภูมิปัญญาท้องถิ่น และรักษานขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชุมชน
8. คณะกรรมการมีอำนาจและหน้าที่ในการพิจารณา หรือออกรายการที่ออกอากาศ ถ้าทำผิดระเบียบของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิฑูชุมชน

ปัจจุบันมีกลุ่ม / องค์การชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 8 กลุ่ม ประกอบด้วย วัดบ้านคง กลุ่มแม่บ้าน / กลุ่ม OTOP ครู / นักเรียนโรงเรียนบ้านคง ตำรวจภูธร ตำบลพญาแมน สถานีอนามัยพญาแมน อสม.พญาแมน ชมรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน อำเภอพิชัย กำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลพญาแมน เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มแม่บ้านเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสูงในวิद्यชุมชนคนบ้านคง แต่กลับไม่ปรากฏในโครงสร้าง ฯ เลย ในเรื่องนี้ ท่านพระครู ฯ ได้อธิบายว่า

“การที่ไม่มีกลุ่มแม่บ้านก็จริง แต่เราจะต้องนึกว่า แม่บ้านนี้ก็ต้องมีพ่อบ้านใช่ไหม เพราะฉะนั้นเอาพ่อบ้านมาแล้วก็คิดว่าคงพอ เพราะว่าถ้าเราไปดึงเอามามากดูอย่างนี้นั้นนะ เพราะว่าเราไปดึงเอามามากมันก็จะเกินไป เพราะฉะนั้นเราจะจำกัดว่าแผนผังของเราจะเอาแค่นี้” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิตติคุณ, 15 กันยายน 2552)

คำอธิบายของพระครูพิมลกิตติคุณสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของนางทวิ สายบัวต่อประธานกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งเป็นภรรยาของนายสุวรรณ์ สายบัวต่อ หัวหน้าสถานี ที่บอกว่า

“มีอะไรก็บอกคุณสุวรรณ์ไปว่าน่าจะเป็นอย่างนั้น .. อย่างนี้ .. น่าจะพูดประมาณนี้ ..” (สัมภาษณ์ นางทวิ สายบัวต่อ, 17 กันยายน 2552)

สำหรับการดำเนินงานด้านบริหารจัดการวิद्यชุมชน พบว่า ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจของวิद्यชุมชนคนบ้านคง คือ ท่านพระครูพิมลกิตติคุณ และคุณสุวรรณ์ สายบัวต่อ

หากมองในแง่การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายของคนในชุมชน พบว่า วิद्यชุมชนคนบ้านคงไม่ได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานบริหารจัดการ เนื่องด้วยเหตุผลที่ต้องการหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง แม้กระนั้นก็ตาม วิद्यชุมชนคนบ้านคงก็ได้จัดประชุมชี้แจงการดำเนินงานแก่ชุมชนปีละครั้งในช่วงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงที่ทางวัดจะต้องระดมสมาชิกในชุมชนมาช่วยงานวันพ่อ ที่วิद्यชุมชนจะเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดงานทุกปี

“ตอนนั้นใครมีปัญหาอะไรก็บอกกันแก้ปัญหาที่แก้กัน วิद्यชุมชนเราจะจัดงานเพื่อวันพ่อ 5 ธันวาคม แล้วเราจะเอาอย่างไรก็ไปร่วมกันที่สนามกลาง เสร็จแล้วก็สวดมนต์ ทำวัตรเย็นออกอากาศเพื่อวันที่ 5 แล้วพอตกกลางคืนกำนันผู้ใหญ่บ้าน อบต. ก็ไปจุดเทียนถวายพระพร ใครๆ พระเราจะไปจุดเทียนถวายพระพรก็ได้ แต่พระเรามีการสวดมนต์ นั่งวิปัสสนากรรมฐาน กรวดน้ำให้ในหลวงมีอายุยืนได้ คือเราทำแบบไหนได้ก็ทำ แต่ทำไม่ได้ก็มอบให้ชาวบ้านไปทำ” (สัมภาษณ์ นายสุวรรณ์ สายบัวต่อ, 17 กันยายน 2552)

คำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า วิฑูหมชนเป็นกลไกในการเชื่อม “งานบ้าน” เข้ากับ “งานวัด” ได้อย่างชัดเจน

กล่าวโดยสรุป วิฑูหมชนคนบ้านดง มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ (parentalistic authoritarian) แต่เป็นการรวมศูนย์เพื่อชุมชนอำนาจในการสั่งการและบริหารงานสถานียู่ที่พระครูพิมลภิตติคุณ เนื่องจากเป็นผู้ริเริ่ม และบริจาคเงินในก่อตั้งสถานียุทธศาสตร์ทั้งหมดแต่เพียงผู้เดียว ทำให้อาสาสมัครมีความเกรงใจ พระครูพิมลภิตติคุณจึงมีสิทธิขาดในการตัดสินใจทุกเรื่อง ตั้งแต่ดำเนินการก่อตั้งมา มีการจัดประชุม 3 ปี 2 ครั้ง โดยจะจัดขึ้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน จากข้อมูลดังกล่าวเป็นอีกหนึ่งหลักฐานที่ยืนยันว่า ช่องทางการมีส่วนร่วมในการบริหารงานของคณะกรรมการ และอาสาสมัครในวิฑูหมชนคนบ้านดงมีน้อย นอกจากนี้ยังมีการทำงานร่วมกับวิฑูหมชนแห่งอื่นๆ ในลักษณะของการฝากข่าว/สปอต ประชาสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

2.3 การบริหารงบประมาณ

ในการก่อตั้งวิฑูหมชนคนบ้านดง พระครูพิมลภิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดงเป็นผู้ลงทุนก่อตั้งโดยใช้งบประมาณของท่านเองทั้งหมด โดยมีการขายเวลาในผู้จัดรายการ และผู้จัดรายการก็ไปหาโฆษณาเข้ามาอีกชั้นหนึ่ง

ในส่วนของการโฆษณา วิฑูหมชนคนบ้านดงจึงจำเป็นต้องมีโฆษณาเพื่อความอยู่รอด โดยเวลาในการโฆษณาก็เป็นไปตามเกณฑ์ของกรมประชาสัมพันธ์ โดยท่านพระครูฯ จะคอยตรวจสอบความเหมาะสมของโฆษณาเอง

“.. การเปิดเพลง หรือ โฆษณาต้องให้มันบาลานซ์กัน” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลภิตติคุณ, 17 กันยายน 2552)

ในส่วนของการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย วิฑูหมชนคนบ้านดง มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย แบบไม่เป็นทางการ เป็นเพียงการจดด้วยลายมือเพื่อบันทึกไว้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เท่านั้น ผู้ที่รับผิดชอบด้านการบริหารงบประมาณทั้งในส่วนของรายรับ และรายจ่าย คือ คุณสุวรรณ สายบัวต่อ หัวหน้าสถานี ฯ

กล่าวโดยสรุปวิฑูหมชนคนบ้านดง มีการบริหารจัดการด้านงบประมาณเชิงรุก รายได้หลักมาจากการเก็บเงินค่าจัดรายการ ไม่รับบริจาคเงินจากชาวบ้าน ยึดหลักการบริหารจัดการด้วยความโปร่งใส แยกส่วนเงินสำหรับกิจการวิฑูหมชน และเงินกองกลางของวัดออกจากกันอย่าง

ชัดเจน แต่ทั้งนี้ลักษณะการบริหารจัดการไม่ได้กระจายอำนาจในการบริหารไปสู่คนอื่น ๆ ในสถานีสังกัดได้ว่าไม่มีการแยกฝ่ายการเงินมาดูแลเรื่องรายรับ รายจ่าย โดยเฉพาะ แต่มีหัวหน้าสถานีคือคุณสุวรรณ สายบัวต่อ ทำหน้าที่บันทึกข้อมูลรายรับ รายจ่าย เป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากคุณสุวรรณ สายบัวต่อ เป็นลูกศิษย์ก้นกุฎีที่มีความใกล้ชิด เป็นที่วางใจของพระครูพิมลกิตติคุณ

2.4 การบริหารจัดการผู้ฟัง

ในส่วนของการบริหารจัดการผู้ฟัง วิเคราะห์จากบทสัมภาษณ์ของพระครูพิมลกิตติคุณ ประธานของวิทยุชุมชนคนบ้านดง พบว่า ยังขาดความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการผู้ฟังวิทยุชุมชนอยู่ มีความสับสนและไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้ฟังของวิทยุกระแสหลัก คือวิทยุธุรกิจ และวิทยุสาธารณะ กับวิทยุชุมชนได้

จากคำตอบในประเด็นเรื่องแนวทางการพัฒนาสถานีต่อไป พระครูพิมลกิตติคุณกล่าวว่า “ต้องขยายให้มันไปได้ไกลอีก 1,000 กิโลเมตร” สะท้อนว่ายังไม่เข้าใจเรื่องคุณลักษณะพื้นฐานของวิทยุชุมชน ที่ไม่ได้เน้นเรื่องการกระจายเสียงให้ครอบคลุมกว้างไกล (coverage area) เพื่อสร้างผู้ฟังปริมาณมาก แต่วิทยุชุมชนจะเน้นการตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่น เพื่อสร้างกลุ่มผู้ฟังที่มีคุณภาพ

นอกจากนี้วิทยุชุมชนคนบ้านดงมีการประเมินผลผู้ฟังแบบไม่เป็นทางการ โดยพระครูพิมลกิตติคุณได้เปิดฟังรายการ และตรวจสอบรายการด้วยตนเองตลอดเวลา นอกจากนั้นยังใช้วิธีการสอบถามความคิดเห็นของผู้ฟังในชุมชน เมื่อพบปะหรือเจอกันตามแหล่งชุมชนต่างๆ เช่น วัด ตลาด หรือรับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ฟังที่โทรเข้ามาในรายการ

ในส่วนของการกำหนดเนื้อหารายการ ผู้ฟังไม่ได้มีส่วนในการกำหนดเนื้อหารายการโดยตรง การกำหนดเนื้อหารายการมาจากผู้ดำเนินรายการ (sender centered) รูปแบบรายการจึงขาดความหลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นการจัดรายการที่ลอกเลียนรูปแบบหรือวิธีการดำเนินรายการมาจากวิทยุสาธารณะและวิทยุธุรกิจ ในลักษณะพุดคุย และเปิดเพลง แต่ทั้งนี้กลุ่มผู้ฟังของวิทยุชุมชนคนบ้านดงมีลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมแบบทางอ้อม คือ ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นผู้ดำเนินรายการโดยตรง แต่มีส่วนแสดงความคิดเห็นและกำหนดตัวผู้ดำเนินรายการได้

แต่ทั้งนี้การที่วิทยุชุมชนคนบ้านดงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงระหว่างวัดและบ้าน และยังเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น ประกอบกับความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อตัวท่านพระครูพิมลกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง ประธานของวิทยุชุมชนคนบ้านดง เหล่านี้ทำให้วิทยุชุมชนคนบ้านดงแทรกซึมและดำรงอยู่ในฐานะส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้าน ส่งผลให้ถึงแม้ชาวบ้านจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงหรือเป็นผู้ฟังที่มีลักษณะกระตือรือร้นมากนัก แต่ก็เห็นประโยชน์และปรารถนาให้วิทยุชุมชนดำรงอยู่

3. บทบาทหน้าที่ และปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของวิยชุมชนคนบ้านดง

3.1 บทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

วิยชุมชนคนบ้านดงมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยเจ้าอาวาส คือ พระครูพิมลภิตติคุณ และผู้ก่อตั้งวิยชุมชนคนบ้านดงได้เทศน์สดผ่านรายการวิยชุมชนทุกเช้า นอกจากนี้ ยังได้มีการถ่ายทอดกิจกรรมสำคัญ ๆ ทางศาสนาผ่านวิยชุมชนด้วย แม้ว่ารายการส่วนใหญ่ของวิยชุมชนคนบ้านดงจะเป็นรายการเพลง แต่ก็มีการสอดแทรกการประชาสัมพันธ์วัดบ้านดง และกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดบ้านดงผ่านทางรายการตลอดเวลา

3.2 บทบาทในการเป็นตัวแทนสถาบันทางศาสนา

วิยชุมชนทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางศาสนา การที่วิยชุมชนก่อตั้งโดยเจ้าอาวาส และมีทำเลที่ตั้งอยู่ในวัด อีกทั้งยังมีการประชาสัมพันธ์ บอกเล่าข่าวสารเกี่ยวกับวัดบ้านดงตลอดเวลาทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าการวิยชุมชนเป็นตัวแทนของวัดบ้านดง สามารถเปิดตั้งแต่ช่วงเช้าเพื่อฟังเทศน์ และติดตามข่าวสารของทางวัดผ่านทางวิยชุมชนได้ทั้งวัน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้จัดรายการวิยชุมชนคนบ้านดง ดังนี้

“การจัดรายการ แม้ว่าเราจะเปิดเพลงเป็นหลัก แต่ถ้ามีข่าวสาร หรือเรื่องที่ต้องประชาสัมพันธ์งานวัด กิจกรรมของวัด เราจะพูดให้ทันที .. อันนี้เป็นนโยบายหลักของวิยชุมชนคนบ้านดงเลย” (สัมภาษณ์ นายณพพร อินดี, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

“หลวงพ่อก็มีข้อกำหนดไว้ตั้งแต่แรกเลยว่าถ้าจะมาจัดรายการที่นี่ ต้องให้ความสำคัญกับการเผยแพร่กิจกรรมของวัดเป็นหลัก แล้วท่านก็คอยเช็คนะว่าใครประชาสัมพันธ์ให้วัดมากน้อยแค่ไหน หากลืม .. ลืมไปบ้าง เดี่ยวลุงสุวรรณ (หัวหน้าสถานี) ก็มาเตือนแล้ว” (สัมภาษณ์ นางสาวอดิสรณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

“งานบุญของวัด เราพูดให้ตลอดเวลาอยู่แล้ว .. พูดทุกวันด้วย เราจัดรายการในวัด วิยชุมชนก็เหมือนวิยของวัด” (สัมภาษณ์ นางสาวนุชจรินทร์ คำส่วน, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

3.3 บทบาทในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิยชุมชนคนบ้านดงทำบทบาทในการส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะประเพณีกวนข้าวทิพย์ ซึ่งสืบทอดมาเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 50 ปีแล้ว โดยวิยชุมชนคนบ้านดงเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การจัดงานดังกล่าว ส่งผลให้มีคนมาเที่ยวชมงานนี้

เป็นจำนวนมาก ทำให้ยอดจำหน่ายข้าวทิพย์สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังจากที่มีการใช้วิทยุชุมชนเป็นสื่อกลางในการเชิญชวน เมื่อยอดจำหน่ายข้าวทิพย์เพิ่มขึ้น ประเพณีดังกล่าวก็สามารถดำเนินการต่อเนื่องมาได้

3.4 บทบาทในการเชื่อมสถาบันหลักในชุมชน : วัด บ้าน โรงเรียน

พระครูพิมลกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง และผู้ก่อตั้งวิทยุชุมชนคนบ้านดง เป็นพระนักพัฒนาที่อยู่กับชุมชนบ้านดงมายาวนาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงบทบาทของพระนักพัฒนา และการนำวิทยุชุมชนคนบ้านดงมาใช้ในการพัฒนาในขอบเขตของพระสงฆ์ว่า

“วัดต้องทำหน้าที่เชื่อมบ้าน กับ โรงเรียนเข้าด้วยกัน ที่นี้วัดอาจทำหน้าที่ตรงนี้ส่วนเดียวไม่ได้ ก็เลยเอาวิทยุชุมชนมาใช้ในความรู้สึกเหมือนอยู่ใกล้วัดยิ่งขึ้น โรงเรียนบ้านดง ก็อยู่ถัดวัดออกไปนี่เอง .. ฉันก็เอาเดิมาจัดรายการข่าวชุมชนของโรงเรียน วันแม่ก็แจกทุนเด็ก ๆ มัน ใครเรียนดี หรือช่วยกิจกรรมวัด ก็แจกทุน .. ปีนี้ เด็กที่มาจัดรายการข่าวชุมชนอย่างต่อเนื่อง ก็ได้ทุนด้วย”
(สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิตติคุณ, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

3.5 บทบาทในการแจ้งข่าวสาร

วิทยุชุมชนมีบทบาทบอกกล่าวข่าวสาร ทั้งข่าวสารภาครัฐ และข่าวสารระดับชุมชน โยข่าวสารภาครัฐ ผู้แจ้งข่าวมักเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนข่าวสารระดับชุมชน ผู้ที่แจ้งข่าวประจำในระดับชุมชน คือ นายเหลียง เมืองเสื่อ ตำแหน่ง อสม. อปพร. อพม.) ซึ่งอยู่ใกล้ชิดชาวบ้านมากกว่า

3.6 บทบาทในการเสริมพลังทางเศรษฐกิจ

วิทยุชุมชนคนบ้านดงมีความโดดเด่นในการทำหน้าที่เสริมพลังทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนบ้านดง โดยเฉพาะการทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ประเพณีการกวนข้าวทิพย์ ประเพณีดั้งเดิมที่มีมาอย่างยาวนานกว่า 50 ปี ปรากฏการณ์ที่สะท้อนการทำหน้าที่ช่วยเหลือวัดบ้านดงและชุมชน คือ ภายหลังจากการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนคนบ้านดง คลื่น 89.75 MHz ประเพณีงานกวนข้าวทิพย์ของทางวัดบ้านดงมีประชาชนเข้าร่วมงานกันมากขึ้น พิจารณาจากยอดจำหน่ายข้าวทิพย์ในอดีตที่ยังไม่มีสถานีวิทยุชุมชน ทางวัดจำหน่ายข้าวทิพย์ได้ปีละ 30,000 บาท แต่เมื่อมีสถานีวิทยุชุมชนซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมาเที่ยวงานกันมากขึ้น ส่งผลให้ยอดจำหน่ายข้าวทิพย์เพิ่มสูงขึ้นเป็นปีละ 60,000 ถึง 80,000 บาท นอกจากนี้การที่วัดมีสถานีวิทยุชุมชนเองช่วยลดภาระค่าประชาสัมพันธ์ เช่น ค่าพิมพ์ใบโปสเตอร์ ค่าโฆษณาวิทยุ ได้ประมาณปีละ 10,000 ถึง 20,000 บาท ด้วย

3.7 บทบาทในการขัดเกลาทางสังคม

วิทยุชุมชนคนบ้านดงทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม ผ่านรายการธรรมะ อย่างรายการ “ธรรมะรับอรุณ” ที่มีพระครูพิมลจิตติคุณทำหน้าที่เทศนายามเช้า ตั้งแต่เวลา 05.00-06.00 น. เป็นรายการที่ได้รับความนิยมจากชาวบ้านดงเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากผังรายการที่ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนถึง 3 ช่วงเวลา แต่รายการ “ธรรมะรับอรุณ” ยังคงปรากฏอยู่ในผังรายการตั้งแต่แรกเริ่มการก่อตั้งสถานีจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้จากการสำรวจพฤติกรรมผู้รับสารเบื้องต้นพบว่า รายการธรรมะรับอรุณเป็นจุดเริ่มต้นของแรงจูงใจในการเปิดรับฟังวิทยุชุมชนคนบ้านดง และจะเปิดฟังเรื่อยไปตลอดทั้งวัน ด้วยเหตุผลเรื่องความศรัทธาที่คนในชุมชนมีต่อพระครูพิมลจิตติคุณ เนื่องจากสำนักความเป็นคนบ้านเดียวกัน

3.8 บทบาทในการช่วยเหลือด้านการศึกษา

วิทยุชุมชนคนบ้านดงมีบทบาทในการบอกกล่าว ประชาสัมพันธ์ข่าวสารทางการศึกษา และได้แสดงบทบาทในการช่วยเหลือการศึกษาผ่านทางนักจัดรายการที่ร่วมกันบริจาคอุปกรณ์การเรียนแก่การสอนธรรมศึกษา ณ วัดบ้านดง พระครูพิมลจิตติคุณได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“ที่วัดบ้านดงมีการเรียนการสอนธรรมศึกษา เมื่อก่อนไม่ได้รับการสนับสนุนจากที่ใดเลย พอตั้งวิทยุชุมชน เหล่าดีเจก็ได้นำเสื้อ – ปากกา – สมุด – อาหารมาเลี้ยงในแต่ละเสาร์ ..”
(สัมภาษณ์ พระครูพิมลจิตติคุณ, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

3.9 บทบาทในการระดมความร่วมมือ และบทบาทในการประสานความสามัคคี

เมื่อพิจารณาผังรายการของวิทยุชุมชนคนบ้านดงพบลักษณะการทำบทบาทระดมความร่วมมือของคนในชุมชน จากการนำเสนอรายการ “บอกข่าวประกาศรับสมัครงานที่ว่าง” โดย นายเหลียง เมืองเสื่อ ซึ่งออกอากาศในช่วงเวลา 06.00-07.00 น. แต่ทั้งนี้รายการดังกล่าวปรากฏอยู่ในผังรายการช่วงที่ 1 และ 2 แต่ไม่ปรากฏในผังรายการช่วงที่ 3 ลักษณะเนื้อหาของรายการดังกล่าวจะเป็นการรวบรวมงานที่น่าสนใจมานำเสนอให้กับคนในชุมชนได้รับทราบ โดยข้อมูลจะมาจากตัวผู้ดำเนินรายการ คือ นายเหลียง และจากคนในชุมชน ซึ่งรายการดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างอาชีพ และลดอัตราการว่างงานของคนในชุมชน

อีกหนึ่งรายการที่สะท้อนภาพบทบาทการระดมความร่วมมือของวิทยุชุมชนคนบ้านดงได้อย่างเด่นชัด คือ รายการ “รายการข่าวบริการชุมชน” ซึ่งปรากฏในผังรายการช่วงที่ 2 ออกอากาศในช่วงเวลา 08.00-09.00 น. พิจารณาลักษณะการจัดสรรพื้นที่เวลาในการออกอากาศ มีลักษณะการแบ่งสรรพื้นที่ให้กับคนหลายกลุ่มในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการรายงานข่าวสารบริการชุมชน ดังนี้ วันจันทร์ ข่าวชุมชน โดย โรงเรียนชุมชนบ้านดง

วันอังคาร / พุธ โดย สกต.พญาแมน และ อบต.พญาแมน วันพฤหัสบดี / ศุกร์ โดย สถานีอนามัย อปพร. และ อสม, วันเสาร์ / อาทิตย์ โดย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

นอกจากนี้วิฑูษุมนคนบ้านดงยังมีลักษณะการดำเนินงานที่มีส่วนสัมพันธ์กับกิจกรรมประจำชุมชน เช่น งานวันพระใหญ่ ประเพณีกวนข้าวทิพย์ หรือกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น ในลักษณะเป็นสื่อกลางการประชาสัมพันธ์เพื่อระดมคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆของท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์เบื้องต้นพบว่า ในช่วงกิจกรรมวันสำคัญดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้วนั้น วิฑูษุมนคนบ้านดงจะงดการถ่ายทอดรายการอื่นๆ แต่จะประกาศประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชุมชนเพียงอย่างเดียว การทำหน้าที่ดังกล่าวสะท้อนการทำงานบทบาทในการระดมความร่วมมือและการประสานความสามัคคีของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.10 บทบาทในการช่วยเหลือชุมชน

วิฑูษุมนคนบ้านดงได้แสดงบทบาทในการช่วยเหลือชุมชนเมื่ออำเภอลับแล อุดรดิตถ์ ประสบภัยธรรมชาติน้ำป่าหลาก และดินโคลนถล่ม ก่อให้เกิดความเสียหายเป็นจำนวนมาก ครั้งนั้นผู้จัดรายการทุกคนช่วยกันระดมขอความช่วยเหลือ และรับบริจาคข้าวของที่จำเป็นทางวิฑูษุมนคนบ้านดง จนได้รับบริจาคเป็นจำนวนมาก และได้จัดเป็นกิจกรรมวิฑูษุมนคนสัญจรนำเงิน และข้าวของที่ได้รับบริจาคไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้วยตนเอง

พระครูพิมลิตตคุณได้บันทึกไว้ในรายงานกิจกรรมของวัดว่า

“ในเกิดอุทกภัยที่อำเภอลับแลและอำเภอเมืองและอำเภอท่าปลา ในวันที่ 23 พฤษภาคม 2549 เวลาเที่ยงคืน ทางจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิฑูษุมนคนบ้านดง ได้ประสานงานไปกับจำลอง เมื่อรู้ข้อมูลแล้ว จัดให้ศิเ็จจัดรับบริจาคสิ่งของเพื่อไปช่วยเหลือ จำนวน 4 วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 24 – 27 พฤษภาคม 2549 โดยไม่มีโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าใด ๆ เลย ให้เป็นไปในเรื่องการรับบริจาคอ่านรายชื่อผู้บริจาคเขตอำเภอพิชัย อำเภอพรหมพิราม และอำเภอศรีสำโรง ที่ฟังคลื่นได้โทรแจ้งเข้ามาให้ไปรับบริจาคสิ่งของต่าง ๆ ที่บริจาค”

เหตุการณ์ครั้งนั้น เกิดขึ้นเมื่อวิฑูษุมนคนบ้านดงเพิ่งเริ่มก่อตั้งได้ในช่วงขวบปีแรก ๆ ทำให่วิฑูษุมนคนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านมากขึ้น

“ช่วงนั้น เราไม่จัดรายการปกติเลยนะ เน้นขอความช่วยเหลือเป็นหลัก ได้รับเงิน / ของบริจาคมาเยอะมาก .. ด้วยความที่เรามีเสาส่ง คนจากอำเภออื่น .. จังหวัดอื่น รับได้ช่วยเขาได้ข่าวก็อยากช่วย แล้วเขาก็คิดว่าเราอยู่ในพื้นที่ .. อยู่ใกล้ เข้าไปช่วยเหลือได้เลย ก็เลยมาบริจาคกันเยอะ เอามาให้ที่สถานีก็มี ชาวบ้านต้องมาช่วยกันจัดแบ่งเพื่อเตรียมไปบริจาค แล้วหลวงพ่อก็เอาเงิน .. เอา

ของบริจาคลงไปในพื้นที่เองเลย .. ของเยอะขนาดต้องเอารถทหารมาช่วยขน .. ดีเจก็ลงพื้นที่ไปรับ
บริจาค ไปช่วยบริจาคด้วย เสร็จแล้ว เราก็รายงานออกอากาศ คนที่บริจาคก็ชื่นใจ .. คนฟังเขาก็ชื่น
ชมเรากัน” (สัมภาษณ์ นางสาวนุชจรินทร์ คำส่วน, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

“เราก็ไม่คิดว่าคนจะมากันเยอะขนาดนี้ ตอนนั้น ผมเพิ่งมาจัดรายการใหม่ ๆ ก็เลยรู้ว่าวิทยุ
ชุมชนมันมีประโยชน์อย่างนี้เอง มันระดมทุนได้เร็ว .. อะไรได้เร็วทันการ” (สัมภาษณ์ นายนพพร
อินดี, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

กิจกรรมช่วยผู้ประสบภัยน้ำป่าหลาก และดินโคลนถล่ม

3.11 บทบาทในการเตือนภัย

วิทยุชุมชนคนบ้านดง มีการทำบทบาทในการเตือนภัย โดยการทำบทบาทดังกล่าวจะปรากฏอยู่ในรายการประเภทข่าวสาร เช่น รายการ “ข่าวบริการชุมชน” ปรากฏในผังรายการช่วงที่ 2 ออกอากาศเวลา 08.00-09.00 น. รายการ “บอกเล่าข่าวสารความรู้” ซึ่งปรากฏในผังรายการช่วงที่ 3 ออกอากาศเวลา 21.30-22.30 น. และรายการ “ข่าวชุมชนโดยชุมชน ตำบลพญาแมน” ปรากฏในผังรายการช่วงที่ 3 ออกอากาศเวลา 07.30-08.00 น.

3.12 บทบาทในการเป็นพื้นที่การเรียนรู้

วิทยุชุมชนคนบ้านดงเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนที่สนใจมาร่วมเป็นนักจัดรายการ ในจำนวนนักจัดรายการทั้งหมด มีสมาชิกในชุมชนบ้านดงหมื่นเวียนกันอาสาเป็นนักจัดรายการ โดยได้ใช้วิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ จนสามารถพัฒนาเป็นอาชีพได้ในเวลาต่อมา

“ผมเข้ามาจัดรายการตั้งแต่แรกเพราะหลวงพ่อชักชวนมา แรก ๆ ก็ไม่กล้า อายุ.. ไม่กล้าพูดกับไมค์ แต่ท่านก็บอกให้ลอง ก็ลองฝึกลองถูกมา อาจารย์สุวัฒน์สอนบ้าง จำมาจากที่เขาพูด ๆ กันทางวิทยุทั่วไปบ้าง ก็สั่งสมประสบการณ์มาเรื่อย ๆ มีหลวงพ่อกอยแนะนำ .. อาศัยผมเป็นชาวนาด้วย ช่วงผมจัด เพื่อนฝูงก็ฟังกันเยอะ ก็บอกให้ปรับโน้นปรับนี้ ผมก็ปรับมาเรื่อย จนมั่นใจ แล้วก็จัดรายการประจำมาจนถึงทุกวันนี้” (สัมภาษณ์ นายนพพร อินดี, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

“ .. หนูก็เป็นคนบ้านดงนี้แหละ บ้านอยู่หน้าวัดนี้เอง .. ไปทำงานเป็นครูอยู่ที่อื่น แล้วหลวงพ่อก็ชวนให้ลองมาจัดรายการ ก็เลยลองดู อสั้ยจากที่ชอบฟังเพลง ฟังวิทยุ ก็พอได้ แล้วเราเป็นครู ก็เอาเรื่องการศึกษามาพูดได้บ้าง จัดไปจัดมาเดี๋ยวนี้นี้มีแผนรายการคิดแล้ว เวลาถึงงานวัด ก็มาช่วย คนก็เรียกหา .. ดีเจตุ๊กตา .. ดีเจตุ๊กตา” (สัมภาษณ์ นางสาวนุชจรินทร์ คำส่วน, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

3.13 บทบาทในการสร้างบุคลิกภาพแบบใหม่ให้แก่คนในชุมชน ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม และเป็นพื้นที่ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ

วิทยุชุมชนคนบ้านดง สร้างบุคลิกภาพแบบใหม่ให้แก่คนในชุมชนที่อยู่ในรัศมีการกระจายเสียงของวิทยุชุมชนคนบ้านดง ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม และเป็นพื้นที่ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ แต่เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมที่มีลักษณะเฉพาะ โดยคนในชุมชนที่อยู่ในรัศมีการกระจายเสียงของวิทยุชุมชนคนบ้านดงจะเข้ามามีส่วนร่วมกับวิทยุชุมชนคนบ้านดงในลักษณะทางอ้อม (Indirect participation) มากกว่าการเข้ามามีส่วนร่วมทางตรง (Direct participation) ซึ่งพบในวิทยุชุมชนแห่งอื่นๆที่มีบริบทต่างกัน เช่น กลุ่มแม่บ้านที่ฝากข่าวประชาสัมพันธ์กระยาสารท จะไม่แสดงตัวในเวลาปกติ แต่หากมีการประชาสัมพันธ์เรื่องกระยาสารทไม่ตรงเวลาจะโทรศัพท์เข้ามาสอบถามกับทางผู้จัดรายการ หรือการเรียกร้องไม่ต้องการฟังพระรูปอื่นมาเทศน์จัดรายการ ต้องการฟังเทศน์จากพระครูพิมลกิตติคุณเท่านั้น เนื่องจากมีความศรัทธาเชื่อมั่น ด้วยเหตุผลเรื่องของคนบ้านเดียวกัน คือไม่เข้ามาเป็นผู้ส่งสาร (sender) เอง แต่มีส่วนร่วมในการกำหนดผู้ส่งสาร (sender) หรือผู้ดำเนินรายการ เป็นต้น

3.14 บทบาทในการเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนและประชาชน

จากการสัมภาษณ์พบว่าวิทยุชุมชนคนบ้านดงได้แสดงบทบาทเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชน และประชน เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนมักเปิดวิทยุชุมชนคนบ้านดงไว้ตลอดทั้งวัน จึงได้รับรู้ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในชุมชนจากทางวิทยุชุมชนคนบ้านดง โดยเฉพาะจากรายการข่าวชุมชน

“มีวิทยุชุมชนก็ทำให้รู้ว่าเขา (หน่วยงานทางราชการ) ทำอะไรกันบ้าง เพราะก็จะมาสรุปให้ฟังทุกเช้า อย่างเมื่อเช้าก็ประกาศว่าวันนี้ผู้ใหญ่ไม่อยู่นะ .. ต้องไปประชุมในอำเภอ ..” (สัมภาษณ์ นางจิรา บุญศักดิ์, 17 กันยายน 2552)

3.15 บทบาทในการสร้างความบันเทิง และเป็น “เพื่อน” กับชุมชน

ชาวบ้านในชุมชนบ้านดงรู้สึกว่วิทยุชุมชนได้ให้ความบันเทิง พร้อม ๆ กับเป็น “เพื่อน” ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เปิดฟังเพราะเพลงเพราะ ดีเจพูดสนุกดี มีแซวกันบ้าง อะไรกันบ้าง ทำให้มีเหงา”

(สัมภาษณ์ นางจิรา บุญตัด, 17 กันยายน 2552)

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของวิทยุชุมชน พบว่า แม้ว่าวิทยุชุมชนคนบ้านดงจะเป็นวิทยุชุมชนกึ่งธุรกิจที่มีการแสวงหารายได้จากการโฆษณา แต่ก็ยังคงบทบาทที่สนองตอบต่อชุมชนไว้ได้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน

ปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของวิทยุชุมชน

ผู้วิจัยได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของวิทยุชุมชนคนบ้านดงออกเป็น 3 ส่วน และได้วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของวิทยุชุมชนคนบ้านดง ดังนี้

บทบาทหน้าที่ทางโลก	บทบาทหน้าที่ทางธรรม	บทบาทหน้าที่ต่อชุมชน
- ให้ความบันเทิง / สาระบันเทิง	- เผยแพร่พระพุทธศาสนา - ประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนา - เชื่อมโยงระหว่าง “วัด” “บ้าน” และ “โรงเรียน”	- แสดงออกซึ่งตัวตนของ ท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม ประเพณี - แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารใน ท้องถิ่น - เปิดพื้นที่สาธารณะสำหรับ ชุมชน - สร้างความสามัคคี / ระดม ความร่วมมือ - ยกย่องคุณภาพชีวิตของคน ในชุมชน

ปัจจัยที่ทำให้วิทยุชุมชนคนบ้านดงสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างต่อเนื่อง มาจาก 1) ความเชื่อมั่น ศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อเจ้าอาวาสผู้ก่อตั้ง 2) การจัดการงบประมาณที่โปร่งใส แยกค่าดำเนินการวิทยุชุมชนออกจากเงินบริจาคของวัด 3) การผสมผสานระหว่างรายการเชิงธุรกิจ และรายการเพื่อชุมชน

4. กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิฑูชุมชน

กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิฑูชุมชนคนบ้านดง ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้

(1) การวิเคราะห์สถานภาพความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิฑูชุมชนคนบ้านดง 2 กลุ่ม คือ

(1.1) กลุ่มกรรมการบริหารวิฑูชุมชนคนบ้านดง

- พระครูพิมลกิตติคุณ
- นายสุวรรณ์ สายบัวต่อ
- กำนันเชด อำฉาย
- ผู้ใหญ่เสน่ห์ อู่รอด
- นายธนกร ค้างภูดิน
- อาจารย์สุวัฒน์ อินยิ้ม
- นายเหลียง เมืองเสื่อ
- นายฉลอง ฟ้าหมู
- นายจิรพัฒน์ เสื่อเมือง

(1.2) กลุ่มนักจัดรายการวิฑูชุมชนคนบ้านดง

- พระครูพิมลกิตติคุณ
- กำนันเชด อำฉาย
- อาจารย์สุวัฒน์ อินยิ้ม
- นายเหลียง เมืองเสื่อ
- นายวิรัตน์ ฟ้าหมู
- นายนพพร อินดี
- นางสาวนุชจรินทร์ คำส่วน
- นายสมบัติ กำนันจำ
- นายเทิดไท สิงห์สยาม
- นางสมบัติ สุวัฒน์
- นางสาวรัชก ถมวรรณ
- นางสาวเบญจมาศ มิ่งขวัญ
- นางสาวพิชญา แดงเรือ

(2) การสำรวจความต้องการในการจัดการความรู้

(3) การออกแบบกระบวนการจัดการความรู้

(1) การวิเคราะห์สถานภาพความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิद्यุชุมชนคน

บ้านดง

ผลการวิเคราะห์สถานภาพความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิद्यุชุมชนคน
บ้านดง สามารถสรุปได้ดังตารางข้างล่างนี้

(1.1) กรรมการบริหารวิद्यุชุมชนคนบ้านดง

ประเด็นการวิเคราะห์	พระครูพิมลจิตตคุณ	กรรมการบริหาร ฯ
ทุนความรู้	ไม่มีทุนความรู้เรื่องวิद्यุชุมชนมาก่อน	ไม่มีทุนความรู้เรื่องวิद्यุชุมชนมาก่อน
การแสวงหาความรู้	มีการแสวงหาความรู้ใน 3 ลักษณะ คือ - ไปเข้ารับการอบรมตามที่ได้รับเชิญ จากกรมประชาสัมพันธ์ และเครือข่าย วิद्यุชุมชนต่าง ๆ - ขอคำแนะนำในการจัดตั้งวิद्यุ ชุมชนจากเจ้าหน้าที่กรม ประชาสัมพันธ์ จังหวัดพิษณุโลก (เนื่องจากชุมชนบ้านดงมีอาณาเขตติด กับจังหวัดพิษณุโลก) - ขอคำปรึกษาทั้งในเชิงเทคนิค และ การดำเนินงานจากลูกศิษย์ที่ ดำเนินงานวิद्यุภาคธุรกิจอยู่ - ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง	ในส่วนของกรรมการบริหารวิद्यุชุมชน ทั้งหมด พบว่าผู้ที่ได้มีการไปแสวงหา ความรู้เพิ่มเติมเรื่องวิद्यุชุมชน คือ - อาจารย์สุวัฒน์ อินดี ซึ่งได้ไปเข้ารับ การอบรม และได้ไปผู้ประกาศ ฯ แล้ว - นายฉลอง พักหมุ ได้เรียนรู้เรื่อง เทคนิคจากลูกศิษย์ท่านพระครู ฯ ที่มี ประสบการณ์ในเรื่องดังกล่าว
การนำความรู้ไปใช้	นำความรู้ที่ได้มาไปใช้ในการวาง แนวทาง / หลักการบริหารจัดการ และดำเนินงานวิद्यุชุมชน	บริหารจัดการวิद्यุชุมชนตามแนวทาง / หลักการของท่านพระครู ฯ
การแบ่งปันหรือถ่ายทอด ความรู้	นำความรู้ที่ได้มาแบ่งปันหรือ ถ่ายทอดความรู้แก่กรรมการบริหาร วิद्यุชุมชนคนบ้านดง	-

จะเห็นได้ว่า ความรู้ด้านการบริหารจัดการวิद्यุชุมชนเป็นความรู้ที่มาจากพระครูพิมลจิตต
คุณ ซึ่งไม่มีทุนความรู้เดิมเลย แต่มีวิธีการแสวงหาความรู้โดยตนเอง ด้วยการเข้าอบรม และแสวงหา
ความรู้เพิ่มเติมจากหน่วยงานภาครัฐ และคนใกล้ชิด เช่น ลูกศิษย์ที่ใกล้ชิด เป็นต้น จากนั้นจึงวาง

โครงสร้างการบริหารจัดการสถานีวิทยุชุมชนภายใต้ความรู้เหล่านั้น ซึ่งส่วนมากเป็นความรู้ที่ได้มาจากภาครัฐ และถูกศูนย์ที่ดำเนินงานวิทยุภาคธุรกิจอยู่

(1.2) นักจัดรายการวิทยุชุมชนคนบ้านดง

นักจัดรายการวิทยุชุมชนคนบ้านดงที่เข้าร่วมกระบวนการจัดการความรู้ในครั้งนี้ จำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักจัดรายการที่อยู่ภายในชุมชน กลุ่มนักจัดรายการที่มาจากภายนอกชุมชน และกลุ่มเยาวชนที่อาสาสมัครมาจัดรายการชุมชน ผลการวิเคราะห์ความรู้ของนักจัดรายการทั้ง 3 กลุ่ม สรุปได้ดังตารางข้างล่างนี้

ประเด็นการวิเคราะห์	นักจัดรายการที่อยู่ภายในชุมชน (7 คน)	นักจัดรายการที่มาจากภายนอกชุมชน (3 คน)	เยาวชนที่อาสาสมัครมาจัดรายการชุมชน (3 คน)
ทุนความรู้	นักจัดรายการที่อยู่ภายในชุมชนจำนวน 7 คน มีเพียงคนเดียวที่มีทุนความรู้จากการอบรม คือ อาจารย์สุวัฒน์ อินยิ้ม ที่เหลือจะมีความรู้เกี่ยวกับการจัดรายการวิทยุจากการฟังวิทยุสาธารณะ / วิทยุธุรกิจ และการเรียนรู้แบบ “ครูลักพักจำ” จากนักจัดรายการที่เป็นที่นิยมตามรายการต่าง ๆ	นักจัดรายการที่มาจากภายนอกชุมชนทุกคนที่มาเช่าเวลาจากสถานีวิทยุชุมชนคนบ้านดงเพื่อจัดทำรายการ มีประสบการณ์การจัดรายการมาจากวิทยุธุรกิจ	เยาวชนอาสาสมัครที่มาจากรายการชุมชน ไม่มีทุนความรู้ด้านการจัดรายการมาก่อน
การแสวงหาความรู้	นักจัดรายการส่วนมากไม่มีเวลาแสวงหาความรู้เพิ่มเติม	นักจัดรายการส่วนมากไม่มีเวลาแสวงหาความรู้เพิ่มเติม	ได้ความรู้เพิ่มเติมจากคำแนะนำของอาจารย์สุวัฒน์ อินยิ้ม และพระครูพิมพ์ลิตตคุณ
การนำความรู้ไปใช้	-	-	นำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงการจัดรายการ

ประเด็นการวิเคราะห์	นักจัดรายการที่อยู่ในชุมชน (7 คน)	นักจัดรายการที่มาจากภายนอกชุมชน (3 คน)	เยาวชนที่อาสาสมัครมาจัดรายการชุมชน (3 คน)
การแบ่งปันหรือถ่ายทอดความรู้	-	-	-

ในส่วนของนักจัดรายการ จะมีทั้งนักจัดรายการที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน และนักจัดรายการที่ไม่เคยมีประสบการณ์ แต่ผู้ที่มีประสบการณ์ก็จะเป็นประสบการณ์จากวิทยุสาธารณะ / วิทยุธุรกิจทั้งสิ้น ทำให้เห็นว่าองค์ความรู้ด้านการจัดรายการวิทยุของนักจัดรายการวิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นองค์ความรู้ของวิทยุสาธารณะ / วิทยุธุรกิจ เป็นหลัก

(2) การสำรวจความต้องการในการจัดการความรู้

เมื่อถามถึงความต้องการในการจัดการความรู้ กลุ่มกรรมการบริหารสถานีวิทยุชุมชนคนบ้านดงต่างก็เห็นว่า ปัจจุบันสถานีวิทยุชุมชนคนบ้านดงมีโครงสร้างการบริหารจัดการที่ชัดเจนแล้ว ภายใต้การดูแลของพระครูพิมลิตตดิคุณ อยากให้พัฒนาด้านการจัดรายการมากกว่า ซึ่งกลุ่มนักจัดรายการก็เห็นด้วย แต่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา เนื่องจากทุกคนมีภารกิจประจำนอกเหนือจากการมาจัดรายการ ทำให้ไม่สามารถจัดสรรเวลาเข้ามาเข้ากระบวนการจัดการความรู้ร่วมกันได้ แต่ทุกคนเห็นด้วยว่าน่าจะมีการเสริมความรู้เรื่องการจัดรายการ โดยเฉพาะรายการเพื่อชุมชน เพื่อจะได้นำไปพัฒนาต่อไป

(3) การออกแบบกระบวนการจัดการความรู้

นักจัดรายการเห็นร่วมกันว่าการจัดการความรู้ควรทำในลักษณะของชุดเรียนรู้ที่เอื้อต่อผู้เรียนซึ่งต้องทำงาน และไม่มีเวลาเรียนแบบเผชิญหน้า ทุกคนจึงสรุปร่วมกันว่า รูปแบบของชุดเรียนรู้น่าจะเป็นชุดเรียนรู้ทางไกลที่ผู้เรียนสามารถศึกษได้ด้วยตนเองได้ โดยนักจัดรายการต้องการชุดความรู้ใน 3 ส่วน คือ ชุดความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวิทยุเพื่อชุมชน ชุดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุเพื่อชุมชน และชุดความรู้เกี่ยวกับการจัดรายการวิทยุเพื่อชุมชน

เป็นที่สังเกตว่า นักจัดรายการเลือกที่จะใช้คำว่า “วิทยุเพื่อชุมชน” แทน “วิทยุชุมชน” เนื่องจากเห็นว่าวิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นวิทยุชุมชนที่มีรูปแบบการดำเนินงานระหว่างวิทยุเพื่อชุมชน และวิทยุธุรกิจ แต่ไม่ใช่ “วิทยุชุมชนพันธุ์แท้”

ในส่วนของกระบวนการจัดการความรู้ ผู้วิจัยได้สร้างชุดเรียนรู้เรื่องวิทยุเพื่อชุมชน และได้ส่งให้นักจัดรายการจำนวน 10 คน ศึกษาด้วยตนเองเป็นเวลา 1 เดือน แล้วจึงจัดเวทีประเมินผล การจัดการความรู้ขึ้นเพื่อศึกษาผลที่เกิดจากชุดเรียนรู้ดังกล่าว

5. ผลที่เกิดจากการใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิทยุชุมชนคนบ้านดง

นักจัดรายการส่วนมากเห็นว่าชุดเรียนรู้มีประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ได้จริง แต่อยาก
ให้ปรับชุดเรียนรู้ให้มีภาษาที่ง่ายขึ้น และอาจมีสื่อประกอบเพื่อเสริมความเข้าใจด้วย

ในส่วนของการตอบคำถามก่อนเรียน / หลังเรียน พบว่าผู้เรียนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับ
วิทยุเพื่อชุมชนในระดับที่ดีขึ้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิทย์ชุมชน” มีวัตถุประสงค์ 5 ประการ คือ

- 1) ศึกษาประวัติ พัฒนาการของวิทย์ชุมชนคนบ้านดงในส่วนที่สัมพันธ์กับบริบทชุมชน และกิจกรรมของชุมชน
- 2) ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวิทย์ชุมชนคนบ้านดง
- 3) ศึกษาบทบาทหน้าที่ และปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของวิทย์ชุมชนคนบ้านดง
- 4) สร้างกระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิทย์ชุมชนคนบ้านดง
- 5) ศึกษาผลที่เกิดจากการใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิทย์ชุมชนคนบ้านดง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research / PAR) ที่มุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติการวิทย์ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิทย์ชุมชน ในพื้นที่ทำการศึกษา (ชุมชนคนบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์) เข้ามาร่วมกระบวนการวิจัย ด้วยการร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมทดลองจัดรายการ ร่วมประเมินผล และร่วมสรุปบทเรียน

วิธีวิทยาในการเก็บ และวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) และการศึกษาข้อมูลภาคสนาม (field study)

1) การวิเคราะห์เอกสาร เอกสารที่นำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิทย์ชุมชนคนบ้านดง ได้แก่ รายงานการประชุม ผังรายการ ฯลฯ

2) การศึกษาข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย

- การศึกษาบริบทชุมชน เพื่อทำความเข้าใจประวัติความเป็นมา และพัฒนาการของชุมชนคนบ้านดง
- การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และกิจกรรมของวิทย์ชุมชน
- การสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิทย์ชุมชนคนบ้านดง
- การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา และแสวงหาแนวทางพัฒนาวิทย์ชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

- การจัดเวทีประเมินผล และสรุปบทเรียน เป็นการประเมินผล และสรุปบทเรียนร่วมกันระหว่างนักวิจัย และชาวบ้าน หลังจากที่ชุมชนได้นำบทเรียนที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปปฏิบัติงานจริงในสถานีวิทยุชุมชนคนบ้านดง
- การจัดเวทีคืนข้อมูลชุมชน เป็นนำข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยคืนกลับสู่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1) ประวัติ พัฒนาการของวิทยุชุมชนคนบ้านดงในส่วนที่สัมพันธ์กับบริบทชุมชน และกิจกรรมของชุมชน

วิทยุชุมชนคนบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ก่อตั้งเมื่อปลายปี 2547 โดยพระครูพิมลกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง มีวัตถุประสงค์เริ่มแรกเพื่อใช้เป็นช่องทางในการเผยแพร่ธรรมะและใช้ในการประชาสัมพันธ์งานบุญต่าง ๆ โดยเฉพาะงาน “กวนข้าวทิพย์” ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชุมชนบ้านดง โดยวัดบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ จะมีการจัดงานกวนข้าวทิพย์เป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หรือ เดือน 7 (ถ้าปีใดที่มีเดือน 8 สองหน) เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีการกวนข้าวทิพย์ ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน กว่า 50 ปี

วิทยุชุมชนคนบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ก่อตั้งเมื่อปลายปี 2547 โดยพระครูพิมลกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง มีวัตถุประสงค์เริ่มแรกเพื่อใช้เป็นช่องทางในการเผยแพร่ธรรมะและใช้ในการประชาสัมพันธ์งานบุญต่าง ๆ โดยเฉพาะงาน “กวนข้าวทิพย์” ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชุมชนบ้านดง โดยวัดบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ จะมีการจัดงานกวนข้าวทิพย์เป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หรือ เดือน 7 (ถ้าปีใดที่มีเดือน 8 สองหน) เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีการกวนข้าวทิพย์ ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน กว่า 50 ปี

ในอดีตที่ผ่านมา การจัดงาน “กวนข้าวทิพย์” แต่ครั้งจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางสถานีวิทยุ และสื่อต่างๆ ในท้องถิ่นประมาณ 10,000 ถึง 20,000 บาท พระครูพิมลกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง จึงมีแนวคิดที่จะแสวงหาช่องทางการสื่อสารของตนเอง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่กิจกรรมดังกล่าว ประกอบกับการเกิดขึ้นและเติบโตอย่างรวดเร็วของวิทยุชุมชน ซึ่งเป็นสื่อรูปแบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์เริ่มแพร่หลาย จากเหตุปัจจัยทั้งหมดดังที่ได้กล่าวมา ส่งผลให้พระครูพิมลกิตติคุณ ริเริ่มแนวคิดที่จะก่อตั้งวิทยุชุมชน และให้ชุมชนมาช่วยกันบริหารจัดการ ซึ่งหลังจากที่เรียกประชุมกลุ่มชาวบ้าน ที่ประกอบไปด้วย คณะกรรมการวัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. โรงเรียน อสม. อปพร. กลุ่มแม่บ้าน และประชาชนในเขตพื้นที่ ที่ประชุมมีมติเห็นชอบในการก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนคนบ้านดง แต่งบประมาณทั้งหมดที่ใช้ในการก่อตั้งสถานียเป็นเงินส่วนของท่านพระครูพิมลกิตติคุณ

การก่อตั้งวิทยุชุมชนคนบ้านดงประสบความสำเร็จได้ ปัจจัยสำคัญที่เข้ามาสนับสนุน ก็คือ ชาวบ้านให้ความยอมรับนับถือในตัวของท่านพระครูพิมลกิตติคุณ จากการศึกษาเอกสารร่วมกับการวิเคราะห์บท

สัมภรณ์พระครูพิมลกิตติคุณ ทำให้ทราบเหตุผลอันเป็นที่มาของความเลื่อมใสศรัทธาในตัวพระครูพิมล
กิตติคุณของชาวบ้านวัดบ้านดง กระทั่งกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ว่าเกิดจากความรู้สึกลึก
ลึกในสิ่งที่เรียกว่า “สำนึกคนบ้านเดียวกัน” เนื่องจากพื้นเพคนบ้านดง โดยเฉพาะชาวบ้านดงหมู่ 1,2,3 และ
หมู่ 5 คือกลุ่มคนที่อพยพย้ายถิ่นมาจากชุมชนบ้านสวน จังหวัดสุโขทัย ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1
เนื่องจากชุมชนดังกล่าวมีการฆ่ากันตายเป็นประจำ ทำให้คนที่อพยพย้ายถิ่นมาด้วยกันมีความรักใคร่กลม
เกลียวกัน และอยู่กินสืบทอดกันมายาวนานกว่า 4ชั่วอายุคน จุดสังเกตความแตกต่างของลูกหลานชุมชน
บ้านสวนที่ย้ายถิ่นมา คือ “สำเนียง” ที่แตกต่างจากภาษาถิ่นทั่วไปของชาวอุดรธานี ซึ่งพระครูพิมลกิตติคุณ
ก็เป็นพระสงฆ์ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ชุมชนบ้านสวน จังหวัดสุโขทัย จึงเป็นเสมือนศูนย์รวมทั้งทางด้าน
จิตใจ และด้าน “อัตลักษณ์” ต่อชาวบ้านดงทั้ง 5 หมู่

ข้อมูลสำคัญอีกประการหนึ่งที่สะท้อนความเป็นศูนย์รวมจิตใจของพระครูพิมลกิตติคุณที่มีต่อ
ชาวบ้านดงได้เป็นอย่างดี นั่นคือ ความนิยมที่ชาวบ้านดงมีต่อ “รายการธรรมะรับอรุณ” ของพระครูพิมล
กิตติคุณ ซึ่งรายการดังกล่าวเป็นรายการประจำของท่านในช่วง 05.00 - 05.50 น. และออกอากาศตั้งแต่แรก
ตั้งสถานีมาจนถึงปัจจุบัน จากการพูดคุยกับผู้ฟังพบว่า รายการธรรมะรับอรุณเป็นรายการยอดนิยมที่มีผู้ฟัง
เป็นจำนวนมาก โดยสาเหตุหลักที่ทำให้รายการดังกล่าวได้รับความนิยมมี 2 ประการ คือ (1) ผู้ฟังส่วนมาก
เป็นชาวบ้านในชุมชนซึ่งเลื่อมใสท่านพระครูฯ เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นคนที่มีพื้นเพเดียวกัน และ
พระครูพิมลกิตติคุณยังเป็นพระนักพัฒนาที่ท่าพระ โยชนาให้แก่ชุมชนมาโดยตลอด (2) การฟังธรรมะยาม
เช้าจากท่าน เปรียบเสมือนการได้ฟังเทศน์ / ฟังธรรมสด ๆ เพราะท่านไม่ได้ใช้เทปเปิด หากแต่มั่นงันเทศน์ที่
สถานีวิทยุชุมชนทุกเช้า ซึ่งการเทศน์ผ่านทางวิทยุชุมชนเป็นการเพิ่มช่องทางให้ชาวบ้านสามารถเข้ามามี
ส่วนร่วมในการฟังเทศน์ และมีส่วนร่วมในการทำบุญมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ใครสะดวกมาวัด / มาทำบุญด้วย
ตนเองก็มา แต่หากใครไม่สะดวกที่จะมา ก็สามารถฟังอยู่ที่บ้าน และเดินมาบริจาคภายหลัง หรือจะโทร
มาร่วมบริจาคสด ๆ ในรายการเลยก็ได้

จากแนวคิดหลักในการก่อตั้งวิทยุชุมชนคนบ้านดงที่ต้องการเผยแพร่ธรรมะและใช้เป็นช่องทางใน
การประชาสัมพันธ์งานบุญต่าง ๆ ส่งผลให้ถึงแม้ผังรายการโดยรวมจะมีได้นำเสนอรายการด้านพุทธศาสนา
เป็นรายการหลัก แต่ก็ให้ความสำคัญกับการเผยแพร่พุทธศาสนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ในงานบุญใหญ่ เช่น
งานเข้าพรรษา / ออกพรรษา / วิสาขบูชา ฯลฯ วิทยุชุมชนคนบ้านดงจะออกอากาศรายการอื่น ๆ ทั้งหมด
และถ่ายทอดสดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัดตลอดทั้งวัน เพื่อให้ผู้ที่ไม่สามารถมาวัดได้รู้สึกถึงบรรยากาศ
และการ “เข้ามามีส่วนร่วม” อีกทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ผู้ฟังทั่วไปได้เข้ามาร่วมงานบุญอีก
ทางหนึ่ง ที่สำคัญ วิทยุชุมชนคนบ้านดงมีแนวปฏิบัติที่เคร่งครัดว่าในช่วงเวลาก่อนที่จะถึงงานบุญใหญ่ของ
วัด นักจัดรายการวิทยุชุมชนทุกคนยังต้องออกข่าวประชาสัมพันธ์งานบุญนั้น ๆ ให้ทุกช่วงของรายการอีก
ด้วย

นอกเหนือจากการเผยแพร่ธรรมะ และประชาสัมพันธ์งานบุญต่าง ๆ ของวัดบ้านดงแล้ว เจ้าอาวาสยังได้สอดแทรกงานบริการต่าง ๆ เข้าไปในวิฑูมชนด้วย โดยยึดหลัก “พึ่งพาซึ่งกันและกัน” คือหากมีหน่วยงานใดมาขอให้เปิดสพอดประชาสัมพันธ์ หรือประกาศต่าง ๆ วิฑูมชนคนบ้านดงก็จะประกาศให้ เพื่อประโยชน์ของชุมชน และสาธารณะเป็นหลัก

ในส่วนของการบันทึง วิฑูมชนคนบ้านดงมีสัดส่วนรายการเพลงที่ค่อนข้างสูง โดยท่านพระครู ฯ ให้เหตุผลว่าถ้าไม่มีรายการประเภทบันเทิงเสียบ้าง คนฟังก็จะเบื่อ แล้ววิฑูมชนก็จะไม่สามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง แม้กระนั้นเพลงที่เปิด ท่านพระครู ฯ ก็เน้นให้เปิดเพลงที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เช่น เริ่มต้นสถานีด้วยเพลงเก่า และส่งเสริมการจัดรายการเพลงลูกทุ่งที่มีเนื้อหาไม่หยาบโลน / สองแง่สามง่าม

วิฑูมชนคนบ้านดงไม่ได้รับการยอมรับโดยสมาชิกชุมชนทั้งหมดในระยะเริ่มแรก เบื้องต้น มีคนในชุมชนบางส่วนต่อต้านการก่อตั้งวิฑูมชนคนบ้านดง เนื่องจากเกรงว่าเจ้าอาวาส และกรรมการบริหาร ฯ จะมาเบียดบังรายได้ หรือเงินทำบุญของวัดไปใช้ในการดำเนินงานวิฑูมชน ซึ่งพระครูพิมลิตติรัตน์ก็แก้ไขปัญหานี้ด้วยการใช้งบประมาณของท่านเองทั้งหมดในการซื้อเครื่องส่ง ตลอดจนอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินรายการ โดยท่านพระครู ฯ ให้เหตุผลว่าที่ต้องใช้เงินจากท่านเองทั้งหมด ก็เพราะไม่อยากให้มีข้อครหาเรื่องการเอาเงินวัดมาใช้ในการกิจการวิฑูมชน และต้องการเป็นผู้ควบคุม ตรวจสอบรายการเองทั้งหมดเนื่องจากไม่อยากให้มีผู้หนึ่งผู้ใดมาใช้ประโยชน์จากวิฑูมชนไปในเรื่องส่วนตัว มากกว่าส่วนรวม

ในส่วนของการใช้จ่ายส่วนอื่น ๆ ของวิฑูมชน วิฑูมชนคนบ้านดงมีรายได้จากการขายเวลาให้นักจัดรายการ โดยเอาเงินที่ได้มาเป็นค่าบริหารจัดการวิฑูมชนในด้านต่าง ๆ โดยท่านไม่รับเงินบริจาคจากชาวบ้านมาใช้ในการกิจการวิฑูมชนเลย เนื่องจากในช่วงต้น ท่านพระครู ฯ ถูกโจมตีมากกว่าจะเบียดบังเงินจากการบริจาค หรือเงินของวัดมาใช้ในการดำเนินงานวิฑูมชน ดังนั้น ท่านจึงมีงบประมาณที่ใช้ในการบริหารวิฑูมชนแยกออกมาอย่างชัดเจน หม้อแปลงไฟฟ้าของวิฑูมชนก็แยกออกมาจากหม้อแปลงไฟฟ้าของวัด ส่วนเงินทำบุญที่ได้จากการประชาสัมพันธ์วัด / กิจกรรมของวัดผ่านทางวิฑูมชนก็นำเข้าวัดทั้งหมด ไม่ได้นำมาใช้ในการดำเนินงานใด ๆ

วิฑูมชนไม่ได้เข้าไปมีบทบาทเฉพาะในงานกวนข้าวทิพย์เท่านั้น แต่ยังเข้าไปมีบทบาทในงานบุญต่าง ๆ ของชาวบ้านดงด้วย เช่น กิจกรรมวันขึ้นปีใหม่ กิจกรรมวันสงกรานต์ กิจกรรมเทศน์มหาชาติ งานกฐินสามัคคี กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ และกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น

บทบาทของวิฑูมชนในวันสำคัญดังกล่าว นอกจากการประชาสัมพันธ์ให้งานเหล่านั้นเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปแล้ว วิฑูมชนยังทำหน้าที่ “เชื่อมโยง” กิจกรรมเหล่านั้นให้เข้าถึงชุมชนให้มากที่สุดด้วย

นอกจากจะทำหน้าที่เชื่อมโยงวัดเข้ากับบ้านแล้ว วิฑูมชนคนบ้านดงยังทำหน้าที่เชื่อมโยงวัดเข้ากับโรงเรียนด้วยการนำโรงเรียนเข้าสู่วัดด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ ในส่วนของงานวิฑูมชน ได้มีการจัดเวลาทุกวันจันทร์ ช่วง 7.30 – 8.00 น. ให้เป็นช่วงบอกเล่าข่าวสารของโรงเรียนในชุมชน ซึ่งต่อมาได้มีการจัดให้นักเรียนระดับมัธยมมาหมุนเวียนกันจัดรายการในช่วงดังกล่าว

2) รูปแบบการบริหารจัดการวิद्यุชุมชนคนบ้านดง

2.1 การบริหารบุคลากร

วิद्यุชุมชนคนบ้านดงเป็นวิद्यุชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยพระสงฆ์ มีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ที่เข้ามา
ร่วมงาน คือ

- กลุ่มผู้บริหาร มีขอบข่ายหน้าที่ คือ เป็นผู้ดูแลงานบริหารของวิद्यุชุมชน ทั้งด้านรายการ
ด้านเทคนิค ด้านงบประมาณ เกณฑ์การคัดเลือกผู้ที่เข้ามาร่วมงานในกลุ่มผู้บริหาร คือ จะเน้นการคัดเลือก
คนใกล้ชิดเป็นหลัก โดยท่านพระครูพิมลภิกขิตคุณเป็นผู้คัดเลือกลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดเข้ามาดูแล และช่วยในการ
บริหารงานวิद्यุชุมชน คือ นายสุวรรณ สายบัวต่อ ซึ่งเป็นมรรคทายกวัดบ้านดง ได้ถูกเลือกให้มาเป็น
หัวหน้าสถานี อาจารย์สุวรรณ อินอิม นายธนกร ค้างภูทิม ซึ่งเป็นลูกศิษย์กันญาติได้เข้ามาเป็นกรรมการบริหาร
โดยมีตัวแทนชุมชนอีก 2 คนเข้ามาเป็นกรรมการร่วมด้วย

ในส่วนของผู้ที่ประจำสถานี ก็ได้ลูกศิษย์ และผู้ที่มีทักษะที่เกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินงาน โดยมี
เกณฑ์ในการคัดเลือก คือ

- เจ้าหน้าที่ด้านรายการ / ผู้ประกาศหลัก คือ นายเหลียง เมืองเสือ ซึ่งเป็นแกนนำชุมชนที่มี
บทบาทหลากหลาย คือ รองประธาน อปพร. จังหวัดอุดรดิตถ์ ประธาน อปพร. อำเภอพิชัย
รองประธาน อสม. อำเภอพิชัย ประธาน อสม. ตำบลพญาแมน และเครือข่ายพันธมิตร ทคส.
พิชัย จึงเป็นผู้ที่มีความรู้รอบด้าน และใกล้ชิดกับชุมชน สามารถถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ที่
เกิดขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดี
- เจ้าหน้าที่ด้านเทคนิค คือ นายฉลอง พักหม เป็นผู้มีประสบการณ์ด้านช่างมาก่อน
- เจ้าหน้าที่ธุรการ คือ นายจิรพัฒน์ เสือเมือง เป็นผู้มีทักษะด้านการประสานงานทั่วไป

- กลุ่มนักจัดรายการ นักจัดรายการมีขอบข่ายหน้าที่ในการเป็นผู้ดำเนินรายการ
เกณฑ์การคัดเลือกผู้ที่เข้ามาร่วมงานในกลุ่มนักจัดรายการ มีการใช้กลยุทธ์เชิงรุกในการคัดเลือกผู้เข้ามา
ร่วมงานวิद्यุชุมชน โดยใช้กระบวนการเข้าไปสอบถามความสนใจ และความสมัครใจของคนที่รู้จัก แล้ว
ชักชวนให้เข้ามาร่วมงานวิद्यุชุมชน แต่เมื่อพิจารณาจากจำนวน และรายชื่อของอาสาสมัครนักจัดรายการที่
ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาเป็นอาสาสมัครนั้น ส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัครหน้าเดิม จึงอนุมานได้ว่า
โดยมากกลยุทธ์ในการแสวงหาอาสาสมัครน่าจะเป็นไปในเชิงรับมากกว่าเชิงรุก

จากการคัดเลือกผู้เข้ามาร่วมงานของวิद्यุชุมชนคนบ้านดง พบว่า การคัดเลือกผู้เข้ามาร่วมงานวิद्यุ
ชุมชนคำนึงถึงคนใกล้ชิดท่านพระครู ฯ เป็นลำดับแรก รองลงมาคือ การชักชวนกลุ่มคนซึ่งเป็นที่รู้จัก และผู้
ที่สนใจงานด้านการจัดรายการวิทยุตามลำดับ โดยกลุ่มคนที่เข้ามาร่วมงานวิद्यุชุมชนคนบ้านดง เป็นสมาชิก
ในชุมชนทั้งหมด

ในส่วนของปัญหาการบริหารบุคลากรของวิद्यุชุมชนคนบ้านดง พบว่า ไม่มีปัญหาการขาด
แคลนนักจัดรายการเพลง เนื่องจากมีการจัดสรรเวลาเพื่อขานให้นักจัดรายการแต่ละคน แต่ละประสพ

ปัญหาเรื่องนักจัดรายการข่าวชุมชนที่มักเป็นผู้จัดหน้าเดิม ไม่มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน แม้ว่าครูสุวัฒน์ จะมีโครงการให้นักเรียนมาฝึกจัดรายการวิทยุ โดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนก็ตาม

2.2 การบริหารงาน

วิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นวิทยุชุมชนลูกผสมทั้งชุมชนทั้งธุรกิจ ที่เน้นบทบาททางธุรกิจ แต่ก็ยังคงยึดกุมแนวคิดของวิทยุชุมชนไว้ด้วยการเผยแพร่ธรรมะ / วัฒนธรรมประเพณี และการทำหน้าที่ต่อชุมชนในมิติทางเศรษฐกิจ วิทยุชุมชนคนบ้านดง เป็นสื่อชุมชนที่เกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่แทนหอกระจายข่าวในชุมชน โดยสภาพการสื่อสารในชุมชนก่อนมีวิทยุชุมชนนั้น ชุมชนบ้านดงมีหอกระจายข่าวที่ใช้สำหรับการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ

เมื่อมีการจัดตั้งวิทยุชุมชน สภาพการติดต่อสื่อสารมีความสะดวกรวดเร็วขึ้น กล่าวคือ วิทยุชุมชนกลายเป็นช่องทางใหม่ที่ช่วยในการสื่อสาร ทั้งการสื่อสารในแนวตั้ง (Vertical) ซึ่งเป็นการสื่อสารจากหน่วยงานราชการสู่ชุมชน และการสื่อสารในแนวนอน (Horizontal) ซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างประชาชนกับประชาชน

ปัจจุบันมีกลุ่ม / องค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 8 กลุ่ม ประกอบด้วย วัดบ้านดง กลุ่มแม่บ้าน / กลุ่ม OTOP ครู / นักเรียนโรงเรียนบ้านดง ตำรวจภูธร ตำบลพญาแมน สถานีอนามัยพญาแมน อสม.พญาแมน ชมรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน อำเภอพิชัย กำนัน / ผู้ใหญ่บ้านตำบลพญาแมน

ในแง่การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายของคนในชุมชน พบว่า วิทยุชุมชนคนบ้านดงไม่ได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานบริหารจัดการ เนื่องจากเหตุผลที่ต้องการหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง แม้กระนั้นก็ตาม วิทยุชุมชนคนบ้านดงก็ได้จัดประชุมชี้แจงการดำเนินงานแก่ชุมชนปีละครั้งในช่วงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงที่ทางวัดจะต้องระดมสมาชิกในชุมชนมาช่วยงานวันพ่อ ที่วิทยุชุมชนจะเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดงานทุกปี

2.3 การบริหารงบประมาณ

ในการก่อตั้งวิทยุชุมชนคนบ้านดง พระครูพิมลิตตดิคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดงเป็นผู้ลงทุนก่อตั้งโดยใช้งบประมาณของตนเองทั้งหมด โดยมีการขยเวลาในผู้จัดรายการ และผู้จัดรายการก็ไปหาโฆษณาเข้ามาอีกชั้นหนึ่ง

ในส่วนของการโฆษณา วิทยุชุมชนคนบ้านดงจึงจำเป็นต้องมีโฆษณาเพื่อความอยู่รอด โดยเวลาในการโฆษณาก็เป็นไปตามเกณฑ์ของกรมประชาสัมพันธ์ โดยท่านพระครูฯ จะคอยตรวจสอบความเหมาะสมของโฆษณาเอง

ในส่วนของการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย วิทยุชุมชนคนบ้านดง มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายแบบไม่เป็นทางการ เป็นเพียงการจดด้วยลายมือเพื่อบันทึกไว้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น ผู้ที่รับผิดชอบด้านการบริหารงบประมาณทั้งในส่วนของการรายรับ และรายจ่าย คือ คุณสุวรรณ์ สายบัวต่อ หัวหน้าสถานี ฯ

กล่าวโดยสรุปวิฑูมชนคนบ้านดง มีการบริหารจัดการด้านงบประมาณเชิงรุก รายได้หลักมาจากการเก็บเงินค่าจัดรายการ ไม่รับบริจาคเงินจากชาวบ้าน ยึดหลักการบริหารจัดการด้วยความโปร่งใส แยกส่วนเงินสำหรับกิจการวิฑูมชน และเงินกองกลางของวัดออกจากกันอย่างชัดเจน แต่ทั้งนี้ลักษณะการบริหารจัดการไม่ได้กระจายอำนาจในการบริหารไปสู่คนอื่นๆ ในสถานี สังเกตได้ว่าไม่มีการแยกฝ่ายการเงิน มาดูแลเรื่องรายรับ รายจ่าย โดยเฉพาะ แต่มีหัวหน้าสถานีคือ คุณสุวรรณ สายบัวต่อ ทำหน้าที่บันทึกข้อมูล รายรับ รายจ่าย เป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากคุณสุวรรณ สายบัวต่อ เป็นลูกศิษย์ก้นกุฎีที่มีความใกล้ชิด เป็นที่วางใจของพระครูพิมลกิตติคุณ

2.4 การบริหารจัดการผู้ฟัง

ในส่วนของการบริหารจัดการผู้ฟัง วิเคราะห์จากบทสัมภาษณ์ของพระครูพิมลกิตติคุณ ประธานของวิฑูมชนคนบ้านดง พบว่า ยังขาดความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการผู้ฟังวิฑูมชนอยู่ มีความสับสนและไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้ฟังของวิทยุกระแสหลัก คือวิทยุธุรกิจ และวิทยุสาธารณะ กับวิฑูมชนได้

จากคำตอบในประเด็นเรื่องแนวทางการพัฒนาสถานีต่อไป พระครูพิมลกิตติคุณกล่าวว่า“ต้องขยายให้มันไปได้ไกลอีก 1,000 กิโลเมตร” สะท้อนว่ายังไม่เข้าใจเรื่องคุณลักษณะพื้นฐานของวิฑูมชน ที่ไม่ได้เน้นเรื่องการกระจายเสียงให้ครอบคลุมกว้างไกล (coverage area) เพื่อสร้างผู้ฟังปริมาณมาก แต่วิฑูมชนจะเน้นการตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่น เพื่อสร้างกลุ่มผู้ฟังที่มีคุณภาพ

นอกจากนี้วิฑูมชนคนบ้านดงมีการประเมินผลผู้ฟังแบบไม่เป็นทางการ โดยพระครูพิมลกิตติคุณได้เปิดฟังรายการ และตรวจสอบรายการด้วยตนเองตลอดเวลา นอกจากนั้นยังใช้วิธีการสอบถามความคิดเห็นของผู้ฟังในชุมชน เมื่อพบปะหรือเจอกันตามแหล่งชุมชนต่างๆ เช่น วัด ตลาด หรือรับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ฟังที่โทรเข้ามาในรายการ

ในส่วนของการกำหนดเนื้อหารายการ ผู้ฟังไม่ได้มีส่วนในการกำหนดเนื้อหารายการโดยตรง การกำหนดเนื้อหารายการมาจากผู้ดำเนินรายการ (sender centered) รูปแบบรายการจึงขาดความหลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นการจัดรายการที่ลอกเลียนรูปแบบหรือวิธีการดำเนินรายการมาจากวิทยุสาธารณะและวิทยุธุรกิจ ในลักษณะพูดคุย และเปิดเพลง แต่ทั้งนี้กลุ่มผู้ฟังของวิฑูมชนคนบ้านดงมีลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมแบบทางอ้อม คือ ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นผู้ดำเนินรายการโดยตรง แต่มีส่วนแสดงความคิดเห็นและกำหนดตัวผู้ดำเนินรายการได้

แต่ทั้งนี้การที่วิฑูมชนคนบ้านดงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงระหว่างวัดและบ้าน และยังเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น ประกอบกับความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อตัวท่านพระครูพิมลกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง ประธานของวิฑูมชนคนบ้านดง เหล่านี้ทำให้วิฑูมชนคนบ้านดงแทรกซึมและดำรงอยู่ในฐานะส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้าน ส่งผลให้ถึงแม้ชาวบ้านจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงหรือเป็นผู้ฟังที่มีลักษณะกระตือรือร้นมากนัก แต่ก็เห็นประโยชน์และปรารถนาให้วิฑูมชนดำรงอยู่

3. บทบาทหน้าที่ และปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของวิฑูหมชนคนบ้านดง

3.1 บทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

วิฑูหมชนคนบ้านดงมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยเจ้าอาวาส คือ พระครูพิมลกิตติคุณ และผู้ก่อตั้งวิฑูหมชนคนบ้านดงได้เทศน์สดผ่านรายการวิฑูหมชนทุกเช้า นอกจากนี้ยังได้มีการถ่ายทอดกิจกรรมสำคัญ ๆ ทางศาสนาผ่านวิฑูหมชนด้วย แม้ว่ารายการส่วนใหญ่ของวิฑูหมชนคนบ้านดงจะเป็นรายการเพลง แต่ก็มีการสอดแทรกการประชาสัมพันธ์วัดบ้านดง และกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดบ้านดงผ่านทางรายการตลอดเวลา

3.2 บทบาทในการเป็นตัวแทนสถาบันทางศาสนา

วิฑูหมชนทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางศาสนา การที่วิฑูหมชนก่อตั้งโดยเจ้าอาวาส และมีทำเลที่ตั้งอยู่ในวัด อีกทั้งยังมีการประชาสัมพันธ์ บอกเล่าข่าวสารเกี่ยวกับวัดบ้านดงตลอดเวลาทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าการที่วิฑูหมชนเป็นตัวแทนของวัดบ้านดง สามารถเปิดตั้งแต่ช่วงเช้าเพื่อฟังเทศน์ และติดตามข่าวสารของทางวัดผ่านทางวิฑูหมชนได้ทั้งวัน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้จัดรายการวิฑูหมชนคนบ้านดง ดังนี้

“การจัดรายการ แม้ว่าเราจะเปิดเพลงเป็นหลัก แต่ถ้ามีข่าวสาร หรือเรื่องที่ต้องประชาสัมพันธ์งานวัด กิจกรรมของวัด เราจะพูดให้ทันที .. อันนี้เป็นนโยบายหลักของวิฑูหมชนคนบ้านดงเลย” (สัมภาษณ์ นายนพพร อินดี, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

“หลวงพ่อก็มีข้อกำหนดไว้ตั้งแต่แรกเลยว่าถ้าจะมาจัดรายการที่นี่ ต้องให้ความสำคัญกับการเผยแพร่กิจกรรมของวัดเป็นหลัก แล้วท่านก็คอยเช็คนะว่าใครประชาสัมพันธ์ให้วัดมากน้อยแค่ไหน หากลืม .. ลืมไปบ้าง เดี่ยวลุงสุวรรณ (หัวหน้าสถานี) ก็มาเตือนแล้ว” (สัมภาษณ์ นางสาวเสาวภา สุขวัฒน์, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

“งานบุญของวัด เราพูดให้ตลอดเวลาอยู่แล้ว .. พูดทุกวันด้วย เราจัดรายการในวัด วิฑูหมนี้ก็เหมือนวิฑูของวัด” (สัมภาษณ์ นางสาวนุชจรินทร์ คำส่วน, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

3.3 บทบาทในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิฑูหมชนคนบ้านดงทำบทบาทในการส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะประเพณีกวนข้าวทิพย์ ซึ่งสืบทอดมาเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 50 ปีแล้ว โดยวิฑูหมชนคนบ้านดงเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การจัดงานดังกล่าว ส่งผลให้มีคนมาเที่ยวชมงานนี้เป็นจำนวนมาก ทำให้ยอด

จำหน่ายข้าวทิพย์สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังจากที่มีการใช้วิทยุชุมชนเป็นสื่อกลางในการเชิญชวน เมื่อยอดจำหน่ายข้าวทิพย์เพิ่มขึ้น ประเพณีดังกล่าวก็สามารถดำเนินการต่อเนื่องมาได้

3.5 บทบาทในการเชื่อมสถาบันหลักในชุมชน : วัด บ้าน โรงเรียน

พระครูพิมลิตตคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง และผู้ก่อตั้งวิทยุชุมชนคนบ้านดง เป็นพระนักพัฒนาที่อยู่กับชุมชนบ้านดงมายาวนาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงบทบาทของพระนักพัฒนา และการนำวิทยุชุมชนคนบ้านดงมาใช้ในการพัฒนาในขอบเขตของพระสงฆ์ว่า

“วัดต้องทำหน้าที่เชื่อมบ้าน กับ โรงเรียนเข้าด้วยกัน ที่นี้วัดอาจทำหน้าที่ตรงนี้ส่วนเดียวไม่ได้ ก็เลยเอาวิทยุชุมชนมาใช้ในความรู้สึกเหมือนอยู่ใกล้วัดยิ่งขึ้น โรงเรียนบ้านดง ก็อยู่ถัดวัดออกไปนี่เอง .. ฉันก็เอาเต็มจักรายการข่าวชุมชนของโรงเรียน วันแม่ก็แจกทุนเด็ก ๆ มัน ใครเรียนดี หรือช่วยกิจกรรมวัด ก็แจกทุน .. ปีนี้ เด็กที่มาจักรายการข่าวชุมชนอย่างต่อเนื่อง ก็ได้ทุนด้วย” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลิตตคุณ, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

3.5 บทบาทในการแจ้งข่าวสาร

วิทยุชุมชนมีบทบาทบอกกล่าวข่าวสาร ทั้งข่าวสารภาครัฐ และข่าวสารระดับชุมชน โยข่าวสารภาครัฐ ผู้แจ้งข่าวมักเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนข่าวสารระดับชุมชน ผู้ที่แจ้งข่าวประจำในระดับชุมชน คือนายเหลียง เมืองเสื่อ ตำแหน่ง อสม. อบพร. อพม.) ซึ่งอยู่ใกล้ชิดชาวบ้านมากกว่า

3.6 บทบาทในการเสริมพลังทางเศรษฐกิจ

วิทยุชุมชนคนบ้านดงมีความโดดเด่นในการทำหน้าที่เสริมพลังทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนบ้านดง โดยเฉพาะการทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ประเพณีการกวนข้าวทิพย์ ประเพณีดั้งเดิมที่มีมาอย่างยาวนานกว่า 50 ปี ปรากฏการณ์ที่สะท้อนการทำหน้าที่ช่วยเหลือวัดบ้านดงและชุมชน คือ ภายหลังจากการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนคนบ้านดง คลื่น 89.75 MHz ประเพณีงานกวนข้าวทิพย์ของทางวัดบ้านดงมีประชาชนเข้าร่วมงานกันมากขึ้น พิจารณาจากยอดจำหน่ายข้าวทิพย์ในอดีตที่ยังไม่มีสถานีวิทยุชุมชน ทางวัดจำหน่ายข้าวทิพย์ได้ปีละ 30,000 บาท แต่เมื่อมีสถานีวิทยุชุมชนซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมาเที่ยวงานกันมากขึ้น ส่งผลให้ยอดจำหน่ายข้าวทิพย์เพิ่มสูงขึ้นเป็นปีละ 60,000 ถึง 80,000 บาท นอกจากนี้การที่วัดมีสถานีวิทยุชุมชนเองช่วยลดภาระค่าประชาสัมพันธ์ เช่น ค่าพิมพ์ใบโปสเตอร์ ค่าโฆษณาวิทยุ ได้ประมาณปีละ 10,000 ถึง 20,000 บาท ด้วย

3.7 บทบาทในการจัดเทศกาลทางสังคม

วิทยุชุมชนคนบ้านดงทำหน้าที่ในการจัดเทศกาลทางสังคม ผ่านรายการธรรมะ อย่างรายการ”ธรรมะรับอรุณ” ที่มีพระครูพิมลจิตตคุณทำหน้าที่เทศน์ยามเช้า ตั้งแต่เวลา 05.00-06.00 น. เป็นรายการที่ได้รับความนิยมจากชาวบ้านดงเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากผังรายการที่ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนถึง 3 ช่วงเวลา แต่รายการ “ธรรมะรับอรุณ” ยังคงปรากฏอยู่ในผังรายการตั้งแต่แรกเริ่มการก่อตั้งสถานี จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้จากการสำรวจพฤติกรรมผู้รับสารเบื้องต้นพบว่า รายการธรรมะรับอรุณเป็นจุดเริ่มต้นของแรงจูงใจในการเปิดรับฟังวิทยุชุมชนคนบ้านดง และจะเปิดฟังเรื่อยไปตลอดทั้งวัน ด้วยเหตุผลเรื่องความศรัทธาที่คนในชุมชนมีต่อพระครูพิมลจิตตคุณ เนื่องจากสำนักความเป็นคนบ้านเดียวกัน

3.8 บทบาทในการช่วยเหลือด้านการศึกษา

วิทยุชุมชนคนบ้านดงมีบทบาทในการบอกกล่าว ประชาสัมพันธ์ข่าวสารทางการศึกษา และได้แสดงบทบาทในการช่วยเหลือการศึกษาผ่านทางนักจัดรายการที่ร่วมกันบริจาคอุปกรณ์การเรียนแก่การสอนธรรมศึกษา ณ วัดบ้านดง พระครูพิมลจิตตคุณได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“ที่วัดบ้านดงมีการเรียนการสอนธรรมศึกษา เมื่อก่อนไม่ได้รับการสนับสนุนจากที่ใดเลย พอตั้งวิทยุชุมชน เหล่าดีเจก็ได้นำเสื้อ – ปากกา – สมุด – อาหารมาเลี้ยงในแต่ละเสาร์ ..” (สัมภาษณ์ พระครูพิมลจิตตคุณ, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

3.9 บทบาทในการระดมความร่วมมือ และบทบาทในการประสานความสามัคคี

เมื่อพิจารณาผังรายการของวิทยุชุมชนคนบ้านดงพบลักษณะการทำบทบาทระดมความร่วมมือของคนในชุมชน จากการนำเสนอรายการ “บอกข่าวประกาศรับสมัครงานที่ว่าง” โดย นายเหลียง เมืองเสื่อ ซึ่งออกอากาศในช่วงเวลา 06.00-07.00 น. แต่ทั้งนี้รายการดังกล่าวปรากฏอยู่ในผังรายการช่วงที่ 1 และ 2 แต่ไม่ปรากฏในผังรายการช่วงที่ 3 ลักษณะเนื้อหาของรายการดังกล่าวจะเป็นการรวบรวมงานที่น่าสนใจมาเสนอให้กับคนในชุมชนได้รับทราบ โดยข้อมูลจะมาจากผู้ดำเนินรายการ คือ นายเหลียง และจากคนในชุมชน ซึ่งรายการดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างอาชีพ และลดอัตราการว่างงานของคนในชุมชน

อีกหนึ่งรายการที่สะท้อนภาพบทบาทการระดมความร่วมมือของวิทยุชุมชนคนบ้านดงได้อย่างเด่นชัด คือ รายการ “รายการข่าวบริการชุมชน” ซึ่งปรากฏในผังรายการช่วงที่ 2 ออกอากาศในช่วงเวลา 08.00-09.00 น. พิจารณาลักษณะการจัดสรรพื้นที่เวลาในการออกอากาศ มีลักษณะการแบ่งสรรพื้นที่ให้กับคนหลายกลุ่มในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการรายงานข่าวสารบริการชุมชน ดังนี้ วันจันทร์ ข่าวชุมชน โดย โรงเรียนชุมชนบ้านดง วันอังคาร / พุธ โดย สกต.พญาแมน

และ อบต.พญาแมน วันพฤหัสบดี / ศุกร์ โดย สถานีอนามัย อปพร. และ อสม, วันเสาร์ / อาทิตย์ โดย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

นอกจากนี้วิฑูชุมชนคนบ้านดงยังมีลักษณะการดำเนินงานที่มีส่วนสัมพันธ์กับกิจกรรมประจำชุมชน เช่น งานวันพระใหญ่ ประเพณีกวนข้าวทิพย์ หรือกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น ในลักษณะเป็นสื่อกลางการประชาสัมพันธ์เพื่อระดมคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆของท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์เบื้องต้นพบว่า ในช่วงกิจกรรมวันสำคัญที่ได้กล่าวถึงไปแล้วนั้น วิฑูชุมชนคนบ้านดงจะงดการถ่ายทอดรายการอื่นๆ แต่จะประกาศประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชุมชนเพียงอย่างเดียว การทำหน้าที่ดังกล่าวสะท้อนการทาบทบาทในการระดมความร่วมมือและการประสานความสามัคคีของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.10 บทบาทในการช่วยเหลือชุมชน

วิฑูชุมชนคนบ้านดงได้แสดงบทบาทในการช่วยเหลือชุมชนเมื่ออำเภอลับแล อุดรดิตถ์ ประสบภัยธรรมชาติน้ำป่าหลาก และดินโคลนถล่ม ก่อให้เกิดความเสียหายเป็นจำนวนมาก ครั้งนั้น ผู้จัดการรายการทุกคนช่วยกันระดมขอความช่วยเหลือ และรับบริจาคข้าวของที่จำเป็นทางวิฑูชุมชนคนบ้านดง จนได้รับบริจาคเป็นจำนวนมาก และได้จัดเป็นกิจกรรมวิฑูชุมชนสัญจรนำเงิน และข้าวของที่ได้รับบริจาคไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้วยตนเอง

พระครูพิมลิตตคุณ ได้บันทึกไว้ในรายงานกิจกรรมของวัดว่า

“ในเกิดอุทกภัยที่อำเภอลับแลและอำเภอเมืองและอำเภอท่าปลา ในวันที่ 23 พฤษภาคม 2549 เวลาเที่ยงคืน ทางจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิฑูชุมชนคนบ้านดง ได้ประสานงานไปกับจำลอง เมื้อรู้ข้อมูลแล้ว จัดให้ศิเ็จจัดรับบริจาคสิ่งของเพื่อไปช่วยเหลือ จำนวน 4 วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 24 – 27 พฤษภาคม 2549 โดยไม่มีโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าใด ๆ เลย ให้เป็นไปในเรื่องการรับบริจาคอานรายชื่อผู้บริจาคเขตอำเภอพิชัย อำเภอพรหมพิราม และอำเภอศรีสำโรง ที่ฟังกลั่นได้โทรแจ้งเข้ามาให้ไปรับบริจาคสิ่งของต่าง ๆ ที่บริจาค”

เหตุการณ์ครั้งนั้น เกิดขึ้นเมื่อวิฑูชุมชนคนบ้านดงเพิ่งเริ่มก่อตั้งได้ในช่วงขวบปีแรก ๆ ทำให้วิฑูชุมชนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านมากขึ้น

“ช่วงนั้น เราไม่จัดการการปกติเลยนะ เน้นขอความช่วยเหลือเป็นหลัก ได้รับเงิน / ของบริจาคมาเยอะมาก .. ด้วยความที่เรามาเสียสูง คนจากอำเภออื่น .. จังหวัดอื่น รับได้ด้วย เขาได้ข่าว ก็อยากช่วย แล้วเขาก็คิดว่าเราอยู่ในพื้นที่ .. อยู่ใกล้ เข้าไปช่วยเหลือได้เลย ก็เลยมาบริจาคกันเยอะ เอามาให้ที่สถานีก็มีชาวบ้านต้องมาช่วยกันจัดแบ่งเพื่อเตรียมไปบริจาค แล้วหลวงพ่อก็เอาเงิน .. เอาของบริจาคลงไปในพื้นที่เอง

เลย .. ของเยอะขนาดต้องเอารถทหารมาช่วยขน .. ดีเจก็ลงพื้นที่ไปปรับบริจาค ไปช่วยบริจาคด้วย เสร็จแล้ว
เราก็รายงานออกอากาศ คนที่บริจาคก็ชื่นใจ .. คนฟังเขาก็ชื่นชมเรากัน” (สัมภาษณ์ นางสาวนุชจรินทร์ คำ
ส่วน, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

“เราก็ไม่คิดว่าคนจะมากันเยอะขนาดนี้ ตอนนั้น ผมเพิ่งมาจัดรายการใหม่ ๆ ก็เลยรู้ว่าวิทยุชุมชน
มันมีประโยชน์อย่างนี้เอง มันระดมทุนได้เร็ว .. อะไรได้เร็วทันการ” (สัมภาษณ์ นายนพพรอินดี, 5
กุมภาพันธ์ 2553)

3.11 บทบาทในการเตือนภัย

วิทยุ

ชุมชนคนบ้านดง มีการทำบทบาทในการเตือนภัย โดยการทำบทบาทดังกล่าวจะปรากฏอยู่ในรายการ
ประเภทข่าวสาร เช่น รายการ “ข่าวบริการชุมชน” ปรากฏในผังรายการช่วงที่ 2 ออกอากาศเวลา 08.00-09.00
น. รายการ “บอกเล่าข่าวสารความรู้” ซึ่งปรากฏในผังรายการช่วงที่ 3 ออกอากาศเวลา 21.30-22.30 น. และ
รายการ “ข่าวชุมชนโดยชุมชน ตำบลพญาแมน” ปรากฏในผังรายการช่วงที่ 3 ออกอากาศเวลา 07.30-08.00
น.

3.12 บทบาทในการเป็นพื้นที่การเรียนรู้

วิทยุชุมชนคนบ้านดงเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนที่สนใจมาร่วมเป็นนักจัดรายการ ในจำนวนนัก
จัดรายการทั้งหมด มีสมาชิกในชุมชนบ้านดงหมุนเวียนกันอาสาเป็นนักจัดรายการ โดยได้ใช้วิทยุชุมชน
คนบ้านดงเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ จนสามารถพัฒนาเป็นอาชีพได้ในเวลาต่อมา

“ผมเข้ามาจัดรายการตั้งแต่แรกเพราะหลวงพ่อก๊วกชวนมา แรก ๆ ก็ไม่กล้า อายุ.. ไม่กล้าพูดกับไมค์
แต่ท่านก็บอกให้ลอง ก็ลองผิดลองถูกมา อาจารย์สุวรรณสอนบ้าง จำมาจากที่เขาพูด ๆ กันทางวิทยุทั่วไปบ้าง
ก็สั่งสมประสบการณ์มาเรื่อย ๆ มีหลวงพ่อก๊วกแนะนำ .. อาศัยผมเป็นชาวนาด้วย ช่วงผมจัด เพื่อนฝูงก็ฟัง
กันเยอะ ก็บอกให้ปรับโน้นปรับนี้ ผมก็ปรับมาเรื่อย จนมั่นใจ แล้วก็จัดรายการประจำมาจนถึงทุกวันนี้”
(สัมภาษณ์ นายนพพร อินดี, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

“.. หนูก็เป็นคนบ้านดงนี่แหละ บ้านอยู่หน้าวัดนี่เอง .. ไปทำงานเป็นครูอยู่ที่อื่น แล้วหลวงพ่อก๊
วกชวนให้ลองมาจัดรายการ ก็เลยลองดู อสัყจากที่ชอบฟังเพลง ฟังวิทยุ ก็พอได้ แล้วเราเป็นครู ก็เอาเรื่อง
การศึกษามาพูดได้บ้าง จัดไปจัดมาเดี๋ยวนีมีแผนรายการติดแล้ว เวลาถึงงานวัด ก็มาช่วย คนก็เรียกหา .. ดีเจ
ตุ๊กตา .. ดีเจตุ๊กตา” (สัมภาษณ์ นางสาวนุชจรินทร์ คำส่วน, 5 กุมภาพันธ์ 2553)

3.13 บทบาทในการสร้างบุคลิกภาพแบบใหม่ให้แก่คนในชุมชน ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม และเป็นพื้นที่ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ

วิฑูรย์ชุมชนคนบ้านดง สร้างบุคลิกภาพแบบใหม่ให้แก่คนในชุมชนที่อยู่ในรัศมีการกระจายเสียงของ วิฑูรย์ชุมชนคนบ้านดง ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม และเป็นพื้นที่ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อ สาธารณะ แต่เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมที่มีลักษณะเฉพาะ โดยคนในชุมชนที่อยู่ในรัศมีการกระจายเสียงของ วิฑูรย์ชุมชนคนบ้านดงจะเข้ามามีส่วนร่วมกับวิฑูรย์ชุมชนคนบ้านดงในลักษณะทางอ้อม (Indirect participation) มากกว่าการเข้ามามีส่วนร่วมทางตรง (Direct participation) ซึ่งพบในวิฑูรย์ชุมชนแห่งอื่นๆที่มี บริบทต่างกัน เช่น กลุ่มแม่บ้านที่ฝากข่าวประชาสัมพันธ์กระยาสาราท จะไม่แสดงตัวในเวลาปกติ แต่หากมี การประชาสัมพันธ์เรื่องกระยาสาราทไม่ตรงเวลาจะ โทรศัพท์เข้ามาสอบถามกับทางผู้จัดรายการ หรือการ เรียกร้องไม่ต้องการฟังพระรูปอื่นมาเทศน์จัดรายการ ต้องการฟังเทศน์จากพระครูพิมพ์ลิตติคุณเท่านั้น เนื่องจากมีความศรัทธาเชื่อมั่น ด้วยเหตุผลเรื่องของคนบ้านเดียวกัน คือไม่เข้ามาเป็นผู้ส่งสาร (sender) เอง แต่มีส่วนร่วมในการกำหนดผู้ส่งสาร (sender) หรือผู้ดำเนินรายการ เป็นต้น

3.14 บทบาทในการเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนและประชาชน

จากการสัมภาษณ์พบว่าวิฑูรย์ชุมชนคนบ้านดงได้แสดงบทบาทเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชน และ ประชาชน เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนมักเปิดวิฑูรย์ชุมชนคนบ้านดงไว้ตลอดทั้งวัน จึงได้รับรู้ความเคลื่อนไหว ต่าง ๆ ในชุมชนจากทางวิฑูรย์ชุมชนคนบ้านดง โดยเฉพาะจากรายการข่าวชุมชน

“มีวิฑูรย์ชุมชนก็ทำให้รู้ว่าเขา (หน่วยงานทางราชการ) ทำอะไรกันบ้าง เพราะก็จะมาสรุปให้ฟังทุก เช้า อย่างเมื่อเช้านี้ก็ประกาศว่าวันนี้ผู้ใหญ่ไม่อยู่นะ .. ต้องไปประชุมในอำเภอ ..” (สัมภาษณ์ นางจิรา บุญตัด, 17 กันยายน 2552)

3.15 บทบาทในการสร้างความบันเทิง และเป็น “เพื่อน” กับชุมชน

ชาวบ้านในชุมชนบ้านดงรู้สึกว่าการวิฑูรย์ชุมชนได้ให้ความบันเทิง พร้อม ๆ กับเป็น “เพื่อน” ดังคำ สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เปิดฟังเพราะเพลงเพราะ ดีเจพูดสนุกดี มีแซวกันบ้าง อะไรกันบ้าง ทำให้มีเหงา” (สัมภาษณ์ นาง จิรา บุญตัด, 17 กันยายน 2552)

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของวิฑูรย์ชุมชน พบว่า แม้ว่าวิฑูรย์ชุมชนคนบ้านดงจะเป็นวิฑูรย์ชุมชนกึ่ง ธุรกิจที่มีการแสวงหารายได้จากการโฆษณา แต่ก็ยังคงบทบาทที่สนองตอบต่อชุมชนไว้ได้อย่างชัดเจน เช่นเดียวกัน

ปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของวิญญูชน

ผู้วิจัยได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของวิญญูชนคนบ้านดงออกเป็น 3 ส่วน และได้วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของวิญญูชนคนบ้านดง ดังนี้

บทบาทหน้าที่ทางโลก	บทบาทหน้าที่ทางธรรม	บทบาทหน้าที่ต่อชุมชน
- ให้ความบันเทิง / สาระบันเทิง	- เผยแพร่พระพุทธศาสนา - ประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนา - เชื่อมโยงระหว่าง “วัด” “บ้าน” และ “โรงเรียน”	- แสดงออกซึ่งตัวตนของ ท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม ประเพณี - แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารใน ท้องถิ่น - เปิดพื้นที่สาธารณะสำหรับ ชุมชน - สร้างความสามัคคี / ระดม ความร่วมมือ - ยกย่องคุณภาพชีวิตของคน ในชุมชน

ปัจจัยที่ทำให้วิญญูชนคนบ้านดงสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างต่อเนื่อง มาจาก 1) ความเชื่อมั่น ศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อเจ้าอาวาสผู้ก่อตั้ง 2) การจัดการงบประมาณที่โปร่งใส แยกค่าดำเนินการวิญญูชนออกมาจากเงินบริจาคของวัด 3) การผสมผสานระหว่างรายการเชิงธุรกิจ และรายการเพื่อชุมชน

4. กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิญญูชน

กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิญญูชนคนบ้านดง ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้

(1) การวิเคราะห์สถานภาพความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิญญูชนคน

บ้านดง 2 กลุ่ม คือ

(1.1) กลุ่มกรรมการบริหารวิญญูชนคนบ้านดง

- พระครูพิมลภิกขุ
- นายสุวรรณ์ สายบัวต่อ
- กำนันเชด อ่ำฉาย
- ผู้ใหญ่เสน่ห์ อยู่รอด
- นายธนกร ค้างคูดิน
- อาจารย์สุวัฒน์ อินยิ้ม

- นายเหลียง เมืองเสือ
- นายฉลอง ฟักหมู
- นานจิรพัฒน์ เสือเมือง

(1.2) กลุ่มนักจัดรายการวิทยุชุมชนคนบ้านดง

- พระครูพิมลภิกขิตฺตคุณ
- กำนันเชด อ้ายาย
- อาจารย์สุวัฒน์ อินธิ์
- นายเหลียง เมืองเสือ
- นายวิรัตน์ ฟักหมู
- นายนพพร อินดี
- นางสาวนุชจรินทร์ คำส่วน
- นายสมบัติ กำนันถ้ำ
- นายเกิดไท สิงห์สยาม
- นางสมบัติ สุขวัฒน์
- นางสาวรัชก ถมวรรณ
- นางสาวเบญจมาศ มิ่งขวัญ
- นางสาวพิชญา แดงเรือ

(2) การสำรวจความต้องการในการจัดการความรู้

(3) การออกแบบกระบวนการจัดการความรู้

(2) การวิเคราะห์สถานภาพความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิทยุชุมชนคน

บ้านดง

ผลการวิเคราะห์สถานภาพความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิทยุชุมชนคน

บ้านดง สามารถสรุปได้ดังตารางข้างล่างนี้

(1.3) กรรมการบริหารวิทยุชุมชนคนบ้านดง

ประเด็นการวิเคราะห์	พระครูพิมลภิกขิตฺตคุณ	กรรมการบริหาร ฯ
ทุนความรู้	ไม่มีทุนความรู้เรื่องวิทยุชุมชนมาก่อน	ไม่มีทุนความรู้เรื่องวิทยุชุมชนมาก่อน
การแสวงหาความรู้	มีการแสวงหาความรู้ใน 3 ลักษณะ คือ - ไปเข้ารับการอบรมตามที่ได้รับเชิญ จากกรมประชาสัมพันธ์ และเครือข่าย	ในส่วนของกรรมการบริหารวิทยุชุมชน ทั้งหมด พบว่าผู้ที่ได้มีการไปแสวงหา ความรู้เพิ่มเติมเรื่องวิทยุชุมชน คือ - อาจารย์สุวัฒน์ อินดี ซึ่งได้ไปเข้ารับ

ประเด็นการวิเคราะห์	พระครูพิมลิตติคุณ	กรรมการบริหาร ฯ
	วิทยุชุมชนต่าง ๆ - ขอคำแนะนำในการจัดตั้งวิทยุชุมชนจากเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ จังหวัดพิษณุโลก (เนื่องจากชุมชนบ้านดงมีอาณาเขตติดกับจังหวัดพิษณุโลก) - ขอคำปรึกษาทั้งในเชิงเทคนิค และการดำเนินงานจากลูกศิษย์ที่ดำเนินงานวิทยุภาคธุรกิจอยู่ - ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง	การอบรม และได้ไปผู้ประกาศ ฯ แล้ว - นายฉลอง พักหมม ได้เรียนรู้เรื่องเทคนิคจากลูกศิษย์ท่านพระครู ฯ ที่มีประสบการณ์ในเรื่องดังกล่าว
การนำความรู้ไปใช้	นำความรู้ที่ได้มาไปใช้ในการวางแผนทาง / หลักการบริหารจัดการ และดำเนินงานวิทยุชุมชน	บริหารจัดการวิทยุชุมชนตามแนวทาง / หลักการของท่านพระครู ฯ
การแบ่งปันหรือถ่ายทอดความรู้	นำความรู้ที่ได้มาแบ่งปันหรือถ่ายทอดความรู้แก่กรรมการบริหาร วิทยุชุมชนคนบ้านดง	-

จะเห็นได้ว่า ความรู้ด้านการบริหารจัดการวิทยุชุมชนเป็นความรู้ที่มาจากพระครูพิมลิตติคุณ ซึ่งไม่มีทุนความรู้เดิมเลย แต่มีวิธีการแสวงหาความรู้โดยตนเอง ด้วยการเข้าอบรม และแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากหน่วยงานภาครัฐ และคนใกล้ชิด เช่น ลูกศิษย์ที่ใกล้ชิด เป็นต้น จากนั้นจึงวางโครงสร้างการบริหารจัดการสถานีวิทยุชุมชนภายใต้ความรู้เหล่านั้น ซึ่งส่วนมากเป็นความรู้ที่ได้มาจากภาครัฐ และลูกศิษย์ที่ดำเนินงานวิทยุภาคธุรกิจอยู่

(1.4) นักจัดรายการวิทยุชุมชนคนบ้านดง

นักจัดรายการวิทยุชุมชนคนบ้านดงที่เข้าร่วมกระบวนการจัดการความรู้ในครั้งนี้ จำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักจัดรายการที่อยู่ภายในชุมชน กลุ่มนักจัดรายการที่มาจากภายนอกชุมชน และกลุ่มเยาวชนที่อาสาสมัครมาจัดรายการชุมชน ผลการวิเคราะห์ความรู้ของนักจัดรายการทั้ง 3 กลุ่ม สรุปได้ดังตารางข้างล่างนี้

ประเด็นการวิเคราะห์	นักจัดรายการที่อยู่ ภายในชุมชน (7 คน)	นักจัดรายการที่มาจาก ภายนอกชุมชน (3 คน)	เยาวชนที่อาสาสมัครมา จัดรายการชุมชน (3 คน)
ทุนความรู้	นักจัดรายการที่อยู่ ภายในชุมชนจำนวน 7 คน มีเพียงคนเดียวที่มี ทุนความรู้จากการ อบรม คือ อาจารย์ สุวัฒน์ อินยิ้ม ที่เหลือ จะมีความรู้เกี่ยวกับ การจัดรายการวิทยุจาก การฟังวิทยุสาธารณะ / วิทยุธุรกิจ และการ เรียนรู้แบบ “ครูลักพัก จำ” จากนักจัดรายการ ที่เป็นที่นิยมตาม รายการต่าง ๆ	นักจัดรายการที่มาจาก ภายนอกชุมชนทุกคน ที่มาเข้าเวลาจากสถานี วิทยุชุมชนคนบ้านดง เพื่อจัดทำรายการ มี ประสบการณ์การจัด รายการมาจากวิทยุ ธุรกิจ	เยาวชนอาสาสมัครที่มา จากรายการชุมชนไม่มี ทุนความรู้ด้านการจัด รายการมาก่อน
การแสวงหาความรู้	นักจัดรายการส่วนมาก ไม่มีเวลาแสวงหา ความรู้เพิ่มเติม	นักจัดรายการส่วนมาก ไม่มีเวลาแสวงหา ความรู้เพิ่มเติม	ได้ความรู้เพิ่มเติมจาก คำแนะนำของอาจารย์ สุวัฒน์ อินยิ้ม และพระ ครูพิมพ์กิตติคุณ
การนำความรู้ไปใช้	-	-	นำความรู้ที่ได้มา ปรับปรุงการจัดรายการ
การแบ่งปันหรือ ถ่ายทอดความรู้	-	-	-

ในส่วนของนักจัดรายการ จะมีทั้งนักจัดรายการที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน และนักจัดรายการที่ไม่เคยมีประสบการณ์ แต่ผู้ที่มีประสบการณ์ก็จะเป็นประสบการณ์จากวิทยุสาธารณะ / วิทยุธุรกิจทั้งสิ้น ทำให้เห็นว่าองค์ความรู้ด้านการจัดรายการวิทยุของนักจัดรายการวิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นองค์ความรู้ของวิทยุสาธารณะ / วิทยุธุรกิจ เป็นหลัก

(3) การสำรวจความต้องการในการจัดการความรู้

เมื่อถามถึงความต้องการในการจัดการความรู้ กลุ่มกรรมการบริหารสถานีวิทยุทธชนคนบ้านดงต่างก็เห็นว่า ปัจจุบันสถานีวิทยุทธชนคนบ้านดงมีโครงสร้างการบริหารจัดการที่ชัดเจนแล้ว ภายใต้การดูแลของพระครูพิมลภิตติคุณ อยากให้พัฒนาด้านการจัดรายการมากกว่า ซึ่งกลุ่มนักจัดรายการก็เห็นด้วย แต่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา เนื่องจากทุกคนมีภารกิจประจำนอกเหนือจากการมาจัดรายการ ทำให้ไม่สามารถจัดสรรเวลาเข้ากระบวนการจัดการความรู้ร่วมกันได้ แต่ทุกคนเห็นด้วยว่าน่าจะมีการเสริมความรู้เรื่องการจัดรายการ โดยเฉพาะรายการเพื่อชุมชน เพื่อจะได้นำไปพัฒนาต่อไป

(3) การออกแบบกระบวนการจัดการความรู้

นักจัดรายการเห็นร่วมกันว่าการจัดการความรู้ควรทำในลักษณะของชุดเรียนรู้ที่เอื้อต่อผู้เรียนซึ่งต้องทำงาน และไม่มีเวลาเรียนแบบเผชิญหน้า ทุกคนจึงสรุปร่วมกันว่า รูปแบบของชุดเรียนรู้ น่าจะเป็นชุดเรียนรู้ทางไกลที่ผู้เรียนสามารถศึกษาด้วยตนเองได้ โดยนักจัดรายการต้องการชุดความรู้ใน 3 ส่วน คือชุดความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวิทยุเพื่อชุมชน ชุดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุเพื่อชุมชน และชุดความรู้เกี่ยวกับการจัดรายการวิทยุเพื่อชุมชน

เป็นที่สังเกตว่า นักจัดรายการเลือกที่จะใช้คำว่า “วิทยุเพื่อชุมชน” แทน “วิทยุชุมชน” เนื่องจากเห็นว่าวิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นวิทยุชุมชนที่มีรูปแบบการดำเนินงานระหว่างวิทยุเพื่อชุมชน และวิทยุธุรกิจ แต่ไม่ใช่ “วิทยุชุมชนพันธุ์แท้”

ในส่วนของกระบวนการจัดการความรู้ ผู้วิจัยได้สร้างชุดเรียนรู้เรื่องวิทยุเพื่อชุมชน และได้ส่งให้นักจัดรายการจำนวน 10 คน ศึกษาด้วยตนเองเป็นเวลา 1 เดือน แล้วจึงจัดเวทีประเมินผลการจัดการความรู้ขึ้นเพื่อศึกษาผลที่เกิดจากชุดเรียนรู้ดังกล่าว

5. ผลที่เกิดจากการใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิทยุชุมชนคนบ้านดง

นักจัดรายการส่วนมากเห็นว่าชุดเรียนรู้มีประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ได้จริง แต่อยากให้ปรับชุดเรียนรู้ให้มีภาษาที่ง่ายขึ้น และอาจมีสื่อประกอบเพื่อเสริมความเข้าใจด้วย

ในส่วนของการตอบคำถามก่อนเรียน / หลังเรียน พบว่าผู้เรียนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับวิทยุเพื่อชุมชนในระดับที่ดีขึ้น

อภิปรายผล

ประเด็นที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทชุมชน กับวิทยุชุมชน

การวิจัยครั้งนี้ พบว่าบริบทชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งและการทำหน้าที่ของวิทยุชุมชน กล่าวคือ ชุมชนบ้านดงเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งโดยเฉพาะในประเด็นทางศาสนา ทำให้ชาวบ้านไม่

ต่อต้านการกำหนดของวิฑูรชนคนบ้านดงซึ่งจัดตั้งโดยเจ้าอาวาสของวัดในชุมชน อีกทั้งวิฑูรชนเองก็ทำหน้าที่แทนวัด กล่าวคือ ชาวบ้านสามารถพึ่งเทศน์ฟังธรรมทุกเช้าทางวิฑูรชนได้โดยไม่ต้องออกจากบ้านไปวัด และเมื่อถึงวันพระใหญ่ก็สามารถมีส่วนร่วมกับการที่จัดขึ้นได้ตลอดเวลาจากวิฑูรชน ที่สำคัญวิฑูรชนยังทำหน้าที่หลักในการธำรงรักษาวัฒนธรรม / พิธีกรรมดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น สร้างความรู้สึก “ร่วม” และ “เป็นหนึ่งเดียว” ให้เกิดขึ้นในชุมชนผ่านพิธีกวนข้าวทิพย์ เท่ากับว่า วิฑูรชนคนบ้านดงได้ทำหน้าที่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางศาสนา

ในขณะเดียวกัน ชุมชนก็ช่วยสร้างความเข้มแข็งแก่วิฑูรชนด้วย ข้อค้นพบจากงานวิจัย พบว่า ชุมชนได้หนุนเสริมความเข้มแข็งให้แก่วิฑูรชนด้วยการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาที่จัดผ่านทางวิฑูรชน ทำให้วิฑูรชนคนบ้านดงสามารถดำเนินการมาได้อย่างต่อเนื่อง

การดำเนินงานวิฑูรชนสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ตามที่ เจน เซอร์วาส (Jan Servaes, 1999) ได้กล่าวไว้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกลไกที่กระตุ้นให้ชาวบ้าน และท้องถิ่นเข้ามามีอำนาจในการตัดสินใจอย่างแท้จริงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพวกเขาตนเอง โดยสื่อวิฑูรสามารถเป็นเครื่องมือที่ชุมชนนำมาใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงตัวตน และภูมิปัญญา เพื่อถ่ายทอดไปสู่สาธารณชนในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นที่ 2 การบริหารจัดการวิฑูรชน

การบริหารจัดการวิฑูรชนคนบ้านดงยังไม่ได้เป็นไปตามปรัชญาที่แท้จริงของวิฑูรชน ดังนี้ ประเด็นการบริหารงาน ยังขาดการรับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องในทุกระดับ และชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วมน้อย โดยเฉพาะในระดับการเป็นผู้ผลิต และผู้วางแผน กำหนดนโยบาย ประเด็นการบริหารบุคลากร บุคลากรที่เข้าร่วมงานวิฑูรชนคนบ้านดงยังไม่สะท้อนถึงความเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน แต่เป็นตัวแทนของพระครูกิตติพิมลรัตน์ เจ้าอาวาสวัดบ้านดง ตามธรรมเนียมปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มักเอาญาติโยมที่ใกล้ชิดมาร่วมปฏิบัติงานด้วย ประเด็นด้านงบประมาณ วิฑูรชนคนบ้านดงจำเป็นต้องมีโฆษณาเพื่อความอยู่รอด โดยยึดหลักให้เวลาในการโฆษณาที่เป็นไปตามเกณฑ์ของกรมประชาสัมพันธ์

ในประเด็นเรื่องการโฆษณา แนวทางการบริหารจัดการของวิฑูรชนคนบ้านดงสอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา แก้วเทพ ที่มองว่าแม้ว่าวิฑูรชนจะไม่ได้มีเป้าหมายในการแสวงหากำไร แต่ในแง่การบริหารจัดการแล้ว วิฑูรชนจำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องธุรกิจในส่วนของการรับ – รายจ่ายอย่างแน่นอน ขึ้นอยู่กับว่าควรจะเป็นไปในรูปแบบใดที่เหมาะสมที่สุดเท่านั้น เนื่องจาก “งบประมาณ” ก็เป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลโดยตรงต่อความอยู่รอดของวิฑูรชนเช่นกัน เช่นเดียวกับเครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ สมาพันธ์วิฑูรชนคนอีสาน เครือข่ายวิฑูรชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เครือข่ายวิฑูรชนภาคใต้ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม และมูลนิธิไชนริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2551) ที่ได้ร่วมศึกษาข้อมูลวิฑูรชนภายใต้ โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิฑูรชนภาคประชาชน พบว่า ปัญหาการดำเนินงานวิฑูรชน นับตั้งแต่ พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา วิฑูรชนประสบกับปัญหาหลายด้าน ปัญหาที่

สำคัญ ได้แก่ ปัญหางบประมาณ ในภาพรวมทั้งประเทศพบว่าปัญหาขาดแคลนงบประมาณเพื่อพัฒนาบุคลากรและซ่อมแซม เครื่องมือมีมากที่สุด ปัญหานี้ทำให้หลายสถานีดึงดูดดำเนินการเพราะเครื่องส่งเสียและไม่มียกงบประมาณซ่อมแซม ส่วนสถานีวิทยุทธชนที่ไม่มีปัญหางบประมาณ ก็เนื่องจากมีความสามารถในการระดมทุน หรือมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้การสนับสนุนทั้งค่าใช้จ่ายประจำเดือนและการบำรุงรักษาเครื่องส่งและ อุปกรณ์ต่างๆ

ทั้งนี้ ประเด็นด้านการบริหารจัดการที่วิทยุชุมชนคนบ้านดงควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการผู้ฟัง เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าวิทยุชุมชนคนบ้านดงยังขาดความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการผู้ฟัง วิทยุชุมชนอยู่ มีความสับสนและไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้ฟังของวิทยุกระแสหลักคือวิทยุธุรกิจ และวิทยุสาธารณะ กับวิทยุชุมชนได้ ดังที่เจริญเนตร แสงดวงแข (2551) กล่าวว่า มิติในการบริหารผู้ฟัง คือ การสำรวจผู้ฟังอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอเพื่อนำไปปรับปรุงการดำเนินงานวิทยุชุมชน เนื่องจากองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้วิทยุชุมชนดำรงอยู่ได้ คือ “กลุ่มผู้ฟัง” โดยวิทยุชุมชนต้องทำหน้าที่ทั้งรักษาผู้ฟังเก่า และสร้างผู้ฟังใหม่อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากกลุ่มผู้ฟังเหล่านี้จะเป็นแรงหนุนในการพัฒนาวิทยุชุมชน โดยในอนาคต กลุ่มผู้ฟังดังกล่าวอาจขยับฐานะจากผู้ฟังขึ้นมาเป็นผู้จัด / ผลิตรายการ หรือคณะกรรมการของวิทยุชุมชนก็ได้

ประเด็นที่ 3 บทบาทหน้าที่วิทยุชุมชน

วิทยุชุมชนคนบ้านดงมีบทบาทที่หลากหลายในชุมชน ทั้งบทบาทในทางธรรม และทางโลก จำแนกออกได้เป็น บทบาททางศาสนา บทบาททางศิลปวัฒนธรรม บทบาททางการสื่อสาร บทบาททางการศึกษา บทบาททางเศรษฐกิจ และบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในมิติต่าง ๆ ผลการวิจัยพบว่า บทบาทที่ชัดเจนที่สุดของวิทยุชุมชนคนบ้านดง คือ บทบาทในการเชื่อมโยง “วัด” และ “บ้าน” เข้าด้วยกัน แม้ว่าวิทยุชุมชนคนบ้านดงจะ ไม่ได้เป็นวิทยุชุมชนพระซึ่งเน้นหนักไปที่การเทศน์ / บรรยายธรรม แต่ก็ทำหน้าที่เชื่อมโยง “วัด” และ “บ้าน” ผ่านทาง “รายการธรรมะรับอรุณ” การประชาสัมพันธ์วัด / กิจกรรมวัดอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการถ่ายทอดสดกิจกรรมสำคัญ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ณ วัดบ้านดง โดยเฉพาะกิจกรรมกวนข้าวทิพย์

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่ระบุว่าในกระแสการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และพึ่งพาตนเอง เฉกเช่นในปัจจุบัน วิทยุชุมชนสามารถเป็นกลไกสำคัญด้วยการแสดงบทบาทหน้าที่ต่อไปนี้

- บทบาทในการเสริมพลังทางเศรษฐกิจ
- บทบาทในการติดตาม / จับตา / วิพากษ์วิจารณ์การเมืองระดับท้องถิ่น เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบแนวทาง / นโยบาย / การปฏิบัติงานของการเมืองในชุมชน
- บทบาทในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- บทบาทในการจัดกลาทางสังคม

- บทบาทในการระดมความร่วมมือ
- บทบาทในการเตือนภัย
- บทบาทในการประสานความสามัคคี
- บทบาทในการสร้างบุคลิกภาพแบบใหม่ให้แก่คนในชุมชน ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม และเป็นพื้นที่ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ

ฯลฯ

ทั้งนี้ บทบาทหน้าที่ของวิद्यุชุมชนมีหลากหลาย เนื่องจากวิद्यุชุมชนแต่ละแห่งต่างก็ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนที่ตนเองดำรงอยู่เป็นสำคัญ หากปราศจากการทำบทบาทหน้าที่ซึ่งสอดคล้องชุมชนแล้ว การดำรงอยู่ของวิद्यุชุมชนก็จะไม่มีความหมายใด ๆ

ประเด็นที่ 4 การเสริมพลังวิद्यุชุมชน

การจัดการความรู้เพื่อเสริมพลังวิद्यุชุมชนคนบ้านดง ประกอบด้วย การวิเคราะห์สถานภาพความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิद्यุชุมชนคนบ้านดง การสำรวจความต้องการในการจัดการความรู้ และการออกแบบกระบวนการจัดการความรู้ โดยการเสริมพลังวิद्यุชุมชนคนบ้านดงดำเนินการด้วยวิธีอบรมผ่านชุดเรียนรู้ทางไกลที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ชุดความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวิद्यุเพื่อชุมชน ชุดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิद्यุเพื่อชุมชน และชุดความรู้เกี่ยวกับการจัดรายการวิทยุเพื่อชุมชน กระบวนการเสริมพลังวิद्यุชุมชนสอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (2549) ซึ่งกล่าวว่า การฝึกอบรมเป็นกลไกหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นกลไกเสริมพลังวิद्यุชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยตั้งคำถามว่า จะฝึกอบรมใครบ้าง จะฝึกอบรมอะไร / เนื้อหาอะไร และจะฝึกอบรมอย่างไร / ด้วยวิธีการอะไร

อย่างไรก็ตาม กาญจนา แก้วเทพ (2549) ระบุว่า ไม่ว่ากลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิद्यุชุมชนในบทบาทที่แตกต่างและภาระหน้าที่ที่หลากหลายเพียงใดก็ตาม ก็น่าจะมีความรู้พื้นฐานอยู่ชุดหนึ่งที่ทุกคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิद्यุชุมชนที่ต้องรับรู้ และความรู้อีกชุดหนึ่งที่เป็นความรู้เฉพาะแต่ละบทบาทหน้าที่ โดยหมวดหมู่ของเนื้อหาในการฝึกอบรม สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 หมวดหมู่ คือ หมวดหมู่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปเรื่องวิद्यุชุมชน หมวดหมู่เกี่ยวกับความรู้เชิงเทคนิคการผลิตรายการ และหมวดหมู่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิद्यุชุมชน

ข้อเสนอแนะ

แม้ว่าวิद्यุชุมชนจะจัดว่าเป็นสื่อท้องถิ่นเล็ก ๆ ไม่ใช่สื่อกระแสหลักในสังคมไทย แต่ก็ เป็นสื่อที่มีคุณประโยชน์แก่ท้องถิ่นอย่างมากมายในหลากหลายมิติ อย่างที่สื่อกระแสหลักอย่างสื่อมวลชนไม่สามารถทำได้ โดยเฉพาะในส่วนของการเชื่อมโยงคนและสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไป ผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้อาจสรุปได้ว่า “สื่อยังมีขนาดเล็กอยู่ในรัศมีอำนาจการใช้ของชุมชน ก็ยังมีคุณูปการต่อการพัฒนามาก” อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพของสื่อ

ท้องถิ่นเล็ก ๆ อย่างวิฑูรชนจะสามารถถูกนำมาใช้อย่างโดดเด่นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนต้องได้รับสิทธิอันชอบธรรมตามกฎหมายที่จะเข้าไปครอบครอง มีความรู้ที่จะเข้าไปบริหารจัดการ และมีอำนาจที่จะเข้าไปวางแผนในระดับนโยบาย เพื่อให้สื่อได้ทำหน้าที่เป็นสื่อชุมชนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

งานวิจัยได้เสนอว่าหลักการที่สำคัญที่สุดของการดำเนินงานวิฑูรชน คือ ต้องให้คนทุกคน ทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงสื่อได้ แต่ไม่ใช่เพียงแต่ในฐานะผู้ฟังเท่านั้น หากทว่าในฐานะผู้ร่วมผลิต หรือผู้มีส่วนร่วมกำหนดทิศทางและนโยบายเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของสื่ออย่างแท้จริง

ท้ายสุด เมื่อ “ใช้” สื่อแล้ว เราต้อง “พัฒนา” สื่อด้วย ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้ใช้กระบวนการจัดการความรู้เข้าไปเป็นกลไกในการพัฒนา หรือการเสริมพลัง (empowerment) และพบว่าชุดความรู้ที่จำเป็นสำหรับวิฑูรชน ควรประกอบด้วย ชุดความรู้ด้านการผลิตรายการ ชุดความรู้ด้านการจัดรายการ และชุดความรู้ด้านการบริหารจัดการ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ *สื่อเพื่อชุมชน* กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2544
- _____ *ก้าวต่อไปของการสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชน* กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2548
- _____ *วิทยุชุมชน : คลื่นหนุนการสร้างพลังให้ท้องถิ่น* กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2549
- เกศินี จุฑาวิจิตร *การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น* นครปฐม : สถาบันราชภัฏนครปฐม 2542
- คม สัมพันธ์รักษ์ *การศึกษาความเป็นมาและการจัดการบริหารจัดการของสถานีวิทยุชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ* วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2548
- เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ และคณะ *โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน* 2551 แหล่งที่มา <http://www.watthasai.org>
- จิระวรรณ ตันกุลานนท์ *การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาโดยการจัดรายการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน* วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2542
- ชาคริต สุดสายเนตร และคณะ *การใช้สื่อวิทยุท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมประชาคมจังหวัดมหาสารคาม* กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2547
- ชาลิสา มากแผ่นทอง *การวิจัยเพื่อสรุปบทเรียน : กระบวนการเตรียมกลุ่มวิทยุชุมชน จังหวัดปัตตานี* กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2548
- ชูสิทธิ์ ชันตยานุกุลกิจ *การศึกษารูปแบบการจัดรายการวิทยุชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* 2540 แหล่งที่มา <http://www.tdc.thailis.or.th>
- จิตจำนงค์ กิตติกรดี *การพัฒนาชุมชน : การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน* กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา 2532
- จินตนา สุจจานันท์ *การศึกษาและการพัฒนาชุมชน* เชียงใหม่ : ภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2547
- จุมพล รอดคำดี *วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม* อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซต 2542
- เจริญเนตร แสงดวงแข *การบริหารจัดการวิทยุชุมชนควนเนียง ตำบลบางเหริ่ง และวิทยุชุมชนชาวทองคำป่วนบ้านนา จังหวัดสงขลา* วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2550

- การบริหารจัดการสื่อชุมชนเพื่อสร้างความสมานฉันท์ และการสร้างการมีส่วนร่วมใน
ชุมชน : กรณีศึกษาวิทยุชุมชนควนเนียง จังหวัดสงขลา กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะ
กรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2551
- ชอบ เข้มกลัด และโกวิท พวงงาม การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์ กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สมาธรรม 2547
- จิรฤติ เสนาคำ กระบวนการเรียนรู้ : แนวคิด และบทเรียนในสังคมไทย กรุงเทพมหานคร : โครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข 2540
- เดวิด แมททิวส์ (เขียน), จิรฤติ เสนาคำ (แปล และเรียบเรียง) จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการ
เสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา 2540
- ทิวพร แสนเมืองจีน การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชน สถานี
วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมา วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2543
- ธนิดา กลิ่นลำดวน การบริหารจัดการรายการวิทยุชุมชนคนโคราช วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์
มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2546
- ปทุมพร ศรีวิชัย ข้อจำกัดในการจัดตั้งและดำเนินงานวิทยุชุมชน 2547 แหล่งที่มา
<http://www.tdc.thailis.or.th>
- ประพนธ์ ฟ้าสุกขีถ การจัดการความรู้ ฉบับจับเคลื่อน LO กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทม 2549
- การจัดการความรู้ ฉบับมือใหม่หัดขับ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทม 2549
- ประภากร คลกิจ การวิเคราะห์การจัดการรายการวิทยุชุมชนสร้างสรรค์จันทบุรี 2544 แหล่งที่มา
<http://www.tdc.thailis.or.th>
- ประเวศ ะสี ประชาคมตำบล กรุงเทพมหานคร : มติชน 2541
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2543
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการพัฒนาชุมชน : จากแนวคิดสู่
การปฏิบัติในสังคมไทย กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2542
- พรธิดา วิเชียรปัญญา การจัดการความรู้ : พื้นฐานและการประยุกต์ใช้ กรุงเทพมหานคร : ธรรมกล
การพิมพ์ 2548
- พิมลกลัษณ์ เดชะชัย การประเมินผลการดำเนินงานวิทยุชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 2550
แหล่งที่มา <http://www.tdc.thailis.or.th>
- พัชรพันธ์ อัมพันธ์ การผลักดันนโยบายวิทยุชุมชนสู่การปฏิบัติ 2549 แหล่งที่มา
<http://www.tdc.thailis.or.th>

ภัทรพร อะโข ปัญหาการจัดตั้งและดำเนินการวิทยุชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ 2548 แหล่งที่มา

<http://www.tdc.thailis.or.th>

ลักษณ์ คล้ายแก้ว วิทยุชุมชนในประเทศไทยระหว่าง 2541-2545 : กรณีศึกษาเปรียบเทียบสถานีวิทยุชุมชน
ของ 4 องค์กร ใน นิเทศศาสตร์ปริทัศน์ 8, 1 (2547) 61-77

————— เหลียวหลังแลหน้าทศวรรษวิทยุไทย ใน นิเทศศาสตร์ปริทัศน์ 10, 1 (2549) 83-93

วีรณา ไวนอมสัตว์ การบริหารรายการวิทยุ อ.ส.ม.ท. จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2544 แหล่งที่มา

<http://www.tdc.thailis.or.th>

วีรพงษ์ พลนิกรกิจ และคณะ แนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน จังหวัด
นครราชสีมา และบุรีรัมย์ กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2545

วีระวรรณ ชัยกิจการ และคณะ การมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบ เนื้อหา และวิธีดำเนินงานรายการวิทยุ
เพื่อชุมชนจังหวัดน่าน กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2547

วณิชชา ชัยวงศ์ การใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงและความต้องการจุดปฏิบัติการวิทยุชุมชนของประชาชนใน
จังหวัดสตูล 2545 แหล่งที่มา <http://www.tdc.thailis.or.th>

ศาสวัต บุญศรี การบริหารจัดการและการผลิตรายการของวิทยุกระจายเสียง มมร. ล้านนา วัดเจดีย์หลวง
และวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ วัดอินทขิล วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ การจัดการความรู้ : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ กรุงเทพมหานคร : จิรวัฒน์
เอ็กซ์เพรสจำกัด 2547

สรสิริ วรวรรณ การวิเคราะห์การจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ชุมชน : กรณีศึกษาวิทยุชุมชนในเขต
ภาคกลาง วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2548

สทกมล ผานามอญ การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนตำบลบุษุม และตำบล
เขาแก้ว จังหวัดเลย วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 2552

อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท การสื่อสาร การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจของประชาชนในวิทยุชุมชนจังหวัด
อุบลราชธานี และจังหวัดระยอง กรุงเทพมหานคร : สภาวิจัยแห่งชาติ 2544

ภาษาอังกฤษ

McQuail, D. *Mass Communication Theory*. U.S.A. : Sage Publications, 1994.

Serves, J. *Participatory Communication for Social Change*. U.S.A. : Sage Publications, 1999.

Website

<http://www.l2manage.com>

<http://www.kmi.or.th>